

KLAIPĖDOS VALSTYBINĖ KOLEGIJA
VERSLO FAKULTETAS

Tarptautinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys

STUDIJOS – VERSLAS – VISUOMENĖ: DABARTIS IR ATEITIES ĮŽVALGOS III

STUDIES – BUSINESS – SOCIETY: PRESENT AND FUTURE INSIGHTS III

International Conference proceedings

KLAIPEDA STATE UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
FACULTY OF BUSINESS

Žurnale publikuojami tarptautinės konferencijos „Mokslas – Verslas – Visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos IV“ (KVK, 2018-09-25) pranešimų pagrindu parengti straipsniai.

Leidinio mokslinis komitetas / Scientific committee :

Doc. dr. Ilvija Pikturnaitė (Klaipėdos valstybinė kolegija, Lietuva) mokslinio komiteto pirmininkė

Prof. habil. dr. Ligita Šimanskienė (Klaipėdos Universitetas, Lietuva)

Dr. Remigijus Kinderis (Klaipėdos valstybinė kolegija, Lietuva)

Dr. Donatas Jonikas (Klaipėdos valstybinė kolegija, Lietuva)

Dr. Algimantas Bagdonas (Kauno kolegija, Lietuva)

Dr. Malgorzata Karczewska (Zielona Góra Universitetas, Lenkija)

Dr. Malwina Szczepkowska (Szczecinski Universitetas, Lenkija)

Dr. Saka F. Ozlem (Akdeniz Universitetas, Turkija)

Dr. Edyta Mioduchowska- Jaroszewicz (Szczecinski Universitetas, Lenkija)

Dr. Kheleniuk Anastasiia (Ostroh Nacionalinis Universitetas, Ukraina)

Dr. Binur Illter (Akdeniz Universitetas, Turkija)

Charles Landreth (Edukacinis centras Character for Kids, JAV)

Dr. Jurga Kučinskienė (KVK Taikomosios mokslinės veiklos centro vadovė)

Dr. Eduardas Spiriajevas (Klaipėdos valstybinė Kolegija, Lietuva)

Doc. dr. Giedrė Slušnienė (Klaipėdos valstybinė kolegija, Lietuva)

Doc. dr. Remigijus Kinderis (Klaipėdos valstybinė kolegija, Lietuva)

Lekt. dr. Jurgita Paužuolienė (Klaipėdos Valstybinė Kolegija, Lietuva)

Leidinio techninė redaktorė **lekt. Rasa Nutautienė** (Klaipėdos Valstybinė Kolegija, Lietuva)

Leidinio internetinis puslapis / home page:

<https://www.kvk.lt/lt/mokslo-zurnalai/>

Straipsniai recenzuoti / All articles are reviewed.

ISSN 2538-7928 (print)
ISSN 2538-7960 (online)

© Klaipėdos valstybinė kolegija, 2018

TURINYS

1. Balkytė Giedrė, Kvekšienė Milda, Striaukaitė Lina, SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ GYVENTOJŲ VEIKLOS APMOKESTINIMO YPATUMAI.....	4
2. Budrienė Liucija, Vaitiekienė Janina, Vaitiekus Antanas, VERSLO ĮMONIŲ APSKAITOS POLITIKOS FORMAVIMAS.....	17
3. Buchcic Elżbieta, Jagodzińska Małgorzata, GAMTOS MOKYMAS IR MOKYMASIS SU AISTRA	27
4. Ežerskienė Rima, Tamašauskienė Rūta, IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ ASMENYBĖS KŪRYBIŠKUMO RAIŠKA PLĖTOJANT KULTŪRINĘ KOMPETENCIJĄ.....	33
5. Jurgelevičienė Sandra, Slušnienė Giedrė, PEDAGOGINIS TĖVŲ KONSULTAVIMAS – VIENA IŠ SĖKMINGO BENDRADARBIAVIMO SĄLYGŲ	45
6. Karczewska Małgorzata, FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE MODERN WORLD	55
7. Klizaitė Jūratė, BENDRADARBIAVIMAS SU TĖVAIS IR JŲ ĮTRAUKIMAS Į UGDYMO PROCESĄ IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE	63
8. Mioduchowska-Jaroszewicz Edyta, FINANCING OF THE POLISH UNIVERSITIES IN THE CONTEXT OF THEIR PROFITABILITY	74
9. Paužuolienė Jurgita, ORGANIZACINĖS KULTŪROS ELEMENTŲ IŠTYRIMAS TAIKANT KOKYBINĮ TYRIMO METODĄ	81
10. Petrošienė Giedrė, PEDAGOGAS ŠIUOLAIKINIAME IKIMOKYKLINIAME IR PRIEŠMOKYKLINIAME UGDYME	93
11. Toncheva-Zlatkova Violeta, LEARNING BY DOING: INSIGHTS FROM PROJECT-BASED TEACHING	103
12. Vijūnaitė Justina, Slušnienė Giedrė, INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMO GALIMYBĖS BENDRADARBIAVIMO SU TĖVAIS PROCESE IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOSE.....	114

SAVARANKIŠKAI DIRBANČIŲ GYVENTOJŲ VEIKLOS APMOKESTINIMO YPATUMAI

Giedrė Balkytė, Milda Kvekšienė, Lina Striaukaite
Klaipėdos valstybinė kolegija

Anotacija

Individuali veikla – savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį. Ją vykdyti galima nesteigiant įmonės, bet įsigijus verslo liudijimą arba išsiėmus individualios veiklos pažymą. Mokamų mokesčių suma priklauso nuo gautų pajamų dydžio, pasirinktos veiklos rūšies, vykdomos veiklos laikotarpio, veiklos teritorijos, norimų socialinių garantijų ir kt.

Tyrimo metu išskirti individualios veiklos su verslo liudijimu arba pažyma privalumai ir trūkumai; palygintas pajamų apmokestinimas pagal veiklas ir socialines garantijas; nustatytas verslo liudijimo ar pažymos pasirinkimo lūžio taškas.

Reikšminiai žodžiai: individuali veikla, individualios veiklos pažyma, verslo liudijimas, pajamų apmokestinimas.

Išvadas

Šiuolaikinės visuomenės skatinamoji ekonominė jėga – iniciatyvus, išradingas, nebijantis rizikuoti ir prisiimti asmeninės atsakomybės individualus verslininkas. Pagal tai, kiek visuomenės narių verčiasi individualia ūkine komercine veikla vertinamas ir atitinkamos visuomenės verslumas.

Individuali veikla – savarankiškai dirbančio fizinio asmens ekonominės veiklos vykdymo forma. Nesteigiant įmonės veiklą vykdyti galima įsigijus verslo liudijimą arba išsiėmus individualios veiklos pažymą. Tokios veiklos registravimo privalumai: nėra minimalaus pradinio kapitalo reikalavimo; mažesni buhalterinės apskaitos reikalavimai ir apribojimai; paprastos veiklos įsteigimo ir nutraukimo procedūros.

Vykdančys individualią veiklą gyventojai turi mokėti gyventojų pajamų mokestį, valstybinio socialinio draudimo bei privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Mokamų mokesčių suma priklauso nuo gautų pajamų dydžio, pasirinktos veiklos rūšies, vykdomos veiklos laikotarpio, veiklos teritorijos, norimų socialinių garantijų ir pan. Individualios veiklos apmokestinimas reglamentuojamas LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymu, LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymu, LR Sveikatos draudimo įstatymu, LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto atitinkamų metų rodiklių patvirtinimo įstatymais, savivaldybių tarybų sprendimais dėl atitinkamų metų fiksuoto pajamų mokesčio dydžių ir kt.

Tyrimo objektas: savarankiškai dirbančių gyventojų veiklos apmokestinimo ypatumai.

Tyrimo tikslas: atlikti savarankiškai dirbančių gyventojų veiklos apmokestinimo ypatumų analizę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išskirti individualios veiklos su verslo liudijimu ir pažyma privalumus bei trūkumus.
2. Palyginti pajamų apmokestinimą pagal veiklas ir socialines garantijas.
3. Nustatyti verslo liudijimo ar pažymos pasirinkimo lūžio tašką.

Tyrimo metodai: teisės aktų ir projektų, reglamentuojančių savarankiškai dirbančių gyventojų veiklos apmokestinimą, bei mokslinės literatūros analizė ir sintezė. Analizuoti teisės aktai ir jų projektai paskelbti iki 2018 m. spalio 31 d. Duomenų analizei taikytas duomenų sisteminimas, grupavimas, palyginamoji analizė; naudotos Valstybinės mokesčių inspekcijos bei Sodros individualios veiklos ir verslo liudijimo skaičiuoklės.

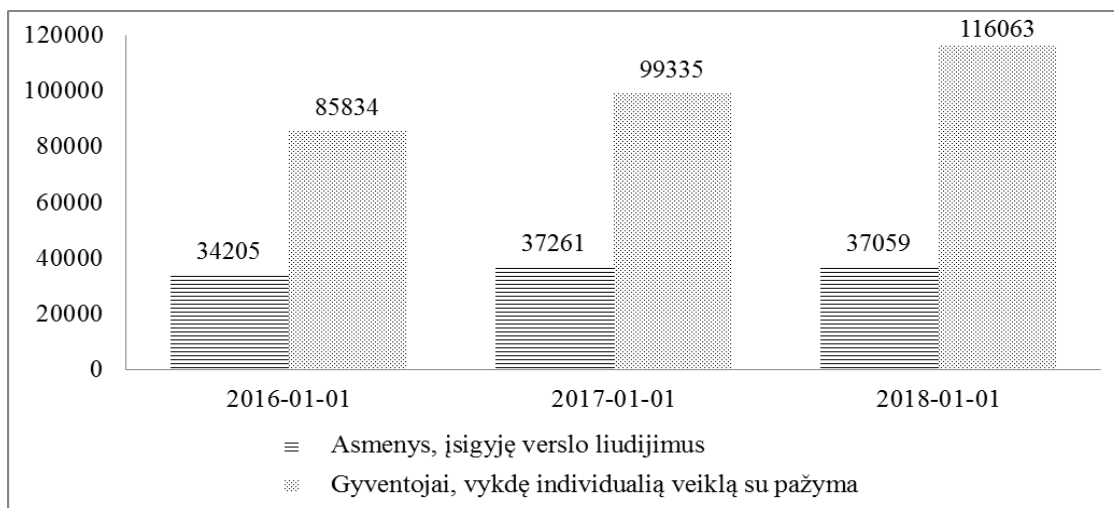
1. Savarankiškai dirbančių gyventojų veiklos apmokestinimo teoriniai aspektai

LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad individuali veikla – savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį: 1) savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė arba gamybinė veikla,

išskyrus nekilnojamojų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos veiklą, taip pat finansinių priemonių sandorius; 2) savarankiška kūryba, mokslinė, profesinė ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla; 3) savarankiška sporto veikla; 4) savarankiška atlikėjo veikla.

Individualios veiklos pajamoms priskiriamos pajamos iš individualios veiklos, įskaitant pajamas iš individualios veiklos turto, išskyrus nekilnojamojį pagal prigimtį daiktą, nuomos, pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn (LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 10 straipsnis). Individualią veiklą gyventojai gali vykdyti įsigiję verslo liudijimą ar išsiėmę individualios veiklos pažymą. Individualios veiklos, kuria verčiantis gautos pajamos gali būti apmokestinamos įsigyjant verslo liudijimą, rūšių sąrašą nustato LR Vyriausybė.

Individualią veiklą vykdančių gyventojų skaičius didėja. Su pažyma Lietuvoje veiklą vykdo daugiau gyventojų, nei su verslo liudijimu (1 paveikslas).

1 pav. Gyventojų, vykdančių individualią veiklą su verslo liudijimu ir su pažyma, kaita 2016-2018 m.
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis.

Su pažyma vykdančių veiklą gyventojų skaičius nuo 2016 m. išaugo apie 35 proc., o dirbančių su verslo liudijimu tik apie 8 proc. Vasiliauskas (2018) siūlo panaikinti verslo liudijimus kaip verslo formą. Lietuvos banko (2018) nuomone dabar yra perteklinė verslo formų įvairovė ir reikšmingai besiskirianti savarankiškai dirbančiųjų ir dirbančiųjų pagal darbo sutartis mokestinė našta. Mikelėnas (2016) taip pat teigia, kad verslo formų gausa turi tiek teigiamų, tiek neigiamų padarinių, todėl svarstyтина, ar nevertėtų jas unifikuoti arba kai kurių apskritai net atsisakyti.

Populiariausių veiklų Lietuvoje su verslo liudijimu ir pažyma dešimtukai pateikti 1 lentelėje.

Pagrindiniai verslo liudijimo ir veiklos pagal pažymą privalumai ir trūkumai:

- Verslo liudijimą galima įsigyti mažiausiai 5 dienoms (išskyrus prekybinę veiklą – jai verslo liudijimą galima įsigyti ir 1 dienai). Tuo tarpu individuali veikla pagal pažymą laikoma vykstančia tol, kol jos vykdytojas nepateikia prašymo apie veiklos nutraukimą.
- Verčiantis pagal verslo liudijimą negalima samdyti darbuotojų, tačiau galima įtraukti vieną iš šeimos narių (bet tai nebus įdarbinimas). Užsiimant individualia veikla pagal pažymą galima samdyti darbuotojus.
- Įsigyjant verslo liudijimą fiksuotą mokestį reikia sumokėti į priekį, nepriklausomai nuo gautų pajamų. Individualios veiklos pažymos turėtojai į priekį nemoka, o moka nuo gautų pajamų.
- Veiklą galima vykdyti tik griežtai tomis dienomis, kurios nurodytos verslo liudijime. Individualios veiklos pažymos turėtojai veiklą gali vykdyti bet kurią dieną.

1 lentelė. Populiariausios veiklos su verslo liudijimu ir pagal pažymą 2018 m.

Verslo liudijimas		Veikla pagal pažymą	
Veiklos rūšies kodas	Veiklos rūšies pavadinimas	Veiklos rūšies kodas	Veiklos rūšies pavadinimas
960200	Kirpyklų ir kitų grožio salonų veikla	3	Prekyba tik ne maisto produktais
662200	Draudimo agentų ir brokerių veikla	31	Kirpyklų, kosmetikos kabinetų ir salonų, soliariumų veikla
855900	Kitas, niekur kitur nepriskirtas, švietimas	51	Gyvenamosios paskirties patalpų nuoma, neteikiant apgyvendinimo paslaugų (kaimo turizmo paslaugos arba nakvynės ir pusryčių paslaugos)
493200	Taksi veikla	102	Specialieji statybos darbai (statybviėtės paruošimas, stogų dengimas, pamatų klojimas, mūrijimo, betonavimo, hidroizoliaciniai darbai, pastolių ir darbo platformų statymas ir ardymas, dūmtraukių įrengimas)
479100	Užsakomasis pardavimas paštu arba internetu	101	Statybos baigimo apdailos ir valymo darbai
493900	Kitas, niekur kitur nepriskirtas, keleivinis sausumos transportas	4	Prekyba
731100	Reklamos agentūrų veikla	103	Kvalifikacijos tobulinimo ir papildomo mokymo veikla
452000	Variklinių transporto priemonių techninė priežiūra ir remontas	50	Variklinių transporto priemonių techninė priežiūra ir remontas
702200	Konsultacinė verslo ir kito valdymo veikla	29	Fotografavimo veikla (išskyrus fotoreporterų veiklą)
743000	Vertimo raštu ir žodžiu veikla	34	Namų ūkio veikla (šeimininkavimas pobūviuose, butų tvarkymas, baldų ir kilimų valymas, vaikų priežiūra, daržų priežiūra, apželdinimas, malkų skaldymas, šiukšlių surinkimas)

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis.

Pasak Žukovskio, Slavickienės, Marks-Bielska (2012) savarankiškos veiklos registravimas dabar yra pats paprasčiausias ir pigiausias veiklos įteisinimo procesas. Gyventojui pakanka Valstybinėje mokesčių inspekcijoje užpildyti prašymą ir gauti veiklos registracijos pažymėjimą.

Vykdančys individualią veiklą gyventojai turi mokėti gyventojų pajamų mokestį (GPM), valstybinio socialinio draudimo įmokas (VSDĮ) bei privalomojo sveikatos draudimo įmokas (PSDĮ) (2 lentelė).

2 lentelė. Individualios veiklos apmokestinimas 2018-2019 m.

Mokesčiai	Verslo liudijimas		Veikla pagal pažymą	
	2018 m.	2019 m. projektas	2018 m.	2019 m. projektas
1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų mokestis	fiksuotas (priklauso nuo savivaldybės, veiklos rūšies ir veiklos vykdymo teritorijos. Kaina 684 Eur/metams arba 57 Eur/mėn.)	fiksuotas (priklauso nuo savivaldybės, veiklos rūšies ir veiklos vykdymo teritorijos. Kaina 684 Eur/metams arba 57 Eur/mėn.) *	5-15 proc.** 30 proc.pajamų (šis būdas negali būti taikomas, kai pajamos (ar jų dalis) gaunamos iš darbdavio); faktiškai patirtos išlaidos.	5-15 proc. ** 30 proc.pajamų (šis būdas negali būti taikomas, kai pajamos (ar jų dalis) gaunamos iš darbdavio); faktiškai patirtos išlaidos.
Valstybinio socialinio draudimo įmokos	25,3/27,3 proc. nuo MMA (101,20 / 109,20 Eur) <u>Pastaba:</u> yra išimčių neapmokestinimui. ***	8,72 proc. nuo MMA (MMA=555,00 Eur) *****	28,9/30,9 proc. nuo 50 proc. apmokestinamųjų pajamų <u>Apribojimas:</u> bazė negali būti didesnė 28VDU (28VDU x 808,70 Eur = 22643,60 Eur)	12,52 proc. nuo 100 proc. apmokestinamųjų pajamų <u>Apribojimas:</u> bazė negali būti didesnė 43VDU *****

2 lentelės tęsinys

1	2	3	4	5
Privalomojo sveikatos draudimo įmokos	9 proc. nuo MMA (36,00 Eur) <u>Pastaba:</u> - yra išimčių neapmokestinimui; **** - gyventojams, kurie patenka į apdraustųjų valstybės lėšomis sąrašą ir (ar) gauna su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų, PSD įmokos skaičiuojamos proporcingai išduoto verslo liudijimo galiojimo laikotarpiui.	6,98 proc. nuo MMA (38,74 Eur) *****	9 proc. nuo 50 proc. apmokestinamųjų pajamų	6,98 proc. nuo 100 proc. apmokestinamųjų pajamų *****
* Daugelis savivaldybių tarybų fiksuotą gyventojų pajamų mokestį 2019 metams yra patvirtinusios tokį patį ar panašų kaip ir 2018 metais (3 lentelė). ** Individualios veiklos pajamos apmokestinamos 5-15 proc. priklausomai nuo pajamų dydžio: 5 proc., jei metinės pajamos ≤ 20 000 Eur; 5-15 proc., jei metinės pajamos nuo 20 000 iki 35 000 Eur; 15 proc., jei metinės pajamos ≥ 35 000 Eur (LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 18² straipsnis) *** VSD įmokų nėra prievolės mokėti: • jeigu asmuo gauna VSD senatvės (netekto darbingumo) pensiją, šalpos pensiją (išskyrus našlaičių pensiją) ar šalpos kompensaciją, yra sukakę socialinio draudimo senatvės pensijos amžių. • individualių įmonių savininkai, mažųjų bendrijų nariai, ūkinių bendrijų tikrieji nariai, ūkininkai bei jų partneriai ir asmenys, vykdančys individualią veiklą, kaip ji apibrėžta GPM įstatyme, vienus metus nuo pirmosios veiklos pradžios socialinio draudimo įmokų gali nemokėti. Ši nuostata taikoma ir asmenims, kurie po 2018 m. sausio 1 d. per ne mažesnę kaip 10 metų laikotarpį nebuvo savarankiškai dirbančiais asmenimis. • gyvenamosios paskirties patalpų nuomos verslo liudijimus įsigiję gyventojai (LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 11 straipsnio 2 punktas). **** PSD įmokų neprivalo mokėti patalpų nuomos verslo liudijimus įsigiję gyventojai. ***** tarifai pateikti remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2019 metų rodiklių patvirtinimo įstatymo projektu. Patvirtinti gali būti kiti dydžiai.				

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos, Sodros ir LR Vyriausybės duomenimis.

Už per mokestinį laikotarpį gautas pajamas, nuo kurių mokestis sumokamas įsigyjant verslo liudijimą, mokamas savivaldybių tarybų nustatytas fiksuoto dydžio pajamų mokestis. Fiksuoto gyventojų pajamų mokesčio dydis už verslo liudijimą 2018-2019 metams neribojant veiklos teritorijos yra 684 Eur, tačiau gali skirtis pagal skirtingas veiklos rūšis, pagal veiklos vykdymo teritoriją, taikomas lengvatas. 3 lentelėje pateiktas septynių populiariausių veiklų fiksuotas pajamų mokestis pagal vykdymo teritoriją.

3 lentelė. Individualios veiklos su verslo liudijimu kainos GPM dalis Klaipėdos miesto savivaldybėje pagal veiklas, 2018, 2019 m.

Veiklos rūšies pavadinimas	2018, 2019 m.		
	Konkrečioje savivaldybėje	Visoje Lietuvoje, išskyrus Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Palangos, Panevėžio, Šiaulių, Vilniaus miestų savivaldybės ir Marijampolės bei Neringos savivaldybes	Neribojant veiklos teritorijos
Kirpyklų ir kitų grožio salonų veikla	348	468	684
Specialieji statybos darbai (statybvietės paruošimas, stogų dengimas, pamatų klojimas, mūrijimo, betonavimo, hidroizoliaciniai darbai...)	585	468	684
Gyvenamosios paskirties patalpų nuoma, neteikiant apgyvendinimo paslaugų (kaimo turizmo paslaugos arba nakvynės ir pusryčių paslaugos)	209	468	684
Kvalifikacijos tobulinimo ir papildomo mokymo veikla	348	468	684
Variklinių transporto priemonių techninė priežiūra ir remontas	434	468	684
Ateinančių auklių, neįgalių ir kitų asmenų priežiūros veikla	35	468	684
Prekyba tik ne maisto produktais	348	468	684

Šaltinis: Savivaldybių tarybų sprendimai dėl verslo liudijimų kainų 2018, 2019 m.

4 lentelėje pateiktas populiariausios veiklos su verslo liudijimu „Kirpyklų ir kitų grožio salonų veikla“ fiksuotas pajamų mokestis skirtingose savivaldybėse pagal vykdymo teritoriją.

4 lentelė. Kirpyklų ir kitų grožio salonų veiklos su verslo liudijimu kainos GPM dalis pagal savivaldybes, 2018-2019 m.

Savivaldybės	2018 m.			2019 m.		
	Konkrečioje savivaldybėje	Visoje Lietuvoje, išskyrus Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Palangos, Panevėžio, Šiaulių, Vilniaus miestų savivaldybės ir Marijampolės bei Neringos savivaldybes	Neribojant veiklos teritorijos	Konkrečioje savivaldybėje	Visoje Lietuvoje, išskyrus Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Palangos, Panevėžio, Šiaulių, Vilniaus miestų savivaldybės ir Marijampolės bei Neringos savivaldybes	Neribojant veiklos teritorijos
Klaipėdos m. sav.	348	468	684	348	468	684
Klaipėdos r. sav.	145	145	684	145	145	684
Kretingos r. sav.	202	202	684	202	202	202
Šilutės r. sav.	140	140	720	145	145	720
Palangos m. sav.	420	684	684	420	684	684
Druskininkų m. sav.	414	828	828	414	828	828
Šilalės r. sav.	106	136	684	106	136	684
Plungės r. sav.	194	194	684	194	233	684

Šaltinis: Savivaldybių tarybų sprendimai dėl verslo liudijimų kainų 2018, 2019 m.

LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 6 straipsnyje nurodyta, kad fiksuoto dydžio pajamų mokesčiu gali būti apmokestinamos 45 000 eurų per mokestinį laikotarpį neviršijančios individualios veiklos pajamos (kai vykdoma kelių rūšių veikla, pajamos sudedamos). 45 000 eurų sumą per mokestinį laikotarpį viršijančios individualios veiklos pajamos apmokestinamos kaip vykdant veiklą pagal pažymą.

Kai verslo liudijimą įsigijusio gyventojas iš juridiniams asmenims už parduotas (įskaitant savo gamybos) prekes ar suteiktas paslaugas gautos pajamos bei iš individualią prekybą vykdančių gyventojų už parduotas ne savo gamybos prekes gautos pajamos yra didesnės kaip 4500 eurų per mokestinį laikotarpį, tai pajamų dalis iki 4500 eurų apmokestinama su verslo liudijimu, o viršijanti suma apmokestinama kaip įregistruotos individualios veiklos su pažyma pajamos.

Pagal LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 18 straipsnį leidžiamais atskaitymais laikomos su per mokestinį laikotarpį faktiškai gautomis arba uždirbtomis individualios veiklos pajamomis susijusios gyventojas patirtos įprastinės šiai veiklai išlaidos. Išlaidos turi būti pagrįstos dokumentais, turinčiais visus LR Būhalterinės apskaitos įstatyme ir kituose LR teisės aktuose numatytus privalomus apskaitos dokumentų rekvizitus. Apskaičiuojant apmokestinamąsias individualios veiklos pajamas, gyventojas pasirinkimu leidžiamais atskaitymais gali būti pripažįstama suma, lygi 30 procentų gautų (uždirbtų) individualios veiklos pajamų. Tai netaikoma, kai individualios veiklos pajamas gyventojas gauna iš su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusio asmens. Gyventojas neprivalo turėti atskaitomą sumą pagrindžiančių dokumentų.

Mokesčių mokėjimo tvarka priklauso nuo to, ar individuali veikla bus vykdoma su verslo liudijimu ar su pažyma. Pagrindinis skirtumas, kad už verslo liudijimą reikia mokėti avansu, nežinant būsimų rezultatų, o vykdant veiklą pagal pažymą, pajamos deklaruojamos ir mokestis sumokamas metams pasibaigus ir priklauso nuo gautų pajamų sumos (5 lentelė).

5 lentelė. Individualios veiklos mokesčių mokėjimo ir deklaravimo tvarka, 2018-2019 m.

Mokesčiai	Verslo liudijimas		Veikla pagal pažymą	
	Mokėjimas	Deklaravimas	Mokėjimas	Deklaravimas
Gyventojų pajamų mokestis	Iki verslo liudijimo išdavimo dienos.	Metams pasibaigus iki sekančių metų gegužės 1 d.	Metams pasibaigus iki sekančių metų gegužės 1 d.	Metams pasibaigus iki sekančių metų gegužės 1 d.
Valstybinio socialinio draudimo įmokos	Isigyjant trumpesniai negu 3 mėnesių laikotarpiui, privaloma iš anksto sumokėti VSD įmokas už visą verslo liudijimo galiojimo laikotarpį. Isigyjant 3 mėnesių ar ilgesniam laikotarpiui, VSD įmokos mokamos kartą per ketvirtį, bet ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmojo mėnesio 15 d.	-	Už praėjusius metus iki sekančių metų gegužės 1 d. Mėnesio VSD įmokos <u>gali būti avansu</u> apskaičiuojamos ir sumokamos nuo pačių pasirinktos sumos ir mokamos kartą per mėnesį ne vėliau kaip iki einamojo mėnesio paskutinės dienos.	-
Privalomojo sveikatos draudimo įmokos	Kas mėnesį iki paskutinės mėnesio dienos.	-	Kas mėnesį iki paskutinės mėnesio dienos (yra išimčių nemokėti avansu *). Pasibaigus metams perskaičiuojama ir sumokama iki sekančių metų gegužės 1 d.	-

* PSD įmokų kas mėnesį neprivalo mokėti individualia veikla besiverčiantys asmenys, kurie tuo pat metu yra dirbantys pagal darbo sutartį, yra veikiančios individualios įmonės savininkai, ūkinės bendrijos tikrieji nariai ar mažosios bendrijos nariai, valstybės tarnautojai, pareigūnai arba jeigu jie yra draudžiami valstybės lėšomis (pensininkai, neįgalus asmenys ir kt.), asmuo gauna pajamas pagal autorinę sutartį, pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos, asmuo gauna tantjemas arba atlygį už veiklą stebėtojų taryboje, valdyboje, paskolų komitete, asmuo turi verslo liudijimą, mokamos PSD įmokos kaip už mažosios bendrijos vadovą, asmuo gauna išmoką pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, asmuo teikė žemės ūkio arba miškininkystės paslaugas pagal paslaugų kvitą.

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos bei Sodros duomenimis.

Renkantis, kaip vykdyti veiklą: su verslo liudijimu ar pažyma, reikia atsižvelgti į norimas gauti socialines garantijas (6 lentelė). Verslo liudijimas nesuteikia ligos ir motinystės socialinių draudimų, todėl būtų netinkamas pasirinkimas, pavyzdžiui, būsimai ar esamai mamai.

6 lentelė. Socialinės garantijos

Socialinės garantijos		Verslo liudijimas	Veikla pagal pažymą
VSD	Pensijų socialinis draudimas	+	+
	Ligos socialinis draudimas	-	+
	Motinystės socialinis draudimas	-	+
	Nedarbo socialinis draudimas	-	-
	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas	-	-
	Ilgalaikio darbo išmokų fondas, DK 57 str.	-	-
PSD	Nemokamas gydymas	+	+

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis LR Valstybinio socialinio draudimo ir LR Sveikatos draudimo įstatymais.

Renkantis, ar individualią veiklą vykdyti su pažyma ar su verslo liudijimu, reikia atsižvelgti į mokesčio mokėjimo tvarką (iš anksto ar metų gale) bei norimas gauti socialines garantijas (ar rekalingi ligos ir motinystės socialiniai draudimai). Geras pasirinkimas vykdyti veiklą su verslo liudijimu būtų asmenims, gaunantiems senatvės pensiją ir asmenims, kurie po 2018 m. sausio 1 d. per ne mažesnę kaip 10 metų laikotarpį nebuvo savarankiškai dirbančiais asmenimis bei gyvenamosios paskirties patalpų nuomos verslo liudijimus įsigiję gyventojai, nes jiems nereikia mokėti VSDĮ.

2. Tyrimo rezultatai

Nuo individualios veiklos pajamų mokamų mokesčių suma priklauso nuo gautų pajamų dydžio, pasirinktos veiklos rūšies, vykdomos veiklos laikotarpio, veiklos teritorijos, norimų

socialinių garantijų ir kt. Atliekant analizę pasirinktos pajamos nuo vieno iki šimto tūkstančių eurų. Analizuojant individualios veiklos su verslo liudijimu mokesčius, gyventojų pajamų mokesčio dydis 684 Eur (2018 m.) pasirinktas darant prielaidą, kad veikla vykdoma visus metus visoje Lietuvoje neribojant veiklos teritorijos, lengvatos netaikomos. Pajamų sumai didėjant bendra mokesčių suma nekinta (7 lentelė). Tikrasis mokesčio tarifas skaičiuotas bendrą mokesčių sumą dalinant iš gautų pajamų sumos ir jis mažėja didėjant pajamų sumai. Kuo didesnės pajamos, tuo mažesniu tarifu jos apmokestinamos, tačiau su verslo liudijimu veiklą galima vykdyti tik iki 45000 Eur pajamų.

7 lentelė. Individualios veiklos su verslo liudijimu mokesčiai, 2018 m.

Pajamų suma, Eur	GPM	VSDĮ	PSDĮ	Bendra mokesčių suma, Eur	Tikrasis mokesčio tarifas, proc.	Pajamų suma po mokesčių, Eur
1000,00	684,00	1214,40	432,00	2330,40	233,04	-1330,40
5000,00	684,00	1214,40	432,00	2330,40	46,61	2669,60
10000,00	684,00	1214,40	432,00	2330,40	23,30	7669,60
13898,00	684,00	1214,40	432,00	2330,40	16,51	11784,60
20000,00	684,00	1214,40	432,00	2330,40	11,65	17669,60
35000,00	684,00	1214,40	432,00	2330,40	6,66	32669,60
45000,00	684,00	1214,40	432,00	2330,40	5,18	42669,60
60000,00	x	x	x	x	x	x
100000,00	x	x	x	x	x	x

Analizuojant individualios veiklos su pažyma mokesčius daryta prielaida, kad gyventojas nedirba kitur, t.y. neturi privalomojo sveikatos draudimo bei iš pajamų atima ne išlaidas, susijusias su veikla (jas sunku būtų įvertinti), bet 30 proc. pajamų (8 lentelė). Apmokestinamos pajamos (iš pajamų atėmus 30 proc. pajamų) iki 20 tūkst. Eur apmokestinamos 5 proc. GPM, 20-35 tūkst. Eur – 5-15 proc. GPM, o virš 35 tūkst. Eur – 15 proc. GPM. VSD įmokoms, kai pajamos virš 28 VDU (2018 m. – 22643,60 Eur) „taikomos lubos“. Kadangi asmuo kitur nedirba, PSD įmokas turi mokėti nuo minimalaus darbo užmokesčio 9 proc., nepriklausomai nuo gautų pajamų ir tai padidina bendrą mokesčių sumą. Tikrasis mokesčio tarifas didėjant pajamoms mažėja, bet didesnėms pajamoms (nuo 20 tūks. apmokestinamųjų pajamų) pritaikius didesnę GPM tarifą vėl padidėja.

8 lentelė. Individualios veiklos su pažyma mokesčiai, 2018 m. (nedirbantis kitur, - 30 proc.)

Pajamų suma, Eur	GPM	VSDĮ	PSDĮ	Bendra mokesčių suma, Eur	Tikrasis mokesčio tarifas, proc.	Pajamų suma po mokesčių, Eur
1000,00	35,00	101,15	432,00	568,15	56,82	431,85
5000,00	175,00	505,75	432,00	1112,75	22,26	3887,25
10000,00	350,00	1011,50	432,00	1793,50	17,94	8206,50
13898,00	486,43	1405,78	437,79	2330,00	16,77	11568,00
20000,00	700,00	2023,00	630,00	3353,00	16,77	16647,00
35000,00	1960,00	3540,25	1102,50	6602,75	18,87	28397,25
45000,00	3990,00	4551,75	1417,50	9959,25	22,13	35040,75
60000,00	6300,00	6069,00	1890,00	14259,00	23,77	45741,00
100000,00	10500,00	6544,00	2037,92	19081,92	19,08	80918,08

Jei gyventojas dirba kitur, t.y. turi privalomąjį sveikatos draudimą, PSD įmokas moka tik nuo gautų pajamų (9 lentelė). Tikrasis mokesčio tarifas padidėja tik didesnes pajamas apmokestinus didesniu GPM.

9 lentelė. Individualios veiklos su pažyma mokesčiai, 2018 m. (dirbantis kitur, - 30 proc.)

Pajamų suma, Eur	GPM	VSDĮ	PSDĮ	Bendra mokesčių suma, Eur	Tikrasis mokesčio tarifas, proc.	Pajamų suma po mokesčių, Eur
1000,00	35,00	101,15	31,50	167,65	16,77	832,35
5000,00	175,00	505,75	157,50	838,25	16,77	4161,75
10000,00	350,00	1011,50	315,00	1676,50	16,77	8323,50
13898,00	486,43	1405,78	437,79	2330,00	16,77	11568,00
20000,00	700,00	2023,00	630,00	3353,00	16,77	16647,00
35000,00	1960,00	3540,25	1102,50	6602,75	18,87	28397,25
45000,00	3990,00	4551,75	1417,50	9959,25	22,13	35040,75
60000,00	6300,00	6069,00	1890,00	14259,00	23,77	45741,00
100000,00	10500,00	6544,00	2037,92	19081,92	19,08	80918,08

Bendra mokesčio suma vykdant individualią veiklą su verslo liudijimu ir su pažyma yra vienoda, kai pajamos 13898 Eur (10 lentelė). Tai ir yra lūžio taškas pasirinkimui. Jei metinės pajamos yra iki 13898 Eur, mažiausias tikrasis mokesčių tarifas yra vykdant veiklą su pažyma, o jei pajamos nuo 13898 iki 45 tūkst. Eur – su verslo liudijimu.

10 lentelė. Verslo liudijimo (kai fiksuotas pajamų mokestis 684 Eur) ar veiklos su pažyma pasirinkimo lūžio taškas, 2018 m.

Pajamų suma, Eur	Bendra mokesčių suma, Eur			Tikrasis mokesčio tarifas, proc.		
	Su verslo liudijimu	Su pažyma (nedirba kitur)	Su pažyma (dirba kitur)	Su verslo liudijimu	Su pažyma (nedirba kitur)	Su pažyma (dirba kitur)
1000,00	2330,40	568,15	167,65	233,04	56,82	16,77
5000,00	2330,40	1112,75	838,25	46,61	22,26	16,77
10000,00	2330,40	1793,50	1676,50	23,30	17,94	16,77
13898,00	2330,40	2330,00	2330,00	16,51	16,77	16,77
20000,00	2330,40	3353,00	3353,00	11,65	16,77	16,77
35000,00	2330,40	6602,75	6602,75	6,66	18,87	18,87
45000,00	2330,40	9959,25	9959,25	5,18	22,13	22,13
60000,00	x	14259,00	14259,00	x	23,77	23,77
100000,00	x	19081,92	19081,92	x	19,08	19,08

Skatinant gyventojus užsiimti mažiau populiariomis veiklos rūšimis savivaldybių tarybų nustatytas mažiausias fiksuotas pajamų mokestis yra 1 Eur. Tokiu atveju veiklos pasirinkimo lūžio taškas sumažėja iki 8927 – 9826 Eur pajamų sumos (11 lentelė).

11 lentelė. Verslo liudijimo (kai fiksuotas pajamų mokestis 1 Eur) ar veiklos su pažyma pasirinkimo lūžio taškas, 2018 m.

Pajamų suma, Eur	Bendra mokesčių suma, Eur			Tikrasis mokesčio tarifas, proc.		
	Su verslo liudijimu	Su pažyma (nedirba kitur)	Su pažyma (dirba kitur)	Su verslo liudijimu	Su pažyma (nedirba kitur)	Su pažyma (dirba kitur)
1000,00	1647,40	568,15	167,65	164,74	56,82	16,77
5000,00	1647,40	1112,75	838,25	32,95	22,26	16,77
8927,00	1647,40	1647,42	1496,62	18,45	18,45	16,77
9826,00	1647,40	1769,81	1647,33	16,77	18,01	16,77
10000,00	1647,40	1793,50	1676,50	16,47	17,94	16,77
13898,00	1647,40	2330,00	2330,00	11,85	16,77	16,77
20000,00	1647,40	3353,00	3353,00	8,24	16,77	16,77
35000,00	1647,40	6602,75	6602,75	4,71	18,87	18,87
45000,00	1647,40	9959,25	9959,25	3,66	22,13	22,13
60000,00	x	14259,00	14259,00	x	23,77	23,77
100000,00	x	19081,92	19081,92	x	19,08	19,08

Maksimalus fiksuotas pajamų mokestis yra 1080 Eur (toks mokestis nustatytas Druskininkų sav. statybos darbams, baldų gamybai ir pan.) veiklos pasirinkimo lūžio taškas padidėja iki 16262 Eur pajamų sumos (12 lentelė).

12 lentelė. Verslo liudijimo (kai fiksuotas pajamų mokestis 1080 Eur) ar veiklos su pažyma pasirinkimo lūžio taškas, 2018 m.

Pajamų suma, Eur	Bendra mokesčių suma, Eur			Tikrasis mokesčio tarifas, proc.		
	Su verslo liudijimu	Su pažyma (nedirba kitur)	Su pažyma (dirba kitur)	Su verslo liudijimu	Su pažyma (nedirba kitur)	Su pažyma (dirba kitur)
1000,00	2726,40	568,15	167,65	272,64	56,82	16,77
5000,00	2726,40	1112,75	838,25	54,53	22,26	16,77
10000,00	2726,40	1793,50	1676,50	27,26	17,94	16,77
13898,00	2726,40	2330,00	2330,00	19,62	16,77	16,77
16262,00	2726,40	2726,32	2726,32	16,77	16,76	16,76
20000,00	2726,40	3353,00	3353,00	13,63	16,77	16,77
35000,00	2726,40	6602,75	6602,75	7,79	18,87	18,87
45000,00	2726,40	9959,25	9959,25	6,06	22,13	22,13
60000,00	x	14259,00	14259,00	x	23,77	23,77
100000,00	x	19081,92	19081,92	x	19,08	19,08

Nustatytas lūžio taškas (pajamos 13898 Eur) aktualus tuo atveju, jei už verslo liudijimą mokamas fiksuotas pajamų mokestis yra 684 Eur. Jei fiksuotas pajamų mokestis mokamas kitoks, tai bendra mokesčių suma keisis, tad keisis ir lūžio taškas: fiksuotam pajamų mokesčiui mažėjant lūžio taškas bus mažesnė pajamų suma, o didėjant – didesnė.

Išvados

1. Individualios veiklos privalumai: veikla lengvai įregistruojama ir nutraukiama; nereikia pradinio kapitalo; nesudėtinga buhalterinė apskaita; asmenys draudžiami viso dydžio pensijai gauti; dirbant pagal individualios veiklos pažymą mokesčiai skaičiuojami nuo apmokestinamųjų pajamų. Trūkumai: ribojamos veiklos rūšys, kuriomis galima užsiimti; dirbant pagal verslo liudijimą iš anksto sumokami fiksuoto dydžio mokesčiai; pagal verslo liudijimą gavus daugiau kaip 45000 Eur pajamų per metus, viršijanti dalis apmokestinama kaip individualios veiklos pagal pažymą pajamos.

2. Verslo liudijimo kainos gyventojų pajamų mokesčio dalis gali skirtis pagal veiklos rūšį, savivaldybę, veiklos vykdymo teritoriją, savivaldybių taikomas lengvatas neįgaliems asmenims ir pan. Veiklos pagal pažymą pajamų apmokestinimas GPM priklauso nuo gautų apmokestinamųjų pajamų dydžio. Dirbantys su verslo liudijimu yra draudžiami pensijų socialiniu draudimu, o vykdantys veiklą su pažyma yra draudžiami pensijų, ligos ir motinystės socialiniais draudimais. Ir su verslo liudijimu, ir su pažyma yra draudžiama privalomuoju sveikatos draudimu.

3. Verslo liudijimo ar individualios veiklos su pažyma pasirinkimas turi lūžio tašką – metinės 13898 Eur pajamos. Jei metinės individualios veiklos pajamos neviršija 13898 Eur, veiklą apsimoka vykdyti išsiėmus individualios veiklos pažymą. Jei pajamos 13898 – 45000 Eur, tada labiau apsimoka veiklą vykdyti su verslo liudijimu. Lūžio taškas gali būti mažesnė suma, nes savivaldybė turi teisę sumažinti verslo liudijimo GPM dalį arba gyventojas gali gauti subsidiją iš darbo biržos. Verslo liudijimas geriausias pasirinkimas pensininkui, nes jam nereikės mokėti VSD įmokų. Gyventojas po pirmų veiklos metų turėtų įsivertinti gaunamas pajamas ir, jeigu pasirinkta forma nėra palankiausia, pereiti į kitą.

Literatūros sąrašas

1. DRUSKININKŲ SAVIVALDYBĖS TARYBA. Sprendimas dėl pajamų mokesčio, mokamo už pajamas, gautas iš veiklos, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą, dydžių 2019 metams nustatymo. 2018-09-27 Nr. T1-153. [interaktyvus]. Druskininkai. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://www.druskininkai.lt/go.php/lit/Mokesciai>>
2. KLAIPĖDOS MIESTO SAVIVALDYBĖS TARYBA. Sprendimas dėl fiksuotų pajamų mokesčio dydžių ir lengvatų, taikomų įsigyjant verslo liudijimus 2019 metais vykdomai veiklai, patvirtinimo. 2018-05-31 Nr. T2-102. [interaktyvus]. Klaipėda. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e5e0f95468f611e8b7d2b2d2ca774092?positionInSearchResults=48&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>
3. KLAIPĖDOS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBA. Sprendimas dėl veiklų, kuriomis gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, 2019 metų fiksuoto pajamų mokesčio lengvatų dydžių. 2018-05-31 Nr. T11-267. [interaktyvus]. Gargždai. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f492352269c011e8b7d2b2d2ca774092?positionInSearchResult=49&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>
4. KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBA. Sprendimas dėl fiksuotų pajamų mokesčio dydžių ir lengvatų, taikomų įsigyjant verslo liudijimus 2019 metais vykdomai veiklai, nustatymo. 2018-05-30 Nr. T2-150. [interaktyvus]. Kretinga. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/10acba0269c111e8b7d2b2d2ca774092?positionInSearchResult=53&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>
5. LIETUVOS BANKAS. (2018). Lietuvos banko valdybos pirmininko Vito Vasiliausko pristatymas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-16]. Prieiga per internetą <https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Viasas%20pristatymas_pensijos_mokesciai_20180418.pdf>
6. LIETUVOS BANKAS. (2018). Valstybės institucijoms pateikta Lietuvos banko pozicija dėl mokesčių ir pensijų sistemos pokyčių. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-16]. Prieiga per internetą <https://www.lb.lt/uploads/documents/files/2018%2004%2030%20LB%20vertinimai%20ir%20pasulymai%20del%20mokesciu%20pertvarkos_fin.pdf>
7. LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOJI TARYBA – ATKURIAMASIS SEIMAS. (1991). LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. 1991-05-21 Nr. I-1336. [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2018-10-16]. Prieiga per internetą <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0F9036415DBD/NPylGrhas>>
8. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. (2002). LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. 2002-07-02 Nr. IX-1007. [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C677663D2202/wVGhEHdaRq>>
9. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. (1996). LR Sveikatos draudimo įstatymas. 1996-05-21 Nr. I-1343. [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2018-10-31] Prieiga per internetą <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.94F6B680E8B8/EckmqUltGn>>
10. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. (2017). LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2018 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas. 2017-12-12 Nr. XIII-869. [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2018-10-16] Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b3fb1911e0cb11e7b4d1bdd5f1a9ff0e?positionInSearchResults=8&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>
11. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS. (2018). LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2019 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas (projektas). 2018-10-17 Nr. XIIP-2719. [interaktyvus]. Vilnius. [žiūrėta 2018-10-31] Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/2dc76620d1d211e8a82fc67610e51066?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>

12. LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ. 3 svarbiausios naujienos apie „Sodros“ biudžetą [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://lrv.lt/lt/naujienos/3-svarbiausios-naujienos-apie-sodros-biudzeta>>
13. LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ. (2018). Nutarimas dėl Minimaliojo darbo užokesčio. 2018-10-16 Nr. 1025. [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1e3df0f1d14311e8a82fc67610e51066>>
14. LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ. (2002). Nutarimas dėl Verslo liudijimų išdavimo gyventojams taisyklių. 2002-11-19 Nr. 1797. [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.193578?jfwid=1v569g5ku>>
15. MIKELĖNAS V. (2016). Individualaus verslo teisinis reglamentavimas Lietuvoje; praeitis, dabartis, perspektyvos. [interaktyvus]. Teisė 2016 100tomas. p. 7-19 [žiūrėta 2018-10-16]. Prieiga per internetą <<http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/viewFile/10243/8397>>
16. PALANGOS MIESTO SAVIVALDYBĖS TARYBA. Sprendimas dėl fiksuotų pajamų mokesčio dydžių, taikomų asmenims, įsigijantiems 2019 metais verslo liudijimus vykdomai veiklai, nustatymo ir patvirtinimo. 2018-05-31 Nr. T2-111. [interaktyvus]. Palanga. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c4c07c4268f711e8b7d2b2d2ca774092?positionInSearchResults=47&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>
17. PLUNGĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBA. Sprendimas dėl fiksuotų pajamų mokesčio dydžių ir lengvatų, taikomų įsigyjant verslo liudijimus 2019 metais vykdomai veiklai, nustatymo. 2018-06-28 Nr. T1-134. [interaktyvus]. Plungė. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/72b967e07adb11e89188e16a6495e98c?positionInSearchResult=37&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>
18. SODRA. Individualios veiklos skaičiuoklė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <http://www.sodra.lt/lt/skaiciuokles/individualios_veiklos_skaiciuokle>
19. SODRA. Turiu verslo liudijimą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<http://www.sodra.lt/lt/situacijos/informacija-draudejams/noriu-sumoketi-imokas/turiu-verslo-liudijima-1>>
20. SODRA. Verslo liudijimo skaičiuoklė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <http://www.sodra.lt/lt/skaiciuokles/verslo_liudijimo_skaiciuokle#step1>
21. SODRA. Vykda individualią veiklą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<http://www.sodra.lt/lt/situacijos/informacija-draudejams/noriu-sumoketi-imokas/vykda-individualia-veikla-nuo-2018-01-01-1>>
22. ŠILALĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBA. Sprendimas dėl fiksuotų pajamų mokesčio dydžių, taikomų įsigijant verslo liudijimus 2019 metais vykdomai veiklai, patvirtinimo. 2018-05-30 Nr. T1-130. [interaktyvus]. Šilalė. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f5cc2d33650911e8b7d2b2d2ca774092?positionInSearchResult=57&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>
23. ŠILUTĖS RAJONO SAVIVALDYBĖS TARYBA. Sprendimas dėl veiklos, kuria gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, 2019 metų fiksuoto pajamų mokesčio dydžių ir mokesčio lengvatų patvirtinimo. 2018-10-25 Nr. T1-1147. [interaktyvus]. Šilutė. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ec9f9cf2dc8311e88cf7afc20b30782b?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=7114c647-33fd-4b94-b9d4-0b2c1d8188d5>>
24. VALSTYBINĖ MOKESČIŲ INSPEKCIJA. Individuali veikla pagal pažymą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<http://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/1.4.9>>
24. VALSTYBINĖ MOKESČIŲ INSPEKCIJA. Individuali veikla, turint verslo liudijimą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<http://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/1.4.10>>

25. VALSTYBINĖ MOKESČIŲ INSPEKCIJA. Savivaldybių sprendimai dėl individualios veiklos (vykdomos 2018 m.), kuria gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, fiksuotų pajamų mokesčio dydžių ir lengvatų nustatymo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <http://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/1.4.10.1/-/asset_publisher/8xCxXEOevim6/content/savivaldybiu-sprendimai-del-individualios-veiklos-vykdomos-2018-m-kuria-gali-buti-verciamasi-turint-verslo-liudijima-fiksuotu-pajamu-mokescio-dydziu-i/10174?redirect=http%3A%2F%2Fwww.vmi.lt%2Fcms%2Fweb%2Fkmdb%2F1.4.10.1%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_8xCxXEOevim6%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1>
26. VALSTYBINĖ MOKESČIŲ INSPEKCIJA. Individualios veiklos, vykdomos pagal pažymą, ypatumai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <https://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/1.16.2.4/-/asset_publisher/0OhS/content/leidinys-individualios-veiklos-vykdomos-pagal-pazyma-ypatumai-/10174?redirect=https%3A%2F%2Fwww.vmi.lt%2Fcms%2Fweb%2Fkmdb%2F1.16.2.4%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_0OhS%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1>
27. VALSTYBINĖ MOKESČIŲ INSPEKCIJA. Verslo liudijimų įsigijančio gyventojų atmintinė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <https://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/1.16.2.4/-/asset_publisher/0OhS/content/verslo-liudijima-isigyjancio-gyventoju-atmintine/10174?redirect=https%3A%2F%2Fwww.vmi.lt%2Fcms%2Fweb%2Fkmdb%2F1.16.2.4%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_0OhS%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1>
28. VALSTYBINĖ MOKESČIŲ INSPEKCIJA. Verslo liudijimų skaičiuoklė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-16]. Prieiga per internetą <<http://www.vmi.lt/cms/verslo-liudijimu-skaiciuokle12>>
29. VERSLI LIETUVA. Verslo liudijimo ir individualios pažymos palyginimas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-10-31]. Prieiga per internetą <<https://www.verslilietuva.lt/verslauk/verslo-formos-ir-mokesciai/verslo-liudijimo-ir-individualios-pazymos-palyginimas/>>
30. ŽUKOVSKIS J., SLAVICKIENĖ A., MARKS-BIELSKA R. (2012). Savarankiškos veiklos galimybės Lietuvoje: teisinės prielaidos ir valstybės ekonominis reguliavimas. [interaktyvus]. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* Nr. 3 (27). p. 127-137 [žiūrėta 2018-10-16]. Prieiga per internetą <http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/2012_3_27/zukovskis.pdf>

Summary

The Characteristics of Taxation of the Activity of Self-Employed Individuals

Giedrė Balkytė, Milda Kvekšienė, Lina Striaukaitė
Klaipėda State University of Applied Sciences

Individual activity is an independent activity in which a resident seeks to receive income or other economic benefits during a continuous period. It is possible to carry out the activities without establishing an enterprise, but by acquiring a business licence or taking out an individual activity certificate. Residents pursuing individual activities must pay personal income tax, public social security and statutory health insurance contributions. The amount of tax payable depends on the amount of income received, the type of activity chosen, the duration of the activity, the area of the activity, the desired social guarantees, etc. Object of the research: peculiarities of taxation of self-employed residents activity. The purpose of the study: carry out an analysis on the peculiarities of the taxation of self-employed residents activities. Research tasks: 1. To distinguish the advantages and disadvantages of individual activity with a business licence and a certificate. 2. To compare the income taxation according to activities and social guarantees. 3. To determine the turning point of business licence or certificate selection.

Legislative provisions that were in force on 1 October 2018 were analysed. During the research, the advantages and disadvantages of individual activity with a business licence or a certificate were distinguished; a comparison of income taxation according to activities and social guarantees was made; The turning point of business licence or certificate selection was determined.

The study revealed that the choice of business licence or individual activity with a certificate has a turning point - an annual income of 13898 Euro. If the annual income of individual activity does not exceed 13898 Euro, it is beneficial to carry out the activities through individual activity certificate. If the income is 13898-45000 Euro, then it is more beneficial to do the business with a business licence. The turning point may be a lower sum because a municipality has the right to reduce the part of the PIT (personal income tax) of the business license or a resident can receive a subsidy from the labor office. A business license will be the best choice for a pensionare because one will not be required to pay CHI (compulsory health insurance) and PSS (public social security) contributions.

Key words: individual activity, individual activity certificate, business licence, income taxation.

VERSLO ĮMONIŲ APSKAITOS POLITIKOS FORMAVIMAS

Liucija Budrienė, lektorė
Janina Vaitiekienė, lektorė
Antanas Vaitiekus, lektorius
Klaipėdos valstybinė kolegija

Anotacija

Vadovaujantis norminiais aktais, įmonės turi atskleisti taikomus apskaitos principus, metodus ir taisykles, pagal kuriuos tvarkoma apskaita ir sudaromos finansinės ataskaitos, numatyti, kaip elgsis pasirinkdamos alternatyvius informacijos atspindėjimo būdus. Pasirinkimo laisvė ribojama šalies įstatymais ir kitais norminiais aktais.

Už įmonės buhalterinės apskaitos organizavimą atsakingas vadovas pasitelkia darbuotojus rengiant vieną svarbiausių lokalių įmonės dokumentų. Dėl įmonių unikalumo neįmanoma iš anksto sudaryti baigtinio reglamentuojamų buhalterinės Apskaitos politikos klausimų sąrašo. Pasikeitus įstatymams, ar verslo apskaitos standartų reikalavimams, tenka tobulinti arba keisti jau parengtą Apskaitos politiką.

Siekiant ištirti Vakarų Lietuvos regiono verslo įmonių Apskaitos politikos formavimo patirtį, buvo atliktas kokybinis tyrimas. Tyrimo strategiją sudaro informacijos interpretavimas buhalterinės apskaitos kategorijų, normatyvinių aktų kontekste.

Atliekant tyrimą taikytas individualaus iš dalies struktūruoto interviu metodas. Siekiant tyrimo imtimi aprėpti skirtingą patirtį turinčias ir įvairias verslo veiklas vykdančias įmones, buvo pasirinktas tikslinis, maksimaliai įvairių atvejų atrankos būdas. Interviuoti 20 įmonių vyriausieji buhalteriai. Interviu duomenų analizės išvados sugretintos su rezultatais, gautais taikant dokumentų analizės metodą. Tyrime dalyvavusių informantų pateiktą Apskaitos politikos aprašų turinys buvo lyginamas su interviu duomenimis ir su Apskaitos politikos aprašo rengimą reglamentuojančiais norminiais aktais. Tyrimas atskleidė vadovų ir buhalterių vaidmenį formuojant įmonių Apskaitos politiką bei leido pateikti įžvalgas dėl galimų pasekmių, parengus ją netinkamai.

Reikšminiai žodžiai: apskaitos politika, apskaitos politikos bruožai, Apskaitos politikos formavimas.

Įvadas

Tikros ir teisingos informacijos atskleidimas suinteresuotiems asmenis apie įmonių finansinę būklę, veiklos rezultatus bei valdymo kokybę yra svarbiausias finansinės atskaitomybės tikslas.

Kiekviena įmonė, atsižvelgdama į savo veiklos ypatumus, buhalterijos darbo organizavimo specifiką, turi pasirinkti buhalterinės apskaitos politikos dokumentus, kurie sudarytų sąlygas parengti unikalią įmonės Apskaitos politiką. Formuojant Apskaitos politiką dalis apskaitos metodų yra griežtai reglamentuojami, nesuteikiant jokios pasirinkimo galimybės. Kiti apskaitos metodai, vadovams leidus, gali būti pasirenkami laisvai. Pastarieji ir yra Apskaitos politikos objektai.

Problemas, rengiant Apskaitos politiką, nagrinėjo įvairūs mokslininkai (Kalčinskas, 2017; Legenzova, Gaigalienė, Vilkaitė, 2016; Zinkevičienė, 2005a, 2014b; Rudžionienė, 2005a, 2007b; Gipienė, 2007; Ivanauskienė, 2016; Ashtami, Tower, 2006, ir kt.).

Dažna teisės aktų kaita, pasikeitimai įmonės vidaus struktūroje, darbų organizavimo pakeitimai, pareigų perskirstymas, darbuotojų kaita ir kiti pokyčiai lemia tai, kad jau anksčiau patvirtinta Apskaitos politika, jos tvarkos gali būti pasenusios. Todėl visa tai lemia, kad jau patvirtintas tvarkas reikia periodiškai atnaujinti, racionaliai panaudojant apskaitos darbuotojų žinias ir praktinius įgūdžius.

Tyrimo objektas – verslo įmonių patirtis formuojant Apskaitos politiką.

Tyrimo tikslas – ištirti verslo įmonių Apskaitos politikos formavimo patirtį.

Tyrimo tikslą suponuoja šie uždaviniai:

1. Pagrįsti Apskaitos politikos pasirinkimą.
2. Identifikuoti bendruosius Apskaitos politikos bruožus.
3. Atskleisti verslo įmonių patirtį formuojant Apskaitos politiką.

Tyrimo metodai: teisės aktų, reglamentuojančių apskaitos tvarkymą, bei mokslinės literatūros analizė, individualus iš dalies struktūruotas interviu, įmonių dokumentų analizė, apibendrinimas.

Tyrimo metodologija. Siekiant ištirti Vakarų Lietuvos regiono verslo įmonių Apskaitos politikos formavimo patirtį buvo atliktas kokybinis tyrimas. Pasirinktos tyrimo strategijos pagrindą

sudaro tyrimo metu gautos informacijos interpretavimas buhalterinės apskaitos kategorijų, normatyvinių aktų kontekste.

Tyrimo pagrindą sudaro individualus iš dalies struktūruotas interviu. Buvo pasirinktas tikslinis maksimaliai įvairių atvejų atrankos būdas, siekiant tyrimo imtimi aprėpti įvairias verslo veiklas vykdančias įmones, turinčias skirtingą Apskaitos politikos formavimo patirtį. Buvo interviuojama 20 įmonių vyriausieji buhalteriai. Kaip nurodo Rupšienė (2007), tikslinga sutelkti dėmesį į tuos atvejus, kurie išsiskiria iš jau ištirtų. Atlikus preliminarį gautų tyrimo duomenų peržiūrą, gilesnei analizei pasirinkta tik dešimties informantų pateikta informacija, kurių atsakymuose buvo randama vis naujos, kitų interviu dalyvių neminėtos informacijos. Interviu galima naudoti, kaip pagrindinį duomenų rinkimo metodą, arba kartu su stebėjimu, dokumentų analize (Girdzijauskienė, 2006). Tyrime buvo taikytas dokumentų analizės metodas, nes tyrime dalyvavę informantai pateikė savo įmonių Apskaitos politikos aprašus. Jų turinys buvo lyginamas su interviu duomenimis ir su Apskaitos politikos aprašo rengimą reglamentuojančiais dokumentais.

Tyrėjai turi imtis priemonių, kurios užtikrintų tyrimo rezultatų tikslumą (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Norint užtikrinti tyrimo rezultatų validumą interviu metu vykdomi pokalbiai buvo įrašomi diktofonu, vėliau garsinė medžiaga užrašoma. Tyrimo duomenys pateikiami autentiška tyrimo dalyvių kalba. Kadangi su kiekvienu informantu bendravo tik vienas iš tyrėjų darbo grupės narių, kilus neaiškumams, interviu duomenys buvo tikslinami ir papildomi telefonu. Tyrimo ataskaitos rezultatai aptarti su informantais ir patikslinti. Interviu duomenų analizė buvo derinama su dokumentų analizės metodu.

Tyrimo dalyviai – informantai buvo supažindinami su tyrimo tikslais, uždaviniais, užtikrintas jų laisvanoriškumas. Tyrėjai įsipareigojo: užtikrinti gautų duomenų konfidencialumą; tinkamai apsaugoti nuo pašalinių asmenų gautus Apskaitos politikos aprašų dokumentus; tyrimo ataskaitoje informantų vardus, pavardes ir įmonių pavadinimus užkoduoti; cituojant jų teiginius įvardinti numeriais pagal atliktų interviu eiliškumą (Nr.1., Nr.2., ir t.t.).

1. Apskaitos politikos reglamentavimas ir pasirinkimo pagrindimas

Fiksuojant ūkines operacijas apskaitoje, svarbu užtikrinti, kad pagal gautus duomenis parengus finansines ataskaitas, jos rodys tikrą ir teisingą informaciją apie įmonės finansinę situaciją. Finansinių ataskaitų duomenys pateikiami laikantis bendrųjų apskaitos principų, atitinkamų apskaitos standartų ir jų pagrindu pasirinktos apskaitos politikos (Subačienė ir kt. 2015).

Pagal Lietuvos Respublikos Buhalterinės apskaitos įstatymo (BAĮ) 2 str. Apskaitos politika – apskaitos principai, apskaitos metodai ir taisyklės, skirti ūkio subjekto apskaitai tvarkyti ir finansinėms ataskaitoms sudaryti (<http://www.e-tar.lt>).

Pasak Kalčinsko (2017), Apskaitos politika - tai tam tikros įmonių vadovų pasirinktos apskaitos vedimo taisyklės, kurias taikant geriausiai atspindimi įmonių veiklos rezultatai bei įmonių finansinė padėtis.

Įmonės laisvė rinktis Apskaitos politiką ribojama apskaitos standartų, kuriuose nurodomos galimos apskaitos procedūros ir metodika, iš kurių galima rinktis alternatyvius variantus (Subačienė ir kt. 2015).

Įmonių apskaitos politikos pasirinkimą, jį lemiančių veiksnių ir poveikio įmonių finansiniams rezultatams bei suinteresuotų asmenų priimamiems sprendimams problematika – dažnas mokslo tyrimų objektas. Aktualias publikacijas šia tema yra paskelbę Zinkevičienė, Rudžionienė 2005; Ashtami, Tower, 2006; Legenzova, Gaigalienė, Vilkaitė, 2016; Tan ir kt. 2002, ir kt.

Ashtami, Tower (2006) atlikę tyrimą priėjo išvados, kad Apskaitos politikos pasirinkimas gali būti sąlygojamas daugelio veiksnių. Apskaitos politikos pasirinkimas priklauso nuo konkrečios įmonės veiklos sąlygų, tikslų ir poreikių. Apskaitos politikoje gali išryškėti nacionaliniai šalies, kurioje įmonė vykdo veiklą, įmonės tipo, vykdomos veiklos ir jos valdymo ypatumai. Reikšmingais veiksniais priimant Apskaitos politikos pasirinkimo sprendimus gali būti: apskaitą reglamentuojantys norminiai aktai, įmonės pasirinkti strateginiai ir operatyviniai tikslai bei informacijos poreikis.

Būtina įvertinti tai, kad ne visi informacijos vartotojai vienodai supranta ir vertina finansinės atskaitomybės teikiamą informaciją. Siekdamas suformuoti tam tikrą finansinį įvaizdį, įmonės gali pasirinkti vienokią ar kitokią apskaitos politiką (Legenzova, Gaigalienė, Vilkaitė, 2016).

Rudžionienė (2004), nagrinėdama informacijos vartotojų poreikių poveikį, išskyrė mokesčių bazę, kaip vieną svarbiausių veiksnių, lemiančių įmonės Apskaitos politiką.

Tan ir kt. (2002) teigimu, mikro ir makroekonominiai veiksniai, reikšmingi valstybės mastu formuoja nacionalinę šalies apskaitos politiką bei sąlygoja įmonės Apskaitos politikos pasirinkimą. Formuojamai įmonės Apskaitos politikai reikšmingą įtaką gali daryti šalies ekonominė situacija, verslo aplinkos reguliavimas, įstatymų bazė, mokesčius reglamentuojančios normos bei apskaitai keliami uždaviniai.

Apskaitos politika reglamentuojama trimis lygiais: tarptautiniu, valstybės, įmonės mastu (Ivanauskienė, 2016).

Tarptautiniu lygiu Apskaitos politika turi atitikti Tarptautinius apskaitos standartus (TAS), Tarptautinius Finansinės atskaitomybės standartus (TFAS), Europos sąjungos (ES) direktyvas. 1-ame TAS „Finansinių ataskaitų pateikimas“ suformuluotos pagrindinės nuostatos, kuriomis vadovaujantis turėtų būti pateikiamos bendrosios paskirties finansinės ataskaitos, sudaromos sąlygos palyginti ūkio subjektų pateiktas finansines ataskaitas. Ūkio subjektas turi atskleisti savo svarbias Apskaitos politikos priemones, įskaitant, finansinėms ataskaitoms rengti taikomą vertinimo pagrindą (ar pagrindus) ir kitas naudojamas Apskaitos politikos priemones, svarbias finansinėms ataskaitoms suprasti (<https://eur-lex.europa.eu>).

8-ajame TAS „Apskaitos politika, apskaitinių įvertinimų keitimas ir klaidos“ nustatyti apskaitos politikos pasirinkimo ir keitimo kriterijai, taip pat Apskaitos politikos keitimo užregistravimas apskaitoje ir apskaitinių įvertinimų keitimo ir klaidų taisymo pateikimas. Taikant šį standartą siekiama padidinti ūkio subjekto finansinių ataskaitų svarbumą ir patikimumą, bei jų palyginamumą su kitų ataskaitinių laikotarpių ir kitų ūkio subjektų finansinėmis ataskaitomis (<https://eur-lex.europa.eu>).

Valstybės lygiu Apskaitos politiką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Būhalterinės apskaitos įstatymas (BAĮ), 1-asis Verslo apskaitos standartas (VAS) ir 7-asis VAS. BAĮ numato, kad ūkio subjekto vadovas turi parinkti Apskaitos politiką ir ją įgyvendinti, atsižvelgdamas į konkrečias sąlygas, veiklos pobūdį ir vadovaudamasis apskaitos standartais arba kitais teisės aktais, reglamentuojančiais apskaitą ir finansinę atskaitomybę (<http://www.e-tar.lt>).

1-asis VAS „Finansinė atskaitomybė“ numato, kad įmonė turi pasirinkti ir taikyti tokią Apskaitos politiką, kad finansinės ataskaitos teisingai parodytų įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus, jei įmonė sudaro pinigų srautų ataskaitą. Jei kurios nors ūkinės operacijos ar ūkinio įvykio registravimo ir pateikimo tvarka verslo apskaitos standartuose nenustatyta, įmonė turi vadovautis Apskaitos politika, kuri užtikrintų, kad finansinėse ataskaitose pateikta informacija būtų naudinga jos vartotojams; teisingai parodytų įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus; atskleistų tų ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių turinį ir ekonominę prasmę, ne tik formalius pateikimo reikalavimus; būtų neutrali; būtų parengta vadovaujantis bendraisiais apskaitos principais; būtų visais reikšmingais atžvilgiais išsami (<http://www.bankrotodep.lt>).

7-asis VAS „Apskaitos politikos, apskaitinių įvertinimų keitimas ir klaidų taisymas“ apibrėžia atvejus ir priežastis, kai Apskaitos politika gali būti keičiama. Apskaitos politikos keitimu laikomas principų, metodų ir taisyklių, pagal kuriuos tvarkoma įmonės apskaita, keitimas. Apskaitos politika keičiama: dėl įstatymų, reglamentuojančių apskaitą ir finansinių ataskaitų sudarymą, pasikeitimo; dėl verslo apskaitos standartų reikalavimų; siekiant teisingiau atskleisti įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus. Pakeitus Apskaitos politiką, duomenys perskaičiuojami ir parodomi finansinėse ataskaitose retrospektyviniu būdu. Jei šio reikalavimo įvykdyti neįmanoma arba taisymo suma nereikšminga, gali būti taikomas perspektyvinis būdas (<http://www.bankrotodep.lt>).

Įmonės mastu Apskaitos politika reglamentuojama įmonės vadovo įsakymais, vidaus tvarkos taisyklėmis, vyriausio buhalterio nurodymais. Nustatydama Apskaitos politiką įmonė turi iš

alternatyvių metodų ir apskaitos tvarkymo praktikos pasirinkti tokią, kad finansinėse ataskaitose pateikta informacija teisingai atskleistų veiklos rezultatus, pinigų srautus bei finansinę būklę. Įmonė visais ataskaitiniais laikotarpiais turi laikytis tos pačios Apskaitos politikos. Apskaitos politika gali būti keičiama dėl apskaitos standartų reikalavimų arba dėl to, kad, atlikus pakeitimą, bus teisingai atskleista įmonės finansinė būklė ar veiklos rezultatai.

2. Apskaitos politikos bruožai

Pagal Buhalterinės apskaitos įstatymo (BAĮ) 9 str. ūkio subjekto vadovas turi parinkti Apskaitos politiką ir ją įgyvendinti (<http://www.e-tar.lt>).

Kadangi įmonių vadovai atsakingi už Apskaitos politikos parinkimą ir įgyvendinimą, todėl atsižvelgdami į įmonės veiklos pobūdį, turi parengti unikalią įmonės Apskaitos politiką.

Siekiant įgyvendinti keliamas užduotis, vadovas gali pasitelkti kitus darbuotojus rengiant vieną svarbiausių lokalių įmonės dokumentų – Apskaitos politiką.

Pagal Buhalterinės apskaitos įstatymo (BAĮ) 10 str. vyriausiasis buhalteris (buhalteris) yra atsakingas už buhalterinės apskaitos tvarkymą (<http://www.e-tar.lt>). Šią pareigą jis vykdo pats asmeniškai ar pasitelkęs kitus darbuotojus, kuriems privalo duoti atitinkamus nurodymus. Deleguojant atsakomybę, galima pavesti tam tikriems darbuotojams atlikti konkrečias funkcijas ir užduotis. Įvardijus asmenis ar pareigybes, kurie privalo atlikti konkretų darbą, atsakomybė būtų siejama su tuo asmeniu ar pareigybe. Būtina sąlyga, kad asmuo būtų tinkamai instruktuojamas ir jam būtų sudarytos sąlygos darbui atlikti. Buhalteriniai darbai deleguojami darbo sutartimi, pareiginiiais nuostatais, darbo tvarkos taisyklėmis, vadovo įsakymais, vyriausiojo buhalterio potvarkiais ir kt.

Parengus Apskaitos politiką, Apskaitos dokumentų išrašymo ir pasirašymo tvarką, pareiginius nuostatus bei vyriausiojo buhalterio potvarkius, juose turėtų būti aiškiai apibrėžta už ką įmonėje atsakingas buhalteris, už ką atsakingi kiti darbuotojai. Atsakomybė už netinkamai pareigų atlikimą būtų siejama su konkrečiu darbuotoju.

Dėl kiekvienos įmonės unikalumo neįmanoma iš anksto sudaryti baigtinio buhalterinės apskaitos politikos klausimų sąrašo, kurį kiekviena įmonė turėtų reglamentuoti.

Ivanauskienė (2016), Kalčinskas (2017) rekomenduoja įmonės Apskaitos politiką atskleisti ir įgyvendinti organizaciniu, techniniu, metodiniu aspektais.

Organizacinis aspektas turėtų apimti apskaitos organizavimo klausimus, susijusius su buhalterijos valdymu, atsakomybės pasiskirstymu, buhalterijos darbo planavimu. Apskaitos politikoje rekomenduojama išdėstyti profesinės etikos reikalavimus, apibrėžti apskaitos specialistų darbo sąlygas, kvalifikacijos įvertinimo ir jos tobulinimo sistemą, darbuotojų aprūpinimą normine ir kitokia informacija. Kuriant vidinės kontrolės sistemą, būtina identifikuoti komercinių paslapčių objektus. Pasak Kalčinsko (2017), buhalterinės apskaitos organizavimas turėtų prasidėti nuo įsakymo dėl Apskaitos politikos organizavimo įmonėje parengimo ir jo nuostatų keitimo tvarkos nustatymo.

Techninis aspektas turėtų apimti techninį ir technologinį aprūpinimą, racionaliai naudojant apskaitos darbuotojų žinias bei praktinius įgūdžius. Apskaitos politikoje būtina atskleisti reikalavimus pirminiam ūkinių operacijų dokumentavimui, raštvedybai ir archyvavimui, pasirinktą apskaitos registrų sistemą, sąskaitų planą bei atskaitomybę, inventorizacijos atlikimo bei ataskaitinio laikotarpio užbaigimo procedūras. Įmonės vadovų nustatyta tvarka būtina sukurti klaidų ištaisymo, apgaulių bei klastočių prevencijos metodikas. Vykdam svarbiausias buhalterinės apskaitos procedūras, būtina identifikuoti naudojamąs technines priemones, kompiuterines programas ir kt. Mackevičiaus, Subačienės (2016) teigimu, svarbiausi objektai ką, reikia reglamentuoti Apskaitos politikoje yra: individualaus sąskaitų plano parengimas, turto ir įsipareigojimų inventorizacijos tvarkos nustatymas.

Metodinis aspektas turėtų apimti finansinės apskaitos principų ir apskaitos barų metodikos nustatymą. Kalčinskas (2017) teigia, kad dalis apskaitos metodų yra griežtai reglamentuojami valdžios, nesuteikiant jokios pasirinkimo galimybės. Kiti apskaitos metodai, vadovams leidus, gali būti pasirenkami laisvai. Pastarieji ir yra Apskaitos politikos objektai. Pasak Ivanauskienės (2016),

šioje Apskaitos politikos dalyje apibrėžiama ilgalaikio materialaus ir nematerialaus turto, ilgalaikio ir trumpalaikio finansinio turto, trumpalaikio turto, pinigų, dotacijų ir subsidijų, nuosavo kapitalo, įsipareigojimų, atidėjimų apskaitos metodika, pajamų ir sąnaudų pripažinimo tvarka. Mackevičius, Subačienė (2016) teigia, kad svarbu pasirinkti materialaus turto nusidėvėjimo ir atsargų įvertinimo metodus, išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo, biudžetų sudarymo metodiką ir kt. Už metodinius aspektus atsako vyriausiasis buhalteris.

Kurdamas apskaitos politiką, vadovas turi žinoti bendruosius apskaitos principus: įmonės, veiklos tęstinumo, periodiškumo, pastovumo, piniginio mato, kaupimo, atsargumo, neutralumo, turinio viršenybės prieš formą, kuriuos reglamentuoja Lietuvos Respublikos Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas (IFAĮ) (<http://www.e-tar.lt>).

Mackevičius, Subačienė (2016) ypač pabrėžia kaupimo ir atsargumo principų svarbą vadovui priiimant atsakomybę už šios politikos įgyvendinimą. Lietuvos Respublikos Įmonių finansinės atskaitomybės įstatyme (IFAĮ) numatyta, kad taikant kaupimo principą, pajamos turi būti registruojamos tada, kai jos uždirbamos, o sąnaudos – jų susidarymo metu, neatsižvelgiant į pinigų gavimą ar išmokėjimą. Atsargumo principas įpareigoja pasirinkti tokius apskaitos metodus, kuriais įmonės turto, nuosavo kapitalo, įsipareigojimų, pajamų ir sąnaudų vertė negali būti nepagrįstai padidinta arba sumažinta (<http://www.e-tar.lt>).

Apskaitos politikos rengimo ir įgyvendinimo etapai pateikti 1 paveiksle.

1 pav. Apskaitos politikos rengimo ir įgyvendinimo etapai.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Kalčinskas, Buhalterinės apskaitos pagrindai. Vilnius, 2017. P.184-185

Apskaitos politika apima ne tik atskirų apskaitos barų finansinės apskaitos metodikos pasirinkimą ir nustatymą, bet ir buhalterinės apskaitos organizavimą bei buhalterio darbo priemonių ir būdų numatymą įmonėje. Pagal Lietuvos Respublikos Buhalterinės apskaitos įstatymo (BAĮ) 9 str. 2 p. ūkio subjekto vadovo patvirtintoje apskaitos politikoje turi būti nurodoma:

- 1) ūkio subjekto apskaitai taikomi apskaitos standartai ar kiti teisės aktai, reglamentuojantys apskaitą ir finansinę atskaitomybę;
- 2) finansinių ataskaitų rinkinio sudėtis ir finansinėms ataskaitoms sudaryti taikomi apskaitos principai;
- 3) apskaitos metodai ir taisyklės, kuriais vadovaujamas registruojant ūkio subjekto turtą, nuosavą kapitalą, finansavimo sumas, įsipareigojimus, pajamas, sąnaudas ir (ar) pinigų srautus (<http://www.e-tar.lt>).

Apibendrinant galima teigti, kad Apskaitos politika apima tris buhalterinės apskaitos sritis:

apskaitos organizavimą, jos techninį aprūpinimą ir metodinius buhalterinės apskaitos aspektus. Rengiant Apskaitos politiką, įmonė turi pasirinkti alternatyvius, nereglamentuotus norminiais aktais, informacijos atspindėjimo būdus apskaitoje ir finansinėse ataskaitose.

3. Įmonių patirties, formuojant Apskaitos politiką, tyrimas

Tyrimo metu analizuojami labai skirtingų įmonių pagal verslo rūšis, formas ir dydį (1 lentelė) Apskaitos politikos dokumentai ir interviu medžiaga. Dokumentų analizė atskleidė, kad analizuojamų dokumentų įvairovė labai didelė ir turinio ir apimties prasme. Tai lemia objektyvios ir subjektyvios priežastys. Visų pirma, Apskaitos politikos kūrimą reglamentuojantys norminiai aktai suteikia gana daug laisvės jos rengėjams, nes nurodo tik svarbiausius apskaitos principus. Dalis apskaitos metodų, įmonės vadovų nustatyta tvarka vykdant svarbiausius buhalterinės apskaitos procedūras, gali būti pasirenkami laisvai, racionaliai panaudojus apskaitos darbuotojų žinias ir praktinius įgūdžius. Kita dalis apskaitos metodų yra griežtai reglamentuojami, nenumatant alternatyvų. Tyrimo metu pastebėta tiesioginė priklausomybė tarp įmonės dydžio, veiklos apimčių ir Apskaitos politikos dokumentų išsamumo bei apimties.

1 lentelė. Įmonių, kuriose buvo atliekamas tyrimas, veiklos apimčių duomenys

Rodikliai	Įmonių duomenys									
	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3	Nr. 4	Nr. 5	Nr. 6	Nr. 7	Nr.8	Nr. 9	Nr. 10
Darbuotojų sk.	371	108	151	7	7	33	14	10	4	5
Apyvarta, €	10 mln. €	10 mln. €	2 mln.€	50 tūkst. €	100 tūkst. €	3 mln.€	5 mln. €	300 tūkst. €	30 tūkst. €	50 tūkst. €
Veiklos pobūdis	Vandens tiekimas	Statybos paslaugos	Įdarbinimo užsienyje paslaugos	Konsultavimo paslaugos	Akmens apdirbimo	Kailio gamyba	Metalo laužo supirkimas	Prekyba	Apskaitos tvarkymas	Apskaitos tvarkymas
AP apimtis	67 p.	55 p.	60 p.	5 p.	13 p.	88 p.	45 p.	7 p.	5 p.	22 p.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo ir <https://rekvizitai.vz.lt> duomenis

Tirtas įmones pagal darbuotojų skaičių ir apyvartą galima sugrupuoti į vidutines (Nr.1, Nr.2, Nr.3), mažas (Nr.6, Nr.7, Nr.8), labai mažas (Nr.4, Nr.5, Nr.9, Nr.10).

Tirtų vidutinių (Nr.1, Nr.2, Nr.3) įmonių Apskaitos politikos dokumentuose aprašyti bendrieji finansinės apskaitos vedimo principai, apskaitos vedimo metodika, registrų sistema, sąskaitų planas, naudojami pirminiai apskaitos dokumentai, klaidų taisymas apskaitos dokumentuose, registruose ir finansinėse ataskaitose, inventorizacijos atlikimo tvarka, pajamų ir sąnaudų pripažinimas, nematerialaus turto, ilgalaikio materialaus ir finansinio turto, atsargų, piniginio turto, nuosavo kapitalo, dotacijų ir subsidijų, įsipareigojimų, neapibrėžtų įsipareigojimų, pelno mokesčio apskaita bei kt. pobalansinių įvykių apskaitos vedimo tvarka. Aptarta finansinių ataskaitų sudarymo tvarka bei pateiktos pavyzdinės jų formos. Šių įmonių Apskaitos politikos apimtis 55 - 67 puslapių.

Nagrinėjant mažų ir labai mažų įmonių Apskaitos politikos dokumentus randami tik patys pagrindiniai svarbiausi elementai: sąskaitų planas, minimali ilgalaikio turto įsigijimo vertė ir jo nusidėvėjimo normatyvai, ilgalaikio turto tarnavimo trukmė, atsargų įsigijimo, apskaitos ir įvertinimo būdai, kasos, banko operacijų dokumentavimas ir apskaita, pajamų ir sąnaudų pripažinimas, inventorizacijos tvarka. Šių įmonių Apskaitos politikos apimtis 5 - 22 puslapių. Išimtis – mažos perdirbimo įmonės (Nr.5, Nr.6, Nr.7). Jų Apskaitos politika išsamesnė (13 – 88 puslapių), parengtos tvarkos identifikuoja įmonės veiklos pobūdį.

2 lentelėje pateikti informantų teiginiai, atskleidžia jų požiūrį į Apskaitos politikos formavimą. Informantų atsakymai (Nr.5, Nr.6, Nr.1, Nr.10) „teigti, kad Apskaitos politika grynas formalumas, negaliu“ (Nr.1), „tai reikšmingas dokumentas“ (Nr.6) iliustruoja, kad keturių įmonių vadovai ir vyr. buhalteriai suvokia Apskaitos politikos būtinumą ir reikšmę. Tačiau pusė informantų teigia, kad „Apskaitos politika – grynas formalumas“, (Nr.4, Nr.8), abejoja jo reikalingumu, o

(Nr.9) teigia, kad „nepamena kada ją buvo atsivertusi“. Šių įmonių Apskaitos politikos apimtis vos 5 -7 puslapių.

Tirtų įmonių Apskaitos politikos apimtys varijuoja nuo 88 iki 5 puslapių. Tyrimo metu pastebėta tendencija, kad Apskaitos politikos išsamumas labai priklauso nuo įmonių vadovų požiūrio į dokumento svarbą ir reikšmę. Tenka konstatuoti, kad didelė dalis informantų šį dokumentą laiko formaliu (2 lentelė).

2 lentelė. Informantų požiūris į Apskaitos politikos formavimą

Kategorija	Subkategorijos	Informantų atsakymų citatos
Informantų požiūris į Apskaitos politiką	Reikšmingas įmonės dokumentas	Nr.5 vadovaujantis tvarkoma įmonės buhalterija. Nr.6 Tai reikšmingas dokumentas. Nr.1 Teigti, kad AP – grynas formalumas negaliu. Nr.10 Negalima teigti, kad AP – grynas formalumas.
	Nereikšmingas, formalus dokumentas	Nr.2 šiandien dalinai susidaro įspūdis, kad tai formalus dokumentas, Nr.3 tai tik formalumas. Nr.7 Galime teigti, kad AP – grynas formalumas. Nr.9 Formalumas. Nepamenu, kada buvau ją atsivertusi...
	Neturi nuomonės	Nr.8 Gal didesnę įtaką turi didelėms įmonėms? Nr.4 Abejoju AP reikalingumu.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis

Tik keturių tyrime dalyvavusių įmonių (Nr.5, Nr.6, Nr.1, Nr.10) vyriausieji buhalteriai pabrėžė, kad Apskaitos politika – reikšmingas dokumentas. Galima daryti prielaidą, kad minėtų keturių įmonių vadovų požiūris yra toks pat, nes jie kolegialiai su vyr. buhalteriais rengia ir tobulina Apskaitos politiką. Vadovų dalyvavimas rengiant Apskaitos politiką atskleidžiamas 3 lentelėje.

3 lentelė. Vadovo vaidmuo rengiant Apskaitos politiką

Kategorija	Subkategorijos	Informantų atsakymų citatos
Vadovo vaidmuo rengiant Apskaitos politiką	Dalyvauja kolegialiai su vyriausiuoju buhalteriu	Nr.1 Įmonės vadovas beveik visuose AP sprendimuose dalyvauja, prie pakeitimų rašo įsakymus ir derina kartu su vyr. buhalteriu. Nr.3 Vadovas labai prisidėjo prie AP kūrimo, kaip ir buhalteris dalyvauja rengiamuose seminaruose. Įgytas žinias pritaikome įstaigai. Nr.4 aš ir direktorė viską darome kartu pasitardamos. Nr.6 Vadovas formuoja apskaitos politiką, duoda pastabas buhalteriiui dėl Apskaitos politikos, o kai kada ir pats papildo. Nr.10 Teikia pasiūlymus tobulinti AP.
	Dalyvauja minimaliai	Nr.5 Vadovas nusprendžia kaip turi būti sudaryta AP, palieka parengti vyr. buhalterei. Nr.7 Vadovas nedalyvauja apskaitos politikos rengimo ir tobulinimo procese išskyrus tvarkos taisyklių.
	Tik tvirtina	Nr.2 Vadovas yra patikėjęs AP rūpintis vyr. buhalterei. Įmonės direktorius tik išleidžia naują įsakymą AP patikslinimui. Nr.9 Vadovas tiesiog ją patvirtina. Dalyvauja minimaliai, tik kai kažkas kardinaliai pasikeičia, tai reikia ją vėl iš naujo tvirtinti. Nr.8 Turėtų būti vienas pagrindinių, deja... Vadovui vis atsiranda svarbesnių darbų...

Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis

Penkių (Nr.1, Nr.3, Nr.4, Nr.6, Nr.10) tyrime dalyvavusių įmonių vyriausieji buhalteriai pabrėžė, kad jie kolegialiai su vadovais rengia ir tobulina Apskaitos politiką. Dviejų įmonių (Nr.5, Nr.7) vadovai rengiant apskaitos politiką dalyvauja minimaliai. Deja, tenka konstatuoti, kad daliai vadovų, kaip nurodo informantai, „vis atsiranda svarbesnių darbų“ (Nr.2, Nr. 8, Nr.9) ir jie tik tvirtina šį dokumentą.

4 lentelėje pateikti teiginiai iliustruoja, kad dažniausiai Apskaitos politiką kuria vyr. buhalteriai. Jie konsultuoja vadovus apie apskaitos reglamentus, paruošia Apskaitos politikos projektus, o jiems pasikeitus, tobulina. Tik vienas informantas (Nr.10) teigė, kad „Įmonės vyr. buhalteris aptaręs ir suderinęs su vadovu rengia vidinius įmonės apskaitos reglamentus“.

Rekomenduojama deleguoti didesnę atsakomybę vyriausiems buhalteriams – leisti tvirtinti su buhalterinės apskaitos vedimo tobulinimu susijusius potvarkius. Tai galėtų būti reglamentuota Apskaitos politikoje. Taip šis dokumentas taptų reikšmingesnis pačioms įmonėms, būtų lanksčiai ir periodiškai tobulinamas.

4 lentelė. Vyr. buhalterių vaidmuo formuojant Apskaitos politiką

Kategorija	Subkategorijos	Informantų atsakymų citatos
Vyriausiojo buhalterio vaidmuo kuriant Apskaitos politiką	Pagrindinis rengėjas	Nr.1 Vyr. buhalteris yra tiesioginis asmuo ruošiant apskaitos reglamentus. Nr.2 Vyr. buhalterė paruošia visus projektus įmonės apskaitos reglamentavimui. Nr.3 Buhalteriui sudarytos visos sąlygos žinias panaudoti įstaigos veikloje. Nr.5 Vyr. buhalteris konsultuoja įmonės vadovą apie apskaitos reglamentus, o po to juos rengia. Nr.7 Vyr. buhalteris yra pagrindinis asmuo tobulinant įmonės apskaitos politiką. Nr.9 Vyr. buhalteris domisi kas pasikeitė, kas naujo ir jei reikia atnaujiname. Nr.8 Vyr. buhalteriu paliekama pilna laisvė rengiant vidinius apskaitos reglamentus.
	Kuria kartu su vadovu	Nr.4 Mano (buhalterės) ir direktorės vaidmuo realiai yra toks pat. Skirtumas tik parašų uždėjimas pagal pareigybes atitinkamuose dokumentuose. Aš ir direktorė viską darome kartu pasitardamos. Nr.6 Informuoja vadovą apie norminių aktų pasikeitimus. Nr.10 Įmonės vyr. buhalteris aptaręs ir suderinęs su vadovu rengia vidinius įmonės apskaitos reglamentus.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima konstatuoti, kad verslo įmonėse Apskaitos politikos dokumentai labai skiriasi apimtimi ir turiniu. Nustatytos objektyvios ir subjektyvios šios įvairovės priežastys. Objektyvios priežastys – įmonių veiklos pobūdis ir apimtys bei pernelyg laisvas jų rengimo reglamentavimas. Subjektyvios priežastys – įmonių vadovų ir vyriausiųjų buhalterių, auditorių ir kontrolierių požiūris į Apskaitos politiką, kaip į privalomą, bet nereikšmingą dokumentą. Išvardintos priežastys lemia, kad šis strategiškai reikšmingas buhalterinės apskaitos organizavimui dokumentas daugelyje mažų įmonių parengiamas atmetinai, metų metais neatnaujinamas. Siūlytina, kad įmonių vyriausieji buhalteriai, remdamiesi Apskaitos politikoje jiems deleguotais įgaliojimais, galėtų savarankiškai vykdyti sisteminius buhalterinės apskaitos organizavimo tobulinimo pokyčius. Tai skatintų turėti kokybišką, periodiškai atnaujinamą įmonės Apskaitos politikos dokumentą.

Išvados

1. Priimant Apskaitos politikos pasirinkimo sprendimus, reikšmingais veiksniais gali būti apskaitą reglamentuojantys norminiai aktai, įmonės pasirinkti strateginiai ir operatyviniai tikslai bei informacijos poreikis. Apskaitos politikos pasirinkimas priklauso nuo šalies ekonominės situacijos, verslo aplinkos reguliavimo, įstatymų bazės bei konkrečios įmonės veiklos sąlygų, tikslų ir poreikių, apskaitai keliamų uždavinių.

2. Apskaitos politikoje svarbu atskleisti apskaitos organizavimo klausimus, susijusius su buhalterijos valdymu, atsakomybės pasiskirstymu, buhalterijos darbo planavimu. Apskaitos politikos techninė dalis turi atskleisti reikalavimus pirminiam dokumentavimui, raštvedybai ir archyvavimui, apskaitos registrų sistemą, naudojamas technines priemones, kompiuterines programas ir kt. Metodinė Apskaitos politikos dalis turėtų apimti finansinės apskaitos principų ir apskaitos barų metodikos nustatymą. Kiekvienos įmonės unikalumas lemia tai, kad neįmanoma iš anksto sudaryti baigtinio buhalterinės Apskaitos politikos klausimų sąrašo. Anksčiau patvirtintas

Apskaitos politikos tvarkas reikia periodiškai atnaujinti. Rekomenduojama tai daryti ne rečiau kaip kartą per metus.

3. Tyrimas atskleidė didelę verslo įmonių Apskaitos politikos rengimo kokybės įvairovę, nepakankamą šio dokumento svarbos supratimą, kai kurių įmonių vadovų ir vyriausiųjų buhalterių atsainų požiūrį į šio dokumento rengimą ir periodišką atnaujinimą. Rekomenduojama Apskaitos politikoje suformuluoti įgaliojimus įmonės vyriausiajam buhalteriiui, leidžiančius savarankiškai vykdyti sisteminius buhalterinės apskaitos organizavimo tobulinimo pokyčius. Tai užtikrintų Apskaitos politikos dokumentų rinkinio kokybę ir periodišką atnaujinimą.

Literatūros sąrašas

1. AUDITO, APSKAITOS, TURTO VERTINIMO IR NEMOKUMO VALDYMO TARNYBA (2018). 7–asis verslo apskaitos standartas „APSKAITOS POLITIKOS, APSKAITINIŲ ĮVERTINIMŲ KEITIMAS IR KLAIDŲ TAISYMAS“. 2011 m. gruodžio 23 d. Nr. VAS-21. [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2018-09-14]. Prieiga per internetą <http://www.bankrotodep.lt/assets/Veiklos-sritys/Apskaita/VAS/Priimti-standartai/7-VAS-4-redakcija.pdf>
2. AUDITO, APSKAITOS, TURTO VERTINIMO IR NEMOKUMO VALDYMO TARNYBA (2018). 1–asis verslo apskaitos standartas „FINANSINĖ ATSKAITOMYBĖ“ 2015 m. gegužės 28 d. Nr. VAS-26. [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2018-09-14]. Prieiga per internetą <http://www.bankrotodep.lt/assets/Veiklos-sritys/Apskaita/VAS/Priimti-standartai/1-VAS-6-redakcija.pdf>
3. ASHTAMI, W. E., TOWER, G. (2006). Accounting – Policy Choice and Firm Characteristics in the Asia Pacific Region: An International Empirical Test of Costly Contrasting Theory // The International Journal of Accounting. Vol. 41, nr.1, P.1-21.
4. BITINAS, B., RUPŠIENĖ, L., ŽYDŽIŪNAITĖ, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
5. EUROPOS KOMISIJA 1-asis tarptautinis apskaitos standartas „FINANSINIŲ ATASKAITŲ PATEIKIMAS“ [interaktyvus]. Briuselis [žiūrėta 2018-09-10]. Prieiga per internetą <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A02008R1126-20160101>
6. EUROPOS KOMISIJA 8-asis tarptautinis apskaitos standartas „APSKAITOS POLITIKA, APSKAITINIŲ ĮVERTINIMŲ KEITIMAS IR KLAIDOS“ [interaktyvus]. Briuselis [žiūrėta 2018-09-10]. Prieiga per internetą <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/?uri=CELEX%3A02008R1126-20160101>
7. IVANAUSKIENĖ, A. (2016) Buhalterinė apskaita. Vilnius: Tyto alba.
8. GIRDŽIAUSKIENĖ, S. (2006). Kokybinis interviu. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
9. KALČINSKAS, G. (2017). Buhalterinės apskaitos pagrindai. Vilnius: Pačiolis.
10. LEGENZOVA, E., GAIGALIENĖ, A., VILKAITĖ, I. (2016). Lietuvos įmonių ilgalaikio materialiojo turto apskaitos politikos pasirinkimo analizė. Taikomoji ekonomika sisteminiai tyrimai. Tomas 10, nr.2. P.59-79.
11. LIETUVOS ĮMONIŲ KATALOGAS. [interaktyvus] [žiūrėta 2018-09-10]. Prieiga per internetą https://rekvizitai.vz.lt/imone/portalas_rekvizitai_lt_imonių_katalogas/
12. LIETUVOS RESPUBLIKA. (2001). Lietuvos Respublikos Buhalterinės apskaitos įstatymas 2001 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-574. [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2018-09-14]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.43178AA9832E/hMIYFfoVxx>
13. LIETUVOS RESPUBLIKA. (2001). Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas 2001 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-575. [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2018-09-14]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.132D0D75309C/SAoHVhYvQz>
14. MACKEVIČIUS, J., SUBAČIENĖ, R. (2016). Lietuvos buhalterinės apskaitos sistema: praeitis, dabartis, perspektyvos. Vilnius: Akademinė leidyba.

15. RUPŠIENĖ, L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
16. SUBAČIENĖ ir kt. (2015). Apskaitos ir audito pagrindai, Vilnius: VU. P. 28.
17. TAN, C.W., TOWER, G., HANCOCK, P., TAPLIN, R. (2002). Empires of the Sky: Determinants of Global Airlines' Accounting-policy Choices// The International Journal of Accounting. Vol. 37, nr.3, P.277-299.

Summary

Formation of Accounting Policy for Business Enterprises

Lucija Budrienė, Antanas Vaitiekus, Janina Vaitiekienė
Klaipėda State University of Applied Sciences

Each company must prepare its accounting policy, which must include the applicable accounting principles, methods and rules. The choice of accounting policy depends on the country's economic situation, the regulation of the business environment, the legal framework and the specific business conditions, goals and needs of the company, accounting tasks. Although the freedom of choice is limited by national laws and other regulatory enactments regulating financial accounting, however, due to the uniqueness of companies, it is impossible to preliminarily draw up an exhaustive list of regulated accounting policy issues. Frequent changes in legislation, changes in the internal structure of the company, changes in the organization of work, redistribution of responsibilities, changes in employees, and other changes are due to the fact that the Accounting Policy that was previously approved, its procedures may be outdated. All this results in the periodic updating of the procedures already approved. With a relatively high level of freedom to prepare this document and in the absence of strict external evaluation, part of the company's managers and chief accountants devote little attention to the preparation and periodic updating of accounting policy.

The object of the research is the experience of business enterprises in the formulation of accounting policy. The aim of the research is to investigate the experience of accounting policy formation in Western Lithuania region. Research methods: analysis of legal acts regulating accounting, and scientific literature, individual, partly structured interviews, analysis of corporate documents, generalization. The basis of the chosen research strategy is the interpretation of the information obtained during the study in the context of the accounting categories, norms of normative acts. It was selected target maximal diversity selection mode, in order to take the survey covering a range of business activities of enterprises and different experiences formalizing accounting policies with corporate chief accountant - informants.

Analysis of theoretical sources and normative legal acts has shown that accounting policy must cover three areas of accounting: accounting organization, its technical supply and methodological aspects of accounting. It is important to reveal the organization of accounting issues related to accounting management responsibilities. Due to the uniqueness of each company in advance is impossible to establish an exhaustive accounting policies issues list. The previously approved Accounting Policies need to be updated periodically. It is recommended that this be done at least once a year.

An analysis of the results of the research revealed that the quality of accounting policy preparation is very different in the enterprises of the Western Lithuanian region. Objective and subjective reasons for this diversity were identified. Objective reasons - different types of activities and volumes of companies and low regulation of accounting policies. The subjective reasons are the approach of corporate executives and chief accountants, auditors and controllers to Accounting Policy as a mandatory, but insignificant document. It is recommended that accounting policies provide for the company's chief accountants the power to independently carry out systematic changes in the organization of accounting. This would increase the responsibility of the chief accountants of companies and their interest in having a qualitative, periodically updated accounting policy document.

Key words: accounting policy.

GAMOS MOKYMAS IR MOKYMASIS SU AISTRA

Dr. Elżbieta Buchcić

Jan Kochanowski Uniwersytetas Kelcuose

Prof. nadzw. dr. hab. Małgorzata Jagodzińska

Nevalstybinė aukštoji pedagogikos mokykla Balstogėje

Anotacija

Asmuo siekiantis būti sėkmingu mokytoju turi jausti savo profesijai aistrą. Aistra atsiranda per įsipareigojimą, entuziazmą bei didžiulius intelektualinės ir emocinės energijos išteklius. Aistra, kaip ir talentas, turi būti puoselėjama, vystoma ir palaikoma stiprios motyvacijos. Ši motyvacija skatina asmenį tobulintis, lavintis ir siekti asmeninio išsipildymo. Straipsnyje pristatomi gamtos mokslų mokymosi su aistra metodai.

Reikšminiai žodžiai: mokytojas, aistra, susidomėjimas mokslu, vaiko susidomėjimo formavimas.

Įvadas

„Vaikas gimsta su daugeliu talentų, su galimybe vystytis įvairiomis kryptimis, potencialiu išskirtiniu inteligentiškumu ir galimybe plėtoti kūrybą bei su dideliu kūrybiniu talentu. Reikia sukurti jam galimybę tai maksimaliai išvystyti” (David Lewis).

Gera žinoma, kad meistriškumo pasiekimą kažkokioje profesijoje ir karjeros pradžią lemia mokyklos veiksmas, o aistros šaltinių ieškoma tarp mokytojų, dažnai pažymint laimę radus „gerą mokytoją”. O tai turi būti pasiekama dideliu noru pardėti darbą kaip mokytojas. Norint pasiekti sėkmę reikia būti šios profesijos entuziastu.

Day teigia, kad aistra tai esminis mokytojo profesijos elementas, o svarbiausi bruožai apibūdinantys pedagogą su aistra tai: atsidavimas, entuziazmas bei daug intelektualinės ir emocinės energijos, kuri pasirodo dirbant su vaikais, jaunimu ar suaugusiais (Day, 2008).

Šiandien naudojami švietimo modeliai nėra aplinka leidžiančia optimaliai išnaudoti potencialą, su kuriuo vaikai ateina į mokyklas” (Žylińska, 2013). Kiekvienas vaikas turi įgimtą natūralų norą pažinti pasaulį. Taip yra dėl to, kad besivystančios smegenys reikalauja kontakto su turtinga aplinka, kurioje kiekvienas autonomiškas vienetas turės įtaką savo aktyvumo pasirinkimui. Autorė, remdamasi daugelio šiuolaikinių neurobiologų darbais, rašo „Motyvacija tai mokinių smalsumo ir susidomėjimų išvestinė. Mokytojai turi atsiminti, kad neatsižvelgiant į tai, tartum automatiškai naikina motyvaciją” (Žylińska, 2013). Kiekvienas vaikas turi savo patirtį, įpročius, elgesio pavyzdžius kilusius iš namų. Mokytojo uždavinys tai pažinti, plėtoti tą, kas pageidautina ir šalinti tą, kas trukdo.

Todėl šiame straipsnyje ieškoma atsakymų į šiuos probleminius klausimus: kas yra aistra? ar vaikus galima išmokyti meilės ir aistros gamtai? Kaip galima ugdyti aistrą pas vaikus? Tyrimo metodai: mokslinių šaltinių analizė ir apibendrinimas.

1. Kas tai aistra?

Aistra tai vieniems hobis, kitiems atsidavimas su koku imasi kasdienių iššūkių. Tai gali būti gyvenimo būdu, kuris nuosekliai įgyvendinamas veda į sėkmę. Bet vien tik jos turėjimas nėra užtenkamas. Turintis talentus juos vysto ir prižiūri. Su aistra yra panašiai. Turi būti paremta atitinkamai stipria motyvacija. Jos dėka žmogus įgauna poreikį savę tobulinti, vystyti ir savirealizuoti. Visi šie veiksmai, paskiri etapai, tai žingsniai vedantys link kažkokio tikslo. Tas tikslas tai sėkmė. Kad ją pasiekti reikalingas yra veikimo planas ir nuosekli jo realizacija remiantis energija ir dideliu noru, kuriuos suteikia aistra (Musolf-Parol, 2011).

Pati sąvoka yra gana abstrakti, nes galima ją apibrėžti kaip „kažką”, kas mus veda, kas mus skatina, kas mus nukreipia, kaip būseną, emocijas... Aistra tai mūsų veikimo varomoji jėga. Jėga, kuri reikalinga projektų įgyvendinimui ir tikslo pasiekimui. Buzanas atliko tyrimus, kurių rezultatai parodė, kad genijų aistra, tai stiprus emocinis atsidavimas. Bet, kad turėti aistrą nereikia būti

genijumi. „Paprastas” žmogus taip pat ji turi potencialą išitraukti pakankamai stipriai, kad pasiekti pasirinktą tikslą. Su aistra galima gimti, bet galima taip pat dėl jos apsispręsti arba ją išikvėpti. Būtina priimti sprendimą apie gyvenimą su aistra, kad „varomoji jėga” galėtų veikti platesniu mastu (Musolf-Parol, 2011).

Nuo XVIII amžiaus dėl prancūziško „passion“, žodis „pasja” [aistra] lenkų kalboje pradėjo funkcionuoti kaip labai stiprus kažko mėgimo apibrėžimas. Daryti kažką aistringai, pvz. „pasja badawcza, pasja do podróžowania, pasja do brydża” [mokslinė aistra, keliavimo aistra, aistra bridžui] palyg. taip pat frazės „robić coś pasjami, lubić coś pasjami” [daryti kažką aistromis, mėgti kažką aistromis].

Nauja, susiformavusi XX amžiuje žodžio „pasja” [aistra] reikšmė tai stiprus pyktis, įniršis], palyg. taip pat frazės „doprowadzać kogoś do pasji, wpadać w pasję” [priveisti kažką prie aistros, įkristi į aistrą], seniau taip pat „ostatnia pasja” [paskutinė aistra], buvo pakeista posakiu „szewska pasja” [batsiuvio aistra] (Słownik języka polskiego, 2017).

Žodžio „pasja” [aistra] teigiamos reikšmės sinonimai tai: namiėtynė [aistringumas], zamilowanie [mėgimas], umiowanie [branginimas], ukochanie [mylėjimas], upodobanie [pomėgis], skłonność [polinkis], słabość [silpnumas], hobby [hobis], konik [arkliukas], temperament [temperamentas], predylekcja [pomėgis], nałóg [įprotis] obsesja [obsesija], mania [manija], šnekamojoje kalboje zajob [beprotybė], ar teigiama szajba [beporotybė]. Negatyvioje reikšmėje tai furia [siutas], szał [pašėlimas], wściekłość [įniršis], amok [įsiutimas], afekt [afektas], zdenerwowanie [susinervinimas], podenerwowanie [irzlumas], podekscytowanie [jaudulys], podniecenie [susijaudinimas], uniesienie [pakili nuotaika], przejęcie [nerimas], wzburzenie [neramumas], irytacja [sudirgimas], poirytowanie [dirglumas], złość [pyktis], rozdrażnienie [suerzinimas], rozwścieczenie [įniršis], rozjątrzenie [pabloginimas], nerwy [nervai], atak szalu [siatėjimo ataka], napad gniewu [pykčio ataka], biała gorączka [baltas karštis], szewska pasja [batsiuvio aistra] (Słownik języka polskiego, 2017).

Aistra kitaip hobis, ar arkliukas – tai veiksmas atliekami, kai esame laisvi nuo pareigų, atsipalaidavimui. Gali būti susiję su žinių įsigijimu duotoje srityje, savo sugebėjimų gerinimu apibrėžtoje srityje, o netgi su uždarbiu – pagrindiniu tikslu vis vien lieka malonumas plaukiantis iš aistros realizacijos.

Aistra gali pasireikšti pas visus žmones, tiek pas paprastus, tiek ir talentingus. Žvelgiant iš šios perspektyvos, verta atkreipti dėmesį į gabių vaikų ir jaunimo susidomėjimų ir aistrų plėtrą.

Kasdienėje kalboje gabus mokinytis – tai asmuo, kuris gali pasiekti (arba pasiekia) gerus rezultatus moksle palyginus su savo kolegomis klasėje bei jo elgesys peržengia vidutinį lygį. Todėl, kai galvojame apie gabų vaiką, pripažįstame, kad tai asmuo, kuriam pasisekė kažkokioje mokslų srityje arba yra gabus įvairiose srityse (arba turi galimybę tai pasiekti) (Limont, Dreszer, Cieślowska, 2010).

Terminas „gabumas” apibrėžiamas kaip: „asmens polinkis atlikti apibrėžtus veiksmus arba veiklą apibrėžtoje srityje, pvz. literatūroje, moksle, mene, sporte ar technikoje, daug aukštesniame nei vidutiniame lygyje” (Kupisiewicz, Kupisiewicz, 2009).

Pagal Pietrasinski gabumai – tai psichinės savybės, kurios lemia sėkmingą kažkokios veiklos atlikimą. Autorius pabrėžė, kad gabumai nurodo individualius skirtumus, kurių dėka, turint žinias ir patirtį bei tokias pačias išorines sąlygas ir prie panašios motyvacijos, vieni asmenys atlieka veiksmus daug geriau nei kiti, tame dar – greičiau mokosi naujų dalykų. Manė, kad gabumai yra laipsniuojami, kas reiškia, kad veiksmas, kuriuos jie apibrėžia, gali būti išsivystę įvairiuose lygiuose – nuo labai žemo iki labai aukšto (Limont, Dreszer, Cieślowska, 2010). Psichologijoje gebėjimo terminas naudojamas pavadinti žmogaus psichikos savybes, kurių dėka gali jis veiksmingai spręsti įvairias problemas ar užduotis apibrėžtoje srityje. Priimta pagrindinį gebėjimų padalijimą ir bendrąsias ir specialiąsias (Podolak, 2011). Bendrieji gebėjimai tai kitaip vadinamas bendrasis intelektas ir turi įtaką visiems duoto asmens veiksmams. Bendrasis intelektas tai gabumai mokymuisi, lengvas naujų problemų ir uždavinių sprendimas, tai yra taip vadinamasis gebėjimas prisitaikyti prie naujų sąlygų ir iššūkių. Specialieji gebėjimai susiję su konkrečiais duoto asmens sugebėjimais. Tai taip vadinami kryptiniai sugebėjimai, nes susiję su apibrėžta žmogaus veiklos

kryptimi, tai yra pvz. kažkas yra gabus matematikoje, gamtos moksluose, technikoje ar mene. Yra šių gabumų paskirstymo kriterijai, kurie dažniausiai yra dalykais dėstomais mokykloje arba veikla atliekama mokykloje arba už mokyklos ribų.

Gabus vaikas pats randa sau užduotis padedančias jam pažinti jį dominančius reiškinius ir aplinkoje esančias situacijas. Nori pagilinti konkrečius klausimus – nebaigia tik paviršutiniškai juos pasiaiškinęs.

Gera žinoma, kad pažinimo aktyvumas tai individuali žmogaus savybė, kuri yra reikalinga tenkinti pažinimo poreikį arba atlikti pažinimo pobūdžio užduotis. Pasireiškia individo siekimu pasiaiškinti arba pašalinti neatitikimus tarp realijų ir žiniomis esančiomis pažinimo sistemoje. „(...) Tai išreiškiama tuo, kad žmogus vietoje pasyviai stebėti daiktus ar įvykius juos aktyviai analizuoja, kad tai pažinti. Vietoje mechaniškai prisivieni pastebėtą medžiagą – intensyviai ją analizuoja, savarankiškai ir sistemingai organizuoja dėl geresnio supratimo ir prisivienimo” (Gurycka, 1977).

Tokių vaikų susidomėjimų vystymas yra labai sunkus, reikalauja didelio mokytojo užsiangažavimo ir išskirtinio mobilizatoriaus, koku yra motyvacija (Musolf-Parol, 2011). Tai motyvacija sąmoningai arba nesąmoningai veda prie veiksmų ir nukreipia link konkretaus tikslo pasiekimo (Słownik Wyrazów Obcych PWN, 1980). Panašų algoritmą galima pastebėti pas vaiką. Susidomėjimas pas vaiką reiškia tai, su kuo jis susieją savo gerą savijautą. Tai jo motyvacijos šaltinis, kuris skatina veikti pagal norus situacijose, kai yra galimybė pasirinkimui.

Jeigu turime nustatytą tikslą ir žinome kaip galime jį pasiekti, tada pasirenkame atitinkamą uždavinių atlikimo strategiją. Paprastai motyvacija mus aktyvuoja. Tas aktyvumas yra labai svarbus kiekvieno žmogaus gyvenime. Apibrėžia jį ir suteikia gyvenimui prasmę. Aktyvus dalyvavimas gyvenime yra svarbiausia vertė žmonėms jau nuo žmonijos pradžios (Musolf-Parol, 2011).

Išskyrus tikslą svarbūs yra veiksmai. Sėkmės žmonės yra visada aktyvūs ir visą laiką mokosi. Jie yra komunikabilūs ir puikiai bendradarbiauja su kitais žmonėmis. Analizuoja savo pasiekimus, sėkmės šaltinius ir nesėkmių priežastis. Nesėkmės juos mobilizuoja ir suteikia jėgų sekančiam bandymui (Nazlic, Frey, 2009). „Pralaimėjimas yra trąšos sėkmei“ (Waitley, 1998). Pralaimėjimai turėtų būti mobilizacija plėtrai ir sėkmės siekimui.

Susidomėjimai turi svarbų vaidmenį kiekvieno amžiaus individo gyvenime, turi taip pat didelę įtaką elgsenai. Bet pagrindinė klaida yra priversti vaiką plėsti įvairius susidomėjimus, lankyti užsiėmimus po pamokų, nepatikrinus vaiko pasitenkinimo lygio dėl atliekamų veiksmų.

Mokykla yra antra po namų auklėjimo aplinka, kuri turi užtikrinti atitinkamą priežiūrą ir auklėjimą. Švietimo įstaigose tėvų rolę atlieka mokytojai – auklėtojai.

Mokytojas – tai globėjas, vadovas padedantis pažinti pasaulį, prisivieni informaciją, tai patyręs patarėjas, kuris stengiasi, kad suveiktų globotinių iniciatyvą, įdiegti jų savarankiškumą ir kuriamąjį aktyvumą, prižiūrintis jų fizinę ir psichinę sveikatą. Auklėtojas yra savo globotiniams: globėju, autoritetu, patarėju, vadovu ir meistru. Vaikiškų sugebėjimų rėmimas ir mokinių kūrybingumo plėtra turėtų būti šiuolaikinių auklėtojų darbo prioritetas. Dėl optimalaus mokinių vystymosi užtikrinimo svarbus yra daugiakryptis veikimas, kurio tikslas tai aistrų ir talentų plėtra. Tai vyksta pagal nuosavas programas, kurios yra atsakymu nustatytiems poreikiams ir kurios skirtos mokinių gabumų rėmimui ir susidomėjimų plėtrai. Darbo metodologija sukasi aplink paieškos metodus. Bendradarbiaujant su neformaliojo švietimo institucijomis ir organizacijomis (zoologijos sodai, botanikos sodai, gamtos apsaugos organizacijos, ekologijos švietimo organizacijos ir pan.) su aistra vedami įvairūs projektai bei patrauklūs užsiėmimai mokykloje ir už jos ribų, ypač daug dėmesio skiriant užsiėmimams lauke tai globotinių talentų ir sugebėjimų vystymosi garantas.

Mokytojai yra pagrindinis veiksnys gabių mokinių švietimo procese. Todėl toks svarbus atitinkamas jų paruošimas, kad jie mokėtų atpažinti ir nustatyti gebėjimus bei plėtoti mokinių sugebėjimus. Iš jų tikimasi atitinkamų asmenybės bruožų, intelektinių gabumų, gerų profesinių kompetencijų: profesines, didaktines, visuomenines bei tyrimuose. Svarbus aspektas yra taip pat mokymo individualizavimas atliekamas auklėtojo, susijęs su mokinių skirtingumu ir mokymosi poreikiais. Individuali mokymo programa ir mokslo eiga remia jų potencialo plėtrą. Teigiamas ir atviras mokytojų požiūris bei prieiga prie daug aukštesnio lygio švietimo pasiūlos, pritaikytos prie mokinių poreikių, sąlygoja jų sėkmę.

2. Ar vaikus galima išmokyti meilės ir aistros gamtai ir kaip tai padaryti?

Gamtiniai sugebėjimai pasižymi aistra gamtinių reiškinių stebėjimui, gali pasižymėti susidomėjimu augalais ir gyvūnų pasauliu, be gamtinių egzempliorių kolekcijos rinkimu (Cybis, Drop, Rowiński, Cieciuch, 2012). Tai nuo mokytojų priklauso, ar gamta bus jų aistra, ar ją mylės ir gerbs. Todėl turėtume įskiepyti meilę gamtai nuo mažens.

Vienintelis būdas tai pasiekti yra kontaktas su gamta. Tiesioginiai stebėjimai vaidina svarbų vaidmenį mokymesi, leidžia suprasti supantį mus pasaulį. Vaikams daug duoda bandymai ir eksperimentai, kurie turėtų būti atliekami jau darželiuose ir pradinėse mokyklose. Net paprasčiausi pasirodo įdomūs. Bandymų dėka galima daug išmokyti, bei smagiai praleisti laiką. Bet negalima ribotis tik stebėjimu, reikia suteikti galimybę atlikti juos vaikams, jei tai jiems saugu. Vaikams svarbu, kad galėtų jie pažinti gamtą su visais savo pojūčiais, kad galėtų ir žaisti.

Impulsas, kuris pradeda, o po to ugdo vaikų aistrą yra pats mokytojas. Jo požiūris ir veiksmai negali būti priešingi perduodamoms žinioms ir platinamoms idėjoms. Jis turėtų būti sektinas pavyzdys, rūpintis supančiu jį pasauliu ir skatinti vaikus siekti tikslo. Mokytojas „užkrečiantis“ meile gamtai pats turi tai jausti. Svarbiausia, kad mokytojui darbas netaptų rutina ir kad neatsibostų jam ši tema. Todėl jis turėtų ieškoti naujovių, tirti ir tobulinti savo žinias. Mokytojas turi mylėti tai ką daro ir perduoti žinias su įsitikinimu. Neįkvėps kitų veiklai, neperteiks „bacilos“, jei daro to „priverstinai“, be entuziazmo arba po daugelio metų visą laiką darant tą patį. Savęs tobulinimas, dalyvavimas mokymuose yra gera idėja kaip atnaujinti savo žinias, mokytis naujų idėjų ir metodų, bei užkirsti kelią išsekimui ir rutinai.

Norint, kad gamta taptų „vaikų arkliuku“ reikia pripažinti kontaktą su gamta kaip prioritetą organizuojant švietimo erdvę. Reikia tik organizuoti įdomius pasivaikščiojimus, ekskursijas ar užsiėmimus bei leisti, kad mokiniai galėtų pamatyti, paliesti, pauostyti, paragauti tiek kiek tik įmanoma. Yra daug vietų, kur galima išvykti su kiekvieno amžiaus vaikais. Reikia tik paieškoti ir pritaikyti medžiagą ir pasiūlymą.

Žvelgiant iš šios perspektyvos, yra verta paminėti labai patrauklią darbo formą su mokiniais: užsiėmimus lauke su gamtiniais bandymais. Tokiu veiksmų efektai turi aukščiausią kokybę tarp visų naudojamų mokymo metodų, o tokio tipo pamokas galima apibendrinti Konfucijaus žodžiais: „Girdžiu ir užmirštu. Matau ir prisimenu. Darau ir suprantu“.

Sekantis būdas – tai stebėjimai. Stebėjimas – tai atidus žiūrėjimas ilgesnį laiką, tai taip pat stebėjimo rezultatas (Słownik języka polskiego, 2017). Stebėjimas priklauso nuo mokytojo išradingumo, nes stebėti galima viską. Priklausomai nuo metų laiko galima atlikti įvairius gamtos stebėjimus. Stebėjimai žiemą, tai pvz.: paukščiai atskrendantys į lesyklą, gyvūnų pėdsakai ant sniego. Pavasarį galima stebėti po žiemos bundančią gamtą, krūmus ir medžius, kurie skleidžia pumpurus, o po to – žydi. Vasarą galima stebėti vabalus atskrendančius prie žydinčių augalų. Rudenį galima stebėti kaip gamta ruošiasi žiemai, išskrendančius ir atskrendančius paukščius bei aišku, kaip keičiasi spalvos: iš žalios į geltoną, oranžinę, raudoną ar rudą.

Per visus metus galima stebėti orą. Tam pravers pvz. kalendorius su savaitės dienomis ir galimybę prikabinti mėnesių pavadinimus, metų laikus ir aišku simbolius atitinkančius įvairius atmosferinius reiškinius. Stebėjimus galima atlikti visur ir visada. Stebėjimai padeda vaikams suprasti laiko eigą, moko dienos ir nakties, metų laikų, mėnesių ir savaitės dienų pasekmių. Skatina taip pat susidomėjimą susijusį su supančiu juos pasauliu ir pasaulį varančiomis teisėmis.

Gamtos stebėjimas suteikia mokiniams išgyvenimus, kurių niekuo negalima pakeisti. Natūra džiugina, žavi, suteikia atodūsių, tampa įvairių susidomėjimų objektu. Reikėtų dėti visas pastangas, kad mokinys turėtų galimybę būti parke, miške, pievoje, kai gyvenimui bunda gamtos pasaulis; vasarą, kai galima nustatyti, kaip išsivystė augalai; rudenį, kuris žavi spalvomis ir tyla; žiemą, kai šakos linksta nuo sniego. Užsiėmimai žaliuosiuose plotuose tai ne tik bendravimas su gamta, tai taip pat turizmo, architektūros ir pažinimo nuotykis. Reikia naudotis galimybėmis kokias teikia supantis kraštovaizdis organizuojant pamokas lauke, organizuojant trumpas ekskursijas apylinkės miškuose (Jagodzińska, Buchcic, 2011).

Vertinga vaikams suorganizuoti darželį ar gyvūnų auginimą, kas padės išmokyti atsakomybės ir sistemingumo. Suteikia didelį malonumą ir pasitenkinimą, jei leidžiame vaikams veikti savarankiškai, o mes tik patariame. Salėje auginti galima tik mažus gyvūnus, pvz. peles, žiurkėnus, gyvates, vorus arba žuvytes. Namuose galima pasiūlyti auginti gyvalazdes, sliekus arba sraiges. Jei nėra galimybės įsteigti darželio, kaip alternatyvą galima panaudoti augalus palangėje, kur vaikai savarankiškai juos pasės arba pasodins, o po to prižiūrės.

Kita idėja aistros vystymui – tai sieninių gamtinės tematikos laikraščių kūrimas. Laikraštyje galima pateikti informaciją apie bandymus ir tyrimus, bei apie stebėjimus ar auginamus augalus ar gyvūnus.

Svarbu taip pat kurti gamtines kolekcijas. Prie jų priskiriame tradicinius herbariumus, atliktus iš nuotraukų, piešinių, surinktas kriauklių, plunksnų, sėklų, uolų kolekcijas ir pan. Prie tokių rinkinių vaikai turi turėti prieigą, kad galėtų žiūrėti, palyginti, liesti. Mokiniai gali kurti albumus, grafikus bei rinkti medžiagas juos dominančioje temoje. Kita forma padedanti vystyti aistrą – tai švenčių, susijusių su gamta tradicijos ir organizacija. Dienos, kurias galima švęsti tai pvz.: Miško Gyvūnų Šėrimo Diena (vasario 11), Žemės Diena (kovo 20/balandžio 22), Tarptautinė Vandens Diena (kovo 22), Tarptautinė Paukščių Diena (balandžio 1), Europos Nacionalinių Parkų Diena (gegužės 24), Tarptautinė Ozono Sluoksniu Apsaugos Diena (rugpjūčio 16), Pasaulio Tvarumas (3 rugsėjo savaitgalis), Užuojaus Gyvūnams Mėnuo (spalis), Medžio Šventė (spalio 10), Žuvies Diena (gruodžio 20).

Svarbus aspektas yra literatūros, televizijos laidų ir įdomių tinklapių susijusių su gamtos tema žiūrėjimo skatinimas taip mokinių. Jų dėka galima lengviau sudominti mokinius ir paprastu būdu pateikti reikalingą informaciją.

Kita idėja aistros plėtojimui, jungianti visus anksčiau minėtus pasiūlymus, tai konkursų organizacija bei dalyvavimas išoriniuose konkursuose.

Mokytojas, kuris remia mokinių vystymąsi ir gabumus, atlieka tai su aistra, tai toks, kuris gali sudominti, paskatinti veikimui; atviras naujoms idėjoms ir mokantis iškart modifikuoti suplanuotus anksčiau didaktinius užsiėmimus, komunikabilus ir turi stiprią asmenybę, kuri įtakoja tinkamą mokinių elgesį.

Musolf-Parol apibrėžė aistrą, kaip natūralų dopingą padidinantį mūsų gyvenimo aktyvumą. Be jos neturime noro bei galios, kad išlukštenti iš savęs daugiau energijos ir veiksmų nei minimumas, kuris reikalingas funkcionuoti visuomenėje. Kai turime aistrą, gyvename pilniau, efektyviau, dviem šimtais procentų. Tai ji mus skatina išbandyti naujus dalykus, siekti naujų iššūkių, kilti į sekančius „kalnus“. Neleidžia stovėti vietoje ir ilsėtis „ant laurų“. Tai mūsų įsitraukimo į veiksmus dėl mūsų pasirinkto tikslo pasiekimo lygis. Gyvenimas su aistra neturi būti genijų domenas. Kiekvienas iš mūsų gali taip pat pasirinkti gyvenimo požiūrį nustatyta pastoviam darbui dėl savo tikslų pasiekimo. Aistra „sukuria“ mums ambicijas, kurios „liepia“ mums norėti daugiau ir daryti daugiau bei skatina įgyvendinti norus (Musolf-Parol, 2011).

Kontaktas su asmeniu sužavėtu duota sritimi – auklėtoju-entuziastu mokiniams yra labai vertingas. Mokytojas nukreipia mokinio darbą, užduoda klausimus, pateikia problemas sprendimui, nurodo įdomias medžiagas, paruošia savarankiškam darbui ir naujų iššūkių priėmimui. Seka paskui mokini, lanksčiai reaguoją į kintamas sąlygas, sutinka, kad mokinsys eksperimentuotų ir nutoltų nuo nustatytų schemų.

„Kai moko žmogus išmintingas, veda mokinius, bet netraukia paskui save: ragina, kad eitų į priekį, bet nestovi virš jų, atidaro prieš juos kelią, bet neveda jų link tikslo (...). Jei jo mokiniai panorės galvoti savarankiškai, galėsime mes Tą žmogų pavadinti geru mokytoju“ Konfucijus

Išvados

1. Aistrą galima apibūdinti kaip atsidasvimą su kuriuo imamasi kasdienių iššūkių. Aistos sąvoka yra gana abstrakti, nes galima ją apibrėžti kaip „kažką“, kas mus veda, kas mus skatina, kas mus nukreipia, kaip būseną, emocijas... Aistra tai mūsų veikimo varomoji jėga. Aistra turi būti paremta atitinkamai stipria motyvacija. Jos dėka žmogus įgauna poreikį savę tobulinti, vystyti ir savirealizuoti. Gabus vaikas pats randa sau užduotis padedančias jam pažinti jį dominančius

reiškinius ir aplinkoje esančias situacijas. Nori pagilinti konkrečius klausimus – nebaigia tik paviršutiniškai juos pasiaiškines. Mokytojai yra pagrindinis veiksnys gabių mokinių švietimo procese. Todėl toks svarbus atitinkamas jų paruošimas, kad jie mokėtų atpažinti ir nustatyti gebėjimus bei plėtoti mokinių sugebėjimus. Iš jų tikimasi atitinkamų asmenybės bruožų, intelektinių gabumų, gerų profesinių kompetencijų: profesines, didaktines, visuomenines bei tyrimuose. Teigiamas ir atviras mokytojų požiūris bei prieiga prie daug aukštesnio lygio švietimo pasiūlos, pritaikytos prie mokinių poreikių, sąlygoja jų sėkmę.

2. Gamtiniai sugebėjimai pasižymi aistra gamtinių reiškinių stebėjimui, gali pasižymėti susidomėjimu augalais ir gyvūnų pasauliu, be gamtinių egzempliorių kolekcijos rinkimu. Impulsas, kuris pradeda, o po to ugdo vaikų aistrą yra pats mokytojas. Jo požiūris ir veiksmai negali būti priešingi perduodamoms žinioms ir platinamoms idėjoms. Jis turėtų būti sektingas pavyzdys, rūpintis supančiu jį pasauliu ir skatinti vaikus siekti tikslo. Mokytojas „užkrečiantis“ meile gamtai pats turi tai jausti. Tam galima panaudoti šiuos būdus: pasiekti kontaktą su gamta per tiesioginį stebėjimą; bandymus ir eksperimentus; ekskursijas ir praktinius užsiėmimus; užsiėmimus lauke su gamtiniais bandymais; stebėjimus; praktines veiklas (darželių organizavimas ir gyvūnų auginimas); sieninių gamtinės tematikos laikraščių kūrimą; gamtinių kolekcijų formavimą; švenčių organizavimą; konkursų organizavimą ir dalyvavimą.

Literatūros sąrašas

1. CYBIS N., DROP E., ROWIŃSKI T., CIECIUCH J. (2012). Uczeń zdolny, analiza dostępnych narzędzi diagnostycznych. ORE, Warszawa.
2. DAY CH. (2008). Nauczyciel z pasją. Jak zachować entuzjazm i zaangażowanie w pracy. Gdańsk: GWP. „Polskie Forum Psychologiczne”, tom 14, numer 1.
3. GURYCKA A. (1977). Przeciw nudzie. O aktywności. Nasza Księgarnia, Warszawa.
4. JAGODZIŃSKA M., BUCHCIC E. (2011). Nauczyciel przyrodnik. Zasoby, konteksty, działanie pedagogiczne. PWSZ Płock.
5. KUPISIEWICZ CZ., KUPISIEWICZ M. (2009). Słownik pedagogiczny. Warszawa, PWN.
6. MUSOLF-PAROL A. (2011). Pasja gwarancją sukcesu, THiNK WSiZ Rzeszów, Nr 4 (8).
7. NAZLIC T., FREY D. (2009). Tak ludzie osiągają swoje cele, „Charaktery”, Kielce.
8. Osobowościowe i środowiskowe uwarunkowania rozwoju ucznia zdolnego (2010). T.1. red. LIMONT W., DRESZER J., CIEŚLIKOWSKA J., Wyd. UMK, Toruń.
9. PODOLAK M. (2011). Praca z uczniem zdolnym (w:) Uczeń zdolny w rodzinie i w szkole. PWSTE, Jarosław.
10. Słownik języka polskiego, wyd. PWN, [dn. 09.03.2017] <http://sjp.pwn.pl/slowniki/pasja.html>.
11. Słownik synonimów języka polskiego [dn. 09.03.2017], <https://www.synonimy.pl/synonim/pasja/>.
12. Słownik Wyrazów Obcych. PWN, Warszawa 1980.
13. WAITLEY D. (1998). Być najlepszym, Studio EMKA, Warszawa.
14. ŻYLIŃSKA M. (2013). Neurodydaktyka – nauczanie i uczenie przyjazne mózgowi, UMK, Toruń.

Summary

Teaching and Learning Science with Passion

Dr. Elżbieta Buchcic

Prof. nadzw. dr. hab. Małgorzata Jagodzińska

In order to achieve success as a teacher, one needs to be passionate about this profession. The passion appears through commitment, enthusiasm, and great resource of intellectual and emotional energy. Passion, just like talent, needs to be fostered, developed, and supported by adequately strong motivation. Thanks to this motivation, one feels the need of self-education, development and personal fulfilment. The paper presents methods of learning science with passion.

Keywords: teacher, passion, interest in science, developing children's passion.

IKIMOKYKLINIO UGDYMO PEDAGOGŲ ASMENYBĖS KŪRYBIŠKUMO RAIŠKA PLĖTOJANT KULTŪRINĘ KOMPETENCIJĄ

*Rima Ežerskienė
Rūta Tamašauskienė
Klaipėdos valstybinė kolegija*

Anotacija

Daugelio mokslininkų (Jovaišos, 2007; Girdzijauskienės, 2005; Grakauskaitės-Karkockienės, 2006 ir kt.) nuomone, kūrybiškumas yra gebėjimų visuma, kompleksas intelektinių ir asmens savybių. Kūrybiškumas, kaip asmenybės savybė, - tai atvirumas naujai patirčiai, savarankiškumas, lankstumas, dinamiškumas, originalumas ir kt. Vienas iš pagrindinių veiksnių, ugdančių vaiko kūrybiškumą yra ikimokyklinio ugdymo pedagogas. Šiuolaikinėje visuomenėje ikimokyklinio ugdymo pedagogui nebepakanka baigti aukštąją mokyklą ir įgyti kompetencijų visam gyvenimui. Visuomeninio gyvenimo pokyčiai, technologijos ir inovacijos reikalauja nuolatinio atsinaujinimo, tobulėjimo, gerosios patirties perėmimo. Kultūrinė kompetencija - tai pedagogo gebėjimas rengti ir įgyvendinti įvairias veiklas, skirtas ugdytinių vertybinėms nuostatoms formuoti, socialiniam atsakingumui, pilietiškumui ir patriotiškumui ugdyti bei kultūrinių ir socialinių aspektų integravimas įgyvendinant ugdymo turinį. Taigi kyla klausimas, kaip pasireiškia ikimokyklinio ugdymo pedagogo kūrybiškumas plėtojant pedagogo kultūrinę kompetenciją.

Siekiant išanalizuoti ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raišką, plėtojant kultūrinę kompetenciją, naudotasi šiais tyrimo metodais: mokslinė literatūros analize, dokumentų analize, apklausa žodžiu (pusiau standartizuotas interviu) ir turinio kokybine analize. Straipsnyje pristatoma kūrybiškumo sampratos ir kūrybiškos pedagogo asmenybės bruožų apžvalga bei pedagogo kultūrinės kompetencijos raiška ikimokyklinio pedagogo veikloje teoriniu aspektu. Taip pat ikimokyklinio ugdymo pedagogo kūrybiškumo raiškos, plėtojant pedagogo kultūrinę kompetenciją, apklausos žodžiu duomenų analizė. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumas, plėtojant kultūrinę kompetenciją, reiškiasi formuojant socialinį, pilietinį, patriotinį atsakingumą ir vertybines nuostatas. Formuojant vertybines nuostatas ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumas reiškiasi idėjų gausa, gebėjimu išreikšti jausmus. Gebėjimu išreikšti riziką, pasitikėjimu kitais ir lanksčiu požiūriu reiškiasi pilietinis ir patriotinis atsakingumas. Formuojant socialinį atsakingumą pedagogų kūrybiškumas reiškiasi idėjų gausa, rizika, smalsumu, gebėjimu išreikšti jausmus, pasitikėjimu kitais, atkaklumu ir dominavimu.

Reikšminiai žodžiai: kūrybiškumas, pedagogas, kultūrinė kompetencija.

Įvadas

Temos aktualumas. Kūrybiškumas, kaip asmenybės savybė, - tai atvirumas naujai patirčiai, savarankiškumas, lankstumas, dinamiškumas, originalumas ir kt. Daugelis mokslininkų (Grecov, 2007; Jovaiša, 2007; Girdzijauskienė, 2005; Grakauskaitė-Karkockienė, 2006) teigia, kad kūrybiškumas yra gebėjimų visuma, kompleksas intelektinių ir asmens savybių, į kurį įeina ir požiūris į gyvenimą. Kūrybiškumas - tai gebėjimas sukurti tai, kas nauja, neįprasta, originalu, socialiniai reikšminga (Grecov, 2007). Kūrybos produktu gali būti įvairūs kūrybinės veiklos rezultatai – idėjos ir įvairių sričių (meno, mokslo, kasdieninio gyvenimo) materialūs produktai (Jautakytė, 2014).

Juodaitytės (2005) nuomone, ikimokyklinis amžius – vaikų kūrybinės raiškos etapas. Ikimokyklinio amžiaus vaikas turi savitą ypatingą mąstymo logiką, paklūstančią regimųjų vaizdinių dinamikai. Šiuo periodu ryškėja ir kūrybinė vaikų vaizduotė. Kaip teigia Bražienė (2012), visi vaikai yra kūrybingi, tačiau netinkamai juos ugdant, kūrybiškumas gali būti užslopintas. Dodge ir kt. (2007) teigimu, ikimokyklinukas kreipia energiją į veiklą ir trokšta išbandyti naujas jos rūšis. Jei pernelyg bus kišamasi į vaiko darbą, jei vaikas bus verčiamas nuolatos laikytis taisyklių, jei bus menkinami vaiko kūrybiniai gebėjimai, vaikui, be jokios abejonės, pradės formotis kaltės jausmas. Ugdant šio amžiaus tarpsnio vaikų kūrybiškumą, reikia suteikti vaikams pačių įvairiausių kūrybinės raiškos galimybių; skatinti dirbti savarankiškai; vertinti vaikų idėjas; skatinti problemų sprendimą ir t. t.. Ch. Thériault (2009) žodžiais tariant, kūrybiškumas yra labai svarbus gebėjimas, leidžiantis vaikams samprotauti ir rasti įvairių sprendimo būdų susidūrus su sunkumais. Kaip teigiama Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014), kūrybiškumas, ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme integruojamas į socialinę, komunikavimo, pažinimo, sveikatos ir meninę kompetencijas.

Bendras visuomenės kūrybingumo (kūrybos galių turėjimo) lygis nustatomas atskirais kūrybingumo vertinimo tyrimais. Maastrichto universiteto atlikto tyrimo duomenimis, Lietuva pagal kūrybingumo rodiklį užima 17 vietą Europos Sąjungoje, o kūrybingumo klimato palankumas įvertintas dar blogiau – užimame tik 24 vietą (Measuring Creativity and Innovation, 2009).

Kūrybiškos asmenybės ugdymas akcentuojamas visuose švietimo sistemos dokumentuose: Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše (2014), Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014), Pradinio ugdymo bendrojoje programoje (2014), Vidurinio ugdymo programoje (2013). Ugdant vaiko asmenybę pirmenybė teikiama kuriamajai, o ne atgaminamajai veiklai; ugdytiniai įtraukiami į aktyvią, skatinančią pažinti, patirti ir aiškintis veiklą; siekiama, kad vaikas sąmoningai ir kūrybiškai perimtų naują mokomąją medžiagą; skatinama savianalizė ir savęs vertinimas.

Taigi vaizduotė, kūrybiškumas ir kritinis mąstymas vertinami kaip svarbūs šalies ištekliai ir yra ugdomi nuo mažens visą gyvenimą (Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“).

Vaiko kūrybiškumui atsiskleisti neabejotiną reikšmę turi daug veiksnių, tačiau vienas iš pagrindinių veiksnių, ugdančių vaiko kūrybiškumą, yra ikimokyklinio ugdymo pedagogas. Remiantis praktine patirtimi, tenka pripažinti, kad daugumai suaugusiųjų kūrybiškumo ugdymas vis dar suvokiamas kaip veikla, orientuota ne į kūrybinį procesą, o į jo rezultatą (Bražienė, 2012).

Šiuolaikinėje visuomenėje ikimokyklinio ugdymo pedagogams nebepakanka baigti aukštąją mokyklą ir įgyti kompetencijų visam gyvenimui. Visuomeninio gyvenimo pokyčiai, technologijos ir inovacijos reikalauja nuolatinio atsinaujinimo, tobulėjimo, kitų šalių gerosios patirties perėmimo.

Profesinė veikla pedagogą įpareigoja dirbti kūrybiškai. Juk kūrybiškumas – tai nuolatinis naujos prasmės konstravimo procesas (Runco, 2008), ir kiekvienas pedagogas, kuris perteikia, paaiškina, interpretuoja, sudomina, įtraukia, yra kūrybiškas pedagoginės veiklos srityje (Lapėnienė, 2009). Pedagogo veikla arba skatina, arba slopina mokinių kūrybiškumo potencialo raišką, kūrybinių gebėjimų lavinimą. Kalbėdami apie pedagogų, kaip specifinės srities profesionalų, kūrybiškumą, kalbame apie veiklą, rezultatus ir juos skatinančių socialinių sąlygų kūrimą (Runco, 2008).

Nežiūrint į anksčiau išvardintus Lietuvos ir užsienio mokslininkų tyrimus apie pedagogų kūrybiškumo svarbą profesinėje veikloje, vis dar stokojama tyrimų, analizuojančių ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raišką plėtojant jų kultūrinę kompetenciją.

Tyrimo problema: kaip pasireiškia ikimokyklinio ugdymo pedagogo kūrybiškumas plėtojant pedagogo kultūrinę kompetenciją?

Tyrimo objektas: ikimokyklinio ugdymo pedagogų asmenybės kūrybiškumo raiška plėtojant kultūrinę kompetenciją.

Tikslas: išanalizuoti ikimokyklinio ugdymo pedagogų asmenybės kūrybiškumo raišką plėtojant kultūrinę kompetenciją.

Uždaviniai:

1. Atskleisti ikimokyklinio ugdymo pedagogų asmenybės kūrybiškumo raišką plėtojant kultūrinę kompetenciją teoriniu aspektu.

2. Nustatyti ikimokyklinio ugdymo pedagogų asmenybės kūrybiškumo raiškos galimybes plėtojant kultūrinę kompetenciją.

Metodai - mokslinė literatūros analizė, dokumentų analizė, apklausa žodžiu (pusiau standartizuotas interviu), turinio kokybinė analizė.

Tyrimo kontingentas - ikimokyklinio ugdymo pedagogai (metodininkai).

1. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų asmenybės kūrybiškumo raiškos, plėtojant kultūrinę kompetenciją, teorinė analizė

1.1. Kūrybiškos pedagogo asmenybės gebėjimai ir savybės

Kūrybiškumas dažnai siejamas su skirtingomis žmogaus savybėmis ir gebėjimais. Kūrybiška asmenybė iš paprastos idėjos ar užuominos geba sukurti kiekybiškai ir kokybiškai daugiau idėjų, minčių bei kūrinių. Kūrybiškam žmogui būdingi šie gebėjimai ir savybės (Wilson, 2004):

- Sklandus idėjų, kurios padidintų galimų spendimų kiekį, kūrimas.
- Lankstus požiūris, mokėjimas pamatyti idėją iš skirtingų perspektyvų, gebėjimas įžvelgti skirtingas išeitis iš vienos problemos.
- Detalizavimas jau esamos minties, gebėjimas idėjas ar kūrinius padailinti, patobulinti.
- Originalių, visiškai naujų, unikalių, šviežių ar išskirtinai kitokių idėjų kūrimas.
- Sudėtingų, painių, daugialypių idėjų kūrimas.
- Rizikos priėmimas – drąsus, priimantis iššūkius, nuotykingas požiūris, noras išbandyti naujus dalykus ir išsiskirti iš kitų.
- Vaizduotės laisvumas, sugebėjimas fantazuoti, išrasti, pamatyti, suvokti naujas idėjas ar kūrinius, būti išradingam.
- Smalsus, aktyvus aplinkos tyrinėjimas, klausimų kėlimas, gilesnių idėjų ieškojimas, noras žinoti daugiau bei išsamiau.

Natūralu, kad pedagogas pats turėtų pasižymėti dauguma iš šių savybių ir gebėjimų – būti pavyzdžiu ir autoritetu ugdytiniams. Kūrybiškas ugdymas visų pirma reiškia įdomesnę, smagesnę, žaismingesnę mokymąsi. Tai padeda sutelkti mokinių dėmesį, skatina norą mokytis, domėtis, sužinoti vis daugiau. Mokomosios medžiagos pateikimas skirtingais būdais padidina tikimybę, kad ugdytiniai geriau išmoks temą. Juk dalis iš mūsų geriau išmokstame klausydami, kiti žiūrėdami, treči liesdami ar tiesiogiai išbandydami. Neretai ugdytiniai užsimena, kad jiems įdomu tada, kai pedagogas entuziastingas, o užsiėmimų metu būna skirtingų veiklų. Matydami entuziastingo mokytojo pavyzdį, vaikai ir patys išmoksta tyrinėti aplinką, domėtis (Grakauskaitė- Karkockienė, 2006).

Anot Grakauskaitės-Karkockienės (2006), įvairūs autoriai išvardija skirtingus, netgi prieštaraujančius vienas kitam bruožus, būdingus kūrybiškai asmenybei: sugebėjimas savarankiškai spręsti, atkaklumas ir dominavimas (F. Barron), uždarumas ir ramybė, domėjimasis idėjomis, o ne daiktais (J. E. Drevdahl), sugebėjimas identifikuotis, išreikšti jausmus ir patirtį (B. T. Eiduson), pasyvi emocinė adaptacija, savidrausmė, šiek tiek lėtesnė psichoseksualinė raida (A. Roe), autonomiškumas, atsidavimas, atkaklumas, pastangos (S. J. Blatt, M. I. Stein), polinkis ieškoti nuotykių, stipresnis dominavimas ir didesnis jautrumas, mažiau paranoidinių tendencijų ir nerimo negu visos populiacijos (R. B. Cattell, J. E. Drevdahl).

Gillmore (cit. iš Grakauskaitė-Karkockienė, 2006) tyrimai parodė, kad kūrybiškiems žmonėms būdinga: aukštas savigarbos lygis, nepriklausomybė (savarankiškumas), vidinis turtingumas, atkaklumas, smalsumas, polinkis į tai, kas sudėtinga, gera socialinė adaptacija, altruizmas, pasitikėjimas kitais, impulsyvumo kontrolė. Svarbiausia produktyvios asmenybės charakteristika yra aukštas savigarbos lygis, lemiantis altruizmą ir pasitikėjimą kitais. Smalsumą lemia vidinis laisvumas, vidinių ir išorinių konfliktų nebuvimas, pasitikėjimas savo jėgomis. Nepriklausomybė, mažas konformizmas leidžia individui susidaryti savitą problemos supratimą ir apginti savo nuomonę. Neimpulsyvūs asmenys yra atsparesni nemalonių stimulų įtakai. Autorius mano, kad impulsyvus elgesys atspindi bendrą nepasitikėjimą savimi ir aplinkiniais. Noras spręsti sudėtingas problemas yra siejamas su siekimu sujungti į bendrą sistemą įvairius, kartais atrodytų, prieštarigus faktus.

Maslow (Krueger, 2013) labiau akcentuoja improvizaciją ir įkvėpimą, o ne užbaigtą darbą ar pasiektą rezultatą. Remdamasis kūrybos proceso asmenybės psichologinės analizės duomenimis, jis skiria tris kūrybiškumo rūšis - pirminį, antrinį ir integruojantį. Pirminis kūrybiškumas - tai įkvėpimo fazė, kuri turi būti atskirta nuo kruopštaus darbo ir idėjos įgyvendinimo. Kūrybiškumas pasireiškia

be jokių pastangų kaip spontaniška vientisos asmenybės išraiška. Antrinis kūrybiškumas - tai intensyvus, nuolatinis ir sunkus darbas, įgūdžių tobulinimas bei medžiagos kaupimas. Kartais tai trunka pusę gyvenimo, kol pasiekiami norimi įvairių sričių rezultatai kuriant namus, tiltus, automobilius, atliekant mokslinius eksperimentus (Grakauskaitė-Karkockienė, 2006). Integruojantis kūrybiškumas apima pirminį ir antrinį. Iš jo kyla žymiausi meno, filosofijos ir mokslo darbai (Krueger, 2013).

Kūrybiškumo ugdymo rezultatai priklauso nuo realių praktinių veiksmų. Pedagogai vaidina lemiamą vaidmenį, organizuodami į mokinių kūrybiškumo sklaidą orientuotą ugdymo procesą (Sæbø ir kt., 2006). Jie ateina su savo įsitikinimais, ir tai nemažai nulemia jų pasirinkimą, ko ir kaip mokyti. Pedagogai tiesiogiai kuria ugdymo procesą, parenka ir planuoja ugdymo turinį, numato ugdymo strategiją ir konkrečius uždavinius, derina mokymo metodus bei priemones. Kūrybinė nuostata, stipri kūrybinės veiklos motyvacija pirmiausia turi būti būdinga mokytojo darbui, nes kaip tik jo pozicija nulemia kūrybinę atmosferą mokymo procese (Jonynienė, 2009).

Taigi kūrybiško pedagogo asmenybė reiškiasi idėjų gausa, lanksčiu požiūriu, detalizavimu, rizikos priėmimu, lakia vaizduote, smalsumu, savidrausme, aukšta savigarba, altruizmu, savarankiškumu, atkaklumu ir dominavimu, uždarumu ir ramybe, gebėjimu išreikšti jausmus, pasitikėjimus kitais.

1.2. Pedagogo kultūrinės kompetencijos apžvalga valstybės dokumentuose

Pedagogai yra visą gyvenimą besimokanti bendruomenė, kurią gyvenimas skatina ne tik atnaujinti profesijos žinias, bet ir dalyvauti kultūriniame ir socialiniame gyvenime. Pedagogo gebėjimas dalyvauti kultūriniame gyvenime praturtina jo kompetencijas, turi įtakos profesinei veiklai. Kultūrinis pedagogo įvaizdis yra ne mažiau būtinas nei profesinė ir dalykinė patirtis. Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcijoje (2018) akcentuojamas pedagogo gebėjimas organizuoti kultūrinį ugdymą. Kultūrinis ugdymas - tai asmens vertybinių nuostatų, plataus kultūrinio akiračio formavimas, komunikacinių ir meninių gebėjimų plėtra bei kultūrinės aplinkos kūrimas. Tik išsiugdęs kultūrinę kompetenciją pedagogas suvokia ir vertina kultūrinės realijas, dalyvauja kultūriniame gyvenime, puoselėja kultūrinį paveldą. Pedagogo dėmesys kultūriniam, meniniam gyvenimui, stiprina ugdytinių mokymosi motyvaciją, pagerėja psichologinė mokymosi aplinka, stiprėja bendruomeniniai ryšiai, mokymosi procesas tampa patrauklesnis, aktualizuojamas mokinių kūrybiškumas, žingeidumas, skatinama akiračio plėtra.

Kultūrinė kompetencija sietina su bendrosiomis pedagogo kompetencijomis. Pedagogų profesijos kompetencijų apraše (2015) teigiama, jog bendrosios kompetencijos ir jų ugdymas pedagogams leidžia kurti atvirą ir veiksmingą sąveiką su ugdytiniais, nuolat mokytis ir tobulėti, reflektuojant savo profesinę veiklą ir jo rezultatus. Pedagogo bendrųjų kompetencijų turinyje akcentuojamas asmeninis tobulėjimas ir mokėjimas mokytis visą gyvenimą; mokėjimas ir sugebėjimas naudotis skaitmeninėmis technologijomis, rengiant tekstinę ir vaizdinę informaciją ir veiksmingai komunikuojant valstybine ir užsienio kalba, mokėjimas saugoti ir plėtoti Lietuvos kultūrą, kurti tvarią ir atsakingą visuomenę, veikiant kūrybiškai ir atvirai. Kūrybiškumas sietinas su profesionalumu, kuris, kaip teigiama Pedagogų profesijos kompetencijų aprašo (2015) IV (vertinimo ir ekspertavimo) lygmenyje, pasireiškia pedagogo turimų žinių, įgūdžių, vertybių taikymu atliekant tyrimus, analizes, vertinant ir tobulinant asmeninę profesinę ir kolegų bei savo ir kitų institucijų veiklą, kuriant ir diegiant naujus metodus ir priemones ugdomosios veiklos gerinimui. Pedagogų profesijos kompetencijų apraše (2015) nurodoma, kad IV pedagogo profesijos kompetencijų lygmuo atitinka 8 Lietuvos kvalifikacijų sandaros lygį. IV lygmens apraše akcentuojamas kultūrinis, pilietinis ir socialinis atžvilgiu atsakingas pedagogas, kuris geba integruoti kultūrinius ir socialinius aspektus ir teikti rekomendacijas veiklos gerinimui.

Pedagogų rengimo reglamente (2018) pabrėžiama, kad aptartose bendrosiose kompetencijose svarbiausiomis laikomos lyderystė, kūrybiškumas ir gebėjimas kritiškai mąstyti, pilietiškumas, nuolatinis tobulėjimas, socialinė ir emocinė kompetencija bei skaitmeninis ir medijų raštingumas.

Visuose pedagogo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose akcentuojamas kūrybiškos asmenybės ugdymas plėtojant kultūrinę kompetenciją, kuri reiškiasi vertybinių nuostatų formavimu, socialinio atsakingumo, pilietiškumo ir patriotiškumo ugdymu.

2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų asmenybės kūrybiškumo raiškos, plėtojant kultūrinę kompetenciją, empirinių duomenų analizė

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimo dalyviai. Tyrimas atliktas 2018 metais. Jame dalyvavo ikimokyklinio ugdymo pedagogai iš Klaipėdos miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigų. Tiriamieji atrinkti netikimybinio būdu. Suformuota tikslinė grupė – ikimokyklinio ugdymo pedagogai (metodininkai), turintys 15-20 metų pedagoginį stažą, ikimokyklinio ugdymo įstaigos vadovų rekomenduoti, kaip kūrybiškos asmenybės. Siekiant užtikrinti duomenų konfidencialumą, informantai buvo žymimi kodinėmis raidėmis A, B, C, D ir t.t.

Tyrimo metodai: mokslinė literatūros analizė, dokumentų analizė, apklausa žodžiu (pusiau standartizuotas interviu), turinio kokybinė analizė. Parengtas pusiau standartizuotas klausimynas, kuriame numatyti trys būtini klausimai ir galimi klausimai. Tyrimo eigoje, siekiant suprasti žmonių patirtį, vadovautasi interpretacine paradigma.

Kokybinio tyrimo rezultatai analizuojami taikant kokybinės turinio analizės metodą. Tekstas interpretuojamas vartojant analizės metu nustatytas kategorijas ir subkategorijas, iliustruojančias ikimokyklinio ugdymo pedagogų asmenybės kūrybiškumo raišką, plėtojant kultūrinę kompetenciją. Interviu analizė atliekama apibendrinant ir pateikiant bendrą atsakymų analizę. Ieškoma bendrumų tarp dalyvių pasisakymų, nustatomi skirtumai. Interpretuojant intervantų išsakytas mintis, paraleliai pateikiama empirinė medžiaga, jos aprašymai bei aiškinimai grindžiami teoriniais teiginiais.

Tyrimo etika. Vykdamas interviu, buvo laikomasi bendrųjų etikos principų. Atsižvelgiant į etikos reikalavimus, tyrimo vykdymas iš anksto derintas, dalyviai informuoti apie tyrimo atlikimo detales, užtikrintas intervantų konfidencialumas. Intervantai buvo įtraukti į tyrimą tik juos supažindinus su tyrimo turiniu, galima rizika, praktinėmis tyrimo aplinkybėmis ir gavus jų sutikimą. Intervantai turėjo galimybę pateikti papildomų klausimų prieš užpildant sutikimą. Informacija apie atliekamo tyrimo tikslą buvo tiksli. Intervantų dalyvavimas tyrime buvo savanoriškas su galimybe atsisakyti dalyvauti bet kurioje tyrimo stadijoje. Tiriamieji buvo traktuojami pagarbiai ir sąžiningai. Tolesnei duomenų interpretacijai panaudoti tik su nagrinėjama tema susiję pasisakymai.

2.2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų asmenybės kūrybiškumo raiškos, plėtojant kultūrinę kompetenciją, tyrimo rezultatų analizė

Kultūrinio ugdymo nuostatos ir pasiekimai, kultūrinės kompetencijos gebėjimai, yra svarbūs sėkmingam pedagogo darbui, Kaip teigia Martišauskienė (2007), vienas iš švietimo sistemos tikslų yra pilietinės, etinės tautinės kultūros stiprinimas kūrybiškumo, vertybinių nuostatų ugdymas.

Tyrimo metu domėtasi kaip pasireiškia ikimokyklinio ugdymo pedagogo kūrybiškumas formuojant vertybines nuostatas (1 lentelė).

Tyrimo rezultatai rodo, jog vertybinių nuostatų formavimas - tai nuolatinis ir tęstinis pedagoginis procesas, kuris pažeria daug ir įdomių idėjų kūrybiškumo raiškai. Informantai teigia: „...kiekvieną dieną mokome atsakomybės, pagarbos meilės tėvynei, sąžiningumo...“, „...turbūt kiekvienos veiklos metu žodžiais ar be jų ugdamos vertybės...“, skatina taikyti tradicinius ir netradicinius metodus: „...žymime Lietuvos žemėlapyje vaikų su tėveliais aplankytas vietas...“, „...kuriame savo grupės knygą, šventėme Lietuvos gimtadienį...“. Pedagogės stengiasi keisti ugdomąją aplinką: „...keliavome į gyvūnų prieglaudą...“.

1 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo pedagogo kūrybiškumo raiška formuojant vertybines nuostatas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška formuojant vertybines nuostatas	Idėjų gausa	<i>...kiekvieną dieną mokome pagarbos, meilės tėvynei, sąžiningumo, atsakomybės... A</i>
		<i>...turbūt kiekvienos veiklos metu žodžiais ar be jų ugdomos vertybės...B</i>
		<i>...kalbame, skaitome pasakas, eilėraščius, kviečiame močiutes, lesiname paukšteliu, sodiname gėles ir jas prižiūrime...A</i>
		<i>...kuriame savo grupės knygą, šventėme Lietuvos gimtadienį, keliavome į gyvūnų prieglaudą...B</i>
		<i>...dabar daug tinklapių, grupių kur dalijamės patirtimi...A</i>
		<i>... mokome gerbti vienas kitą, gerbti auklėtojas, auklytę, kalbame apie meilę tėveliams...D</i>
		<i>...visos veiklos svarbios, jeigu mes norime, kad jos skiepytų vertybes, visoms reikia daug pastangų...D</i>
		<i>... vertybes padeda ugdyti tautosaka, pasakos, aptariame, kodėl jauniausiam broliui sekasi, o vyresniems – ne... D</i>
		<i>... žymime Lietuvos žemėlapyje vaikų su tėveliais aplankytas įžymias vietas, mokomės eilėraščių apie tėvynę...D</i>
		<i>...patirties semiuosi, skaitydama ikimokyklinis.lt, diskutuojame su kolegėmis... D</i>

Šaltinis: sudarytas pagal autorių atlikto tyrimo duomenis, 2018

Vertybes padeda formuoti skaitomi vaikams tautosakos kūriniai, bendravimas su vyresnės kartos žmonėmis: „...vertybes padeda ugdyti tautosaka, pasakos, aptariame, kodėl jauniausiam broliui sekasi, vyresniems – ne ...“, „...Kalbame, kviečiame močiutes...“. Tiriamųjų kūrybiškumą aktyvina įvairi veikla: „...patirties semiuosi, skaitydama ikimokyklinis.lt, diskutuodama su kolegėmis...“.

Analizuojant tyrimo duomenis paaiškėjo, jog formuojant vertybines nuostatas pedagogams būdingas lankstus požiūris (1 lentelės tęsinys).

1 lentelės tęsinys. Ikimokyklinio ugdymo pedagogo kūrybiškumo raiška formuojant vertybines nuostatas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška formuojant vertybines nuostatas	Lankstus požiūris	<i>...išklausau vaikų nuomonės...A</i>
		<i>...planuojant veiklas tariamės su kolege... B</i>
		<i>...dažnai vaikų nuomonė atspindi tai, ką galvoja jų tėvai... pokalbiai su tėvais apie vaikų elgesį, jo priežastis...B</i>
		<i>...vaikų noras emigruoti...akcentuoju gyvenimo mūsų šalyje privalumus – kalbą, artimuosius...B</i>
		<i>...mano idėjas papildoma mama...padeda vesti renginius...B</i>
		<i>...rengdama renginius, diskutuoju su muzikos vadove, kolege, dirbančia su to paties amžiaus vaikais... išklausau ir vaikų...D</i>
		<i>...remiuosi tomis mamytėmis, kurios stengiasi padėti...D</i>
		<i>...iš vaikų žodyno, iš jų elgesio galima atpažinti santykius šeimoje...D</i>
		<i>...atsižvelgiu į vaikų socialinę situaciją, pvz., eilėraščius apie tėtį deklamuoja tie vaikai, kurie turi tėvelį, kalbame ir apie tai, kodėl tėveliai turi dirbti užsienyje...D</i>

Šaltinis: sudarytas pagal autorių atlikto tyrimo duomenis, 2018

Wilson (2004), aprašydama kūrybiškam žmogui būdingus gebėjimus ir savybes, pamini lankstų pedagogo požiūrį, tai yra mokėjimą pamatyti idėją iš skirtingų perspektyvų, gebėjimą įžvelgti skirtingas išeitis. Informantų atsakymai leidžia pastebėti, jog pedagogai lankstumą iliustruoja gebėjimu ne nurodyti, bet atsižvelgti į ugdymo proceso dalyvių, pirmiausia vaikų, nuomonę: „...išklausau vaikų nuomonės...“, kolegų idėjas: „...planuojant veiklas tarėmės su kolege...“, „...diskutuoju su muzikos vadove...“, tėvais: „...mano idėjas papildoma mama...“, „...remiuosi tomis mamytėmis, kurios stengiasi padėti...“. Atpažįsta šeimos santykius vaikų kalboje: „...iš vaikų žodyno, iš jų elgesio galima atpažinti santykius šeimoje...“.

Informantų lankstus požiūris siejasi su gebėjimu išreikšti jausmus (1 lentelės tęsinys).

1 lentelės tęsinys. Ikimokyklinio ugdymo pedagogo kūrybiškumo raiška formuojant vertybines nuostatas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška formuojant vertybines nuostatas	Gebėjimas išreikšti jausmus	<i>...suprantu vaikų baimes, dėl tėvų skyrybų...A</i>
		<i>...žaidimo metu mokomės išreikšti pyktį taip, kad kitam neskaudėtų...A</i>
		<i>...po renginio visi apsikabiname...A</i>
		<i>...džiaugiuosi vaikų pasiekimais...A</i>
		<i>...kai pastebiu, kad vaikai ko nors bijo, kalbu apie baimę, mokomės jas „išmesti, suplėšyti, užspalvinti ir sudraskyti“...D</i>
		<i>...vaidindami vaikai gali išreikšti įvairius jausmus: abejonę, pyktį, baimę...D</i>
		<i>...kai kas nors į grupę ateina nuliūdęs, visi sakome po „gražų žodį“...D</i>
		<i>...stengiuosi pagirti vaiką, pasidžiaugti su tėveliais jo pasiekimu...D</i>

Šaltinis: sudarytas pagal autorių atlikto tyrimo duomenis, 2018

Ikimokyklinio amžiaus vaikai gyvena įvairiame jausmų pasaulyje, kuriuos gali atpažinti artimiausi žmonės – tėvai ir pedagogai. Ugdymo įstaigoje, į kurią ateina vaikai iš įvairios socialinės aplinkos, atsineša skirtingą jausminę patirtį. Todėl pedagogo kūrybiškumas pasireiškia kuriant tinkamą vaikams emocinę aplinką: „...po renginio visi apsikabiname...“, „...kai kas nors ateina nuliūdęs, visi pasakome po „gražų“ žodį“...“. Moko vaikus išguiti baimes: „...žaidimo metu mokomės išreikšti pyktį taip, kad kitam neskaudėtų...“, „...mokomės baimes išmesti, suplėšyti, užspalvinti ir sudraskyti...“.

Tyrimo rezultatai parodė, kad pedagogai mano, jog vertybinės nuostatos yra žmogaus būties įprasminimo esminė dalis, atskleidžianti asmens santykį su pasauliu. Pedagogų vertybinės nuostatos - tas paslėptas ugdymo turinys, kuris persmelkia visą pedagoginį procesą.

Atliekant tyrimą siekta išsiaiškinti, kaip reiškiasi ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumas ugdant socialinę atsakingumą (2 lentelė).

2 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant socialinę atsakingumą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant socialinę atsakingumą	Idėjų gausa	<i>...pirmiausia skatinu rūpintis gyvūnais...A</i>
		<i>...išvyka į lėlių teatro spektaklį apie pagalbą draugui...A</i>
		<i>...vaikų piešiniai puošia ligoninės sienas...A</i>
		<i>...mes vaidiname seneliams...B</i>
		<i>...kartu su vaikais renkame šiukšles... B</i>
		<i>...elgesio taisyklės grupėje...A</i>
		<i>...puošėme šalia esantį parką savo vėjo malūnais, gelėmis...B</i>
		<i>...kartu su tėveliais dažėme parko suoliukus...B</i>
		<i>...lankėmės Laikrodžių muziejuje, darėm savo laikrodžius...F</i>
		<i>...išvyka į lėlių teatro spektaklį ...F</i>
		<i>...rengėme madų šou lauke „Rudenėlio kepurė“ ...F</i>
		<i>...mes vaidiname lopšelio grupei...F</i>
		<i>...susitikome su Nijole Kepeniene...F</i>

Šaltinis: sudarytas pagal autorių atlikto tyrimo duomenis, 2018

Kalbėdamas apie kūrybiškumą, Maslow (Krueger, 2013) labiau akcentuoja improvizaciją, įkvėpimą, pačias idėjas, o ne užbaigtą darbą. Tyrimo rezultatai rodo, jog ugdant socialinę atsakingumą pedagogų kūrybiškumas reiškiasi idėjų gausa: „...vaidiname seneliams...“, „kartu su tėveliais dažėme parko suoliukus...“, „...vaikų piešiniai puošia ligoninės sienas...“, „...skatinu rūpintis gyvūnais...“, „...darėme laikrodžius...“, „...vaidiname lopšelio grupei...“ ir t.t. Tačiau pažymėtina tai, jog tiriamieji nurodė daugybę idėjų, kurios buvo įgyvendintos kartu su vaikais. Taigi informantų atsakymai pirmiausia yra susieti su rezultatu. Anot Maslow (Krueger, 2013), tai antrinis kūrybiškumas, kuris betarpiškai siejasi su pirminiu – tai yra įkvėpimu ir idėjų gausa.

Informantų pateiktos įvairios idėjos betarpiškai siejasi su kitais kūrybiškos asmenybės bruožais – smalsumu ir rizika (2 lentelės tęsinys).

2 lentelės tęsinys. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant socialinį atsakingumą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant socialinį atsakingumą	Rizika	<i>... dalis tėvų nepritarė parko suoliukų dažymui...B</i>
		<i>...dalis tėvų nepritarė madų šou organizavimui, nes reikėjo padėti sukurti vaikui kepurę...F</i>
		<i>...tėvai nesidomi tautinėmis šventėmis nenori jose dalyvauti...F</i>
	Smalsumas	<i>...dalyvauju įvairiuose susitikimuose su rašytojais, parodose, spektakliuose ir nuolat mąstau, kur tai galėčiau panaudoti darbe su vaikais...A</i>
		<i>...skaitau tinklalapį ikimokyklinis.lt, skaitau literatūrą, pvz., „Origamis“, žiūriu televizijos laidas vaikams...F</i>

Šaltinis: sudarytas pagal autorių atlikto tyrimo duomenis, 2018

Wilson (2004) teigia, o Gillmore (Grakauskaitė-Karkockienė, 2002) tyrimai patvirtina, kad kūrybiškiems žmonėms būdingas smalsumas. Informantai nurodė, jog jų smalsumas siejasi su naujų galimybių, būdų, idėjų paieška: „... dalyvauju įvairiuose susitikimuose su rašytojais, parodose, spektakliuose...“, „... skaitau tinklalapį...“, „... skaitau literatūrą...“, „...žiūriu televizijos laidas vaikams...“. Pažymėtina, jog tiriamųjų smalsumas siejamas su galimybe ugdyti vaikų socialinį atsakingumą: „... nuolat mąstau, kur tai galėčiau panaudoti darbe su vaikais...“.

Analizuojant informantų pateiktus atsakymus paaiškėjo, jog jiems būdingas rizikos priėmimas – tai drąsus, priimančias iššūkius, nuotaikingas požiūris. Pedagogai teigia, jog „...tėvai nepritarė..., tėvai nesidomi...“. Tokiose situacijose reikalingas atkaklumas, pasitikėjimas savimi, dominavimas ir pastangos įtikinti kitus. Taigi rizikos priėmimas sudaro sąlygas reikštis kitiems kūrybiškos asmenybės bruožams (2 lentelės tęsinys).

2 lentelės tęsinys. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant socialinį atsakingumą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant socialinį atsakingumą	Atkaklumas ir dominavimas	<i>...reikia tėvams įrodinėti, jog tai, ką sugalvojai padaryti, bus veiksminga...B</i>
		<i>...ieškoti pagalbos, rėmėjų...A</i>
		<i>...įtikinti kitus...A</i>
		<i>...svarbu pačiai tikėti tuo, ką darai, ir visas pasiseks...F</i>
		<i>...kai paaiškinu, tėvai supranta, ko iš jų tikiuosi...F</i>
	Gebėjimas išreikšti jausmus	<i>...apkabinimas, servetėlės davimas, užuojauta, pagalba...A</i>
		<i>...apkabinimas, užuojauta, pagalba...F</i>
		<i>...gerą nuotaiką stengiuosi sukurti iš pat ryto...F</i>
		<i>...Ryto rate kalbame apie vaikų jausmus...F</i>
	Pasitikėjimas kitais	<i>...kartu su ligoninės direktore...A</i>
		<i>...tėvų supratingumas...B</i>
		<i>...kartu su X bendruomenės pirmininke...B</i>
		<i>...draugaujame su priešmokyklinės grupės pedagoge...F</i>
		<i>...daug padeda didesnę patirtį turinčios kolegės...F</i>
		<i>...galiu pasitikėti kai kuriais tėvais...F</i>

Šaltinis: sudarytas pagal autorių atlikto tyrimo duomenis, 2018

Tyrimo metu paaiškėjo, jog, ugdant socialinį atsakingumą, ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumas reiškiasi atkaklumu ir dominavimu: „...reikia tėvams įrodinėti, jog tai, ką sugalvojai padaryti, bus veiksminga...“, „...ieškoti pagalbos, rėmėjų...“, „...įtikinti kitus...“. Pedagogas pats turi būti pavyzdžiu ir autoritetu ugdytiniais. Matydami atkaklumo pavyzdį, vaikai ir patys išmoka tyrinėti aplinką, domėtis, būti atkaklūs.

Taip pat pedagogų kūrybiškumas reiškiasi pasitikėjimu kitais. Pasitikėti – reiškia girdėti ir priimti kitą žmogų, jo nuomonę: „...kartu su ligoninės direktore...“, „...kartu su X bendruomenės pirmininke...“, „...daug padeda didesnę patirtį turinčios kolegės...“.

Informantai teigia, jog, ugdant socialinį atsakingumą, svarbu išreikšti jausmus: „...apkabinimas, užuojauta, pagalba...“, „...gerą nuotaiką stengiuosi sukurti iš pat ryto...“, „...kalbame apie vaikų jausmus...“. Kilusios, bet neišreikštos emocijos niekur nedingsta. Natūralu išjausti ir išreikšti tai, kas kilo viduje, tik svarbu, kaip tai padarysime. Visų pirma, būtina suvokti, jog visos emocijos yra geros ir reikalingos, negalima jų pasirinkti. Jos tiesiog kyla, ir tai yra natūrali buvimo žmogumi dalis.

Tyrimo metu domėtasi, kaip reiškiasi ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumas ugdant pilietinį ir patriotinį atsakingumą (3 lentelė).

Pilietinis-patriotinis ugdymas – tai pareiga savo tautai, moralė, sąžiningumas, dora, aktyvumas, istorijos – žinojimas pagarba valstybės simboliams, įstatymų laikymasis.

3 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant pilietinį ir patriotinį atsakingumą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant pilietinį ir patriotinį atsakingumą	Idėjų gausa	...įvairūs švenčių scenarijai... A
		...kiekvienais metais vis kitaip švenčiame valstybines šventes... B
		...mėgstu kaupti savo scenarijus, pažįstamų iš kitų darželių scenarijus... E
		...nebijau kopijuoti ir taikyti kitų pedagogų idėjas. Vis tiek darbeliai būna nepanašūs... E
		...jeigu kas patinka, nusifotografuoti, pati panaudoju... E
	Lankstus požiūris	...man svarbi vaikų nuomonė... A
		...dainuojant liaudies dainas, vaidinant lietuvių liaudies pasakas, piešiant Lietuvą... B
		...dainuodami kitų tautybių vaikų dainą, pvz., vokiečių kalba ugdau Marko patriotizmą... B
		...taikau visas meno rūšis, pvz., vaikai aplikuoja, Lietuvos vėliavą, piešia, mėgsta vaidinti pasakas, kuriose nugali gėris, mėgstam pasakas su dainuojamaisiais intarpais... E

Šaltinis: sudarytas pagal autorių atlikto tyrimo duomenis, 2018

Pedagogai išsakė pastebėjimus, susijusius su pilietinio-patriotinio atsakingumo ugdymu. Analizuojant atsakymus, pastebėta, kad pilietiniame-patriotiniame ugdyme aktyvi paties pedagogo veikla pasireiškia idėjų gausa: „...kiekvienais metais vis kitaip švenčiame valstybines šventes...“, „...mėgstu kaupti savo ir pažįstamų iš kitų darželių scenarijus...“, „...jeigu kas patinka, nusifotografuoju, pati panaudoju“, nebijau kopijuoti ir taikyti kitų pedagogų idėjas, vis tiek darbeliai būna nepanašūs...“, lankstus požiūris skatina pagarbą kitoms tautoms: „...dainuojame kitų tautybių vaikų dainas, reikšdami pagarbą vokiškai Marko tautybei...“, monotonijos išvengia taikydami įvairius metodus: „...taikau visas meno rūšis, pvz., vaikai aplikuoja Lietuvos vėliavą, mėgsta vaidinti pasakas, kuriose nugali gėris...“.

Ugdant pilietinį ir patriotinį atsakingumą informantų kūrybiškumas reiškiasi pasitikėjimu kitais, gebėjimu reikšti jausmus ir rizika (žr. 3 lentelės tęsinys).

3 lentelės tęsinys. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant pilietinį ir patriotinį atsakingumą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumo raiška ugdant pilietinį ir patriotinį atsakingumą	Rizika	...dalis tėvų nėra patriotai ir pasipiktina per dideliu dėmesiu šiai savybei, pvz.: visą mėnesį šnekat apie tą Lietuvos nepriklausomybę, ar kitų temų nėra?... A
		...tėvų nepasitenkinimas, jog akcentuojamos vaikų teisės, bet per mažai dėmesio skiriama pareigoms... B
		...kitataučiai tėveliai tiesiog nesidomi Lietuvos 100-mečiu... E
		...tėvai nesidomi grupės veikla, net paprašė, kad Kalėdų renginys būtų švenčiamas tik su vaikais, be tėvų... E

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
	Gebėjimas išreikšti jausmus	...suprantu vaikų baimes, dėl tėvų skyrybų...A
		...žaidimo metu mokomės išreikšti pyktį taip, kad kitam neskaudėtų...A
		...po renginio visi apsikabiname...A
		...džiaugiuosi vaikų pasiekimais...A
		...apkabinimas, užuojauta, pagalba...F
		...reikia nebijoti parodyti savo jausmus vaikams – liūdesį, nusivylimą ku nors...E
		...pasidžiaugti, kai vaikams pasiseka ką nors nupiešti, gerai iškirpti formą, padeklamuoti, įdomiai papasakoti...E
		...mama pakvietė į savo meno dirbtuves...
	Pasitikėjimas kitais	...mes su kolege puikiai sutariame...
		...į grupę atėjo buvusios auklėtinės, gražiai su vaikais vaidino ir žaidė...E
		...mama mokė vaikus austi juostą džiuoto siūlais, buvo gražu...E
		...man padeda teatro mokytoja...E

Šaltinis: sudarytas pagal autorių atlikto tyrimo duomenis, 2018

Ugdant pilietinį – patriotinį atsakingumą, pedagogai pastebi kylančią riziką: „...dalis tėvų nėra patriotai ir pasipiktina per dideliu dėmesiu šiai savybei...“, „...tėvams nepatinka, kad akcentuojamos vaikų teisės, per mažai dėmesio skiriama pareigoms...“, „...kitataučiai tėvai nesidomi Lietuvos 100-mečiu...“.

Pedagogės, puoselėdamos patriotinius vaikų jausmus, po valstybinių švenčių ar kitų renginių išreiškia savo emocijas: „...džiaugiuosi vaikų pasiekimais...“, „...užjaučiu, padedu...“, „...pasidžiaugiu, kai vaikams pasiseka...“, kas stiprina vaikų pagarbą tautai, valstybei.

Pilietinio-patriotinio atsakingumo raišką pajvairina auklėtojo gebėjimas pasitikėti kitais proceso dalyviais, pvz.: „mama vaikus pakvietė į savo meno dirbtuves...“, „...į grupę buvo atėjusios auklėtinės, gražiai su vaikais vaidino, žaidė...“, „...mama mokė vaikus austi juostą džiuoto siūlais...“, „...man padeda teatro mokytoja...“.

Taigi pedagogo kūrybiškumas padeda plėtoti ugdytinių pilietinį-patriotinį atsakingumą, sumažinti pasitaikančią riziką pilietiniame ugdyme, plėtoja kultūrinę kompetenciją, puoselėja santykius su visais ugdymo proceso dalyviais.

Išvados

1. Kūrybiškumas yra gebėjimų visuma, kompleksas intelektinių ir asmens savybių. Kūrybiškumas, kaip asmenybės savybė - tai atvirumas naujai patirčiai, savarankiškumas, lankstumas, rizika, savidrausmė, gebėjimas išreikšti jausmus, originalumas, smalsumas, altruizmas, pasitikėjimas kitais. Vienas iš pagrindinių veiksnių, ugdančių vaiko kūrybiškumą, yra ikimokyklinio ugdymo pedagogas. Kultūrinė kompetencija – tai pedagogo gebėjimas rengti ir įgyvendinti įvairias veiklas, skirtas ugdytinių vertybinėms nuostatoms formuoti, socialiniam atsakingumui, pilietiškumui ir patriotiškumui ugdyti bei kultūrinių ir socialinių aspektų integravimas įgyvendinant ugdymo turinį.

2. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumas, plėtojant kultūrinę kompetenciją, reiškiasi formuojant socialinį, pilietinį, patriotinį atsakingumą ir vertybines nuostatas. Formuojant vertybines nuostatas ikimokyklinio ugdymo pedagogų kūrybiškumas reiškiasi idėjų gausa, gebėjimu išreikšti jausmus bei lanksčiu požiūriu. Gebėjimu išreikšti jausmus, riziką, pasitikėjimu kitais ir lanksčiu požiūriu reiškiasi pilietinis ir patriotinis atsakingumas. Formuojant socialinį atsakingumą pedagogų kūrybiškumas reiškiasi idėjų gausa, rizika, smalsumu, gebėjimu išreikšti jausmus, pasitikėjimu kitais, atkaklumu ir dominavimu.

Literatūros sąrašas

1. BRAŽIENĖ, N. (2012). Ikimokyklinio amžiaus tarpsnio vaikų kūrybingumo ugdymas: smegenų šturmas „pasakiškaisiais uždaviniais“ [žiūrėta 2018-09-21]. Prieiga per internetą:

- <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/-ikimokyklinio-amziaus-tarpsnio-vaiku-kurybingumo-ugdymas-smegenu-sturmas-pasakiskaisiais-uzdaviniiais/11979>.
2. DODGE, D. T. ir kt. (2007). Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas. Vilnius: Presvika.
 3. GIRDZIJAUSKIENĖ, R. (2005). Muzikos pedagogų požiūrio į mokinių kūrybiškumo raišką per muzikinę veiklą ypatumai. *Pedagogika*, nr. 78: 36-42.
 4. GRAKAUSKAITĖ-KARKOCKIENĖ, D. (2006). Kūrybos psichologijos pagrindai. Vilnius: Logotipas.
 5. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas. (2014). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
 6. JAUTAKYTĖ, R. (2014). Kūrybiškumo samprata ir jo ugdymas darželyje: ikimokyklinio auklėjimo pedagogų pozicija. *Tiltai*, Nr.1.
 7. JONYNIENĖ, V. (2009). Kūrybinio mąstymo ugdymas pradinėje mokykloje. *Žvirblių takas*, nr. 1: 21–29.
 8. JUODAITYTĖ, A. (2005). Maži vaikai kaip socialinė grupė: socializacijos procesų ir pasiekimų tyrimai. *Pedagogika*, T. 77.
 9. JUODAITYTĖ, A. (2003). Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas: monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
 10. KRUEGER, J. (2013). Maslow on Creativity. [žiūrėta 2018-09-10]. Prieiga per internetą: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/one-among-many/201309/maslow-creativity>.
 11. LAPĖNIENĖ, D. (2009). Mokytojų kūrybiškumą profesinės veiklos srityje laiduojantys socialiniai veiksniai. *Pedagogika*, 96.
 12. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ [žiūrėta 2018-09-30]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=425517&p_query=&p_tr2=2.
 13. MARTIŠAUSKIENĖ, E. Mokytojų vertybinės nuostatos ir jų sklaida pedagoginėje veikloje. // *Acta pedagogica Vilnensia*, T.19.
 14. Measuring Creativity and Innovation, 2009 [žiūrėta 2011-09-30]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/creativity/hollanders.pdf>.
 15. Measuring Creativity and Innovation, 2009. < <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/creativity/hollanders.pdf> > [Žiūrėta 2011 09 30].).
 16. Pedagogų profesijos kompetencijų aprašas. (2015). Projektas „Pedagogų kvalifikacijos tobulinimo ir perkvalifikavimo sistemos plėtra (II etapas) SFMIS Mr. VP1-2.2.-ŠMM-02-V-01-009.
 17. Pradinio ugdymo bendroji programa. (2014). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
 18. Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa. (2014). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
 19. RUNCO, M. A. (2008). Creativity and Education. *New Horizons in Education*, vol. 56: 96-104.
 20. SÆBØ A.B., MCCAMMON L.A., O'FARRELL L. (2006). Exploring Teaching Creativity and Creative Teaching: The First Step in an International Research Project [žiūrėta 2018-09-10 Prieiga per internetą: <http://www.dramanett.no/creativity%20in%20Education%20Research.pdf>.
 21. THÉRIAULT, CH.(2009). Vaikų konfliktai. Vilnius: Baltos lankos.
 22. Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo 2008-01-09 ministro įsakymas Nr. ISAK – 43 <<https://www.smm.lt>>[žiūtėta 2018-09-10].
 23. Vidurinio ugdymo programa. (2013). [žiūrėta 2018-09-03]. Prieiga per internetą: http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis_ugdymas_tikslas_ir_rezultatai.aspx.
 24. WILSON, L. O. (2004). Characteristics of highly creative people [žiūrėta 2018-09-03]. Prieiga per internetą: <https://thesecondprinciple.com/creativity/creativetraits/>.

Summary

Personal Creativity of Pre-teacher Pedagogues in Developing Cultural Competence

Rima Ežerskienė, lecturer

Rūta Tamašauskienė, lecturer

Klaipėda State University of Applied Sciences

According to many researchers (Jovaiša, 2007; Girdzijauskienė, 2005; Grakauskaitė-Karkockienė, 2006 and others), creativity is a set of abilities, a complex of intellectual and personal qualities. Creativity, as a trait of personality, is openness to new experiences, autonomy, flexibility, dynamism, originality, and others. One of the main factors contributing to the child's creativity is the pre-school teacher. In modern society, for the teacher of pre-school education it is not enough to complete a university and gain a life-long competence. Changes in society, technology and innovation require constant renewal, development, and taking over good practice. Cultural competence is the ability of the teacher to develop and implement various activities aimed at developing the values of students' education, social responsibility, citizenship and patriotism, and the integration of cultural and social aspects in the implementation of educational content. Thus, the question arises as to the creativity of the teacher of pre-school education in developing the pedagogue's cultural competence.

The article discusses the concept of creativity and the personality traits of the creative teacher and the expression of the cultural competence of the teacher in the theoretical aspect of the activities of a pre-school teacher. Also, expression of creativity of a teacher of pre-school education teacher, developing cultural competence of a teacher, analysis of oral interview data.

The article presents the research aimed at analyzing the expression of creativity of pre-school education teachers in the development of cultural competence, the research problem was raised: how the creativity of a pre-school education teacher develops in developing the cultural competence of the teacher, the goal is to analyze the expression of the creativity of the personality of pre-school educators in the development of cultural competence. Research methods selected for this purpose: analysis of scientific literature, document analysis, oral interview (semi-standardized interview) and qualitative analysis of content. Research data revealed that creativity is a set of skills, a complex of intellectual and personal qualities. Creativity as a personality feature is openness to new experience, autonomy, flexibility, risk, self-worth, ability to express feelings, originality, curiosity, altruism, trust in others. One of the main factors contributing to the child's creativity is the teacher of pre-school education. Cultural competence is the ability of the teacher to develop and implement various activities aimed at developing the values of educators' education, social responsibility, citizenship and patriotism, and the integration of cultural and social aspects in the implementation of educational content. The creativity of pre-school education teachers, developing cultural competence, takes the form of social, civic, patriotic responsibility and values. Creativity of pre-school educators while teaching basic values is focused on abundance of ideas, self-esteem, ability to express feelings and flexible approach. The ability to express feelings, curiosity, trust in others and a flexible attitude manifests civil and patriotic responsibility. In developing social responsibility, the creativity of teachers is expressed in the abundance of ideas, in detail, in trust in others, perseverance and dominance.

Key words: creativity, teacher, cultural competence.

PEDAGOGINIS TĖVŲ KONSULTAVIMAS – VIENA IŠ SĖKMINGO BENDRADARBIAVIMO SĄLYGŲ

Sandra Jurgelevičienė

Klaipėdos r. Dovylių lopšelis – darželis „Kregždutė“

Doc. Dr. Giedrė Slušnienė

Klaipėdos valstybinė kolegija

Anotacija

Straipsnyje pristatomos pagrindinės ikimokyklinio ugdymo įstaigų ir tėvų bendradarbiavimo problemos, analizuojama ir ieškoma įvairių bendradarbiavimo formų siekiant vaikų, pedagogų ir tėvų santykių kokybės. Remiantis įvairių autorių teorinėmis nuostatomis pagrindžiamas pedagoginis tėvų konsultavimas, kaip viena iš bendradarbiavimo su tėvais formų, apimanti dvi pagrindines sritis: keitimąsi informacija apie ugdymo instituciją ir informacija apie ugdytinį. Konsultantas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje suvokiamas kaip neatsiejama švietimo sistemos grandis, kuri įkvepia kiekvieno vaiko pasiekimus, atstovauja vaikų ir šeimos interesus, bendradarbiauja su aplinkiniais žmonėmis bei kitomis institucijomis, kuria ir tobulina ugdymosi aplinką.

Straipsnyje taip pat pristatomi ir analizuojami empirinio tyrimo rezultatai apie individualių konsultacijų ikimokyklinio ugdymo įstaigoje naudą, turinį, pedagogo konsultanto asmenines savybes bei profesinį pasirengimą. Tyrimų duomenys patvirtino, kad individualios konsultacijos teikia abipusę naudą, t. y. tiek tėvai, tiek pedagogai daugiau sužino apie vaiko elgesį, ugdymąsi ir pasiekimus, o bendradarbiavimas suteikia tėvams pasitikėjimo ugdymo institucija, joje dirbančiais pedagogais. Tyrimo rezultatai padėjo atskleisti ir pedagogo konsultanto asmenines bei profesines savybes, darbo turinį, kurio kontekste pedagogas – konsultantas turi sukurti saugų konsultavimo klimatą.

Reikšminiai žodžiai: pedagogas, tėvai, bendradarbiavimas, pedagoginis konsultavimas.

Išvadas

Problematika. Ugdymo įstaigos ir tėvų bendradarbiavimo santykių kūrimo sunkumai vis dažniau analizuojami mokslinėje literatūroje ir pedagoginėje praktikoje. Šiandien dar vis stokojama veiksmingo bendradarbiavimo su šeimomis, jų švietimo, aktyvaus į(si)traukimo į ugdymo procesą bei suvokimo, kad šeima yra neatskiriama ugdymo proceso dalis. Pedagogai žino, kaip svarbu tėvus įtraukti į vaikų ugdymo(si) procesą, tačiau vangiai sekasi tai įgyvendinti. Pastebima, kad tėvai mažai domisi ugdymo procesu, neižvelgia savo vaidmens svarbos, rengiant ugdymo programas, be to, jiems trūksta pedagoginės savišvietos. Taigi, ugdymo įstaigos, suvokiančios, jog vaikų kokybiškas ugdymas nukenčia dėl nepakankamo tėvų dalyvavimo vaikų ugdymo(si) procese bei jų pedagoginio švietimo, turėtų daugiau dėmesio skirti sėkmingo bendradarbiavimo su tėvais pavyzdžių ieškojimams (Burbienė, 2015).

Temos aktualumas. XXI a. demokratiniai procesai veikia ugdymo įstaigų kaitą, kuri orientuojama į vaiką ir partnerystę su šeima. Šie partnerystės ryšiai apima dalyvavimą, grindžiamą tarpusavio pasitikėjimu ir konfidencialumu, atsakomybę, pagarba kiekvieno poreikiams ir interesams. Naujų mokymosi teorijų kūrėjai taip pat skatina ugdymo įstaigos ir šeimos bendradarbiavimą, dalijimąsi informacija ir mokymąsi drauge. Taigi, šiuolaikinei ugdymo įstaigai keliamas kokybiškai naujas tikslas – kurti bendrą, interaktyvią (pagrįstą sąveikomis ir partnerystėmis) ugdymo(si) erdvę, užtikrinančią lygiaverčius, pozityvius ir dialogiškus santykius (Burbienė, 2015).

Pedagoginis tėvų konsultavimas, tai galimai viena iš sėkmingo bendradarbiavimo su tėvais sąlygų, kurio metu galima įtraukti tėvus į ugdymo(si) procesą, suteikti tėvams žinių apie vaiko amžiaus raidą, vaiko ugdymo(si) problemas, išskirtinius vaiko poreikius ir efektyvius jų tenkinimo būdus bei kt. Šiame kontekste aktualiais tapo šie probleminiai klausimai: Kokią vietą tarp kitų bendradarbiavimo su tėvais formų užima pedagoginis tėvų konsultavimas? Kokios teorinės žinios reikalingos ikimokyklinio ugdymo pedagogui, siekiant efektyviai konsultuoti tėvus? Koks turėtų būti ikimokyklinio ugdymo pedagogo - konsultanto profesinis pasirengimas ir asmenybės brandumas norint konsultuoti ugdytinių tėvus ir kt.

Tyrimo objektas – pedagoginis tėvų konsultavimas.

Tyrimo tikslas – pagrįsti pedagoginį tėvų konsultavimą, kaip vieną iš sėkmingo bendradarbiavimo sąlygų.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir tėvų bendradarbiavimo svarbą vaikų ugdymo(si) procese.

2. Pagrįsti pedagoginį tėvų konsultavimą, kaip vieną iš sėkmingo bendradarbiavimo sąlygų.

3. Ištirti ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuomonę, turimą patirtį vertinant pedagoginį tėvų konsultavimą.

Tyrimo metodai: *Teorinis*: mokslinės ir metodinės literatūros analizė. *Empirinis*: kokybinio tyrimo rezultatų analizė.

1. Pedagoginis tėvų konsultavimas – viena iš sėkmingo bendradarbiavimo sąlygų

1.1. Pedagoginio konsultavimo ypatumai

Profesinio rengimo terminų aiškinamajame žodyne žodis *konsultacija* (ang. consultation) apibūdinamas, kaip konsultavimo proceso dalis, kurioje vyksta tikslingas konsultanto ir konsultuojamojo bendravimas. *Konsultavimas* (ang. counselling) – konsultuojamojo ir konsultanto sąveika (bendradarbiavimas), kurio metu asmuo skatinamas analizuoti savo motyvus ir elgesį, siekiant tam tikro asmeninio sprendimo (Laužackas, 2005).

Išanalizavus kai kurių autorių darbus matyti, kad yra konsultavimo sąvokos neapibrėžtumas. Siauriausia prasme – tai yra pokalbis, plačiausia – kaip tam tikras įsikišimas į žmogaus gyvenimą.

1. Konsultavimas persmelkia visą socialinio darbo esmę, nes tai yra bendravimas.

2. Konsultavimas turi tikslą, kurį formuluoja bendravimo dalyviai.

3. Konsultavimo metu yra naudojami specifiniai įgūdžiai ir žinios.

4. Konsultavimas gali turėti poveikį konsultuojamajam, t. y. geriau, kad turėtų.

5. Konsultavimas nesibaigia konsultavimo sesija, jis tęsiasi, nes yra vykdomi numatyti veiksmai.

6. Konsultavimas įtraukia ir aplinkos dalyvius bei institucijas (Jovaiša ir Gurskienė, 2011).

Pasak Perkumienės ir Perkumo (2010), konsultavimo dėka asmeniui suteikiama informacija, kurios pagalba galima išspręsti tam tikras problemas.

Konsultavimui būdingi šie aspektai:

- konsultavimas paremtas bendradarbiavimu, pasitikėjimu, parama ir nuoširdumu;
- konsultavimui svarbi tinkama, saugi (fiziškai ir emociškai) aplinka;
- konsultavimas prasideda nuo tapataus bei aiškaus konsultantui problemos įvardijimo ir supratimo, nuo panašaus situacijos matymo;
- sėkmingam konsultavimui būdingas aiškus konkrečių tikslų bei krypties (kur link siekiama eiti) žinojimas, įvardijimas ir aptarimas;
- konsultavimas, tai mokymas atpažinti, suprasti ir įvardyti savo jausmus, mintis, mokymasis naujų elgesio modelių palaikant bei padrašinant konsultantui.

Asmeninį augimą ir sėkmingą veikimą bet kurioje aplinkoje lemiantis elgesys dėl geresnio gebėjimo suprasti savo mintis bei jausmus ir yra konsultavimo siekiamybė (Dovydaitytė ir Jusienė, 2014).

Tėvų konsultavimas yra veikla, kuri nepriskiriama įprastoms auklėtojos pareigoms. Tai yra kokybiškas tėvų konsultavimas, kai kyla auklėjimo problemų, bei tikslingi pokalbiai esant pedagoginių sunkumų. Konsultacinio pokalbio tikslas – taip suformuoti patarimą, kad šis taptų išsakymo susirūpinimo atspindžiu. Taip bus ne tik praplėsta tėvų kompetencija, bet ir parodytas kelias, kaip labiau pasitikėti savimi ir perimti atsakomybę už savo tikslus (Compani ir Lang, 2015).

Konsultavimo tikslas yra sėkminga vaiko socializacija, pasiekama gerinant tėvų švietimo kokybę bei partnerystę su jais. Galimos dvi pedagoginio tėvų konsultavimo būdų kryptys: orientuotos tik į žinių turėjimą, gausinimą, kai tėvai yra ugdymo įstaigos paslaugų gavėjai, bei būdai, orientuoti ne tik į žinių, bet taip pat į patirties gausinimą, požiūrių, vertybių peržiūrėjimą, kompetencijų formavimąsi, gilinimą, kai tėvai yra ir ugdymo įstaigos paslaugų teikėjai, ir gavėjai

(Leliūgienė ir Simanavičiūtė, 2010).

Ištyrus pedagoginį tėvų bendradarbiavimą, kaip sėkmingos vaiko socializacijos prielaidą, atskleista, kad tėvai menkai savarankiškai šviečiasi, domisi vaiko ugdymo klausimais, beveik nebendrauja ir nesikonsultuoja su ugdymo įstaigos darbuotojais, išskyrus grupės auklėtoją, savo iniciatyva lankosi ugdymo įstaigoje tik nedaugelis, nors teigia, kad būtina bendrauti bei bendradarbiauti. Išryškėjo, jog informacijos tam tikromis temomis iš ugdymo įstaigų darbuotojų gaunama mažai, auklėtojo veikla, siekiant savarankiško tėvų švietimosi, neįvairi bei nepakankama, bendravimas ir bendradarbiavimas su tėvais nesistemiškas, o patys tėvai nėra aktyvūs ugdymo įstaigos bendruomenės nariai bei dažniausiai savo iniciatyva dalyvauja tik bendrose ekskursijose arba aptariant vaiko ugdymąsi (Leliūgienė ir Simanavičiūtė, 2010).

Galima apibendrinti, kad būti geru tėvu ar motina nemoko jokia švietimo institucija, todėl tėvams trūksta ne tik pedagoginės kultūros, bet ir pedagoginio švietimo. Vienas iš pagrindinių pedagogo darbo su šeima uždavinių – šviesti tėvus. Taigi, auklėtojos turi ieškoti naujų pedagoginio tėvų švietimo formų ir būdų, siekiant geros vaiko socializacijos, tėvų partnerystės bei jų švietimo. Viena iš tėvų švietimo formų - individualus pokalbis - konsultacija, kurios metu teikiami patarimai, sprendžiamos įvairios problemos, teikiama informacija ir kt.

1.2. Pedagogo – kaip konsultanto asmeninės ir profesinės savybės

Anot Pečiuliauskienės (Juodaulytė, Gaučaitė, Kazlauskienė, 2009, p. 102), informacinės visuomenės pagrindinis bruožas – permanentinė kaita, atsinaujinimas. Ši kaita palietė ir edukacinę praktiką – kinta ugdymo tikslai, technologijos, aplinka, pedagogo vaidmenys. Šalia tradicinių pedagogo vaidmenų išryškėja visiškai nauji: novatoriaus, konsultanto, mokymosi procesų skatintojo, tyrėjo ir kiti.

Konsultantas – tai žmogus, užimantis tokią padėtį, kad gali daryti tam tikrą įtaką individui, grupei ar organizacijai, bet neturintis tiesioginių galių ką nors keisti ar įgyvendinti programas.

Konsultantui, kad gerai atliktų savo darbą, reikalingi trejopi įgūdžiai: techniniai (turi suprasti, apie ką kalba žmogus, būti kompetentingu, sprendžiant vieną ar kitą klausimą), bendravimo (gebėti išreikšti mintis žodžiais, išklaudyti, pritarti, argumentuotai nesutikti su kito žmogaus nuomone, palaikyti santykius su kitais žmonėmis) ir konsultavimo (kiekvieną konsultavimo projektą sudaro penki etapai, kurių nevalia nei vieno praleisti: 1. Susitikimas. 2. Problemos atskleidimas ir dialogas. 3. Analizė ir apsisprendimas veikti. 4. Įtraukimas ir įgyvendinimas. 5. Pratęsimas, pasikartojimas arba nutraukimas) (Block, 2013).

Konsultantą ugdymo įstaigoje turėtume suvokti kaip neatsiejamą švietimo sistemos grandį, kuri įkvepia kiekvieno vaiko pasiekimus, atstovauja vaikų ir šeimos interesams, bendradarbiauja su aplinkiniais žmonėmis bei kitomis institucijomis, kuria ir tobulina ugdymosi aplinką.

Bendrai profesinį elgesį – sprendimų priėmimą ir profesinius santykius konsultavimo situacijoje – apibrėžia ir reguliuoja trys svarbiausi aspektai:

- etiniai – tai rėmimasis bendrais moraliniais principais, socialiai priimtomis normomis ir standartais. Etiniai profesinio elgesio aspektai paprastai nurodo bendruosius – bendražmogiškuosius santykius reguliuojančius – principus, kurių privalu laikytis įvairių profesijų atstovams;
- profesiniai – tai rėmimasis procedūriniais, techniniais, kultūriniais standartais, nusakančiais tam tikros profesijos atstovų veiklą;
- teisiniai - rėmimasis teisės aktais, galiojančiais tam tikroje valstybėje, bei tos šalies įstatymų, vyriausybės ar savivaldybės nustatytos tvarkos paaiskinimas ir pan. (Navickienė, 2010).

Amerikietis tyrėjas Wampoldas (Dovydaitytė ir Jusienė, 2014, p.11, 46, 47, 79, 84) apibendrina atliktų geriausių tyrimų rezultatus ir patvirtino teiginį, kad konsultanto veiksniai yra svarbesni nei pamatinis teorinis požiūris. Jis išskyrė efektyviausias konsultanto savybes ir jo veiksmus: turi išlavintus tarpasmeninius bendravimo įgūdžius; geba sukurti darbinį santykį su skirtingais žmonėmis; efektyvus konsultantas yra įtakingas, geba įrodyti, įtikinti; nevengia sunkių temų; perteikia viltį ir optimizmą; įvertina konsultuojamojo savybes, jo aplinkos kontekstą bei savo

paties asmenybės ir konsultuojamojo veiksmų sąveiką; stengiasi veikti vis veiksmingiau, panaudodamas grįžtamojo ryšio informaciją.

Aktyvaus klausymo įgūdžiai yra patys svarbiausi konsultantų įrankiai, kurie suteikia klientams savitą ir unikalią patirtį.

Nelsonas – Jonesas (Dovydaitytė, Jusienė, 2014, p.11, 46, 47, 79, 84) apibūdino aktyvaus klausymo prasmę ir išskyrė keletą aktyvaus klausymo funkcijų: sukurti konsultavimo santykį; sužadinti pasitikėjimą; padėti pajusti savitumą; paskatinti atsiverti; padėti išgyventi jausmus; suteikti informaciją.

Pedagogas konsultantas turi būti partneriškas (ugdytojas – ugdymosi bendrakeleivis, patarėjas, dalyvis, autoritetas, mokinytis), siekiantis būti atviras tėvams iš įvairių kultūrinių, socialinių aplinkų ir gebantis juos (dvikalbius, daugiakalbius, migrantus, socialinės atskirties asmenis) įtraukti į ugdymo bei pagalbos vaikui teikimo procesus. Jų pareiga siekti, kad tėvai aktyviai dalyvautų ugdymo procese, priimdami su vaikų kokybišku ugdymu ir ugdymusi susijusius sprendimus ir šitaip dalyvauti idėjomis, patirtimi ir bendra atsakomybe (Burbienė, 2015).

Galima apibendrinti, kad, kintant šiandieninei visuomenei ir švietimo sistemai, atsiranda nauji pedagogo vaidmenys, vienas iš jų - pedagogo - konsultanto. Pedagogas - konsultantas konsultuoja tėvus individualiuose pokalbiuose. Kad pokalbis vyktų sklandžiai pedagogas, kaip konsultantas, turi būti pasiruošęs: turėti išsiugdęs reikiamas asmenines ir profesines savybes, kurios gali nulemti konsultavimo sėkmę, kompetencijas, turi žinoti profesinius, etinius ir teisinius aspektus ir kt.

1.3. Ikimokyklinio ugdymo pedagogo – konsultanto darbo turinys, formos ir metodai

Pasak Juodaitytės, Gaučaitės, Kazlauskienės (2009), komunikacijos tarp ugdymo institucijos ir šeimos turinys dažniausiai apima dvi pagrindines sritis: kai keičiamasi informacija apie ugdymo instituciją (tikslus, misiją, viziją, politiką, lūkesčius, programas, renginius ir įvykius, pasiekimus, svarstomas problemas ir pan.) ir informaciją apie ugdytinį (priežiūra ir ugdymas, pasiekimai, raida, būseną, individualios problemos ir pan.). Kaip žinia, komunikacija nevyksta, jei informacija pasiunčiama arba tik gaunama. Ugdymo institucijos turi dėti pastangas, kad sužinotų geriausius susisiekties būdus ir jais remdamasis sukurtų komunikacinius kelius, apimančius ir grįžtamąjį ryšį. Tai gali padėti išaiškinti ir tai, kokio turinio informacija aktuali skirtingo dalyvavimo tipo tėvams.

Siekiant, kad pateiktos informacijos turinys tėvams būtų aktualus, tikslinga išsiaiškinti, kuo kiekvieno vaiko šeimos nariai domisi, kokio pobūdžio ir konkrečiai kokios temos jiems aktualios. Šis darbas reikalauja išmanymo ir daug pastangų. Tačiau įdėtos pastangos atsipirks, nes padės tėvams tapti partneriais ir pagalbininkais.

Keletas patarimų pedagogams, kaip tinkamai suformuoti informacijos turinį: nuolatos domėtis tėvų poreikiu informacijos turiniui; nesivadovauti stereotipais, kad tik jūs geriausiai žinote, kokio turinio informacija aktuali tėvams; atsiminti, kad anksčiau didelio pasisekimo sulaukusios temos nebūtinai bus įdomios ir aktualios dabartinės grupės tėvams; pasiūlyti konkrečių temų sąrašą ir paprašykite pažymėti, kurios iš jų tėvams yra svarbiausios; sudaryti sąlygas tėvams pateikti savo pasiūlymų; suteikti progą tėvams išsakyti savo rūpesčius konkrečių temų kontekste – tai bus teminių seminarų turinio orientyrai; kaupti savo grupės tėvų gerąją problemų sprendimų patirtį – tai bus puikios iliustracijos analizuojamoms temoms; jei tėvų interesai norimos gauti informacijos turiniui skirtingi, pabandyti juos sugrupuoti ir veiklą organizuoti nedidelėmis grupelėmis; kviešti specialistus, kurie padėtų aptarti įvairius specifinius klausimus; kai kurią šviečiamojo pobūdžio informaciją galima pristatyti paskaitų forma; iš anksto tėvus trumpai informuoti, koks numatomas temos turinys – tai leis šeimai lengviau nuspręsti, ar įdomu ir verta dalyvauti; nepamiršti pristatyti idėjos autorių ir jiems padėkoti.

Remiantis praktikų ir teoretikų Jones & Ignelzi (Juodaitytė, Gaučaitė, Kazlauskienė, 2009, p. 160-161) patirtimi, siūlomos kelios idėjos pedagogams, kaip produktyviai praveisti susitikimus su tėvais: kaupkite vaikų kūrybinius darbus, užsirašinėkite vaiko elgesį iliustruojančius epizodus, kad galėtumėte juos vėliau pristatyti tėvams; nusiteikite priimti įvairius tėvų požiūrius (nuo skeptiškų

iki labai entuziastingų); padėkite tėvams pasiruošti susitikimui, be pirminės informacijos, pateikdami informaciją konkrečiai kiekvienam jų apie susitikimo tikslus; pasiūlykite iš anksto apgalvoti tuos klausimus, į kuriuos jūs norėsite gauti atsakymą; sukurkite jaukią, diskretišką, darbingą susitikimo aplinką; apmąstykite baldų išdėstymą (venkite sėdėti „viršininko“ kėdėje), kur eksponuosite vaikų darbelius, išvėdinkite patalpą; apgalvokite klausimus, kuriais diskutuosite su tėvais, numatykite savo veiksmų planą; parenkite klausimyną turėdami tikslą išsiaiškinti tėvų lūkesčius, refleksijas aktualiais klausimais; siekite, kad tėvai gerai, patogiai jaustųsi „pedagogo teritorijoje“, parodykite, kad jie ir jų nuomonė jums svarbi; bendraukite su tėvais jiems suprantama kalba, nevartokite sudėtingų terminų ir apibrėžčių; kalbėdami apie vaikus, akcentuokite jų teigiamas savybes, o apie probleminių elgesį tik kaip apie veiksmą, o ne vaiko bruožą; pateikite pasiūlymų, kaip tėvai kartu galėtų padėti spręsti problemas; pasiūlykite, kaip vaikams padėti ugdytis namuose; tėvų klausykitės aktyviai (reflektyviai), kreipkite dėmesį į tėvų atvirai reiškiamus ir užslėptus jausmus; atsakydami neskubėkite, nebūkite kategoriški, atsakymu neužkirskite kelio tolesniam bendravimui; venkite kalbėti vienas; siekite, kad pusę susitikimo laiko kalbėtų tėvai; tai padės geriau pažinti tėvus; į susitikimo pabaigą paprašykite tėvų užpildyti iš anksto parengtą klausimyną aktualiais klausimais. Tai padės sužinoti tėvų lūkesčius, galimus problemų sprendimo būdus, aktualius kito susirinkimo klausimus ir pan.; parašykite susitikimo protokolą, užfiksuokite jame visus keltus klausimus ir pasiūlymus; jei susitarėte pateikti atsakymą, būtinai tai turite padaryti. Atsakymo formos gali būti labai įvairios, priklausomai nuo šeimos: nukrypimas į kitus šaltinius, kito susitikimo datos paskyrimas, telefono skambutis, raštiška ataskaita, protokolo išrašas, vizitas į namus, neoficialus laiškas tėvams ar individualus pokalbis; surinkite užpildytus klausimynus, susisteminkite gautus duomenis, apibendrinkite pateikto klausimyno rezultatus; pradėkite rengtis kitam susitikimui ar kitokio pobūdžio komunikacijai su tėvais.

Remiantis Juodaitytės, Gaučaitės, Kazlauskienės (2009) atliktais tyrimais, tėvams svarbiausia būtų gauti nuolatinę informaciją apie įvairių vaiko savybių, gebėjimų ar raiškos klausimais (elgesio, bendravimo): apie vaiko gebėjimus, sveikatą, elgesį, bendravimą su draugais ir su auklėtojomis, maitinimą ir kt. Išanalizavus tėvų interesus gaunamos informacijos turinio aspektu, tėvų poreikius galima sąlyginai suskirstyti į tokias temas (1 lentelė).

1 lentelė. Tėvų pageidaujamos informacijos turinio kategorijos

Tema	Tema iliustruojančių teiginių pavyzdžiai
1	2
Pasiekimai, gebėjimai	Apie vaiko kalbinius gebėjimus, daromą pažangą ugdant įv. gebėjimus, sugebėjimus ir pasiekimus.
Charakteris	Apie vaiko charakterio savybes, aktyvių vaikų charakterio ugdymas.
Vaikų psichologija	Apie vaiko amžiaus tarpsnio psichologiją, psichologinius straipsnius, vaikų psichologiją, psichologinius patarimus, vaiko psichologinę raidą, psichologines problemas, psichologinę informaciją, vaiko psichologinę saviąautą.
Ugdymas	Apie ugdymo metodus, ugdymo programas, ugdymo programų pasikeitimus mokslo metų pradžioje, vaiko ugdymo ypatumus, vaiko pasiekimus ir jų vertinimą.
Papildomas ugdymas	Apie darželio mokyklos papildomas paslaugas (būrelius ir pan.), papildomas veiklas darželyje, užsiėmimus, papildomą ugdymą, būrelių veiklas.
Adaptacija	Apie vaiko adaptaciją ir elgesį, tėvų pagalbą adaptacijos laikotarpiu.
Bendravimas	Apie bendravimą su draugais, kaip vaikui sekasi bendrauti su kitais vaikais ir auklėtojomis, bendravimą su supančiais žmonėmis (ar bendrauja su kitais vaikais), tėvų ir vaikų bendravimą, bendravimą su bendraamžiais.
Elgesys	Apie auklėtojos pastebėjus pakitimus vaiko sveikatoje ir elgesyje, vaiko elgesį ir emocijas, elgesį grupėje, vaiko bendravimą ir elgesį su aplinkiniais, informacija apie vaiko elgesį tam tikrose situacijose, vaiko elgesį grupėje ir ugdymo metu.
Šventės	Apie renginius ugdymo įstaigoje, šventes, įvairius renginius įspėjant iš anksto.
Dienotvarkė	Apie vaiko dienotvarkę.
Bendros žinios	Apie bendras žinias apie darželį.
Sveikata	Apie vaiko sveikatą, sveikatingumą, vaiko sveikatos būklę esant darželyje, vaiko maitinimą, grūdinimą, fizinius pratimus; mitybą.
Priežiūra	Apie vaiko priežiūrą.
Mityba	Apie vaiko mitybą.

1	2
Mokslinės informacijos	Apie naujausius mokslinius tyrimus, susijusius su vaikų ugdymu, mokslines informacijas.
Pasirengimas mokyklai	Apie vaiko pasirengimą toliau eiti į mokyklą, kaip vaikams sekasi ruošti mokyklai, apie informaciją ruošiantis mokyklai.
Švietimo naujovės	Apie švietimo naujoves.
Specialieji poreikiai	Apie specialiuosius vaiko poreikius.
Pagalba tėvams, tėvų pagalba	Apie pagalbą tėvams auklėjant aktyvius vaikus, tėvų pagalbą adaptacijos laikotarpiu, tėvų pagalbą ugdant vaiką.
Auklėjimas	Apie auklėjimo problemas ir auklėjimo ypatumus, kaip teisingai auklėti, ugdyti vaiką.
Mokymas	Apie vaiko mokymą namuose, vaikų mokymąsi.
Mokesčiai	Apie darželio mokesčius.

Šaltinis: Juodaitytė, Gaučaitė, Kazlauskienė, A. 2009. *Informavimas apie ikimokyklinį priešmokyklinį ugdymą ir švietimo pagalbą*. Šiauliai, p. 123-124.

Norint gerinti tėvų informavimo vaikų ugdymo klausimais ir institucijų teikiamos švietimo pagalbos tėvams kokybę, svarbu minėtais klausimais periodiškai atnaujinti žinias apie visuomenės poreikius tokiai informacijai. Tikėtina, kad tik žinant tikslinių grupių poreikių kaitos tendencijas galima kryptinga ir savalaikė švietimo pagalba. Todėl vienu iš veiksnių, turinčių įtakos visuomenės informavimo ir švietimo būklės kokybei, yra laikomas tokios informacijos poreikių tyrimų periodiškumas (Juodaitytė, Gaučaitė, Kazlauskienė, 2009).

Galima apibendrinti, jog tik kompetentingas ir kūrybingas pedagogas gali lengviau išspręsti įvairias ugdymo bei auklėjimo problemas pasitelkdamas tradicines tėvų pedagoginio švietimo formų metodikas, ieškodamas netradicinių bendravimo, bendradarbiavimo ir pedagoginio, psichologinio poveikio būdų. Visomis bendravimo formomis pedagogas turi stengtis naudotis kūrybiškai, atsižvelgiant į esamas sąlygas bei situaciją.

2. Pedagoginio tėvų konsultavimo – vienos iš sėkmingo bendradarbiavimo sąlygų empirinis tyrimas

Tyrimo procedūrą sudarė šie etapai: 1. Mokslinės literatūros analizavimas; 2. Klausimyno kūrimas; 3. Tyrimo eiga; 4. Tyrimo metu gautų duomenų apdorojimas ir analizavimas.

Tyrimo dalyvavo šeši informantai, dirbantys Klaipėdos rajono „X“ ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Šiame tyrimo etape buvo naudojamas kokybinis tyrimo metodas, t. y. pusiau struktūrizuotas interviu (šis metodas buvo taikomas iš anksto parengus klausimus), kurio pagalba buvo siekiama išsiaiškinti rūpimus klausimus, susijusius su pedagoginiu tėvų konsultavimu, kaip viena iš sėkmingo bendradarbiavimo sąlygų. Kokybinio tyrimo metodo pagalba gauti rezultatai papildė jau turimą informaciją, atskleidė pedagogų patirtį, patikslino jau turimus duomenis.

Tyrimų metu buvo laikytasi etinių principų: savanoriškumo, konfidencialumo, anonimiškumo, sąžiningumo ir privatumo. Visi informantai buvo supažindinti su apklausos tikslu ir paaiškinta, kam bus naudojami gauti tyrimo rezultatai.

Gauti duomenys buvo analizuojami ir apdorojami taikant Ms Excel, Word ir kt. programas, tyrimo metu gauti rezultatai buvo lyginami su šią temą jau nagrinėjusių autorių (Dapkienė, 2002; Juodaitytė, Gaučaitė, Kazlauskienė, 2009; Navickienė, 2010; Dovydaitytė, Jucienė, 2014; Block, 2013; Compani, Lang, 2015 ir kt.) teorinėmis nuostatomis bei tyrimų rezultatais, formuluojami apibendrinimai ir išvados.

Pateiktoje informantų demografinės charakteristikos lentelėje išryškėjo, jog keturios ikimokyklinio ugdymo pedagogės turi aukštuosius universitetinius išsilavinimus, dvi pedagogės koleginių išsilavinimą. Jų amžiaus vidurkis nuo 35 iki 64 metų, profesinės patirties vidurkis nuo 2 iki 43 metų.

Pirmu tyrimo klausimu buvo siekiama sužinoti, *kokias bendradarbiavimo formas su tėvais informantai taiko? Kuo svarbus pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas?*

Gauti tyrimo rezultatai atskleidė (2 lentelė), jog dažniausiai informantai taiko tokias bendradarbiavimo formas: individualūs pokalbiai, renginiai, susirinkimai, atmintinės ir lankstinukai

bei standinė informacija, atviros veiklos.

Tyrimo rezultatai sutampa su teorine analize, kurioje, pasak Juodaitytės, Gaučaitės, Kazlauskienės (2009), akivaizdus tėvų poreikis ateityje gauti daugiau informacijos žodžiu: individualių pokalbių metu, susirinkimų, renginių metu ir kt.

Informantų nuomone, pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas svarbus, nes: pakinta požiūris į vaiką ir tėvus, atsiranda abipusis supratimas, galimybė pedagogui ir tėvams kartu įvertinti vaiko pasiekimus, stebėti vaiko vystymosi procesą, artimiau susipažinti su vaiku ir jo šeima. Suteikiama galimybė geriau suprasti vaiko ugdymosi sėkmių ir nesėkmių priežastis, jo poreikius, nuotaikas, įpročius. Tėvai bendradarbiavimo metu gali pateikti svarbių pasiūlymų ir sumanymų ateičiai, taip pat gauti reikiamos pagalbos. Kaip teigia Borisovienė (2015), bendruomenės vaidmuo yra nepaprastai svarbus vaiko raidai ir ugdymui.

2 lentelė. Pedagogų taikytinos bendradarbiavimo formos tėvams

Kategorija	Subkategorija	Subkategoriją patvirtinantis teiginys
Dažniausiai pedagogų taikytinos bendradarbiavimo formos tėvams	Individualūs pokalbiai	„Individualūs pokalbiai“ (A1); „individualūs pokalbiai, konsultacijos, kurių metu teikiami patarimai, sprendžiamos asmeninės problemos“ (A2); „individualūs pokalbiai ryte ir vakare susitikus su tėvais“, susisiektas per facebook“ (A3); „individualūs pokalbiai, pokalbiai telefonu, susirašinėjimas sms žinutėmis“ (A4); „individualūs pokalbiai, bendravimas telefonu ir sms žinutėmis“ (A5); „tėvų informavimas individualių pokalbių metu“ (A6).
	Susirinkimai	„Bendradarbiaujame tėvėlių susirinkimų metu“ (A1); „bendradarbiaujame bendrų susitikimų metu, išrenkame tėvų komitetą“ (A2); „tėvų bendri pokalbiai“ (A3).
	Renginiai	„Bendri renginiai, šventės“ (A1); „bendri tėvų ir vaikų renginiai“ (A2); „vyksta bendros vakaronės“ (A3); „įvairios šventės, susiejimai, renginiai“ (A4); vakaronėse, parodose, įvairiuose konkursuose“ (A5).
	Atmintinės, lankstinukai, standinė informacija	„Dalinu atmintines, lankstinukus, kabinu standinę informaciją tėvams“ (A1); „bendradarbiauju stendo pagalba“ (A3); „dalinu įvairias atmintines tėvams, pateikiu įvairi informaciją stenduose“ (A5).
	Atviros veiklos	„Tėvų dalyvavimas atvirose veiklose“ (A1); „tėveliai kviečiami dalyvauti ugdymo procese“ (A5).

Šaltinis: sudarytas autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2018.

Antruoju tyrimo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, *kokiomis temomis informantai konsultuoja tėvus individualių pokalbių metu? Kas lemia vienos ar kitos temos pasirinkimą?*

Rezultatų analizė parodė (3 lentelė), kad apklausoje dalyvavę informantai išskyrė penkias esmines individualių pokalbių su tėvais temas, t.y. „Kalba“, „Ugdymas“, „Pasirengimas mokyklai“, „Elgesys“, „Pasiekimai ir gebėjimai“. Remiantis Juodaityte, Gaučaitė, Kazlauskiene (2009), šios individualių pokalbių su tėvais temos sutampa su teorinėje analizėje pristatomomis tėvų pageidaujamomis informacinio turinio kategorijomis. Informantų teigimu, veiksniai, dažniausiai lemiantys temos pasirinkimą, yra tai, kas šiuo metu yra aktualu, kokia situacija ir poreikiai grupėje, koks vaiko elgesys, su vaiku siejamos iškilusios problemos.

3 lentelė. Individualių pokalbių su tėvais temos

Kategorija	Subkategorija	Subkategoriją patvirtinantis teiginys
Dažniausios individualių pokalbių su tėvais temos	Kalba	„Kalbos svarba vaiko gyvenime“ (A1); „vaikų taisyklingas kalbėjimas“ (A3).
	Ugdymas	„Vaiko ugdymo kokybės gerinimas“ (A2); „piešimas, rašymas, skaitymas, skaičiavimas, dainelių mokymasis“ (A3).
	Pasirengimas mokyklai	„Vaiko pasirengimas mokyklai“ (A1).
	Elgesys	„Požiūrio į vaiko netinkamą elgesį kaita“ (A1); „vaikų motyvacija, adaptacija, elgesys“ (A2); „emocijos“ (A3); „vaiko asmeninės problemos“ (A5); „vaikų elgesys“ (A6).
	Pasiekimai ir gebėjimai	„Vaiko pasiekimai“ (A2); „vaiko sunkumai ir gabumai“ (A4).

Šaltinis: sudarytas autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2018.

Trečiuoju tyrimo klausimu buvo domimasi, *koks turėtų būti pedagogo konsultanto darbo turinys?* Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus (4 lentelė), galime teigti, jog pedagogo konsultanto darbo turinį turėtų sudaryti tokie komponentai: naujos informacijos ieškojimas, nuolatinis domėjimasis tėvų poreikiu informacijos turiniui, metodinės pagalbos teikimas tėvams, problemų sprendimas ir bendradarbiavimas. 2 informantai laikosi nuostatos, jog „pedagogo konsultanto darbo turinį turėtų organizuoti atskiras ir kompetentingas žmogus, dirbantis ugdymo įstaigoje, kuris būtų tarpininkas tarp pedagogo ir tėvų“.

4 lentelė. Pedagogo konsultanto darbo turinys

Kategorija	Subkategorija	Subkategoriją patvirtinantis teiginys
Pedagogo konsultanto darbo turinys	Naujos informacijos ieškojimas	„Domėtis naujovėmis, bei remtis patirtimi, įvaldyti psichologinius įrankius“ (A3).
	Nuolatinis domėjimasis tėvų poreikiu informacijos turiniui	„Turi apmąstyti, kas šiuo metu tėvams aktualu ir svarbu“ (A2); „turi žinoti, kas aktualu šiai dienai: švietimo naujovės, švenčių organizavimas, nauji darbo metodai“ (A3); „turi šviestis naujausia literatūra, domėtis naujovėmis, naujais įstatymais“ (A4).
	Metodinės pagalbos tėvams teikimas	„Iš anksto numatyti darbo turinio tikslus, uždavinius, priemones“ (A1); „pateikti rekomendacijas tėvams, padėkoti ir pagirti už bendradarbiavimą“ (A2); „teikti informaciją vaikų įgūdžių tobulinimo klausimais“ (A6).
	Problemų sprendimas	„Suteikti pagalbą iškilus problemoms“ (A3); „reaguoti ir spręsti problemines situacijas, padėti tėvams ir pedagogams“ (A5).
	Bendradarbiavimas	„Auklėtojų ir tėvų bendradarbiavimas, kurio metu aptariamas pedagoginis, psichologinis ir kt. švietimas, bendradarbiavimas priimant sprendimus ugdymo įstaigoje“ (A6).

Šaltinis: sudarytas autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2018.

Pasak Juodaitytės, Gaučaitės, Kazlauskienės (2009), komunikacijos tarp ugdymo institucijos ir šeimos turinys dažniausiai apima dvi pagrindines sritis: kai keičiamasi informacija apie ugdymo instituciją (tikslus, misiją, viziją, politiką, lūkesčius, programas, renginius ir įvykius, pasiekimus, svarstomas problemas ir pan.) ir informaciją apie ugdytinį (priežiūra ir ugdymas, pasiekimai, raida, būseną, individualios problemos ir pan.).

Ketvirtuoju tyrimo klausimu buvo siekiama sužinoti, *kokie pagrindiniai veiksniai turi įtakos sėkmingam pedagoginiam konsultavimui?* Gauti tyrimo rezultatai atskleidė (5 lentelė), jog pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos sėkmingam pedagoginiam konsultavimui, yra šie: „tinkamas tėvų ir pedagogų bendravimas ir bendradarbiavimas“; „sukurta jauki ikimokyklinio ugdymo įstaigos aplinka ir atmosfera“; „įgytos pedagogo konsultanto asmeninės ir profesinės savybės bei tinkamas jo profesinis pasiruošimas“.

5 lentelė. Sėkmingo pedagoginio konsultavimo veiksniai

Kategorija	Subkategorija	Subkategoriją patvirtinantis teiginys
Sėkmingo pedagoginio konsultavimo veiksniai	Bendravimas ir bendradarbiavimas	„Bendravimo stilius“ (A1); „tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas, pedagogai ir tėvai turi tapti ugdymo proceso partneriais“ (A2); „tėvų noras bendrauti“ (A5).
	Aplinka ir atmosfera	„Geri darželio darbuotojų santykiai“ (A1); „rami aplinka“ (A3); „ugdytinių saugumo, aktyvumo, prierašumo, realizavimo ir savikontrolės poreikių tenkinimas“ (A6).
	Pedagogo asmeninės ir profesinės savybės	„bendraujančių asmenų teigiamas nusiteikimas, tolerancija, įsiklausymas ir supratimas“ (A3); „geranoriškumas, nusiteikimas, išsiklausymas“ (A4); „geranoriškumas, asmeninės konsultanto savybės“ (A5).
	Profesinis pasiruošimas	„Būtina vadovautis principu, jog viskas, kas daroma, vaikų labui“ (A2); „aukštos vadybinės nuostatos, pakankamas „žinių bagažas“ (A5); „reikia dalintis su tėvais žiniomis apie vaikų auklėjimo būdus ir formas, nuolat tobulinti savo profesinę kvalifikaciją, dalyvaujant įvairiuose seminaruose“ (A6).

Šaltinis: sudarytas autorių pagal atlikto tyrimo duomenis, 2018.

Tai patvirtina Juodaitytė, Gaučaitė, Kazlauskienė (2009), kurios konstatuoja, jog vienu svarbiausiu sėkmės faktorių yra laikomas pozityvus tėvų požiūris į bendradarbiavimą su ugdymo

įstaiga, bendradarbiavimo reikšmės vaikų ugdymui suvokimas ir įvertinimas. Kita vertus, ugdymo įstaigai svarbu žinoti šeimos specifiką ir visus galimus pagalbos šeimai būdus. Todėl šiame kontekste ypatingą vaidmenį įgauna tėvų informavimo ir švietimo sistema, kuri ir padeda susiformuoti minėtam bendradarbiavimo vertės suvokimui, apspręsti bendradarbiavimo formas ir turinį.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų ir ugdytinių tėvų bendradarbiavimas yra socialinės – pedagoginės sąveikos sistema, kurioje dalyvauja trys ugdymo grupės: pedagogai, ugdytiniai, tėvai. Bendruomenės vaidmuo yra nepaprastai svarbus vaiko raidai ir ugdymui, nes joje vyksta vaiko socializacija, jis gali stebėti suaugusiųjų elgesį ir mokytis iš jų, išmėginti naujus socialinius vaidmenis, susiformuoti naujus įgūdžius ir žinias. Ugdytojai gali suprasti ir išmanyti vaiko situaciją, tartis su šeima ir ieškoti pedagoginių būdų šeimai paremti, o tėvai gali suprasti savo vaikų elgesį ir patirtį, padėti pedagogams ugdymo procese ir pratęsti jį namuose.

2. Mokslinės literatūros analizė patvirtino, kad viena iš sėkmingo bendradarbiavimo sąlygų – pedagoginis tėvų konsultavimas. Tėvų konsultavimas dažniausiai apima dvi pagrindines sritis: kai keičiamasi informacija apie ugdymo instituciją ir informacija apie ugdytinį. Pedagoginis tėvų konsultavimas turi būti paremtas bendradarbiavimu, pasitikėjimu, parama ir nuoširdumu. Sėkmingam konsultavimui būdingas aiškus konkrečių problemų, tikslų bei krypties žinojimas, įvardijimas ir supratimas bei aptarimas. Konsultantų ugdymo įstaigoje turėtume suvokti, kaip neatsiejama švietimo sistemos grandį, kuri įkvepia kiekvieno vaiko pasiekimus, atstovauja vaiko ir šeimos interesams, bendradarbiauja su aplinkiniais žmonėmis bei kitomis institucijomis, kuria ir tobulina ugdymosi aplinką.

3. Tyrimo rezultatai patvirtino, kad aktualiausios tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo formos yra individualios konsultacijos, susirinkimai, renginiai, lankstinukai ir raštai skelbimų lentose. Individualus pokalbis, tai viena iš dažniausiai taikomų pedagoginio konsultavimo formų. Pedagoginio tėvų konsultavimo sampratą tyrimo dalyviai įvardina kaip abipusių pastangų reikalaujantį tėvų ir pedagogų susitikimą, kurio esmė – kontaktas tarp pedagogo ir tėvų, dalijimasis informacija ir problemų sprendimas. Tyrimų duomenys atskleidė abipusę tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo naudą: tėvai ir pedagogai daugiau sužino apie vaiko elgesį, ugdymąsi ir pasiekimus, bendradarbiavimas suteikia tėvams pasitikėjimo ugdymo institucija, joje dirbančiais pedagogais. Siekiant sėkmingo pedagoginio konsultavimo bei jo organizavimui reikiamų gebėjimų, tyrimo dalyvių nuomone, pedagogas turi pasižymėti tam tikromis asmeninėmis ir profesinėmis savybėmis bei turėti profesinį pasiruošimą: išlavintus tarpasmeninius bendravimo įgūdžius, būti emociškai stabilus ir objektyvus, gebėti sukurti darbinį santykį su skirtingais žmonėmis, nevengti sunkių temų bei įgyti dalykinę kompetenciją. Tyrimo metu išaiškėjo ir pedagogo – konsultanto darbo turinys, kurio kontekste pedagogas – konsultantas turi sukurti saugų konsultavimo klimatą, skatinti tėvų norą bendradarbiauti, teikti metodinę informaciją, įvertinti situaciją ir patarti, plačiau išaiškinti ir pagrįsti dalyko ar proceso esmę, taip pat nuolat domėtis naujausia ir aktualiausia informacija apie vaiko raidą, jo ugdymosi pasiekimus, elgesį.

Literatūros sąrašas

1. BLOCK, P. (2013). Nepriekaištingas konsultavimas. Kaip paskatinti naudotis jūsų kompetencija. Vilnius: leidykla „Eugrimas“.
2. BURBIENĖ, A. (2015), Nr. 2, Žvirblių takas. Ugdymo įstaigos ir šeimos partnerystė. Vilnius.
3. DOVYDAITIENĖ, M., JUSIENĖ, R. (2014). Konsultavimas mokykloje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

4. JOVAIŠA, T.R., GURSKIENĖ O. (2011). Konsultavimas kaip problemų sprendimo valdymo praktika socialiniame darbe. Tarptautinis verslas: inovacijos, psichologija, ekonomika. Mokslo darbai. Vilnius: Vilniaus universitetas.
5. JUODAITYTĖ, A., GAUČAITĖ, R., KAZLAUSKIENĖ, A. (2009). Informavimas apie ikimokyklinį priešmokyklinį ugdymą ir šveitimo pagalbą. Šiauliai: K.J. Vasiliausko leidykla „Lucijus“.
6. KLAIPĖDOS VALSTYBINĖ KOLEGIJA. Socialinių mokslų fakultetas. (2015). Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas: situacija ir visuomenės lūkesčiai. Kaunas: UAB „Vita Litera“.
7. LAUŽACKAS, R. (2005). Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas. Kaunas.
8. LELIŪGIENĖ, I., SIMANAVIČIŪTĖ, G. (2010), Nr. 9 (1), socialinis darbas. Pedagoginis tėvų švietimas kaip sėkmingos vaikų socializacijos prielaida. Kaunas.
9. NAVICKIENĖ, L. (2010). Karjeros konsultantų rengimo modeliavimas. Kaunas.
10. PERKUMAS, A., PERKUMIENĖ, D. (2010). Konsultantų ir klientų bendravimo veiksniai žemės ūkio konsultavimo įmonėse. 23 (4).
11. Valdorfo vaikų darželis šiandien. (2015). Sudarė: COMPANI, M. L., LANG, P. Vertė: Živilė Sadauskaitė. Kaunas: „Mijalba“.

Summary

Pedagogical Parents Consultation as a Precondition for Successful Collaboration

Sandra Jurgelevičienė

Klaipėdos r. Dvilių lopšelis – darželis „Kregždutė“

Doc. Dr. Giedrė Slušnienė

Klaipėdos valstybinė kolegija

In the article the subject of the research - pedagogical parental counseling is formulated. Issues of research are identified, namely the lack of effective co-operation between pre-school educational institutions and parents in search of different forms of cooperation in order to improve the quality of the children's educational process. The purpose of the study is to provide pedagogical parenting counseling as one of the conditions for successful co-operation. The following methods were used to perform the research: theoretical - analysis of scientific and methodological literature, empirical - questionnaire written and oral, quantitative and qualitative analysis of data.

The theoretical analysis revealed that cooperation between educators and parents of pupils in the pre-school education institution is extremely important for the education and development of the child. Pedagogical parenting counseling – it is quality parental advice, which usually covers two main areas: exchanging information about the educational institution and information about the learner. A counselor at a school should be perceived as an integral part of the educational system that inspires the achievements of each child, represents the interests of children and the family, cooperates with people around the world and other institutions that develop and improve the educational environment.

The empirical study revealed that the most important forms of parent-teacher cooperation are individual consultations, meetings, events. Respondents and informants identify parent-teacher pedagogical counseling as a meeting between parents and teachers, which involves contact between the teacher and parents, information sharing and problem solving. Research findings revealed the mutual benefit of collaboration between parents and teachers. The teacher's consultant must have certain qualities and professional skills. The content of the teacher-consultant work includes creating a safe counseling climate, encouraging the parent's willingness to cooperate and to provide methodological information and constantly being interested in the latest and most relevant information about the child's development, his educational achievements and behavior.

Keywords: educator, parents, cooperation, pedagogical counseling.

FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN THE MODERN WORLD

Assist. Prof. PhD. Małgorzata Karczewska

University of Zielona Góra, Poland

Abstract

Speaking foreign languages is nowadays a necessity more than ever before. With constant international contacts, both face-to-face and online, the ability to successfully communicate with interlocutors of different origin and linguistic background is a vital part of everyday professional and private life. Therefore, foreign language teaching is a crucial part of school and university curriculum and both teachers and students seem to be aware of this fact. However, with a continuous development and change in communication techniques, substantial changes have to be implemented in foreign language teaching. In the last decade the access to the Internet has become standard and young people cannot imagine their life without constant access to online contents. Today, the language of global communication is English, spoken by most young people during international communication. It is the language of the Internet, pop culture and business and number one foreign language taught at schools worldwide. With a new generation of global natives, language teaching has to adapt to this reality; therefore, new technical solutions should be introduced to the foreign language classroom. In the present paper some ideas of innovations are given, with their advantages and disadvantages discussed, in order to provide a complete image of modern language teaching.

Keywords: Foreign language teaching, English teaching, online communication, modern teaching techniques, international communication.

Introduction

The research problem can be defined as what foreign modern language teaching should look like in order to be effective and attractive for learners.

Relevance and context. In modern world the ability to communicate in foreign languages, especially English, has become a necessity and everyday reality. Younger people are particularly expected to be able to communicate with foreigners in both professional and private life. Modern technologies, i.e. an easy access to the Internet, social media and games, promote international communication with interlocutors from all over the world to an extent never witnessed before. All these facts have to be taken into account in modern language teaching in order to make the process more accessible for young people and more effective.

The research object is to get insight into current foreign language teaching reality, including students' perception of the importance of foreign languages competence, as well as possible innovations that can be introduced to the foreign language classroom, with all their advantages and disadvantages. It is a voice in a discussion of modern foreign language teaching.

The aim of the contribution is threefold:

- to investigate the popularity of different foreign languages, with particular attention given to the European context, mainly Poland and Lithuania
- to discuss the conclusions stemming from the popularity of certain languages for foreign language teaching
- to present both traditional and innovative foreign language teaching/learning tools with their advantages and disadvantages in order to suggest possible solutions applicable in foreign language teaching

Methods. In the paper statistical data retrieved from surveys conducted among Polish and Lithuanian students will be discussed in relation to general trends and modern language teaching. The respondents were asked, among others, to name ways in which they study and use English, and its online use with other non-native speakers turned out to be the most popular context in which English is used. The questionnaire, prepared in the respondents' mother tongue (i.e. Polish or Lithuanian), was filled in by 250 students of modern languages at the University of Zielona Góra, Poland and by 87 students of different faculties at Klaipėda University and Klaipėda State School of Applied Sciences, both located in Klaipėda, Lithuania. The study was conducted in the spring of 2017 in Poland and in the autumn of 2017 in Lithuania. There were twelve questions in the

questionnaire (the questions being identical in both language versions), among which the ones on the foreign languages spoken by the respondents and the ways in which they had learnt and used English. Both Polish and Lithuanian students filled in the same questionnaire (in Polish and Lithuanian, respectively) and the results obtained have been published in several publications indicated in the text and listed in the reference section. However, some results have not been discussed before. The main idea of the comparative Polish-Lithuanian study was to trace similarities and differences in the popularity of different languages in both countries and to get insight into the methods in which foreign languages, mainly English, are taught and learnt in Poland and Lithuania.

The results obtained in the survey are a starting point in a discussion on modern foreign language teaching and learning and advantages and disadvantages of various tools applied in the field.

1. Popularity of foreign languages

In today's world one is expected to be able to communicate in foreign languages, in both professional and private life. International communication, promoted in the workplace, but also in one's free time when travelling, gaming or enjoying foreign culture, forces especially younger people to learn and use foreign languages. This cross-cultural communication is a prerequisite in the contemporary society where one is expected to become a global citizen who has to be able to cope with different cultures to be successful. This ability brings evident benefits which are useful in both professional and private life (Žegunienė & Parišauskienė, 2017).

As results from numerous statistical data, the most popular foreign language is English which has a massive dominance over other languages. According to the www.linguacore.com website, English is the most popular foreign language in 116 out of 194 countries of the world. French comes second, being the most popular foreign language studied in 35 countries, Spanish is third (in 32 countries it is the dominant foreign language studied) and German comes fourth (the most popular language in 9 countries). This difference shows clearly the dominance of English as the most frequently acquired foreign language worldwide. To show a full picture, it has to be mentioned that French, Spanish and German come in the same sequence when the second most popular foreign language is concerned, being the second most popular foreign language in 77, 57 and 29 countries, respectively. In the European Union countries German is more popular than Spanish, being the third most popular foreign language after English and French. What is interesting is the distribution of the popularity of foreign languages in different EU countries: while English is now number one everywhere, the position of the second foreign language is occupied by different languages. French is second most popular foreign language in the United Kingdom, Ireland (in these two countries it is the first foreign language), Spain, Germany, Austria, Italy, Romania and Greece. This fact can be explained either by the similarity of the local language (Italian, Spanish and Romanian) and French, or by historical facts and geographical vicinity. German is the most popular second foreign language in Poland, Denmark, the Netherlands, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Slovenia, Croatia and Bulgaria. These are mainly the countries whose territories were in the past a part of Germany or Austria (regardless of their historical names) and which still border these two German-speaking countries. Spanish is the most popular in France and Portugal, Spain's neighbouring countries, but also in Norway and Sweden. Russian is the second most popular language in Lithuania, Latvia and Estonia, probably due to their history and geographical location.

What is of particular interest for the present paper is the fact that in Poland English and German are the most popular foreign languages, while in Lithuania these are English and Russian. These facts were confirmed in the study conducted in Poland with Kapica-Curzytek and Sharp (2018) and in Lithuania by Žegunienė among university students in Zielona Góra, Poland and Klaipėda, Lithuania. The results show that English is spoken by 208 out of 250 Polish and all 87 Lithuanian respondents, being the most popular foreign language. In Poland there were still students who did not learn it and/or did not speak it, mainly due to their age and the fact that English entered

schools after 1990. German was spoken by 116 out of 250 Polish respondents, being the second most popular foreign language, and by 13 Lithuanian respondents, being the third foreign language. Russian was the third most popular language among the Polish respondents (44 out of 250 students) and second among the Lithuanian students (47 out of 87 respondents). French came fourth in Poland (33 respondents spoke it) while it was completely unspoken in Lithuania. It can be concluded that Russian is more popular in Lithuania and German – in Poland. Geographical location and history, as well as business contacts, are the most probable reasons for it. Their importance in the region is also one of the reasons why Polish and Lithuanian students should be encouraged to learn them, which is often problematic as, first, students believe that it is sufficient to speak English and, second, some of them still present some prejudice rooted in the history against these languages. Moreover, they are generally believed to be more difficult than English.

2. Modern foreign language teaching

The above mentioned facts have their reflection in education. First, English is by far the most popular foreign language in schools. It is a global language used by default in international communication, in business and politics. It is also the language of pop culture: music, films, games; therefore, young people are particularly exposed to it and motivated to learn it, especially as it is often a number one requirement in job offers. Schools are expected to respond to this reality, as was already indicated in the previous discussion of this topic (Karczewska, 2017). First, as being able to speak English is a must, students are more eager to learn it than (possibly) some other subjects. This higher motivation cannot be wasted, so the learning process should be carefully planned. A common problem, however, is a relatively frequent change of teachers, which disrupts the process. Additionally, students may present different levels of language skills, which is a challenge for a teacher, too. At the same time, students and their parents expect the school to teach English well, especially as a foreign language is one of exam subjects and English is by far the most chosen one, so good results are desirable.

The fact that English is dominant in everyday life enables students to learn it well on their own, too, which is a great opportunity as they have contact with the language not only during lessons at school, but also in their free time. Coping with favourite topics of interest enhances the learning process and brings more meaning to it, as students may observe how useful English is. They can also use it in practical, real life situations, which gives them even more motivation to learn. Nevertheless, for a teacher it is another challenge to find appropriate materials and adjust them to the level of students who may vary significantly in this respect within one class. For today's young people, digital natives, it is important to work with modern teaching methods. It does not mean that more traditional techniques are all to disappear, but a fresh insight is welcome if a teacher wants to make his or her classes more attractive. Young people nowadays expect some entertainment and usually are not used to remaining passive receivers of knowledge for a long time.

The results of the study (Žegunienė & Karczewska, 2018) show that students learn foreign languages, namely English, in both traditional and innovative ways. To some extent, they have no choice as they have to succumb to school curriculum and teaching tools offered at school. Indeed, school is the main place where English is learnt, as indicated by 98% of the Lithuanian and 76% of the Polish respondents. As schooling is obligatory, young people have a constant contact with the language, at least twice a week. It has to be admitted that schools now offer more innovative methods and tools, such as interactive boards, games or films and students often work in smaller groups, i.e. classes are divided into two groups to provide more comfortable conditions for language classes.

In Poland, additional, private classes are also popular, not only among those who lag behind, but among all who can afford them and want to learn more than the school can teach them. Either in private language schools or during private lessons, students have a chance to practice their skills, focus on problematic issues or simply develop their vocabulary. What is important is the fact that

they work either individually or in small groups, which enables the teacher to focus more on the issues that require more attention and practice.

What is very important in the case of English is the fact that it is so ubiquitous. Therefore, students also practice their English language skills out of school, in their free time. Reading books as well as speaking with foreigners (not necessarily English native speakers) are a frequent way of learning and training language skills. Also travelling, nowadays much easier, quicker and cheaper than in the past, is a great opportunity to use a foreign language in practical situations, which gives new motivation to develop one's skills. In addition, travelling gives a chance to get to know foreign cultures, which is another asset and incentive to learn.

As far as more innovative tools are concerned, the study shows that watching films is the most popular way of learning a foreign language, as 68% of the Lithuanian and 41% of the Polish respondents indicated this activity. Nowadays, films are available on various TV channels, but also online, often for free. One may choose a genre of preference, but also set subtitles in English or one's mother tongue, stop and replay a given fragment or watch a film again for better understanding. This gives autonomy and makes one responsible for his or her learning process and its results. In a similar way listening to foreign songs can be beneficial and is indeed popular among young people, just like it used to be in the past decades. What changed is the technical side of the process: instead of tapes and tape recorders students use online files accessible e.g. on YouTube; lyrics are translated with online dictionaries, many of them are also available online with translation for free.

A relatively new way of learning foreign languages is their use in social media, such as Facebook, and in online games. English is often the language of instructions, but first and foremost, it is the language of online communication with foreigners in games and online chats. Again, language skills are developed somehow by the way, during free time activities. This fact creates a positive association of English with pleasure and proves how useful this language is nowadays. As the study shows, students have a positive perception of English as the language of global communication, online activity, pop culture, business and workplace and the media (Karczewska & Žegunienė, 2018). In brief, English is ubiquitous and irreplaceable. As a result, students are more motivated to learn it.

Without a doubt, English is now the most popular language used online and the Internet, social media and games give access to materials, articles and music. They are also a platform for chats with foreigners with whom one shares interests or simply wants to talk. All these innovative tools have one thing in common: they force students to use a foreign language in practice in order to communicate and act. This in turn proves how useful speaking foreign languages is and how enjoyable it is to use one's language skills in practice.

Being aware of how young people function, learn and spend their free time nowadays, a teacher is expected to combine traditional teaching with entertainment. Therefore, edutainment is a good solution, "incorporating fun and any form of entertainment" (Majdańska-Wachowicz, 2018, p. 25). By entertainment one means e.g. games, workshops, dramas (Skibińska, 2010) that can be used in the classroom to promote language learning and an active way of using the language through fun. Foreign languages are probably the best subject to be taught through edutainment as role-play, listening exercises or drama have long been a part of foreign language learning, even before the popularity of the Internet. Nowadays, an unlimited number of available materials makes the choice much easier. Their use break the routine and allows both students and teachers to enjoy the process of foreign language learning and teaching more. This, in turn, is expected to make the foreign language teaching and learning more effective.

3. Foreign language teaching and the Internet

As stated above, the Internet is a great tool in foreign language learning. Its use is worth deeper consideration. It is necessary to notice that the Internet offers three or even four types of support in foreign language learning. First, it is a source of original materials: articles, books, but

also films, songs and other content that can be used to improve one's language skills. Needless to say, a variety of materials available online is incomparably greater than any traditional, print materials. Most of them are for free, which makes them accessible to teachers and students. Teachers and students may select materials according to their needs and interests, but also level of competence. What is also important is the fact that students have access to these materials also outside school, so they can work with the same or new online content they worked with in the classroom in order to revise vocabulary or do some additional exercises.

Another asset of the Internet is that it gives access to people from all over the world without going out from home, which saves time and money. This is a particular advantage in poorer or more isolated environments where people would not be otherwise capable of having contact with foreigners, native speakers of the target language included. One can simply chat, discuss different topics, but also play games with foreigners, at the same time learning new vocabulary, using a foreign language in practice, getting to know new people and cultures and having fun. Online activity is accessible in every moment, so one may decide when and for how long he or she wants to stay online.

The third asset of the Internet is the fact that it offers a wide range of tools useful in language learning, such as dictionaries, applications or grammar books, again usually for free and easily accessible. What is important is the fact that they provide definitions, but also pronunciation patterns (often as an audio file) and grammar information related to a given entry. No library or bookshop is able to offer such a variety of materials in different languages and language combinations. Modern technologies offer also spellcheckers which facilitate writing.

Finally, the Internet offers limitless entertainment in foreign languages, so also in free time one copes with foreign languages. In this way the time of exposure to a foreign language is much longer.

Studies (Kapica-Curzytek, Karczewska & Sharp, 2018 and Žegunienė & Kuprienė, 2018) show that an online use of English is the most popular way in which students use English nowadays. In Lithuania as many as 75% of the respondents confirmed that they communicate in English online with foreigners. It is important to stress that a major part of this communication takes place between non-native speakers of English. This means that English is a real global, virtual language that enables communication in the global village. Foreign language teachers should take advantage of this fact, encouraging students to make new friends online, which will develop their communication skills and give more motivation to study languages. This seems to be a significant change in which previously "real" situations are replaced with online ones, which has its advantages and disadvantages.

In general, modern students expect new solutions, especially that they are easily accessible, cheap and well-known to students. One of them are online dictionaries which give immediate access to definitions and all necessary information foreign language learners might need. As the study (Karczewska & Sharp, 2018) shows, students use them because they are quick to use and easy to access. These two features seem particularly important for digital natives who are familiar with online tools and applications. However, their usage may be problematic, especially in the classroom, so certain rules should be introduced. Nevertheless, one cannot deny their usefulness.

4. Advantages and disadvantages of modern language teaching

In the previous points some advantages of modern technologies in foreign language teaching were mentioned. To present a comprehensive picture of the phenomenon, the following list of advantages is offered:

- learning a foreign language is an in-class and out-of-class activity, so learning time is not limited to school only, but can take place in any moment; obviously, the more time spent in a foreign language environment, the higher language skills should be;

- the Internet offers a great selection of easily accessible online materials, so teachers and students themselves can choose what is interesting and useful for them, which makes the process of learning more attractive, motivating and simply pleasant;
- students become partners in teaching, responsible for process and effects, which gives them learning autonomy, but also teaches responsibility and enhances motivation;
- it is convergent with modern youth's expectation and lifestyle: being online is crucial and teachers have to respond to it (Žegunienė & Kuprienė, 2018); the Internet has become an indispensable part of everyday life, so school is expected to follow trends to remain attractive;
- modern teaching, at least to some extent, should be based on edutainment, i.e. learning mixed with fun, which makes learning more entertaining and less boring, which in turn facilitates learning;
- the Internet gives an opportunity to use a foreign language with its native speakers, giving access to real language and giving a chance to practice it in real life situations; successful communication gives confidence and motivation;
- students have immediate feedback on the correctness of their foreign language production from native speakers, applications and spellcheckers;
- the Internet enables exposure to materials that are not necessarily prepared for educational purposes, i.e. films or newspaper articles, but which can be beneficial in language learning as a "side effect";
- modern technologies, giving access to online materials and allowing international communication, offer practice and preparation for future professional and private life in which online communication and looking for information is an essential skill;
- the Internet gives access to foreign cultures, often in an attractive way, e.g. blogs, music, pictures;
- students become accustomed to contacts with foreigners and foreign cultures, are not afraid of them;
- students are eager to speak with foreigners as it is more natural for them as they have some online practice.

These points show how beneficial innovative tools can be. They are easily accessible, cheap and somehow natural for young people today and their implementation in the foreign language learning process raises motivation level. Nonetheless, apart from evident advantages, modern techniques of language teaching may have some disadvantages, too. Below, some of them are presented:

- not all classrooms are properly equipped with computers or projectors, it is still a problem in schools and universities, so modern technologies cannot be fully used;
- some teachers, especially older ones, are not familiar with new technologies, do not follow innovations and/or are afraid that modern devices and applications will replace them or turn out to be more competent (Krajka, 2012);
- greater learning autonomy may lead to possibly insufficient assistance of the teacher and incorrect language used and repeated, especially during self-studies at home; also, not all foreigners use correct language, so learners may acquire and repeat incorrect forms;
- modern technologies may offer more fun than real learning, especially when surfing online, which can be disruptive in the language classroom; therefore, students' work should be monitored by the teacher;
- online dictionaries are easier and quicker to use than their paper counterparts, but words are not retained well in the memory (Zheng & Wang, 2016);
- in the world focused on successful communication, too little focus is put on grammatical correctness, which is particularly inappropriate in the case of future teachers or translators whose language competence should be impeccable;
- with more time spent online, students are less used to reading paper books;
- nowadays, more cases of dyslexia and other dysfunctions are registered, which may partly be due to less time spent reading;

- also, less attention is paid to correct spelling and to general correctness, with most attention given to successful communication;
- learning the language from different sources, students are sometimes unaware of stylistic nuances when learning from films, songs or games; they may not realize that the vocabulary used in pop culture is not always appropriate in more formal situations; it may also be geographically marked;
- finally, the Internet and games can be addictive and highly time-consuming, which seems to be problematic in many cases.

A review of both advantages and disadvantages of modern tools used in language learning, mainly the Internet resources, shows their undeniable usefulness in foreign language learning that should not be neglected by teachers. However, their use requires a reasonable approach, knowledge and discipline. Therefore, teachers are expected to “act as mediators between information sources and students, and they also are expected to find and apply the latest and the most relevant tools and methods in order to meet the needs of students and the modern society”, as Žegunienė & Kuprienė (2018, p. 596) conclude.

Conclusions

The above discussion can be concluded with the following observations:

1. English is the most popular foreign language worldwide; it is a global language of business, culture and international communication.
2. In Poland and Lithuania German and Russian are also popular foreign languages; as they are the languages of neighbouring countries and business partners, students should be encouraged to learn them.
3. In their free time, students use English mainly in online communication with foreigners and to watch films.
4. Modern tools, i.e. the use of online materials or dictionaries, should be incorporated into the learning process as they are easy to access, free and quick to use and students know how to use them. The Internet is a unique source of podcasts, articles, but also dictionaries and applications that can be used in foreign language teaching and learning.
5. Still, modern tools have some disadvantages that both teachers and students should be aware of.

References list

1. KAPICA-CURZYTEK, J., KARCZEWSKA, M. & SHARP, R. (2018). The Phenomenon of Global English in the World of Interactive Online Entertainment (in press).
2. KARCZEWSKA, M. (2017). Global English teaching at university: implications for higher education. *Studijos – Verslas – Visuomenė: Dabartis ir Ateities Įžvalgos II*. P. 55-62.
3. KARCZEWSKA, M. & SHARP, R. (2018). Online dictionaries and translation applications in the L2 classroom: A study of attitude differences between students and educators. *Journal of Language, Thought & Education*, 1. P. 60-82.
4. KARCZEWSKA, M. & ŽEGUNIENĖ, V. (2018). The perception of English by Polish and Lithuanian university students: implications for higher education (in preparation).
5. KRAJKA, J. (2012). The language teacher in the digital age: Towards a systematic approach to digital teacher development. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
6. MAJDAŃSKA-WACHOWICZ, U. (2018). Teenagers and adults wanna have fun too! Edutainment in the ESL classroom when teaching for exams. *IATEFL 2018 Post-conference Journal*. P. 24-27.
7. SKIBIŃSKA, M. (2010). ‘Edutainment’ jako metoda edukacji przyszłości (teraźniejszości). *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej*, nr 2 (50). P. 57-64.

8. ZHENG, H., & WANG, X. (2016). The use of electronic dictionaries in EFL classroom. *Studies in English Language Teaching*, 1(4). P. 144-156.
9. ŽEGUNIENĖ, V. & KARCZEWSKA, M. (2018). Global and Innovative Tools in English Language Learning: Strengths or Threats? Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Vol. III. P. 580-593.
10. ŽEGUNIENĖ, V. & KUPRIENĖ, L. (2018). A Second Language Acquisition. Practicing the Method of Virtual Cross-Cultural Interaction: Innovation or Routine? Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Vol. III. P. 594-603.
11. ŽEGUNIENĖ, V. & PARIŠAUSKIENĖ, D. (2017). Cross-cultural communication : prerequisite for efficient participation in the contemporary society. *Studijos – Verslas – Visuomenė: Dabartis ir Ateities Įžvalgos II*. P. 164-172.
12. www.linguacore.com [access: 2018-07-10].
13. <https://imgur.com/hYLCIGJ> [access: 2018-07-10].

Summary

Foreign Language Teaching in the Modern World

Assist. Prof. PhD. Małgorzata Karczevska,
University of Zielona Góra, Poland

The paper addresses the problem of foreign language teaching in the modern world in which international contacts require people to speak foreign languages. Therefore, special attention is paid to foreign language teaching and learning, with particular reference to the English language which is a global means of international communication in business, travel and online activity. To make the learning process more attractive and successful, teachers should consider the implementation of more innovative tools along more traditional ones such as course books or grammar exercises. The aim of the paper is to consider some innovative solutions which would match the needs and expectations of modern foreign language students. In the study, a presentation of research carried out among Polish and Lithuanian students is offered, with particular attention paid to the ways in which students learn and use English. There are also some references to other publication on the topic. In the research, Polish and Lithuanian students in Zielona Góra, Poland and Klaipėda, Lithuania, were asked to fill in a questionnaire containing twelve questions related to their perception of English as a global language, its use and meaning in the contemporary world as well as ways in which they learnt it. Some of the findings were already published in previous publications referred to in the paper while others are discussed for the first time.

The study shows that English is the most popular foreign language spoken by the students who participated in the study, while other popular foreign languages are German and Russian, with preference for the former in Poland and the latter in Lithuania. Such results are not surprising, taking into account the current situation and the geographical and historical context of the two countries in question. With a general perception of English as a global language, students claim to use it in international communication with foreigners of different origin, in face-to-face, but mainly online communication in social media and games. This practical use is the main way in which students use English. As a result, they may expect school to respond to this reality, e.g. focusing more on communicative skills and new ways of communication. Actually, for both the Polish and Lithuanian students school is the main place where English is taught. Some students also read books and speak to foreigners to improve their language skills. Still, young people nowadays are fond of more innovative ways of learning foreign languages, some of which have been popular over past decades: watching films and listening to music is not a novelty. What is new, however, is the medium through which they have access to such materials: the Internet. The Internet is also the tool for the most innovative use of foreign languages, namely in international communication in social media and online games.

All these facts lead to the conclusion that more innovative, effective learning methods should be implemented in the process of foreign language teaching and learning. Nevertheless, all solutions have their strong and weak points that both teachers and students should be aware of. Anyway, it is impossible to escape from modern technologies and they turn out beneficial and easy to use in many cases, so a moderate and considered, but positive, approach should be a solution to the problem.

Keywords: Foreign language teaching, English teaching, online communication, modern teaching techniques, international communication.

BENDRADARBIAVIMAS SU TĖVAIS IR JŲ ĮTRAUKIMAS Į UGDYMO PROCESĄ IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE

*Lekt. Jūratė Klizaitė
Klaipėdos valstybinė kolegija*

Anotacija

Straipsnyje aktualizuojamas šeimos ir švietimo įstaigos bendradarbiavimas, būtinybė stiprinti tėvų įtraukimą į ugdymo procesą, kaip būtina sąlyga, padedanti užtikrinti kokybiškesnį priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymą. Aptariamas tėvų su švietimo įstaiga bendradarbiavimas teorijoje bei išryškintas tėvų įtraukimas, padeda atskleisti partneriškus santykius tarp tėvų ir pedagogų, pagrįstus konstruktyviu dialogu, tarpusavio pasitikėjimu, supratimu, žinių dalijimusi. Priešmokyklinio ugdymo pedagogams buvo pateikti klausimai apie bendradarbiavimo formas, būdus su tėvais, padedančius juos įtraukti į ugdymo procesą, tėvų dalyvavimo tiesioginėse ugdomosiose veiklose svarbą vaiko raidai. Tyrimo rezultatai atskleidžia, jog tėvų informavimas išlieka labiausiai įprasta bendradarbiavimo forma, bet jie yra skatinami dalyvauti dialoge, būti aktyviais ugdymo proceso dalyviais. Apklausos duomenys liudija, kad pedagogai menkokai vertina savanorišką tėvų veiklą, kuri šiuolaikinėje švietimo įstaigoje nėra populiari. Tėvų dalyvavimas tiesioginėse ugdomosiose veiklose turi įtakos vaiko socialinei raidai, padeda jam geriau pažinti artimiausią aplinką, šeimą, susikaupti, teigiamai veikia ugdymosi pasiekimus ir pažangą, tačiau priešmokyklinio amžiaus vaikams sudėtinga būti geranoriškiems, tolerantiškiems, išreikšti savo emocijas ir valdyti impulsus; kartu konstatuojama, kad vis dar aktuali problema išlieka menkas tėvų įtraukimas, kaip ugdymo proceso partnerių, į ugdymo procesą.

Reikšminiai žodžiai: bendradarbiavimas, partnerystė, tėvų įtraukimas.

Įvadas

Mokslinė problema. Švietimo įstaigos ir šeimos bendradarbiavimo reikšmingumas vis labiau aktualizuojamas šiuolaikinėje pedagoginėje, psichologinėje literatūroje bei praktikoje, ieškant įvairių bendradarbiavimo formų, būdų, kurios sudarytų galimybę tėvus įtraukti į ugdymo procesą bei padėtų suvokti jo svarbą vaiko raidai. Šiandien šiuolaikinei šeimai keliamas uždavinys – būti įsitraukusiai, ieškančiai įdomių laiko praleidimo būdų, besidalinančiai tarpusavyje ir su kitais ugdymo patirtimi.

Bendradarbiavimo samprata bei problemos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje nagrinėjamos kaip partnerystė tarp ugdytojo ir ugdytinio, kaip ikimokyklinės įstaigos bendruomenės narių sąveika, ugdytojų ir kitų socialinės aplinkos dalyvių bendradarbiavimas ugdymo srityje Pečiulienės (2014), Vietienės, Malinauskienės (2012), Martišauskienės (2012), Ruškus, Žvirdauskas, Zybarto, Eskytės, Motiečienės, Dorelaitienės (2012), Neifach (2004), Herm (2004), Mahmood (2013) darbuose. Glaudus priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas – vienas esminių gerą ugdymą teikiančių švietimo įstaigos bruožų. Dauguma šiandienos tėvų nori žinoti, kokia yra priešmokyklinio ugdymo specifika. Jie pageidauja išsamesnės informacijos apie ugdymo programą, bendradarbiavimo galimybes. Jorutytė, Budreikaitė (2005) teigia, jog ugdymo institucija turi palaikyti glaudžius santykius su ugdytinių tėvais, nes tik bendradarbiaujant tėvams ir pedagogams galima sėkmingai kontroliuoti ugdymo(si) procesą, tobulinti institucijos veiklą. Pasak Valantino, Čiuladienės (2012), Lietuvos darželiuose dominuoja darbo su tėvais metodai bei formos, kuriuos mokslininkai vertina tik kaip kvietimą tėvus įsitraukti į savo vaikų ugdymą. Tėvai skatinami jaustis reikalingais ikimokyklinės įstaigos veikloje, pedagogai nuolat konsultuoja tėvus jiems aktualiais klausimais, nors ne visada kviečia dalyvauti grupės veikloje, šventėse, kituose renginiuose (Martišauskienė, 2012). Tėvų įtraukimas į vaikų ugdymą reikšminys yra sudėtingas. Nemaža dalis tėvų retai atlieka pedagogo partnerio vaidmenį sprendžiant įvairius su vaikų ugdymu(si) susijusius klausimus bei būna pedagogo patarėjais (Stonkuvienė, Ilginienė, Lukavičienė, 2015). Pastebima, jog tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas dažnai yra formalus, vienakryptis. Labai svarbu ne tik tai, kad tėvai įsitrauktų į vaikų ugdymą, bet ir tai, kaip jie įtraukiami ir įsitraukia. Tėvų bendradarbiavimas (Ruškus, Žvirdauskas, Zybarta, Eskytė, Motiečienė, Dorelaitienė, 2012) suvokiamas ne tik atvesti vaiką iki ugdymo įstaigos vartų, bet ir įsitraukti į ugdymo įstaigos bendruomenę, kai kartu kuriami įstaigos strateginiai veiklos

dokumentai, bendruomeniniai renginiai. Mahmood (2013) nurodo, jog ugdymo įstaiga yra laikoma atsakinga už tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo skatinimą. Atlikti tyrimai atskleidžia, jog tėvų dalyvavimas lieka sudėtingas procesas, dažnai atspindintis socialinius sunkumus, tokius kaip: partnerystės stoka ir sunkumai, kuriant glaudžius tarpusavio santykius. Pasak autoriaus, sėkmingos partnerystės vystymui reikia aktyvaus dalyvavimo ir noro ne tik pedagogams, bet taip pat ir tėvams. Mokslininkai: Turnbull, A.P., Turnbull, H. R., Ervin, Soodak (1997) akcentuoja, jog nepaisant palankaus teisinio konteksto, tėvai vis dar jaučiasi atitolę ir beteisiai ugdymo sistemoje, teikiančioje pagalbą jų vaikui: dažnai pedagogai nelinkę jų išklausti, tėvai dažnai užima pasyvaus stebėtojo ir klausytojo poziciją (cit. Trakšėlys, 2010). Valantinas, Čiuladienė (2012), Mazolevskienė (2006), Vaitkienė (2005), Pocienė (2010) ir kt. nagrinėjo tėvų į(si)traukimo poveikį vaiko pasirengimui mokytis organizuojant ugdomasias veiklas. Priešmokyklinis ugdymas – jungiamoji ikimokyklinio ir pradinio ugdymo pakopa. Pedagogai stengiasi įsiklausyti į besidominčių tėvų poreikius, tačiau tėvų įtraukimas į ugdymą reiškiny išlieka sudėtingas. Kelti probleminiai klausimai:

1. Kaip ir kokiomis bendradarbiavimo formomis su tėvais, priešmokyklinio ugdymo pedagogai įtraukia juos į ugdymo procesą?

2. Kokį poveikį priešmokyklinio amžiaus vaiko socialinei, emocinei raidai turi tėvų įtraukimas į ugdymo procesą?

Tyrimo objektas – bendradarbiavimas su tėvais ir jų įtraukimas į ugdymo procesą.

Tyrimo tikslas – nustatyti bendradarbiavimo su tėvais bei jų įtraukimo į ugdymo procesą ypatumus ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo metodai: 1) mokslinės literatūros analizė, 2) apklausa raštu, naudojant standartizuotą klausimyną, 3) statistinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo etapai: 1) mokslinės literatūros analizė. Atrinkti mokslinės literatūros leidiniai, straipsniai, kurie buvo nagrinėjami išskiriant tyrimo objektą, tikslą, probleminius klausimus. Nuosekli literatūros paieška buvo atlikta EBSCOhost duomenų bazėje. Raktiniai žodžiai – bendradarbiavimas su tėvais, įtraukimas buvo naudojami atliekant išplėstinę paiešką; 2) klausimyno kūrimas; 3) tyrimo eiga; 4) tyrimo metu gautų duomenų analizavimas.

1. Bendradarbiavimas su tėvais ir jų įtraukimo į ugdymo procesą teorinės prielaidos

Visuose švietimo dokumentuose akcentuojama šeimos svarba bei bendradarbiavimas. Pagrindinis šeimos ir ikimokyklinių ugdymo įstaigų bendradarbiavimo pagrindas – vaikas, jo gerovė ir harmoninga raida (Burvytė, 2013). Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas naudingas tuo, kad bendra veikla suartina tėvus ir vaikus, kelia tiek tėvų, tiek pedagogų autoritetą. Bendradarbiavimas yra daugiau nei fizinis buvimas drauge. Tai darbas kartu, bendrų tikslų siekimas, nepaisant nesėkmių ir nusivylimų. Sėkmingo bendradarbiavimo tikslas – sukurti vaikų ir tėvų, vaikų ir mokytojo, tėvų ir mokytojo dialogą (Buožiuvienė, Didžgalvienė, Šegždienė, 2003). Pedagogų ir tėvų tarpusavio supratimas ir geranoriška pagalba vieni kitiems padeda užmegzti glaudžius ryšius su šeima ir palengvina vaikų adaptaciją (Gricienė, Ubavičienė, Vaitkuviene (2003). Labai svarbus tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas keliais aspektais: išsiaiškinant vaiko poreikius, elgesio ypatumus, esamą vaiko pasiekimų lygį pradėjus lankyti priešmokyklinę grupę; nustatant vaiko gebėjimus ir sritis, kur jam reikia pagalbos; sudarant individualias programas; aptariant ugdymo(si) metodus vaikui mokyklai brandinti; svarstant, kokių paslaugų ir paramos reikia vaikui ir jo šeimai, vertinant vaiką per visus metus (sud. Laurinčiukienė, 2004). Didelę reikšmę tarpusavio bendradarbiavimui teikia partnerystė, kuri vertinama kaip santykių idealas, apima pasidalijimą žiniomis, įgūdžiais, patirtimi. Neifach S. (2004) nurodo, jog vaiko ugdymas prasideda šeimoje, tęsiamas ir papildomas ikimokyklinėje įstaigoje, vėliau mokykloje. Šeima ir ikimokyklinės įstaigos yra įvardinamos kaip vaikų švietimo ir socializacijos pagrindas. Pedagogai ir tėvai turi tapti ugdymo proceso partneriais, sujungtais ugdymoju objektu – vaiku. Herm S. (2004) nuomone, partneryste grįstas bendradarbiavimas su tėvais, asmeniniai ryšiai ir dialogas visais vaiko gerovės klausimais yra sąlyga, kad tiek vaikai, tiek tėvai darželyje gerai jaustųsi. Be to, tai yra abipusio dėmesio, pagarbos ir auklėtojo gebėjimų vertinimo pagrindas. Pedagogai ir tėvai

bendradarbiaudami siekia bendro tikslo – geriausiai ugdyti vaiką. Šeimai turi būti suteiktas ypatingas vaidmuo ugdant vaiką. Ji turi būti skatinama padėti vaikui tobulinti ugdymosi įgūdžius. Darželis gali papildyti ugdymą šeimoje. Čia plečiamas socialinis vaiko patyrimas gyvenant mažoje bendruomenėje, sudaromos sąlygos atskleisti jo gebėjimus, saviraišką, puoselėti tradicines kultūrines vertybes. Tėvams suteikiama galimybė gauti kvalifikuotą pedagogo pagalbą. Pedagogai ir tėvai turėtų tapti ugdymo proceso partneriais. Vadinasi, vaikų ugdymo įstaigos turėtų eiti nuo abipusio atvirumo ir keitimosi informacija santykio link dialogu grįstos partnerystės su tėvais. Juk be intensyvaus bendradarbiavimo ir partnerystės su tėvais švietimo įstaiga, kaip ugdymo įstaiga, galiausiai neatliks savo misijos – neužtikrins kokybiško vaiko ugdymo.

Šiandien turi keistis švietimo įstaigoje tėvų vaidmenys, t.y. iš pasyvių paslaugų vartotojų į aktyviai veikiančius, kurie siūlytų idėjas, pagalbą, būtų pasirengę tartis, diskutuoti dėl veiksmingesnių ugdymo būdų. Vadinasi, labai svarbus konstruktyvizmo filosofija pagrįstas tėvų įtraukimas į aktyvią veiklą švietimo įstaigoje. Tėvų įtraukimas į vaiko ugdymo procesą reikšminys būtinas. Švietimo įstaigai turi rūpėti, kaip įtraukti tėvus į savo veiklą, bet tai yra sudėtingas procesas ir aiškinamas keliomis teorijomis: šešių lygių tėvų įtraukimo į vaikų ugdymą (Epstein) ir mokytojų bei tėvų tarpusavio santykių ir mokytojų bei tėvų tarpusavio santykių (Wasren, Hong, Rubin), gali turėti įtakos ir daugybė veiksnių. Pomerantz, Moorman, Litwack (2011) savo tyrimuose rėmėsi hipoteze, kad tėvų į(si)traukimo į vaikų ugdymą poveikis jų mokymosi pasiekimams priklauso nuo tėvų elgesio su vaikais ypatumų (Švietimo problemos analizė, 2012). Labai svarbu ne tik tai, kad tėvai įsitrauktų į vaikų ugdymą, bet ir tai, kaip jie įsitraukia. Pasak Landsbergienės (2012), tėvų į(si)traukimo į vaikų ugdymą didžiausia problema dažniausiai yra ne lėšų stygius, ne nekompetetingi pedagogai, ne prasta vadyba, o menkas tėvų dalyvavimas ugdymo(si) procese. Autorė pažymi, jeigu ateinate paskaityti pasakos vaiko grupei, jeigu savanoriaujate vaiko grupėje, yra veiksmingiausia; kuo veikla yra labiau susijusi su pačiu vaiku, tuo veiksmingesnis tėvų įsitraukimas. Paulikė (2005) pateikia tėvų dalyvavimo ugdymo institucijos veikloje piramidę, kurios apatinėje pakopoje mato tėvus – informacijos gavėjus ir (ar) priėmėjus. Jeigu tėvai, gavę informaciją, ją priima, jie jau žengia į antrą pakopą – tėvų – dalyvių. Tėvams pradėdant dalyvauti, žengiama į trečią pakopą – tėvų, kaip patarėjų ir pagalbininkų (cit. Stonkuvienė, Ilginienė, Lukavičienė, 2015). Šiuo atveju atkreipiamas dėmesys į tėvams būdingus vaidmenis: informacijos gavėjo, priėmėjo, aktyvaus dalyvio, patarėjo, pagalbininko, problemų priėmėjo ir sprendėjo, vertintojo ir pan. Ališauskienė, Miltenienė (2004) teigia, jog tinkamas šeimų pažinimas ir situacijos išmanymas padeda įtraukti šeimas į edukacinį procesą, bet tai dar nereiškia bendradarbiavimo. Tėvų įtraukimas – tai tėvų skatinimas dalyvauti veikloje, kuri yra jų vaiko ugdymo dalis (pvz: gali būti konferencijos, susitikimai ir pan.) (p.10). Epstein (1995) siūlo veiklos būdų sąrašą, kuris parodo, kaip švietimo įstaiga tai galėtų padaryti: tėviškai, t.y. kiekvienuose namuose siekdama sukurti palankią mokymosi aplinką; bendraudama, t.y. aiškiai ir tiesiai informuodama tėvus apie savo veiklą; vadovaudamasi savanoriškumo principu, t.y. naudodamasi savanoriška tėvų bei bendruomenės pagalba ir ją skatindama; patarimais, t.y. patardama tėvams, kaip dalyvauti vaikų ugdymo ir kitoje su edukacija susijusioje veikloje; priimdama sprendimus, t.y. į sprendimų priėmimo procesą įtraukdama tėvus ir skatindama juos dalyvauti, kai aptariami svarbūs darželio reikalai; bendradarbiaudama su bendruomene, t.y. susitelkdama jos išteklius ir naudodamasi paslaugomis, kad padėtų šeimoms ir vaikams (cit.Trakšėlys, 2010). Juodaitytė (2001), Comeris, Haydnesas (1991) (cit. Leliūgienė, 2010) teigia, jog tėvus reikia įtraukti į aktyvią veiklą, sudaryti praktines konstruktyvaus dalyvavimo ugdant vaikus galimybes ir sąlygas, siekiant lygiavertės partnerystės su švietimo įstaiga.

Ankstyvoji vaikystė – ypatingas laikotarpis, kai ugdymas labiausiai veikia vaiko raidą ir turi įtakos vaiko mokymuisi. Siekiant užtikrinti, kad kiekvienas vaikas turėtų geriausią galimybę pasiruošti mokyklai, sėkminga paramos vaikui sistema turi būti siejama su pedagogais, tėvais ir vaikais, jie visi turi dirbti kartu. Pagrindinis tikslas, kuriuo siekiama įtraukiant tėvus į vaikų mokymą – teigiamas poveikis vaikų mokymosi rezultatams. Šeimos vaidmuo socializacijos procese pagrindinis. Vėliau šeimos partneriu ugdymo ir auklėjimo procese tampa vaikų darželis, papildomojo ugdymo įstaigos, mokykla. Bendravimas su suaugusiaisiais – tėvais, kitais

artimaisiais, pedagogais – vaikui garantuoja gerą emocinę savijautą ir socializaciją. Bendravimas su suaugusiais užtikrina saugumą ir globą – vaikui vis dar reikia, kad jis jaustų, jog šalia yra mylintis, jam palankus, patikimas suaugęs žmogus. Priešmokyklinio ugdymo tikslas – atsižvelgiant į kiekvieno vaiko patirtį, galias, ugdymosi poreikius, vadovaujantis humanistinėmis ir demokratinėmis vertybėmis, užtikrinti optimalią vaiko raidą, padėti pasirengti mokytis pagal pradinio ugdymo programą (Priešmokyklinio ugdymo programa, 2014). Priešmokyklinėje grupėje saugumą ir globą vaikui teikia pedagogas. Jei vaikas šeimoje nejautė meilės, jei šalia jo nebuvo žmogaus, prie kurio jis galėtų saugiai prisirišti, priešmokyklinėje grupėje jis gali būti labai nerimastingas, nesaugus, prislėgtas (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos, 2004). Gražienė (2002) pabrėžia, jog priešmokyklinėje grupėje šeimos vaidmuo dar labiau padidėja. Nors tikėtino bendradarbiavimo laikotarpis trumpas, jis ypač reikšmingas ir lemtingas vaiko raidai, todėl svarbu iš pat pradžių suderinti šeimos ir pedagogų lūkesčius.

Pedagogai stengiasi įsiklausyti į besidominčių tėvų poreikius. Lanksčios tėvų informavimo, įtraukimo į įstaigos gyvenimą formos stiprina abipusį supratimą, palengvina pedagogų darbą, suteikia abiem pusėms naudingų žinių. Tėvų įtraukimas ugdymo procesą turi įtakos vaiko besiformuojantiems socialiniams santykiams, mokymosi motyvacijai bei psichinei sveikatai.

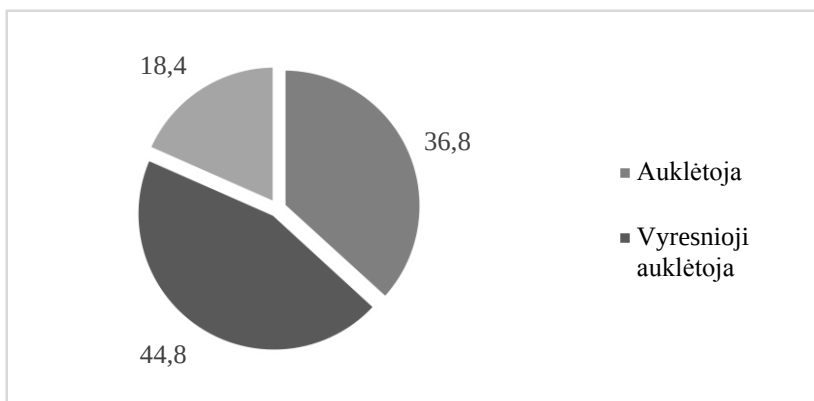
2. Tyrimo metodologija

Tyrimas atliktas 2017-2018 m. Tyrimo imtis buvo tikslioji ir patogioji. Tyrime dalyvavo 87 priešmokyklinio ugdymo pedagogai. Iš viso buvo išdalinta, išsiųsta (arba perduota) 100 klausimynų. Klausimynų grįžtamumo kvota – 87 proc. *Duomenų rinkimo metodas*. Apklausą raštu, naudojant standartizuotą uždaro tipo klausimyną. Klausimyną sudaro 24 teiginiai. Vertinimui buvo pateikta Likert skalė. Atsakymų pasirinkimas apima vertinimo pakopas nuo visiškai nesutinku iki visiškai sutinku. Tyrimo duomenys apdoroti SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 20.0 programine įranga, programiniu EXEL paketu. *Tyrimo instrumentas*. Tyrimo duomenims apdoroti pasitelktos statistinės analizės procedūros: aprašomoji statistika (procentai, vidurkiai, standartinis nuokrypis). Pritaikytas Kruskal – Wallis kriterijų skirtumui tarp trijų grupių atsakymų pasiskirstymui įvertinti. Tiriamieji buvo suskirstyti į amžiaus grupes pagal pedagoginio darbo patirtį: iki 5 metų - (15 tiriamųjų), iki 10 metų - (27 tiriamieji), iki 20 metų - (24 tiriamieji), nuo 20-30 metų – (16 tiriamųjų), virš 30 metų – (5 tiriamieji). Tiriamieji pagal pedagogo išsilavinimą buvo suskirstyti į tris grupes: baigė bakalauro studijas – (75 tiriamieji), profesinio bakalauro studijas – (8 tiriamieji), baigė magistratūros studijas – (4 tiriamieji). Tyrimo rezultatai parodė, jog demografiniai veiksniai (skirtingas pedagogų pedagoginis darbo stažas ir išsilavinimas) neturi sąsajų bendradarbiavimo su tėvais bei jų įtraukimu į ugdymo procesą atskiroms charakteristikoms atskleisti. Klausimyno skalės: bendradarbiavimo su tėvais taikomos formos, padedančios juos įtraukti į ugdymo procesą; bendradarbiavimo su tėvais būdai; tėvų įtraukimo į ugdymo procesą svarba vaiko raidai. Tyrimo metu buvo laikomasi etikos principų: geranoriškumo, pagarbos asmens orumui, teisingumo, konfidencialumo bei teisės gauti tikslią informaciją.

3. Tyrimo rezultatų analizė

Buvo siekiama išsiaiškinti, ar tyrime dalyvavusių respondentų kvalifikacinė kategorija turi įtakos bendradarbiavimui su tėvais bei jų įtraukimui į ugdymo procesą atskiroms charakteristikoms atskleisti (žr.1 pav.).

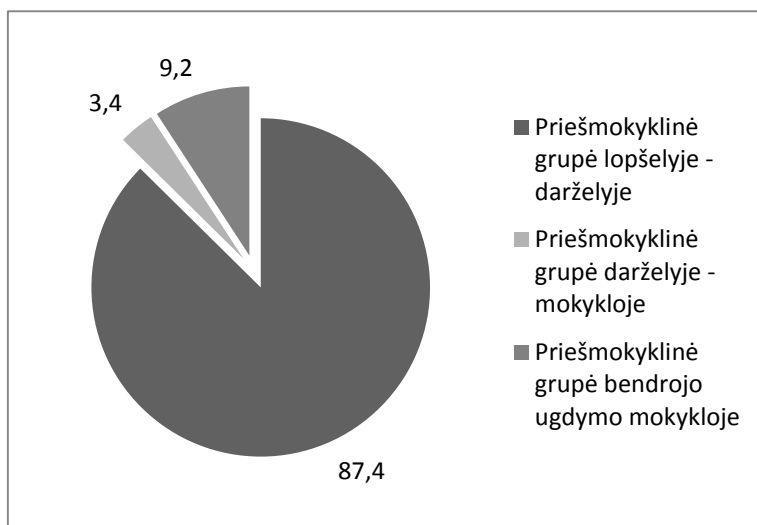
Tyrimo metu buvo apskaičiuoti vidurkiai trijose grupėse pagal kvalifikacinę kategoriją. Pritaikius Kruskal-Wallis kriterijų skirtumui tarp šių trijų grupių atsakymų pasiskirstymui įvertinti, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta. Tyrime dalyvavusių tiriamųjų atsakymai nepriklauso nuo kvalifikacinės kategorijos, tačiau dauguma priešmokyklinio ugdymo pedagogų turi vyresniojo auklėtojo kategoriją.

1 pav. Priešmokyklinio ugdymo pedagogų kvalifikacinė kategorija

Tyrimo metu buvo apskaičiuoti vidurkiai trijose grupėse pagal kvalifikacinę kategoriją. Pritaikius Kruskal-Wallis kriterijų skirtumui tarp šių trijų grupių atsakymų pasiskirstymui įvertinti, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta. Tyrime dalyvavusių tiriamųjų atsakymai nepriklauso nuo kvalifikacinės kategorijos, tačiau dauguma priešmokyklinio ugdymo pedagogų turi vyresniojo auklėtojo kategoriją.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar švietimo įstaiga, kurioje dirba pedagogai, pagal priešmokyklinio ugdymo modelį, yra reikšmingas kintamasis bendradarbiavimui su tėvais bei jų įtraukimui į ugdymo procesą atskiroms charakteristikoms atskleisti (žr.2 pav.).

2 pav. Švietimo įstaiga, kurioje dirba pedagogai, pagal priešmokyklinio ugdymo modelį

Gauti duomenys atskleidžia, jog tiriamųjų atsakymai nepriklauso nuo to, kokioje švietimo įstaigoje pagal priešmokyklinio ugdymo modelį dirba pedagogai. Švietimo įstaiga, kurioje dirba pedagogai, nėra reikšmingas kintamasis bendradarbiavimui su tėvais bei jų įtraukimui į ugdymo procesą atskiroms charakteristikoms atskleisti.

Didelę reikšmę bendradarbiavimui teikia partnerystė. Pedagogai ir tėvai bendradarbiaudami siekia bendro tikslo – geriausiai ugdyti vaiką. Priešmokyklinis ugdymas – viena iš pagrindinių

sąlygų, lemiančių visapusišką vaiko ugdymo sėkmę. Šeima ir pedagogas turi tapti ugdymo partneriais.

Siekiant sužinoti, kokią reikšmę bendradarbiavimui teikia partnerystė, priešmokyklinio ugdymo pedagogai vertino, kurios taikomos bendradarbiavimo formos padeda įtraukti tėvus į ugdymo procesą (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Priešmokyklinio ugdymo pedagogų nuomonės pasiskirstymas apie bendradarbiavimo su tėvais formas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje

Bendradarbiavimo su tėvais formos	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Mažiausias įvertinimas	Didžiausias įvertinimas
Ugdymo institucijoje ir grupėje skatinama savanoriška tėvų veikla (pvz: tėvai organizuoja šventes, puošia žaidimų vietą, aikštelę, kiemą ir kt.)	3,63	0,63	2	5
Ugdymo institucijoje organizuojami tėvams (globėjams) teminiai seminarai, konferencijos ir kita aktualiomis ugdymo(si) temomis	3,82	0,92	2	5
Tėvai (globėjai) įtraukiami į bendradarbiavimą su bendruomene (organizuojamos įvairios popietės, šventės, viktorinos ir kt.)	4,23	0,54	3	5
Ugdymo institucijoje tariamasi su tėvais (globėjais) dėl vaiko ugdymo(si) metodų, tikslų, priemonių, veiklos krypčių	4,23	0,73	2	5
Ugdymo institucijoje tėvų (globėjų) grupei organizuojami atskiri susirinkimai bei teikiama švietimo pagalbos specialistų konsultacija dėl ugdymo ir pagalbos vaikui namuose	4,31	0,65	2	5
Bendradarbiavimas su tėvais (globėjais) iš anksto planuojamas (numatomos priemonės, tėvų dalyvavimo ir pagalbos ugdymo(si) procese siekiai ir kita	4,44	0,58	3	5
Vedami individualūs pokalbiai ir /ar tėvai (globėjai) informuojami internetu, telefonu, reguliariai rašomi laiškai apie vaiko ugdymą ir ugdymąsi	4,49	0,64	2	5
Ugdymo institucijoje aiškiai suteikiama informacija (individualiai, stenduose ir kt.), kaip tėvai (globėjai) gali dalyvauti vaikų ugdymo(si) ir kitoje su edukacija susijusioje veikloje	4,51	0,55	3	5
Tėvai (globėjai) kviečiami dalyvauti susirinkimuose ir pasidalinti savo mintimis, lūkesčiais bei pateikti klausimus	4,59	0,67	2	5

Daugumos priešmokyklinio ugdymo pedagogų nuomone, dažniausiai tėvai (globėjai) kviečiami dalyvauti susirinkimuose ir pasidalinti savo mintimis, lūkesčiais bei pateikti klausimus, vedami individualūs pokalbiai arba tėvai informuojami raštu, informacija teikiama individualiai, teikiamos specialistų konsultacijos ugdymo klausimais. Menkokai pedagogai vertina švietimo įstaigoje savanorišką tėvų veiklą, kuri nėra šiuolaikinėse ugdymo įstaigose populiari. Šiandien vis dažniau akcentuojamas tėvų, kaip savanorių vaidmuo, atkreipiant dėmesį į tai, jog tėvų ir vaikų dalyvavimas įvairiose veiklose, ugdymo(si) procese padeda vaikams lengviau prisitaikyti prie naujų situacijų, o tėvams geriau pažinti savo vaikus (Stonkuvienė, Ilginienė, Lukavičienė, 2015).

Gauti rezultatai leidžia teigti, jog pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas pasireiškia 2 formų veikla: tėvų dalyvavimu susirinkimuose bei kvietimu būti aktyviais dalyviais vaiko ugdymo klausimais; individualiu tėvų informavimu apie vaiko ugdymą. Tėvų informavimas – labiausiai įprasta tėvų bendradarbiavimo forma; tėvų mokymas, t.y. teminiai seminarai, konferencijos ugdymo(si) klausimais yra taikomi rečiau. Tyrimas atskleidė, jog tėvai yra skatinami dalyvauti dialoge, būti aktyviais ugdymo proceso dalyviais.

Buvo siekiama išsiaiškinti, kaip tėvų dalyvavimas ugdymo procese yra svarbus priešmokyklinio vaiko raidai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Priešmokyklinio ugdymo pedagogų nuomonės pasiskirstymas apie tėvų įtraukimo į ugdymo procesą poveikį vaiko raidai

Tėvų įtraukimo į ugdymo procesą poveikis vaiko raidai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Mažiausias įvertinimas	Didžiausias įvertinimas
Tėvų (globėjų) įtraukimas į tiesiogines ugdymo institucijoje veiklas padeda vaikui geriau išreikšti savo emocijas, valdyti impulsus	3,62	0,67	2	5
Tėvų(globėjų) įtraukimas į tiesiogines ugdymo institucijoje veiklas padeda vaikui būti geranoriškam ir tolerantiškam	3,64	0,66	2	5
Tėvų (globėjų) įtraukimas į tiesiogines ugdymo institucijoje veiklas padeda vaikui geriau pažinti, susikaupti	4,24	0,73	3	5
Vaiko pasirengimas mokytis pagal pradinio ugdymo programą priklauso nuo tėvų (globėjų) aktyvaus dalyvavimo ugdymo procese	4,26	0,62	3	5
Tėvų (globėjų) įtraukimas į tiesiogines ugdymo institucijoje veiklas skatina vaiko teigiamus santykius su bendraamžiais, padeda kurti tinkamo elgesio modelius grupėje	4,29	0,61	3	5
Bendros su tėvais (globėjais), pedagogais iškylos, talkos, ekskursijos, vakaronės, akcijos ir kita padeda vaikui geriau suprasti artimiausią aplinką, šeimos tradicijas, šventes, įvykius	4,47	0,55	3	5
Tėvų (globėjų) įtraukimas į tiesiogines ugdymo institucijoje veiklas ir teikiama pagalba namuose, teigiamai veikia vaiko ugdymosi pasiekimus, pažangą	4,49	0,50	4	5
Tėvų (globėjų) patirties, profesijos pasidalijimas, pokalbių, pasakų sekimas, žaidimų vedimas vaikams, skatina kūrybiškumą, domėjimąsi visuomeniniu gyvenimu	4,52	0,53	3	5

Priešmokyklinio ugdymo pedagogai labiausiai pritarė 6 teiginiams. Tėvų dalyvavimas užsiėmimuose, jų vedamos veiklos – ypač vertinga patirtis. Tėvai daugiau sužino apie priešmokyklinio amžiaus vaiko ugdymo ypatumus, artimiau susipažįsta su pedagogu, išmoka įvairių veiklų, kurias gali pratęsti namuose. Pedagogai nurodo, jog tėvų dalyvavimas tiesioginėse ugdomosiose veiklose, turi tiesioginės įtakos socialinei raidai, padeda vaikui geriau pažinti artimiausią aplinką, šeimą, susikaupti, teigiamai veikia vaiko ugdymosi pasiekimus ir pažangą. Mažiausiai pedagogai pritarė teiginiui „tėvų (globėjų) įtraukimas į tiesiogines ugdymo institucijoje veiklas padeda vaikui geriau išreikšti savo emocijas, valdyti impulsus. Šios grupės duomenų apžvalga leidžia teigti, jog tėvų įtraukimas į ugdomasias veiklas padeda jiems sužinoti daugiau informacijos apie vaiką, lemia jo socialinę raidą bei ugdymosi pasiekimus ir pažangą. Remiantis mokslinės analizės tyrimu (Švietimo problemos analizė, 2012), pastebima, jog tėvų į(si)traukimas į vaikų ugdymą teigiamai veikia ne tik vaiko mokymosi pasiekimus, bet ir vaikų ateities perspektyvą, psichinę sveikatą bei socialinius santykius su aplinkiniais. Šis poveikis yra ilgalaikis. Priešmokyklinio ugdymo pedagogų buvo prašoma įvertinti bendradarbiavimo su tėvais būdus, kurie suteikia informacijos apie vaiką (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Priešmokyklinio ugdymo pedagogų nuomonės pasiskirstymas apie bendradarbiavimo būdus su tėvais

Bendradarbiavimo būdai su tėvais	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Mažiausias įvertinimas	Didžiausias įvertinimas
1	2	3	4	5
Tėvai (globėjai) su pedagogu bendrauja tik tada, kai kas nors vaiko ugdyme kelia nerimą ir nori gauti daugiau informacijos apie tai	3,02	1,00	1	5
Tėvai (globėjai) dažnai yra nepatenkinti, kai reikia kalbėtis su pedagogu apie vaiko ugdymo problemas	3,09	1,03	2	5

3 lentelės tęsinys

1	2	3	4	5
Tėvai (globėjai)dirbdami savanoriais savo vaiko grupėje, kontroliuoja vaiko įpročius	3,51	0,68	2	5
Tėvai (globėjai)daugiau dėmesio skiria vaiko savybėms, veiklos rezultatams, mažiau dėmesio kreipia į vaiko pažangą ir ugdymąsi	3,55	0,99	2	5
Tėvai (globėjai) aktyviai dalyvauja ugdymo institucijos gyvenime ir būna patenkinti gaunama informacija apie savo vaiką	3,67	0,73	2	5
Tėvai (globėjai) būdami kartu su vaikais, drąsina juos aktyviai dalyvauti ugdomosiose veiklose ir /ar renginiuose	4,11	0,64	3	5
Dalyvaudami su vaiku grupės veikloje ir /ar renginyje, tėvai (globėjai) demonstruoja buvimo kartu su vaiku džiaugsmą	4,16	0,75	2	5
Dalyvaudami susirinkimuose tėvai (globėjai)domisi vaiko mokymosi stiprybėmis	4,36	0,68	2	5

Pedagogų atsakymai atskleidė, dažniausiai dalyvaudami susirinkimuose tėvai (globėjai) domisi vaiko mokymosi stiprybėmis, mažiausiai - tėvai (globėjai) su pedagogu bendrauja tik tada, kai kas nors vaiko ugdyme kelia nerimą ir nori gauti daugiau informacijos apie tai. Iš gautų duomenų matyti, jog tėvų dalyvaudami ugdymo procese, domisi vaiko savybėmis, demonstruoja džiaugsmą būdami kartu bei skatina būti juos aktyviais ugdomosiose veiklose. Galima teigti, jos vaiko ugdymas yra ne tik pedagogo rūpestis, šeimai svarbus dalyvavimas švietimo įstaigos veikloje bei įtraukimas į ugdymo procesą, nes tai teigiamai veikia vaiko siekius, savęs vertinimą, skatina pasitikėjimą savimi. Pasak Baltušio (2003) labai svarbu, kad priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvai pajustų ugdymo naudą, suprastų ugdymo grupėje svarbą.

Išvados

1. Teoriniame lygmenyje bendradarbiavimas apibūdinamas kaip darbas kartu, pagalba vienas kitam, bendras problemos sprendimas ir priėmimas. Bendradarbiavimas yra daugiau nei fizinis buvimas drauge. Didelę reikšmę tarpusavio bendradarbiavimui su tėvais teikia partnerystė, kuri vertinama kaip santykių idealas, apima pasidalijimą žiniomis, įgūdžiais, patirtimi. Švietimo įstaigos skatinamos eiti nuo abipusio atvirumo ir keitimosi informacija santykio link dialogu grįstos partnerystės su tėvais. Šiuo atveju yra svarbus tėvų dalyvavimas, siekiant juos įtraukti į veiklą, kuri yra jų vaiko ugdymo dalis: ne tik pasyviai dalyvauti susirinkimuose bei gauti informaciją individualiai, bet aktyviai dalyvaudami teminiuose seminaruose, konferencijose, jų pačių vedamose veiklose, bendrai organizuojamose išvykose, savanoriškoje veikloje, galėtų geriau pažinti vaiką, užtikrinti kokybiškesnį jo ugdymą. Tėvų įtraukimas reiškia dvipusę komunikaciją, kuri leidžia šeimoms dalyvauti vaiko ugdymo procese, švietimo įstaigos, bendruomenės gyvenime. Tėvai skatinami dalyvauti tiesioginėse ugdomosiose veiklose ir bendradarbiauti su pedagogais, tačiau į partnerystę veda ilgas kelias.

2. Tyrime išryškėjo, jog tėvai kviečiami dalyvauti susirinkimuose bei pasidalinti savo mintimis, vedami individualūs pokalbiai, teikiama informacija bei švietimo pagalbos specialistų konsultacijos ugdymo klausimais. Tik keičiantis ir dalijantis žiniomis apie vaiko patirtį, aplinką, gyvenimą, tarpusavyje derinant ugdymo tikslus ir praktiką galima užtikrinti šeimyninio ir institucinio ugdymo dermę ir tęstinumą. Menkokai pedagogai vertina švietimo įstaigoje savanorišką tėvų veiklą, kuri nėra šiuolaikinėse ugdymo įstaigose populiari. Tėvų informavimas apie priešmokyklinio vaiko ugdymą išlieka labiausiai įprasta bendradarbiavimo forma, tačiau skatinamas tėvų dialogas, pasidalijimas savo mintimis, lūkesčiais.

3. Priešmokyklinio ugdymo pedagogai nurodo, jog tėvų dalyvavimas tiesioginėse ugdomosiose veiklose, turi tiesioginės įtakos socialinei raidai, padeda vaikui geriau pažinti artimiausią aplinką, šeimą, susikaupti, teigiamai veikia vaiko ugdymosi pasiekimus ir pažangą.

Mažiausiai pedagogai pritarė, jog tėvų įtraukimas į tiesiogines ugdymo institucijoje veiklas padeda vaikui geriau išreikšti savo emocijas, valdyti impulsus. Tyrimas atskleidė, jog tėvų įtraukimas į ugdomasias veiklas padeda jiems sužinoti daugiau informacijos apie vaiką, lemia jo socialinę raidą bei ugdymosi pasiekimus ir pažangą.

4. Dauguma šiandienos tėvų nori žinoti, kokia yra priešmokyklinio ugdymo specifika. Tėvų dalyvaudami ugdymo procese, domisi vaiko savybėmis, demonstruoja džiaugsmą būdami kartu bei skatina būti juos aktyviais ugdomosiose veiklose. Galima teigti, jos vaiko ugdymas yra ne tik pedagogo rūpestis, šeimai svarbus dalyvavimas švietimo įstaigos veikloje bei įtraukimas į ugdymo procesą, nes tai teigiamai veikia vaiko siekius, savęs vertinimą, skatina pasitikėjimą savimi.

Literatūros sąrašas

1. ALIŠAUSKIENĖ, S., MILTENIENĖ, L. (2004). Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. BALTUŠIS, R. (2003). Kryptingas vietos bendruomenės telkimas priešmokykliniam ugdymui įgyvendinti. Priešmokyklinis ugdymas. Antra knyga. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
3. BURVYTĖ, S. (2013). Šeimos ir ikimokyklinių ugdymo institucijų bendradarbiavimas: pozityvios tėvystės skatinimo aspektas. Socialinis ugdymas, nr. 3 (35), P. 122-136.
4. BUOŽIUVIENĖ, I., DIDŽGALVIENĖ, A., ŠEGŽDIENĖ, S. (2003). Sėkmingas bendradarbiavimas. Priešmokyklinis ugdymas ir pradinė mokykla: patirtis, idėjos. Respublikinės teorinės ir praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai: „Lucilijus.“
5. GRAŽIENĖ, V. (2002). Tėvai – problema ar galimybė? Priešmokyklinis ugdymas. Antra knyga. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
6. GRICIENĖ, A., UBAVIČIENĖ, L., VAITKUVIENĖ, J. (2003). Projektas „Šeima ir būsimas pirmokas.“ Priešmokyklinis ugdymas ir pradinė mokykla: patirtis, idėjos. Respublikinės teorinės ir praktinės konferencijos medžiaga. Šiauliai: „Lucilijus.“
7. HERM, S. (2004). „Sunkūs vaikai.“ Praktiniai patarimai auklėtojams ir tėvams. Vilnius: Alma litera.
8. JORUTYTĖ, I., BUDREIKAITĖ, A. (2005). Tėvų dalyvavimas ikimokyklinės įstaigos bendruomenės ugdymo procese. Pedagogika, 76. P. 53-63.
9. LANDSBERGIENĖ, A. Kiek (ir ar) turi tėvai įsitraukti į vaiko ugdymo(si) procesą {žiūrėta 2017.m spalio mėn.} Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-06-08-austeja-landsbergiene-kiek-ir-ar-turi-tevai-įsitraukti-i-vaiko-ugdymo-si-procesa/83615>.
10. LAURINČIUKIENĖ, I. (2004). Paramos ir pagalbos šeimai įvairovė. Priešmokyklinis ugdymas. Trečia knyga. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
11. LELIŪGIENĖ, I. (2010). Pedagoginis tėvų švietimas kaip sėkmingos vaikų socializacijos prielaida. Socialinis darbas, nr. 9, (1). P. 114-121.
12. MAHMOOD, S. (2013). First-Year Preschool and Kindergarten Teachers: challenges of working with parents. School community journal Vol. 23, No. 2, 55-60.
13. MARTIŠAUKIENĖ, D. Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo kokybė – vienas pedagogų veiklos profesionalumą lemiančių veiksnių. Tiltai, nr. 2, 109-123.
14. MAZOLEVSKIENĖ, A. (2006). Ikimokyklinio ugdymo pedagogų ir kitakalbių tėvų bendradarbiavimo ypatumai. Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos III dalis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
15. NEIFACH, S. (2004). Optimalaus priešmokyklinio ugdymo konceptualizavimasi kontekstai. Klaipėda: UAB ciklonas.
16. POČIENĖ, J. S. (2010). Ikimokyklinis ugdymas: raida, pedagoginės sistemos. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
17. Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa. (2014). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
18. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos. (2004). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

19. RUŠKUS, J., ŽVIRDAUSKAS, D., ZYBARTAS, S., ESKYTĖ, J., MOTIEČIENĖ, R., DORELAITIENĖ, A. (2012). Ikimokyklinis, priešmokyklinis ugdymas Lietuvoje. Būklės ir galimybių tyrimas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
20. STONKUVIENĖ, G., ILGINIENĖ, G., LUKAVIČIENĖ, V., (2015). Tėvų, kaip socialinių partnerių ir bendruomenės narių, vaidmenys ir jų raiška ikimokyklinėje įstaigoje. Mokytojų ugdymas, nr. 25 (2), P-82-96.
21. Tėvų į(si)traukimas į mokinių ugdymą. Švietimo problemos analizė, nr. 8 (72). Vilnius: "Presvika."
22. TRAKŠELYS, K. (2010). Tėvų įtraukimas į aplinkos pedagogizavimą taikant andragogines sistemas. Socialinių mokslų studijos, nr. 4 (8). P. 57-68.
23. VAITKIENĖ, I. (2005). Tėvų socialinis – pedagoginis švietimas vaiko gyvenimiškų įgūdžių kontekste. Tiltai, nr.30. P. 130-135.
24. VALANTINAS, A., ČIULADIENĖ, G. (2012). Tėvų į(si)traukimas į vaikų ugdymą: ar tai problema Lietuvos mokyklose. Socialinis darbas, nr. 11(2). P. 403-408.
25. VIETIENĖ, J., MALINAUSKIENĖ, D. (2015). Tėvų požiūris į bendradarbiavimo raišką ikimokyklinėje bendruomenėje. Mokytojų ugdymas, nr.24(1). 101-113.

Summary

Collaboration with Parents and their Involvement in the Educational Process in Preschool

Jūratė Klizaitė

Klaipėda State University of Applied Sciences

The role of collaboration between the educational institution and family is becoming increasingly more relevant in contemporary pedagogical, psychological literature and in practice, in search of various forms of collaboration that would enable parents to be involved in direct educational activities and help to understand the importance of this process for the development of the child. The challenge of the modern family is to be engaged, interested, searching for interesting ways of spending time sharing educational experiences with each other and with others.

The pre-school education curriculum (2014) highlights the main goals and objectives emphasizing collaboration between the educational institution and parents (guardians), which is focused on parental involvement: to ensure positive, trustworthy and respectful, targeted collaboration between children, pre-school education teachers, parents (guardians), employees of each school and any other educational provider, and other persons implementing the curriculum. Flexible forms of parenting information, inclusion in the life of the institution strengthen mutual understanding, facilitate the work of teachers, and provide useful knowledge for both parties. According to Valantinas, Čiuladienė (2012), methods and forms of work with parents, which are seen by scientists only as an invitation to parental involvement in the education of their children, dominate in Lithuanian kindergartens. Parental involvement in child development is a complex phenomenon. It is noted that parent-teacher cooperation is often formal, one-way

Research problem. In particular, it is not only important to engage parents in the education of children, but also the way how they are involved and engage. The research problem is elaborated by raising the following questions: how and what forms of cooperation I used to involve parents by the pre-school education teachers in the educational process? How does the involvement of parents in the educational process affect the social, emotional development of a child of pre-school age?

The research aim is to identify the peculiarities of cooperation with parents and their inclusion in the educational process in a pre-school educational institution.

The research methods: 1) literature review, 2) a written survey using standardized questionnaire, analysis of statistical data. Statistical analysis was carried out by using the SPSS Windows 20.0.

Research methodology. The study was conducted in 2017-2018. The study sample was the targeted and convenient. The research involved 87 pre-school education teachers. Material and methods. A written survey using standardized questionnaire. The questionnaire consisted of 24 statements. Evaluation was carried out according to Likert scale. Based on the results of the written survey, it was found that successful cooperation of parents and their inclusion in the educational process is determined by their attendance of parent meetings, individual discussions of teachers and parents, various information provided that allows them to participate in various activities organized by educational assistance specialists in the field of education. These forms allow parents to share their experiences, find out the strengths and difficulties of raising a child, while in educational activities, they demonstrate joy and encourage the child to participate more actively in activities. Least of all educators agree with the statement that educational institution encourages volunteering of parents. The questionnaire of teachers has revealed that the participation of parents in educational activities encourages the child's creativity, positively influences progress and achievements, encourages

knowledge and concentration, but it is more difficult for children to be benevolent, tolerant, express their emotions, and manage impulses. Pre-school education is a connecting stage of pre-school and primary education, and therefore, readiness the child's preparation for studying under the primary education curriculum depends on the involvement of parents in the educational process, among other things.

Keywords: collaboration, partnership, involvement.

FINANCING OF THE POLISH UNIVERSITIES IN THE CONTEXT OF THEIR PROFITABILITY

Assistant Professor Dr. Edyta Mioduchowska-Jaroszewicz

Faculty Economics and Management

University of Szczecin, Poland

Abstract

The aim of the article is to present the changes in the financing of universities in the context of their current profitability. For the article the following research methods were used: the critical analysis of literature, the comparative analysis, methods of descriptive statistics and methods of economic analysis. The article divided by two sections. The first section – the introduction – presents the selected aspects related to the changes in Polish higher education. This section is followed by the presentation of the main points of the Constitution for Science, as well as the controversies around it. The next section evaluates the profitability level of Polish universities. The article ends with final conclusions. Analyzed profitability of Polish public and non-public universities and Polish higher education system needs changes in the financing of universities. Increase in expenses for higher financing of universities in Poland is necessary, also confirmed by the world rankings of the best universities. Only one Polish University, the University of Warsaw was ranked 501st-600th in the World University Ranking in 2018. Will the Constitution for Science meet these requirements?

Key words: funding, Polish University, profitability, Constitution for Science in Poland.

Introduction

Public universities are financed from budget subsidies, external funds (primarily the European Union) and own revenues (e.g. from renting out premises or carrying out paid part-time studies). In the decentralized university environment, the management of financing sources is one of the most important elements. The current Polish government decided on quite a radical decision (2017) – a significant change of the algorithm for the distribution of didactic grants (a basic grant), which is the main source of financing for public higher education institutions. Until that decision, to put it simply, these units had received the funding proportionally to the number of students. Currently, this policy has undergone a radical shift – a large number of students does not translate into the increase of subsidy, on the contrary, it is connected with the reduction of the sources. So far, the Ministry of Science and Higher Education "promoted" the universities that had the most students, thus the majority of universities adapted their action to such a policy by allocating significant financial resources for promotional activities, by employing administrative employees to increase the efficiency of acquiring new students and by setting high recruitment limits for the 2016/2017 academic year, as well as for the 2017/2018 academic year. In this context, the introduction of the new algorithm is widely criticized. On the other hand, the new algorithm is a response to a long-standing demand of academic workers to enhance the profile of the university by reducing the number of students per one teacher, which means that access to universities, especially the best ones, should be much more difficult and should require candidates to have a higher level of knowledge and other skills. From this point of view, the method of distribution of subsidies according to the new algorithm is assessed positively. However, it is considered to have been introduced too early, as the change from January 1, 2017 was passed on December 16, 2016 (Kalinowski, 2018).

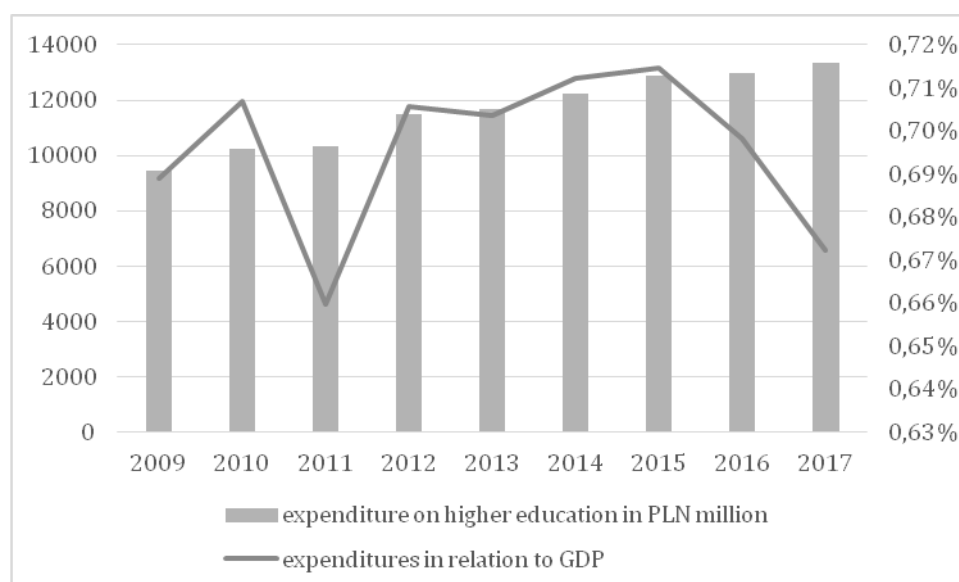
The purpose of the article is to present the changes in the financing of universities in the context of their current profitability.

The article consists of the following parts. The first part presents the selected aspects related to the changes in Polish higher education. This part is followed by the presentation of the main points of the Constitution for Science, as well as the controversies around it. The next part evaluates the profitability level of Polish universities. The article ends with final conclusions.

For the article the following research methods were used: the critical analysis of literature, the comparative analysis, methods of descriptive statistics and methods of economic analysis.

1. Changes in the Polish Higher Education System - *the Constitution for Science*

On Tuesday, 3 July 2018, before midnight, the Sejm passed the Law on Higher Education and Science (the so-called Law 2.0) together with amendments and introductory provisions. This is a comprehensive reform of the higher education system as it assumes considerable changes, among other things, in the functioning of the university, their financing, and scientific career. The new law, also referred to as *the Constitution for Science*, is to replace the four existing laws: the law on higher education, the law on the principles of financing science, the law on academic degrees and titles, as well as the law on student loans and credits. The new law is to enter into force on October 1, 2018. In addition, the Ministry of Science and Higher Education proposes three major programs called *Initiatives of Excellence*. Each of these programs is addressed to the best academic and research universities, regional academic universities, and lastly public vocational universities. Under these programs, the best universities from each of these three groups will be able to receive additional money. The draft *Constitution for Science* stresses that scientists should publish in scientific journals that can be found in international databases, which will make it easier for scientists from all over the world to access to this content; such publications are to be scored higher. When the Law 2.0 comes into force, the university evaluation criteria are to be changed. The draft intended to apply the new rules to the evaluation conducted as early as in the years 2017-2020. However, according to one of the amendments to the transitional provisions adopted by the Sejm, the publications in scientific journals from 2017 and 2018 will be scored according to the existing ministerial scores. The scoring will change only for the works published in the following years. The model of financing of higher education and science will also be changed, which means that universities will be able to decide more freely about the allocation of their funds. Money will be received by universities and not – as previously – by their organizational units (e.g. faculties). The new law will also open the way for universities to form federations (Tomala, 2018). Chart 1 shows the expenditure on science in relation to GDP.

Picture 1. Expenditure on science and higher education in 2009-2017 in relation to GDP in%

Source: own work

As can be seen in Figure 1, the level of spending on higher education grew nominally from 2009-2017, however the expenditure in relation to Gross Domestic Product (GDP) declined sharply in 2017 to the level of 2011.

The new law on higher education is to completely change the method of financing Polish universities. *The Constitution for Science* introduces an algorithm that will lead, from year to year,

over the next 10 years, to a systematic increase in expenditure on science in relation to the level of GDP. (...) For instance, if the economy grows by 4%, the level of increase in expenditure on science in a given year should be slightly higher than 4%, which shows that these expenditures will grow in relation to GDP and they are expected to be slightly above the GDP growth rate each year. Furthermore, as part of the reform, the government plans to issue Treasury bonds for universities in the amount of PLN 3 billion. The expenditures on science and education in 2019 are to be higher by PLN 3.7 billion. According to new regulations, scientific units will no longer receive state subsidies as they will be replaced by government subsidies, i.e. free and non-returnable aid funds. Due to such a change universities will have full decision-making authority over the management and the use of funds. Subsidies aim at precise financing of specific tasks, while grants do not require the indication of the purpose of financing and its implementation is not verified. If state subsidies are not used in the current academic year, they will be assigned to the university budget for the next year.

One of the important points of the Law 2.0 is the project of *Regional Initiatives of Excellence*. For the first time after 1989, the project implements a landmark system of comprehensive financial support, which is to be dedicated to regional universities. According to the announcement of the Minister of Science and Higher Education, Jarosław Gowin, the *Regional Initiatives of Excellence* will provide regional universities with 100 million zlotys annually. It is assumed that a map of Polish universities will be divided into areas with an equal number of regional universities. Each of these areas will be granted an amount of up to PLN 3 million yearly, which will be used by the best regional universities for a selected scientific grant. According to Jarosław Gowin, no area will be favored, for instance, due to the large urban centers, because in the case of funds supporting smaller regional universities such a situation would be at odds with the goal of the *Regional Initiatives of Excellence*.

2. Controversies about the Introduction of the Law 2.0

The introduction of the *Constitution for Science* have sparked off many controversies. Dr hab. Łukasz Niesiołowski-Spanò, a representative of the Citizens of Science, says that despite Gowin's assurance that next year the expenditure on science will be increased by 700 million zlotys and despite the government's plans to issue Treasury bonds for universities in the amount of PLN 3 billion. There is no certainty that this change will bring more money. Despite such plans, expenditures are still too low and do not give universities the opportunity to conduct research at the European level. For such a possibility to appear, the expenditures on science and education should increase to the level comparable to the OECD average.

The financing of higher education from bond issue is also controversial. As it is widely known, obtaining funds from this source is related to, among other things, difficulty in selling bonds on the market, uncertainty as to the financial situation of a company over the long term (redemption of bonds may occur in a dozens of years), higher business risk resulting from the need to pay interests according to the terms of issue regardless of the financial position of the issuer (Frańczuk, 2014). In the case of a university, there are additional aspects resulting from the specific activity and dependence on the state.

According to Dr hab. Łukasz Niesiołowski-Spanò, in order for universities to function better, three areas need to be changed: law, attitude of university staff and money. The change introduced together with the Law 2.0 will only meet the first of these conditions, which makes the whole undertaking somewhat dubious and may lead to much more confusion and chaos that will not necessarily bring the expected results. Universities will experience the effects of these changes for many years and without increasing the budget these consequences will not necessarily be positive.

A previous major change in higher education (the reform of Barbara Kudrycka), introduced on 1 October 2011, was weakened and its most important selection and promotion mechanisms – dismantled; behind the new mechanisms of competitive financing, there are no radically larger financial resources (e.g. the Leading National Research Centers and the National Science Center). The new wave of reforms has the potential to strengthen their general direction adopted at the

beginning of the decade (such as competition and internationalization); continuity of policy towards the academic sector is indispensable. Since Kudrycka's reforms, a conflict between the vision of the university shared by the academic community (a university based on traditional academic values, a community of researchers) and the vision shared by reformers and policy makers (university influenced by external stakeholders) has been of fundamental importance (Kwiek 2017). It is a conflict over basic values (Bowen and Schuster 1986: 53). In the Western European systems, this conflict has a tradition dating back several decades (Maassen and Olsen 2007), whilst in Poland it is only beginning to gain momentum. One of the most collegial and the least open system in Europe (Kwiek, 2015) is still waiting for reforms adapting it to most European systems and invariably leads, in accordance with the logic of organizational change, to further reforms. The generations of researchers brought up in the new, internationalized, institutional reality were the greatest hope for positive changes. It was with these generations in mind that the previous reforms were introduced and these generations were to be their greatest beneficiary (Kwiek, 2017).

3. Profitability of Polish Universities

Universities are not and will never be typical enterprises. Their purpose is to create and transfer knowledge and not to generate profits or create value for their owners. However, due to demographic decline and growing competition on the market of educational and research services, they are increasingly subject to market mechanisms (Figura, 2016).

The research carried out by P. Figura (2016) on the assessment of the financial standing of public and non-public universities in 2007-2011 indicate that there is a difference between public and non-public higher education institutions in terms of the way they shape the value of financial ratios, which largely explains the significant differences in financing methods, organizational structure or their approach to conducting scientific research and the selection of the fields of study. The said objective reasons explaining why these entities maintain the values of their financial indicators at significantly different levels do not change the fact that public universities are currently characterized by weaker financial condition than non-public universities.

National public universities are characterized by a relatively low level of profitability. On average, they generate PLN 2.52 of operating profit from every PLN 100 of revenue from operating activities. Over 75% of these units gain less than 5 groszy (PLN 0.05) of net profit from each złoty (PLN 1.0) of their total revenues. For the same percentage of public universities, each złoty of assets generates less than PLN 0.03 of net profit. On average, every PLN 100 of equity allows them to earn only PLN 2.67 of net profit.

Slightly better results in terms of profitability are achieved by Polish non-public universities. In their case, each złoty (PLN 1) of operating income allows them to generate an average of less than PLN 0.045 of operating profit. Whilst, on average, every PLN 100 of total revenues enables them to generate PLN 5.69 of net profit. The net profit generated by 75% of non-public universities does not exceed 6.1% of the total assets at their disposal. Non-public universities, from every 100 złotych, achieve slightly better results in terms of profitability. In their case, on average, each złoty of operating income allows them to generate less than PLN 0.045 of operating profit. From every PLN 100 of equity they generate an average of PLN 4.69 of net profit.

The conducted research proves that the public and non-public universities reach the values of the majority of financial indicators at statistically significant different levels (Figure 2016).

Table 1. The value of profitability indicators of Polish public and non-public universities

Indicator	Public universities				Non-public universities			
	Avg. [%]	Mdn. [%]	Standard deviation	Range of 50% of the middle results	Avg. [%]	Mdn. [%]	Standard deviation	Range of 50% of the middle results
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ROS1 = operating profit/operating income	2.52	1.74	2.92 p.p.	0.4-4.2%	4.47	3.29	7.86 p.p.	-0.5-10.6%

Table 1 continued

1	2	3	4	5	6	7	8	9
ROS2 = net profit/total revenues	3.15	2.41	3.04 p.p.	0.8-4.8%	5.69	4.39	8.16 p.p.	0.6-11.6%
ROA = net profit / average assets	1.87	1.37	1.80 p.p.	0.4-3.0%	3.30	2.33	4.99 p.p.	0.0-6.1%
ROE = net profit / average equity	2.67	1.98	2.52 p.p.	0.6-4.3%	4.69	3.01	6.98 p.p.	0.0-8.4%

Source: Figura, P. (2016)

For the purpose of the comparative analysis, the profitability level of the University of Szczecin was evaluated in the years 2015-2016. The results from the calculations are presented in Table 2.

Table 2. Profitability of the University of Szczecin in 2015-2016

Specification	2014	2015	2016	Dynamics in % 2016/2015
Operating profit in PLN thousand	X	552	2266	411%
Operating income in PLN thousand	X	208926	203843	98%
Sales revenues in PLN thousand	X	195720	181668	93%
Other operating income in PLN thousand	X	13206	22175	168%
Net profit in PLN thousand	X	705	2977	422%
Total revenues in PLN thousand	X	209703	204886	98%
Financial income in PLN thousand		777	1043	134%
Assets in PLN thousand	297958	296183	299871	101%
Average assets in PLN thousand	X	297070,5	1648027	100%
Equity in thousands PLN	130608	132256	172452	130%
Average equity in thousands PLN	X	131432	152354	116%
ROS1	X	0.26%	1.11%	421%
ROS2	X	0.34%	1.45%	432%
ROA	X	0.24%	1.00%	421%
ROE	X	0.54%	1.95%	364%

Source: own elaboration

Profitability analysis of the University of Szczecin in the years 2015-2016, with the use of financial and operational indicators, shows that the effectiveness of this entity increased. All indicators grew significantly during the research period. The improvement of financial results is the result of an increase in operating profit by 311%, caused by an increase in other operating revenues. Operating revenues increased mainly due to the increase in subsidies from PLN 9.74 to PLN 16 million, and an increase in financial revenues by 34%. The increase in operating profit and net profit contributed to a significant improvement of operating and financial ratios. The return on sales (ROS1 and ROS2) and return on assets (ROA) increased fourfold, while the return on equity by 264%. The equity at the end of the research period increased significantly, by 30%, on average by 16%. The increase was the result of the acquisition of fixed assets after the settlement of the MNiSW (the Ministry of Science and Higher Education) grant and the task financed in part by EU funds.

The increase in operating and financial results, unfortunately did not mean that the profitability ratios reached the average values calculated for public universities (Table 1). The profitability ratios presented in Table 1 indicate a wide variety in the efficiency of functioning of Polish public universities, which manifests itself in a significant difference of financial indicators. Nevertheless, the University of Szczecin, with its indicators, is located somewhere in the middle, taking into account the spread of 50% of the central results, which means that the profitability level

of the University of Szczecin was average. The average profitability should make it possible for the the university to be able to satisfy the financial needs of its stakeholders. However, taking into account the main and the most important group of stakeholders (i.e. the employees), in a specific company such as public university, this need is not satisfied. In the research period 2015-2016, remuneration increased to PLN 2850, that is only by 2.25%. The explanation of this situation is the analysis of the cash flow statement, which shows that the improvement in profitability (the increase in profit) is illusory because the accrual results increased, while cash flows from operating activities were negative. However, the flows from total activity improved, because in 2015 they were negative whilst in 2016 positive. The positive value of flows was the result of the increase in inflows from financing activities and the reduction of negative operating cash flows and the decrease in investment expenses.

Conclusions

1. The academic community agrees that changes in the financing of higher education are necessary. The main problem is time. The speed of adopting the act called the "Constitution for Science", without the necessary discussions and analyzes. Short period in relation to the introduction of the revised bill to the academic reality. However, there are still many controversies with the adoption and implementation of this reform.

2. Redistribution of public spending is always debatable. In the case of the Act 4.0, the greatest threat is felt by universities that are characterized by low scientific level. The assumptions of the reform indicate that these universities will not be able to increase the scientific potential, because the money will be directed where the potential is already high. Thus, the increase in future profitability of Polish public universities is rather impossible. The next part of the article will present an analysis of the profitability of Polish universities, with particular focus on the profitability of the University of Szczecin.

3. The profitability of Polish universities is diverse and low. The level of effectiveness depends on the type of ownership, which is quite obvious and in line with the objectives of public and private entities. However, the current level of profitability of Polish university does not provide the satisfaction of the claims of all stakeholders.

References list

1. BOWEN, H.R., SCHUSTER, J.H. (1986). *American Professors. A National Resource Imperiled*.
2. FIGURA, P. (2016). *Porównawcza analiza kondycji finansowej polskich uczelni publicznych i niepublicznych*. [Comparative analysis of the financial condition of Polish public and non-public universities] *Horyzonty Wychowania* [Educational horizons], 15 (35), 247-266. DOI: 10.17399/HW.2016.153513.
3. FRĄNCZUK M. (2014), *Emisja obligacji jako metoda finansowania rozwoju przedsiębiorstw z sektora energetycznego* [Bond issue as a method of financing the development of enterprises from the energy sector], *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* no 804, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 67 (2014), s. S. 629–642
4. <https://pcgacademia.pl/pl/28-lumen-portal/275-the-world-university-ranking-2018-poznaj-tysiac-najlepszych-uczelni-swiata.html> [access 13.09.2018]
5. <https://www.tvp.info/36463130/rzad-przyjal-projekt-reformy-uczelni-w-2019-r-naklady-wzrosna-o-37-mld-z> [access 27.08.2018]
6. <https://www.zadluzenia.com/projekt-ustawy-o-szkolnictwie-wyzszym-2018/>
7. Jak stopniowa dehermetyzacja systemu prowadzi do jego stratyfikacji. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*. 2(50): 9-38. DOI: 10.14746/nisw.2017.2.0.

8. KALINOWSKI J. (2018), <https://www.tulodz.com/wiadomosci,finansowanie-uczelni-na-nowych-zasadach-plusy-minusy-i-kierunki-zmian-komentarz-eksperta,wia5-3277-2826.html> [access 13.09.2018]
9. KWIEK, M. (2017). Wprowadzenie: Reforma szkolnictwa wyższego w Polsce i jej wyzwania. [Introduction: Higher education reform in Poland and its challenges]. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 2(50)/2017
10. MAASSEN, P., OLSEN, J.P. (red.) (2007). *University Dynamics and European Integration*. Dordrecht: New York – Oxford: Oxford University Press.
11. Reforma szkolnictwa wyższego: "Ustawie 2.0 wybito zęby. Zmarnowana szansa", *Gazeta prawna.pl*; 06.06.2018; <http://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/1128572,niesiolowski-spano-z-obywateli-nauki-o-zmianach-w-ustawie-2-0.html>;
12. TOMALA L. (2018), *Nauka w Polsce*, <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C30131%2Csejm-przyjal-ustawe-prawo-o-szkolnictwie-wyzszym-i-nauce-tzw-ustawe-20.html> [access 27.08.2018]

Summary

Financing of the Polish Universities in the Context of Their Profitability

Assistant Professor Dr. Edyta Mioduchowska-Jaroszewicz

Faculty Economics and Management

University of Szczecin, Poland

The planned changes in the principles of financing of higher education should be an opportunity for its development and for Polish science to become competitive in the world. Time will show if the changes related to university funding will be assessed positively, nevertheless usually final solutions are decided by detailed solutions, and those currently do not exist. It seems that the success of the introduced changes will be determined by the government's decisiveness to make the new solutions serve not only short-term goals (e.g. taking control over universities), but also to pursue noble goals and to encourage new ideas that have been repeatedly proclaimed in a dialogue with the academic community in Poland for the past year (Kalinowski, 2018).

As demonstrated by the analyzed profitability of Polish public and non-public universities, Polish higher education system needs changes in the financing of universities. The need for higher financing of universities in Poland is also confirmed by the world rankings of the best universities. Out of all of the universities in Poland, the University of Warsaw was the only Polish university in 2018 ranked 501st-600th in the World University Ranking. Will *the Constitution for Science* meet these requirements?

Key words: funding, Polish University, profitability, Constitution for Science in Poland.

ORGANIZACINĖS KULTŪROS ELEMENTŲ IŠTYRIMAS TAIKANT KOKYBINĮ TYRIMO METODĄ

*Dr. Jurgita Paužolienė
Klaipėdos valstybinė kolegija*

Anotacija

Organizacinės kultūros analizės kontekstas yra labai platus, todėl organizacinė kultūra yra svarbus ir vis dar daug klausimų keliantis mokslinių tyrimų objektas. Vis dar nėra vieningos nuomonės kokie tyrimo metodai padeda tinkamiausiai ištirti organizacinę kultūrą organizacijoje. Straipsnyje pristatomi organizacinės kultūros tyrimuose naudotini metodai, pateikiant šių metodų privalumus ir trūkumus. Keliamas tikslas - ištirti organizacinę kultūrą socialiai atsakingų organizacijų kontekste, pasitelkiant kokybinį tyrimo metodą. Įgyvendinant išsikeltą tikslą atlikta išsami organizacinės kultūros elementų analizė pasirinktose organizacijose. Atlikus 44 socialiai atsakingų organizacijų ataskaitų, internetinių tinklalapių, etikos kodeksų ir kitų dokumentų analizę prieita išvados, kad organizacijos į savo veiklą integruoja organizacinę kultūrą, ją formuodamos vertybių, simbolių, istorijų, ritualų, tradicijų ir kitų organizacinės kultūros elementų pagrindu.

Reikšminiai žodžiai: organizacinė kultūra, elementai, kokybinis tyrimas.

Įvadas

Temos aktualumas. Tiriant organizacinę kultūrą, itin svarbus tinkamų tyrimo metodų pasirinkimas, kadangi norint susidaryti tikrąjį organizacinės kultūros vaizdą mokslininkai rekomenduoja naudotis ne vienu, o keliais tyrimo metodais ir juos tinkamai tarpusavyje suderinti (Staniulienė, Dilienė 2014). Organizacinės kultūros vertinimui organizacijoje gali būti naudojami tiek kokybiniai tiek kiekybiniai tyrimo metodai (Yauch, Steudel 2003; Scott ir kt. 2003; Schur, Kruse, Blanch 2005). Nors kokybiniai ir kiekybiniai tyrimo metodai apibūdinami gan skirtingai, tačiau A.Yauch ir J.Steudel (2003) teigimu atliktas tyrimas gamybos organizacijoje parodė, kad didžiausia nauda gaunama kai taikomi mišrūs metodai organizacinės kultūros tyrimuose. Kokybinis tyrimas leidžia tyrėjui interpretuoti ir ištirti klausimų prasmę naudojant įvairius metodus, pavyzdžiui, giluminį intervių, dalyvių pastabas, tikslinių grupių intervių, atvejo studiją ar archyvinių dokumentų analizę (Schur, Kruse, Blanch 2005). L.Schur, D.Kruse, P.Blanch (2005) teigia, kad kokybiniai metodai dažnai yra tinkamiausi analizuojant organizacinę kultūrą, nes: esminis organizacinės kultūros turinys dažnai yra sudėtingai suprantamas ir gan subjektyvus; interaktyvi analizė padeda surasti tam tikrą medžiagą kurioje atsispindi organizacinė kultūra; kiekviena organizacinė kultūra yra išskirtinė ir unikali, todėl reikalauja ne standartizuoto vertinimo.

Pasak kai kurių mokslininkų (Taras, Rowney, Steel, 2009; Alvesson, 2002) organizacinės kultūros tyrimai šiuo metu yra brandos etape, o pagrindinė ypatybė – pastebima tyrimų įvairovė. Pasak N.Janičijevič (2011) tai lemia kai kurios priežastys. *Pirma* organizacinė kultūra yra tarpdisciplininis reiškinyss ir daugelis mokslininkų iš įvairių mokslo sričių tyrinėjant organizacinę kultūrą naudoja metodikas kurios paprastai taikomos jų mokslo disciplinų. Pavyzdžiui antropologai dažniausiai naudoja kokybinius metodus, o psichologai kiekybinius. *Antra* organizacinė kultūra yra daugiamatis reiškinyss, todėl skirtingi metodai turi būti naudojami tiriant įvairias sritis ir dimensijas. Tyrinėjant organizacinės kultūros elementus kaip vertybes, įsitikinimus, dažniausiai naudojami kiekybiniai metodai. Kokybiniai metodai gali būti naudojami tyrinėjant simbolius, istoriją. *Trečia* organizacinė kultūra gali būti suprantama dvejopai kaip struktūrinio funkcionalizmo paradigma ir aiškinamoji paradigma. Pasak N.Janičijevič (2011) kiekybinis tyrimo metodas tinkamas taikyti pirmoje paradigmoje, o antroje paradigmoje tinkamesnis kokybinis metodas. *Ketvirta* skirtingi mokslininkai analizuojant organizacinę kultūrą remiasi skirtingomis prielaidomis, todėl atitinkamai naudoja skirtingus metodus. Tiriant objektyvines prielaidas taikytini kiekybiniai metodai, subjektyvinius prielaidas - kokybiniai metodai. Ir *penkta* įvairūs mokslininkai organizacinę kultūrą tiria įvairiais tikslais ir ketinimais, kas reiškia, kad pasirinkti metodai taip pat yra skirtingi. Bet koku atveju organizacinės kultūros tyrimo sėkmė priklauso nuo teisingai parinkto tyrimo metodo.

Straipsnyje keliama **problemniniai klausimai**: Kokie tyrimo metodai gali būti taikomi organizacinės kultūros tyrimuose? Kokią informaciją apie organizacinę kultūrą organizacijose galima rasti analizuojant organizacijų dokumentus, internetinius tinklalpius t.y. informaciją kuri yra viešai prieinama ir gali būti matoma?

Tikslas – ištirti organizacinę kultūrą socialiai atsakingų organizacijų kontekste naudojant kokybinį tyrimo metodą.

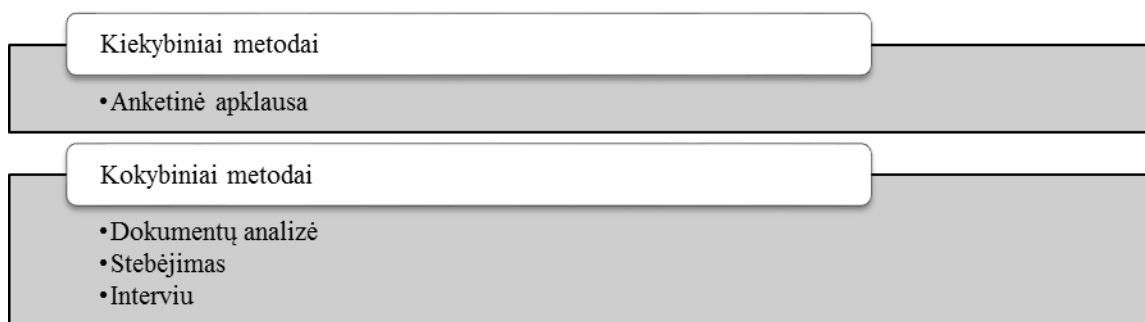
Uždaviniai:

1. Išanalizuoti organizacinės kultūros tyrimuose taikomus metodus.
2. Ištirti socialiai atsakingų organizacijų organizacinę kultūrą, taikant kokybinį tyrimo metodą.

Metodai: mokslinės literatūros analizė, sisteminimas, apibendrinimo ir lyginimo metodai. Atliekant tyrimą naudotas kokybinis tyrimas – dokumentų analizė.

1. Organizacinės kultūros tyrimuose taikytini metodai

Tiriant organizacinę kultūrą organizacijoje gali būti taikomi tiek kokybiniai tiek kiekybiniai tyrimo metodai. E.Schein (2004) nuomone kokybiniai tyrimai padeda susidaryti visapusišką vaizdą apie organizacinę kultūrą, ko neįmanoma pasiekti atliekant kiekybinius tyrimus, tačiau ne visada galima objektyviai palyginti duomenis. Pasak kai kurių mokslininkų norint įvertinti organizacinę kultūrą tinkamiausi kokybiniai metodai būtų stebėjimas, interviu ir dokumentų analizė (Morey and Morey 1994; Ott 1989; Jung, Scott, Davies 2009). Šie metodai leidžia išsamiau atlikti analizę, išnagrinėti pagrindines vertybės, įsitikinimus ir prielaidas. Šie duomenys pateikia gan aiškų organizacinės kultūros vaizdą kuris paremtas organizacijos tikrove (Jung, Scott, Davies 2009). Šiems metodams būdingas lankstumas, gylis ir realizmas (Tucker, McCoy, Evans 1990, Jung, Scott, Davies 2009). Tačiau tendencija tokia, kad organizacinės kultūros tyrimuose dažniausiai yra taikomi kiekybiniai metodai. Pasak T.Jung, T.Scott, H.T.O. Davies (2009) tai gali būti dėl to, kad nuo 1980 metų yra sukurta gan nemažai populiarių autorių organizacinės kultūros vertinimo metodikų/instrumentų kurie ir šiandien naudojami daugelio mokslininkų organizacinės kultūros tyrimuose. Taip pat ir pačių autorių sukurti klausimynai yra gan plačiai naudojami organizacinės kultūros tyrimuose, pasak Ott (1989) (iš Jung, Scott, Davies 2009) jie yra ekonomiškai efektyvesni ir lengviau administruojami bei analizuojami. Jie taip pat suteikia galimybę atlikti gan platų tyrimą organizacijoje. Kiekybiniai metodai turi gerai žinomas stiprybes įskaitant, kad gaunami standartizuoti duomenys kurie leidžia palyginti organizacijas naudojant statistinius metodus, suteikia pasitikėjimo apibendrinant rezultatus ir dominančią populiaciją (Schur, Kruse, Blanch 2005). Pateiktame 1 paveiksle vaizduojami galimi taikyti metodai organizacinės kultūros tyrimuose.

1 pav. Organizacinės kultūros tyrimuose naudotini metodai

Šaltinis: sudaryta autorės.

Mokslinių tyrimų metodai apima konkrečias mokslinių tyrimų procedūras, kuriomis siekiama surinkti ir apdoroti duomenis apie organizacinę kultūrą. Duomenų rinkimo būdai yra *interviu*, *stebėjimas*, *anketinės apklausos* ir *antrinių duomenų rinkimas (dokumentų analizė)*. Anketinės apklausos, interviu ir dokumentų analizė yra dažniausiai naudojami organizacinės kultūros tyrimuose. Stebėjimas yra mažiausiai taikomas analizuojant organizacinę kultūrą, nes tai reikalauja

gan didelių laiko investicijų, o pats duomenų įforminimas gali pareikalauti du kart daugiau laiko nei pats stebėjimas (Jung ir kt. 2009, Janičijević, 2011). Toliau tekste aptariami 1 paveiksle minėti organizacinės kultūros ištyrimui naudotini tyrimo metodai, pateikiant šių metodų privalumus ir trūkumus.

Kaip ir minėta, vienas iš populiariausių ir dažniausiai naudojamų organizacinės kultūros tyrimo metodų yra **anketinė apklausa** (Dugan, Maracine 2013, Janičijević 2011). Anketa laikoma objektyvių tyrimų pagrindu analizuojant organizacinės kultūros elementus. Atliekant darbuotojų apklausą, galima įvertinti jų požiūrį į organizacijos organizacinę kultūrą. Esant dideliame darbuotojų skaičiui, siūloma taikyti anketavimą. Anketinė darbuotojų apklausa yra vienas populiariausių duomenų rinkimo būdų, nes metodas yra patikimas ir nesudėtingai taikomas. Anketauojant darbuotojus siūloma pateikti uždarojo tipo klausimus. Atvirojo tipo klausimai labiau tinka interviu, taigi esant dideliame darbuotojų skaičiui, būtų sudėtingiau apdoroti gautus rezultatus. Pasak N.Janičijević (2011) tyrimų rezultatų kokybė šioje srityje daugiausiai priklauso nuo mokslininkų žinių ir kiekybinių matavimo metodų. Kultūra nagrinėjama iš išorės ir mokslininkas kiek įmanoma turi būti objektyvus ir gerai susipažinęs su organizacine kultūra. N.Janičijević (2011), S.Dugan, M.S.Maracine (2013) pateikia pagrindinius anketinės apklausos privalumus ir trūkumus, kurie pavaizduoti 1 lentelėje.

1 lentelė. Anketinės apklausos privalumai ir trūkumai

Anketinės apklausos privalumai	Anketinės apklausos trūkumai
- Galimybė apklausti didelį kiekį asmenų; - Greitas ir lengvas informacijos rinkimas. Galimybė kiekybiškai palyginti duomenis, identifikuoti skirtumus tarp organizacinės kultūros elementų. - Paprastesnis būdas nustatyti įvairius santykius tarp kultūros ir kitų komponentų, taip pat organizacijos veiklos. - Galimybė lyginti rezultatus.	- Galimybė, kad pateikti klausimai gali būti nesuprasti visų apklausiamųjų asmenų. - Siaura tyrimų sritis ir paviršutiniškumas, daugiausiai susitelkiama į esminius elementus. - Neįmanoma išnagrinėti kai kurių klausimų interpretacijų. - Sudėtinga išsamiai ištirti istoriją, rezultatai gaunami tiriamuoju momentu. Tai duoda klaidingą įspūdį, kad kultūra yra statistiška.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Janičijević (2011), Dugan, Maracine (2013).

Pasak N.Janičijević (2011) dažnu atveju organizacinės kultūros tyrimai pradedami prielaida, kad kiekviena organizacinė kultūra yra unikali ir ji turi būti ištirta (Creswell, 2009; Martin, 2002). Tai yra priežastis kodėl nėra vieningo mokslinio tyrimo metodo ir nėra universalių išvadų apie organizacinę kultūrą. Taip pat nėra standartizuoto klausimyno ar tipiško charakteristikų apibūdinančių organizacinę kultūrą. Dažniausiai organizacinė kultūra yra nagrinėjama atskirai, kaip atskiras vienetas, išskiriant savas savybes, istoriją. Tačiau nepaisant anketinės apklausos trūkumų, dažniausiai analizuojant organizacinę kultūrą yra taikoma anketinė apklausa. Anketinė apklausa tinkama palyginti įvairias teorijas, nuomones. Tiriant didelį kiekį kintamųjų taip pat yra tinkamesnis kiekybinis tyrimas. Tačiau kai kurie autoriai (pvz., Driskill, Brenton, 2011; Mobley, Wang, Fang, 2005) linkę taikyti kokybinius metodus organizacinės kultūros tyrimuose.

Vienas iš galimų taikyti kokybinių metodų tiriant organizacinę kultūrą yra **interviu**. Tačiau L.Šimanskienė, L.Sandu (2013) pažymi, kad interviu labiau tinka siekiant išsiaiškinti organizacijos vadovų požiūrį į tiriamą organizacinę kultūrą ir tada liktų neiširtas darbuotojų požiūris, kuris dažnai skiriasi nuo vadovų požiūrio ir viešai deklaruojamos organizacinės kultūros. Todėl tiriant darbuotojų požiūrį, tinkamesnė būtų anketinė apklausa. S.Dugan, M.S.Maracine (2013) teigimu interviu privalumas yra lankstumas, bei galimybė gauti konkrečius atsakymus į pateiktus klausimus. Interviu gali būti naudojamas rinkti kokybinę informaciją apie organizacinę kultūrą, pavyzdžiui išsiaiškinti vertybes, požiūrius, normas. Norint sėkmingai naudoti interviu organizacinės kultūros tyrimui, svarbu numatyti asmenis, kurie dalyvaus interviu. Kada, kur ir kaip pokalbis bus atliekamas. Taip pat numatyti klausimus, kurie bus naudojami interviu (Janičijević, 2011). Apskritai interviu metu galima gauti daug įdomios informacijos, tačiau tai užima daug laiko ir daug kainuoja. Be to tyrėjas turi turėti socialinių įgūdžių, kaip klausymosi ir bendravimo. 2 lentelėje pateikiami interviu metodo privalumai ir trūkumai.

2 lentelė. Interviu privalumai ir trūkumai

Interviu privalumai	Interviu trūkumai
- Didelis lankstumas, iš karto gaunamas grįžtamasis ryšys, klausimai gali būti lengvai koreguojami ir keičiami. - Surinktų duomenų įvairovė. - Galima gan giliai išnagrinėti organizacinę kultūrą įvairiuose sluoksniuose. - Galimybė atlikti istorinę analizę kuri yra labai svarbi tyrinėjant organizacinę kultūrą (Hofstede et al, 1990).	- Galima subjektyvi nuomonė, kuriai įtakos gali turėti pats tyrėjas. - Tyrimo išvados dažnai yra sudėtingos ir abstrakčios ir neturi praktinės reikšmės organizacijai. - Praktiškai neįmanoma palyginti rezultatų su jau atliktų tyrimų rezultatais.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Janičijevič (2011), Dugan, Maracine (2013).

Organizacinės kultūros tyrimui taip pat gali būti taikomas **stebėjimas**. Stebėjimas padeda suvokti tam tikrą situaciją organizacijoje. Tai yra pradinių duomenų rinkimo būdas, kai tyrėjas tiesiogiai stebi žmones ar aplinką. Stebėjimai vykdomi įvairiais tikslais. Jie gali tarnauti kaip informacijos šaltinis formuojant hipotezes, tikrinant kitais metodais tiriamą objektą. Tyrėjas gali apsistoti vietose, susijusiose su nagrinėjama problema. Tačiau pažymėtina, kad stebėjimas – daug laiko reikalaujantis metodas. Stebėjimo rezultatų aprašo įforminimas gali užimti dukart daugiau laiko, nei pats stebėjimas (Bilevičienė, Jonušauskas, 2011). Stebint būtina sutelkti dėmesį į darbuotojų santykius. S.Dugan, M.S.Maracine (2013) stebint organizacinę kultūrą siūlo atsakyti į tokius klausimus: *Koks yra darbuotojų darbo tempas? Ar darbuotojai dirba lėtai, metodiškai, spontaniškai? Kokios vertybės skleidžiamos organizacijoje? Kokia informacija suteikiama per susitikimus? Kas dalyvauja šiuose susitikimuose? Su kuo paprastai žmonės kalbasi susitikimų metu? Kiek laiko susirinkimų metu skiriama įvairioms temoms? Ar temose kuriomis yra dažnai kalbama atsiskleidžia pagrindinės organizacijos vertybės?* Stebint darbuotojus jų elgesyje galima įžvelgti kuriomis formaliomis ir neformaliomis vertybėmis yra vadovaujamasi. Kai yra identifikuojamos vertybės, daug paprasčiau galima interpretuoti kitus organizacinės kultūros elementus. Stebėti galima ir ritualus vykstančius organizacijoje, kaip šventės, integravimo ritualas ir pan. Tačiau autoriai pažymi, kad stebėjimo metu dažniausiai surenkama medžiaga atspindinti elgseną, todėl gan sudėtinga duomenis vertinti objektyviai (Janičijevič, 2011, Dugan, Maracine, 2013).

Taip pat stebėjimo metu galima studijuoti fizinę aplinką. *Fizinės aplinkos studijavimas* padeda suvokti simbolio (ženklų) prasmę. Organizacinė kultūra simbolių forma ne tik apsprendžia tai, kaip organizacijos nariai suvokia organizaciją, bet ir tai, kaip ji atspindi organizaciją nepriklausomų vartotojų akyse (Pikčiūnas, 2002). Šiame kontekste tikslinga paminėti du dalykus. Pirmiausia, simbolius būtina kuo dažniau ir plačiau skleisti. Vadinasi, jie turi būti viešinami įvairiose priemonėse. Antra, ne visiems darbuotojams ir vartotojams gali būti aišku, ką vienu ar kitu simboliu norima pasakyti. Todėl atskirais atvejais ar periodiškai tikslinga pateikti ir tų simbolių paaiškinimus. Nes analizuojant kitus organizacinės kultūros elementus, labai svarbu suvokti ką reiškia organizacijos simbolis. Labai dažnai įmonės viduje interpretuojami simboliai gali turėti visiškai kitą reikšmę nei už organizacijos ribų (Driskill, Brenton, 2011). Pasak J.Martins (2002) ne visi duomenys apie simbolio reikšmę gali būti surinkti stebėjimo metu. Analizuojant simbolio reikšmę gan svarbu yra klausytis pasakojimų, mitų, anekdotų ar žargonų, kurie vartojami organizacijoje. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad stebėjimas praktiškai visada yra naudojamas su kitais tyrimo metodais, ir beveik niekada kaip pavienis tyrimo metodas. Stebėjimas gali būti atliekamas viso tyrimo metu: prieš tyrimą, tyrimo metu, atliekant interviu ar anketinę apklausą.

Dokumentų analizė. Nemažai informacijos apie organizacinę kultūrą galima surinkti studijuojant organizacijos dokumentinę medžiagą, tai gali būti tiek vidiniai dokumentai, tiek išorinė spausdinta informacija apie tiriamą organizaciją (Šimanskienė, Sandu, 2013). S.Dugan, M.S.Maracine (2013) akcentuoja, kad analizuojant organizacinę kultūrą kaip strateginės reikšmės šaltiniai gali būti vidiniai organizacijos dokumentai, ypač tie, kurie skirti valdymo klausimams. Įvairūs pareigybių aprašymai, žurnalai, informaciniai biuleteniai ir pan. Įvairių projektų ir strategijų analizė gali padėti nustatyti organizacijos vertybes ir padėti susidaryti vaizdą apie organizacijos

organizacinę kultūrą. Kai dokumentų analizė baigta galima imtis turinio analizės, kurią sudaro šie žingsniai:

1. Dokumentų palyginimas pagal pareigas ar organizacijos hierarchijos lygį;
2. Kalbos įvertinimas, kuri naudojama ataskaitose;
3. Skirtumo tarp vidinio ir išorinio požiūrio į organizaciją įvertinimas;
4. Principų rastų analizuojant dokumentus įvertinimas;
5. Skirtumų ar panašumų atskleidimas tų būdų, kuriais sukurtos subkultūros išskiriant organizacijos artefaktus.

Organizacinės kultūros įforminimas dokumentuose ypač svarbus vartotojų, partnerių, suinteresuotų asmenų atžvilgiu. Klientas gali įvertinti tik išorines organizacinės kultūros išraiškas, jis neišvelgia tų nuostatų kurios vyrauja organizacijos viduje (Uddin, Luva, Hossian, 2013). Vertinant organizacinę kultūrą galima pasitelkti *įvairios trukmės organizacijos planus*. M.J.Uddin, R.H.Luva, S.M.Hossian (2013) akcentuoja planų ir organizacinės kultūros sąryšio svarbą. Ateities ketinimai yra svarbūs kiekvienai organizacijai ir jos darbuotojams. Vienas pagrindinių aspektų, susijusių su planais yra *vizija* ir *misija*. G.W.Driskill, A.L.Brenton (2011) pažymi, kad organizacinės kultūros vertybės atsiskleidžia organizacijos misijoje, taip perteikiant organizacinę kultūrą. Todėl teigtina, kad vizijos ir misijos platus ir įvairus pateikimas dokumentais įformintuose planuose, stenduose, lankstinukuose ir kitose priemonėse, sąlygoja organizacinės kultūros (vertybių) įsitvirtinimą darbuotojų (ir vartotojų) sąmonėje ir stipresnį jų įgyvendinimą. Darbuotojai, vartotojai, partneriai ir kt. asmenys, analizuodami planus, įsisavina ir organizacijos puoselėjamą kultūrą.

Dar viena galima organizacinės kultūros tyrimuose taikytina priemonė yra *įvairios ataskaitos*. Ataskaitas, kaip galimą organizacinės kultūros tyrimo priemonę įvardina L.Šimanskienė ir L.Sandu (2013). Rengiamose ir visuomenei bei kitoms suinteresuotų asmenų grupėms teikiamose ataskaitose svarbu teikti informaciją apie atskirus organizacinės kultūros aspektus: puoselėjamas vertybes, ritualus (tradicijas ir ceremonijas), naujus veiklos faktus ar nutikimus ir herojus. Pateikiami faktai leidžia organizacijos darbuotojams, vartotojams ir kitiems asmenims praėjus tam tikram laikui prisiminti svarbius organizacijos pasiekimus, nuveiktus darbus. Tai skatintą didesnę lojalumą, pasididžiavimą savo organizacija ir darbuotojų indėlio pajautimą.

Viena plačiausių organizacinės kultūros vertinimo priemonių gali būti organizacijos *internetinė svetainė*. Čia gali būti pateikiama daug įvairios informacijos apie organizacinės kultūros aspektus (Šimanskienė, Sandu, 2013). Labai svarbu pateikti organizacijos palaikomas vertybes bei realius šių vertybių puoselėjimo pavyzdžius. Taip pat tikslinga pateikti organizacijos istoriją, tradicijas bei svarbiausius pokyčių, augimo, vystymosi, net ir nesėkmių momentus. Pateikiami faktai, įrodymai, pavyzdžiai, vartojami „įprasti“ išsireiškimai paverčia organizacinę kultūrą iš tiesiog sumanytos į realią, darbuotojų išgyventą ir stebėtojų lengviau suprantamą. Realumo suvokimą paskatina įvairios nuotraukos, vaizdinė medžiaga. Internetinėje erdvėje pateikiant organizacijos herojų (ilgamečių darbuotojų, lyderių, vertės kūrėjų) istorijas ir nuotraukas yra pagerbiami organizacijai nusipelnę ir atsidavę asmenys. Toks istorijų pateikimas suartina organizacijos kolektyvą su klientais ir kitais išoriniais asmenimis, o taip pat gali įkvėpti naujus darbuotojus jų asmeniniams pasiekimams (Pikturnaitė, Paužuolienė, 2013).

Organizacijos etikos kodekse turėtų atsispindėti visi pagrindiniai organizacinės kultūros elementai. Šiame dokumente gali būti įtvirtintos ir išaiškintos organizacijos vertybės, paaiškintas bendravimas ir bendradarbiavimas ir t.t. Viešai pateikiamas ir periodiškai primenamas etikos kodeksas, bei jame įtvirtinti organizacinės kultūros aspektai skatina organizacijos darbuotojus būti etiškais ir vadovautis vertybių sistema, padeda priimti tinkamesnius sprendimus. Taip pat viešinamas etikos kodeksas didina vartotojų ir visuomenės pasitikėjimą (Pikturnaitė, Paužuolienė, 2013).

Organizacijos leidiniai, lankstinukai ir įvairios brošiūros yra rinkodaros priemonė, plačiai naudojama prekėms ir paslaugoms ar pačiai organizacijai reklamuoti. Tačiau jos gali būti papildomai pasitelktos skleidžiant organizacinę kultūrą vartotojams, partneriams ir kitiems asmenims. Lankstinukuose pateikiama trumpa informacija apie organizacijoje vyraujančias

vertybes, tradicijas, herojus susieja organizaciją su tam tikra kokybe, patikimumu, ir kitomis organizacijai būdingomis savybėmis. Šiose priemonėse pateikiami organizacijos simboliai ir trumpi šūkiai daro organizaciją atpažįstamą ir skatina vartotojų lojalumą. Todėl tikslinga lankstinukuose ir kituose reklaminiuose leidiniuose pateikti bent atskirus organizacinės kultūros elementus (Pikturnaitė, Paužuolienė, 2013).

Stambios ar ilgametę patirtį turinčios organizacijos periodiškai parengia *specialius (proginus, jubiliejinius ar panašius) leidinius*, kuriuose pateikia ir paaiškina savo veiklos istoriją, įvairius faktus ir esminius įvykius. Šiuose specialiuosiuose leidiniuose taip pat dažnai pateikiami svarbiausi organizacijoje vykę pokyčiai, pagerbiami organizacijos herojai – ilgą laiką išdirbę, reikšmingus darbus nuveikę darbuotojai. Dovanojant tokias knygas ar brošiūras darbuotojams skatinamas jų geresnis suvokimas apie organizacijos nueitą kelią, išvystytas ir saugomas tradicijas, reikšmingus pasiekimus. Taip pat skatinama pagarba tarp darbuotojų, geresnis jų vienas kito pažinimas. Kaip pažymi M.J.Uddin, R.H.Luva, S.M.Hossian (2013), darbuotojų pažintis (susipažinimas) su organizacijos istorija, padeda jiems nustatyti organizacijos ateities elgesį bei normas. Dovanodama tokius leidinius klientams, socialiniams partneriams ar visuomenei organizacija taip pat plačiai ir detalai skleidžia informaciją apie save ir organizacinę kultūrą ir tuo pačiu įgyja daugiau išorinių asmenų pasitikėjimo. Todėl teigtina, kad organizacijoms tikslinga leisti tokius specialius (jubiliejinius ar pan.) leidinius ir juose pateikti esminius organizacinės kultūros aspektus (Pikturnaitė, Paužuolienė, 2013).

Kokį metodą taikyti vertinant organizacinę kultūrą nusprendžia pats tyrėjas atsižvelgiant į organizacijos dydį, vykdomą veiklą. Galima daryti išvadą, kad toks sudėtingas daugiamatis reiškinyss kaip organizacinė kultūra gali būti geriausiai ištirtas taikant skirtingus tyrimų metodus. Remiantis N.Janicijevic (2011) reiktų panaudoti abiejų metodų (kokybinio ir kiekybinio) privalumus, juos sujungti ir sukurti hibridinį metodą. Hibridinis metodas pirmiausiai apimtų kokybinius tyrimus, intervių, stebėjimą, dokumentų analizę. Šio metodo analizė turėtų būti gyli, kad susidaryti tam tikrą vaizdą apie organizacinę kultūrą (istorinę raidą ir kontekstą). Tada remiantis šiais rezultatais galima naudoti klausimyną kuris galėtų būti pasirinktas iš jau esamų arba naujas, bet kokiu atveju adaptuotas konkrečiai organizacijai. Tai leistų surinkti būtinus kiekybinius duomenis mokslinio tyrimo analizei. Galutinėje analizėje būtų naudojami kokybinių duomenų aprašymai ir kiekybiniai matavimai apie organizacinę kultūrą. Žinoma šis metodas turėtų tuos pačius trūkumus kuriais pasižymi kokybiniai ir kiekybiniai metodai.

2. Organizacinės kultūros elementų ištirimas socialiai atsakingose organizacijose

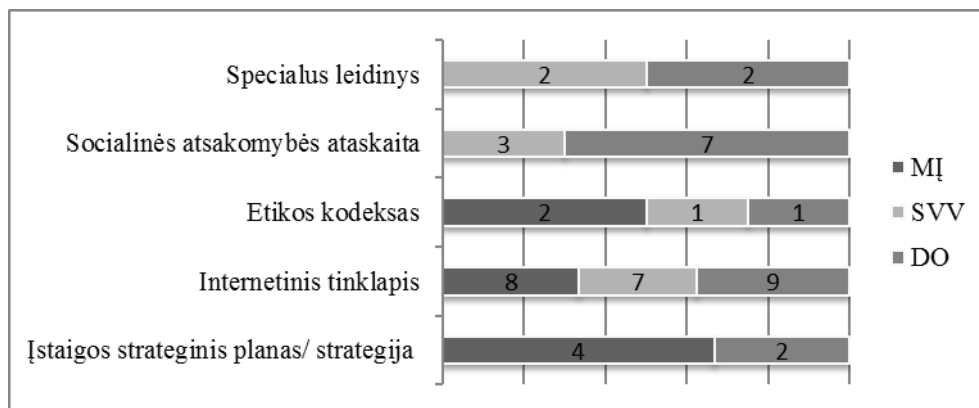
Kokybiniam tyrimui pasirinktos 44 Lietuvos socialiai atsakingos organizacijos. Pasirinktos visos per analizuojamą laikotarpį prie JT Pasaulinio susitarimo iniciatyvos prisijungusios organizacijos. Įmonių pavadinimai koduojami pirmosiomis įmonės tipą apibūdinančiomis raidėmis ir skaičiais pvz.: Mokslo įstaiga MĮ1, MĮ2 ir t.t.; smulkaus ir vidutinio verslo įmonės SVV1, SVV2 ir t.t.; didelės organizacijos DO1, DO2 ir t.t.

Atliekant įmonių ir organizacijų internetinių tinklapių analizę aiškintasi kokie organizacinės kultūros elementai gali būti matomi tiek visuomenei, tiek organizacijos darbuotojams. *Šiame tyrime analizuojami organizacinės kultūros elementai: vertybės; kultūrinių ryšių tinklas (bendravimas organizacijoje); herojai/lyderiai; simboliai; istorijos; ritualai (tradicijos).*

Atsižvelgiant į tai, kad kai kurių mokslininkų teigimu deklaruojamas organizacijos vertybes galima matyti organizacijos internetiniame tinklapyje, etikos kodekse, strateginiame plane, specialiuose leidiniuose ir pan. Buvo atlikta pasirinktų įmonių internetinio tinklapio, specialių leidinių, etikos kodeksų, strateginio plano, organizacijų socialinės atsakomybės ataskaitų ir kitų dokumentų (kurie buvo viešai pateikti virtualioje erdvėje) analizė.

Pirmiausiai buvo žiūrima ar organizacijos viešai deklaruoja **vertybes**, kuriomis vadovaujasi savo veikloje. Iš 44 įmonių ir organizacijų tik 7 viešai nepateikia savo vertybių, arba šios organizacijos neturi nusimačiusios formalių vertybių, arba jų nedeklaruoja viešai. Dauguma šių organizacijų yra smulkaus ir vidutinio verslo, bei didelės organizacijos. 37 organizacijos (iš 44

organizacijų) viename ar kitame dokumente deklaruoja vertybes kuriomis vadovaujasi savo veikloje. Dažniausiai įmonių deklaruojamas vertybes galima rasti *internetinėje svetainėje, etikos kodekse, socialinės atsakomybės ataskaitoje ar specialiuose organizacijų leidiniuose*. Kai kurios įmonės deklaruojamas vertybes pateikia strateginiuose planuose ar net keliuose dokumentuose (2 pav.).

2 pav. Analizuojamų organizacijų deklaruojamų vertybių vieta/dokumentas (vienetais)

Taip pat pastebima, kad ne visos organizacijos paaiškina ką reiškia viena ar kita vertybė, o tai gali daryti įtakos šių vertybių suvokimui, ypač kalbant apie darbuotojus ir klientus. Iš 44 analizuojamų organizacijų tik 16 organizacijų paaiškina ką reiškia jų deklaruojamos vertybės. Kai kurios organizacijos (tokių buvo dvi) skirtinguose dokumentuose pateikia skirtingas vertybes, tada lieka neaišku kokiomis vertybėmis iš tikrųjų vadovaujasi organizacija.

Dažniausiai socialiai atsakingų įmonių deklaruojamos vertybės yra pagarba bei atsakomybė. Atsakomybė arba atsakingumą dažniausiai deklaruoja mokslo įstaigos ir keletas didelių organizacijų. Tuo tarpu pati socialinė atsakomybė kaip vertybė deklaruojama gan retai, tik keturios organizacijos tai pateikia kaip vertybę. Galima daryti prielaidą, kad organizacijos būdamos socialiai atsakingos ir viešai deklaruodamos savo socialinę atsakomybę jau kaip ir vadovausi šia vertybe ir nemato prasmės dar kartą tai įvardinti. Atvirumą kaip vertybę dažniausiai deklaruoja mokslo įstaigos bei didelės organizacijos, tuo tarpu smulkaus ir vidutinio verslo įmonės šios vertybės nedeklaruoja. Bendruomeniškumą ir kūrybiškumą kaip vertybę deklaruoja tik mokslo įstaigos, tuo tarpu kitos organizacijos šios vertybės nedeklaruoja. Sąžiningumą bei toleranciją taip pat dažniausiai deklaruoja mokslo įstaigos. Atliekant analizę pastebėta, kad įmonės vykdydamos panašią veiklą renkasi gan panašias vertybes. Pavyzdžiui mokslo įstaigos, kaip jau ir buvo minėta, deklaruoja tas vertybes kurių kitos analizuojamos organizacijos nedeklaruoja. Tas pats pasakytina ir apie dideles ar smulkaus ir vidutinio verslo organizacijas. Analizė taip pat atskleidė, kad viena organizacija organizacinę kultūrą deklaruoja kaip vertybę, tačiau čia kyla klausimas: ar organizacinė kultūra gali būti vertybė, jei ji yra kuriama vertybių pagrindu.

Pateikiamas vertybių pavyzdys: < Dėmesys ir pagarba kiekvienam darbuotojui – svarbiausia organizacinės kultūros dalis> (DO5 socialinės atsakomybės ataskaita). Arba:<...laikytis savo deklaruojamų vertybių, patikimai tenkinti klientų poreikius ir tapti pavyzdine įmone, turinčia visuomenės pasitikėjimą – toks mūsų siekis, kuriuo vadovaujamės savo veikloje>. (DO8 socialinės atsakomybės ataskaita).

Gan sudėtinga buvo analizuoti **kultūrinių ryšių tinklą**. Pastebėta, kad kai kurios organizacijos norėdamos sustiprinti savo bendravimo tinklą tam pateikia specialius leidinius, kuriuose aprašoma organizacijos bendravimo kultūra, istoriniai faktai, vertybės, simbolio reikšmė ar kita informacija susijusi su organizacine kultūra. Organizacijos, kultūrinių ryšių tinklą, atkleidžia tokiuose dokumentuose kaip socialinės atsakomybės ataskaita, strateginis planas, etikos kodeksas, specialūs leidiniai, nes kiekviena organizacija pateikia skirtingą informaciją naudodama būtent tai organizacijai priimtina terminiją, sąvokas. Internetiniame tinklapyje taip pat pateikiama gan daug įdomios informacijos, reikalingos darbuotojams, visuomenei ir organizacijų klientams. Pateikiama organizacijų informacija padeda susidaryti išorinį vaizdą apie organizacijas, darbuotojų santykius

bei bendravimą su klientais. Pateikiami kai kurių organizacijų pasisakymai apie bendravimo kultūrą:

<Skatiname vadovaujančio vaidmens ugdymą ir jam teikiame didelę reikšmę, taip pat skatiname vidinę komunikaciją bei darbuotojų bendravimą. Be to, ypač atsižvelgiame į vadovų gebėjimą bendrauti ir užtikrinti kurti tinkamą darbo kultūrą, perteikiant bendros mūsų strategijos suvokimą, kuriant pasitikėjimą ja ir išipareigojimą ją įgyvendinti. Ir dialogas, ir vidinė komunikacija vaidina svarbų vaidmenį užtikrinant, kad būtų įgyvendinti mūsų tikslai ir didėtų pelnas> (DO14 organizacijos etikos kodeksas).

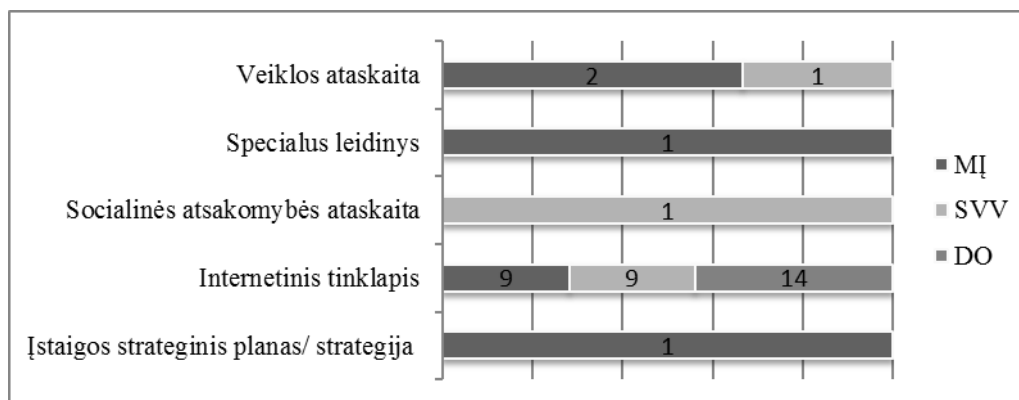
<Puoselėjame tarpusavio bendravimo kultūrą, tad nepraleidžiame progos pabūti kartu ir paminėti gražiausių metų švenčių ar įsimintinų datų> (SVV5 įmonės Socialinės atsakomybės ataskaita).

Galima daryti išvadą, kad organizacijoms svarbu užtikrinti tinkamą bendravimo kultūrą tarp darbuotojų, taip įtvirtinant pagrindines organizacijos vertybes.

Analizuojant kiek informacijos organizacijos pateikia apie **herojus/lyderius** t.y. asmenis kurie yra nusipelnę organizacijai, pastebėta, kad tokios informacijos yra labai mažai. Daugiausiai apie tai informacijos galima rasti kai kuriose mokslo įstaigų internetiniuose tinklapiuose (MĮ1; MĮ2; MĮ6; MĮ13). Šių įstaigų internetiniuose tinklapiuose yra aprašoma kuo šie asmenys yra nusipelnę įstaigai, pateikiamos nuotraukos su šiais asmenimis, taip parodant, kad jie yra svarbūs šiai organizacijai.

Simbolį turi visos analizuojamos organizacijos. Simbolis yra matomas analizuojamų organizacijų strateginiame plane, kai kurių organizacijų veiklos ataskaitose, etikos kodekse, socialinės atsakomybės ataskaitoje ir specialiuose organizacijų leidiniuose. Tačiau pastebima, kad tik keletas organizacijų paaiškina simbolio reikšmę ir šio simbolio naudojimo taisykles. Todėl suinteresuotos šalys gali simbolius interpretuoti savaip ir taip susidaryti savo t.y. individualų požiūrį apie įmonę. Norint išvengti subjektyvumo vis dėl to įmonės turėtų paaiškinti ką reiškia vienas ar kitas simbolis, kad nekiltų įvairių interpretacijų. Taip pat tik nedaugelis organizacijų parodo kokią turi atributiką su savo organizacijos simbolika (tai įvairūs rašikliai, puodeliai, kalendoriai, kepuraitės ir pan.).

Sekančiame kokybinio tyrimo etape analizuojama socialiai atsakingų įmonių **istorija**. Istorijos deklaravimas viešai sustiprina organizacijos organizacinę kultūrą. Organizacijų istorinius faktus pavyko rasti 34 organizacijų internetiniuose tinklapiuose, iš šių organizacijų trys organizacijos savo istoriją pateikia ir veiklos ataskaitoje, vienos organizacijos istoriniai faktai pateikti strateginiame plane, socialinės atsakomybės ataskaitoje. Viena iš mokslo institucijų savo istoriją pateikia specialiai tam suskurtame leidinyje. Dauguma šių organizacijų pateikia tam tikrus esminius faktus, kurie vyko nuo jų įsikūrimo pradžios, kai kurios organizacijos pateikia ilgesnius aprašymus ir tam skiria gan didelį dėmesį. Pastebėta, kad iš 13 analizuotų mokslo įstaigų nepavyko rasti tik 2 įstaigų istorinių faktų. Iš 14 analizuotų smulkaus ir vidutinio verslo organizacijų 6 organizacijos nepateikia istorinių faktų. Tuo tarpu praktiškai visos analizuotos didelės organizacijos pateikia trumpesnius ar ilgesnius faktus apie savo organizacijos istoriją, iš 16 organizacijų nepavyko rasti tik dviejų organizacijų istorinių faktų (3 pav.).

3 pav. Analizuojamų organizacijų istorijos vieta/dokumentas (vienetais)

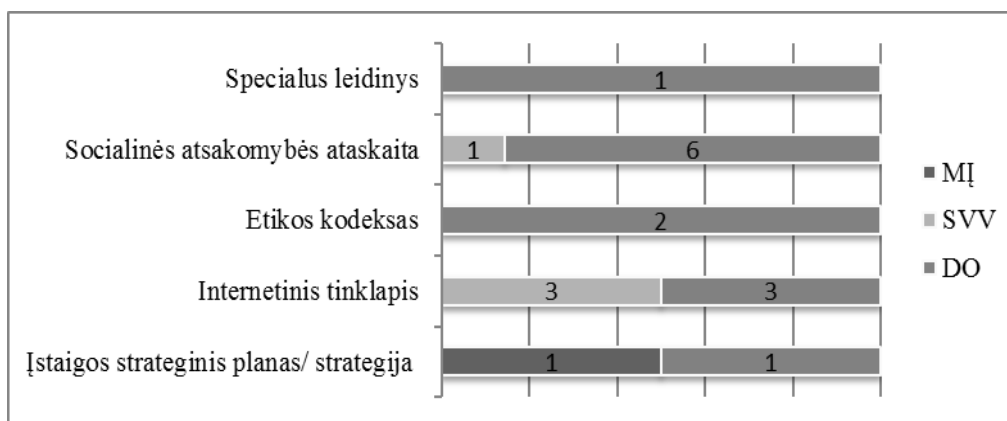
Galima daryti prielaidą, kad mokslo institucijoms ir didelėms organizacijoms yra svarbu parodyti organizacijos ilgaamžiškumą ir taip galbūt pritraukti daugiau vartotojų, klientų.

Daugelyje analizuojamų organizacijų yra puoselėjamos **tradicijos** ir įgyvendinami tam tikri **ritualai**. Plačiau yra viešinamos tik mokslo įstaigų bei didelių organizacijų tradicijos. Internetiniame tinklalapyje iš analizuotų 44 organizacijų 10 pateikia pasisakymų apie puoselėjamas tradicijas ir 8 organizacijos tokius pasisakymus pateikia socialinės atsakomybės ataskaitose. Smulkaus ir vidutinio verslo organizacijos mažiausiai skelbiai kokias tradicijas, ritualus puoselėja. Taip pat pastebėta, kad daugelis SVV ir didelių organizacijų tradicijos daugiau susijusios su socialinės atsakomybės iniciatyvomis. Gan dažnai organizacijos kaip tradiciją mini akciją „Darom“. Taip pat kaip tradicinius renginius įmonės mini didžiasias šventes kaip: Šv.Velykas, Šv.Kalėdas. Kai kuriose įmonėse gimtadieniai, įvairios sporto šventės taip pat yra išskiriami kaip tradiciniai renginiai.

Dažniausiai savo puoselėjamas tradicijas organizacijos pateikia internetiniame tinklalapyje, kai kurios iš jų tai mini ir socialinės atsakomybės ataskaitoje. Kaip pavyzdį galima pateikti citatą:

<... Pagarba praeičiai, savo šalies ir organizacijos kultūrai formuoja mūsų tapatybę ir užtikrina esamų tradicijų tęstinumą bei naujų kūrimą> (MĮ2 integruota plėtros strategija). Arba: <Kasmetinės korporatyvinės šventės, dienos, skirtos gerinti organizacijos kultūrą ir komunikaciją, ryšius su svarbiais klientais bei partneriais, generalinio direktoriaus įsakymu darbuotojams gali būti suteikiamos kaip papildomos kasmetinės atostogos> (DO15 socialinės atsakomybės ataskaita).

Paskutiniame šio kokybinio tyrimo etape analizuota kiek organizacijos pateikia **informacijos apie įgyvendinamą organizacinę kultūrą**. Iš 44 analizuotų organizacijų 14 organizacijų pateikia aprašymus apie organizacinę kultūrą. Tokią informaciją organizacijos dažniausiai pateikia socialinės atsakomybės ataskaitose, kai kurios organizacijos tai mini strateginiame plane, internetiniame tinklalapyje ar etikos kodekse.

4 pav. Analizuojamų organizacijų pasisakymų apie organizacinę kultūrą vieta/dokumentas (vienetais)

Daugiausiai pasisakymų apie organizacinę kultūrą pateikia didelės organizacijos. Iš 13 analizuotų mokslo įstaigų tik kelios pateikia pasisakymus apie organizacinę kultūrą. Iš 14 analizuotų SVV įmonių 4 įmonės pateikia aprašymus apie organizacinę kultūrą. Tuo tarpu net 9 didelės organizacijos pasisako apie puoselėjamą organizacinę kultūrą. Pateikiami kai kurių analizuotų organizacijų pasisakymai apie organizacinę kultūrą:

<Puoselėti organizacinę kultūrą, palaikant tradicijas ir įsipareigojimus pripažintoms vertybėms ir etikos normoms, puoselėjant kolegialumą, santykių brandą, formuojant vidinius bendruomenės ryšius, pagrįstu žmogiškosiomis vertybėmis, informaciniu ir komunikaciniu suderinamumu, įgyvendinant aplinkai draugiškos organizacijos idėją> (MĮ1 strateginis planas).

<... Pagarba praeičiai, savo šalies ir organizacijos kultūrai formuoja mūsų tapatybę ir užtikrina esamų tradicijų tęstinumą bei naujų kūrimą> (MĮ2 integruota plėtros strategija).

<...Formuojant ar keičiant organizacijos kultūrą svarbu šį procesą įgyvendinti kaip bent kokią kitą pokytį, todėl reikia vadovautis visais pokyčių valdymo dėsniais ir atminti, kad svarbiausia organizacinės kultūros formavimo „varomoji jėga“ yra vadovai>. (SVV9 internetinis tinklapis).

<Naujos organizacinės kultūros formavimo kryptis –susijusi su organizacijos grupės, kaip vieningos organizacijos, vystymusi: siekiama sukurti modernią, efektyvią ir dinamišką organizaciją. Siekiama organizacijos, kurioje veikla grindžiama bendromis vertybėmis, reikiamos kompetencijos ir pagrindinių darbuotojų pamaina formuojama nuosekliai bei kryptingai, o vidinė aplinka didina darbuotojų įsitraukimą> (DO3 Internetinis tinklapis).

< Dėmesys ir pagarba kiekvienam darbuotojui – svarbiausia organizacinės kultūros dalis> (DO5 socialinės atsakomybės ataskaita).

<... personalo politika orientuota į darbuotojų profesinių gebėjimų ugdymą ir organizacijos kultūros, kuriančios didesnę vertę patiems darbuotojams ir visuomenei, formavimą...>. <...laikytis savo deklaruojamų vertybių, patikimai tenkinti klientų poreikius ir tapti pavyzdine įmone, turinčia visuomenės pasitikėjimą – toks mūsų siekis, kuriuo vadovaujamės savo veikloje>. (DO8 socialinės atsakomybės ataskaita).

<...daroma prielaida, kad visi turime vidinį kelrodį, padedantį atskirti, kas teisinga, o kas ne. Kaip mums seksis paversti tai tinkamu elgesiu bei toliau stiprinti mūsų organizacinę kultūrą, priklauso nuo kiekvieno iš mūsų>. (DO12 etikos kodeksas).

<...Stengiamės kurti organizacinę kultūrą kuri orientuota į šeimos ir darbo balansą> (DO12 socialinės atsakomybės ataskaita).

<... Mūsų organizacinė kultūra atvira trokštantiems siekti geriausio!> (DO13 internetinis tinklapis).

<Kasmetinės korporatyvinės šventės, dienos, skirtos gerinti organizacijos kultūrą ir komunikaciją, ryšius su svarbiais klientais bei partneriais, generalinio direktoriaus įsakymu darbuotojams gali būti suteikiamos kaip papildomos kasmetinės atostogos. Bendrovėje įkurtas Socialinių reikmių fondas. Jis skirtas organizacijos kultūrai plėtoti bei darbuotojų socialinėms reikmėms pagal patvirtintus šio fondo nuostatus...> (DO15 socialinės atsakomybės ataskaita).

Galima pastebėti, kad iš 44 analizuojamų organizacijų tik 14 organizacijų pavyko rasti informacijos ir pasisakymų apie organizacinę kultūrą. Pateikiama 3 lentelė kurioje vaizduojama kiek organizacinės kultūros elementų atskleidžia šios 14 organizacijų kurios pateikia informaciją apie savo vykdomą organizacinę kultūrą.

3 lentelė. Organizacinės kultūros elementų matomumas organizacijose

Įmonės kodas	Vertybės	Bendravimas organizacijoje	Herojai /lyderiai	Simboliai	Istorijos	Ritualai (tradicijos)
MĮ						
SVV3						
SVV5						
SVV7						
SVV9						
DO3						
DO5						
DO7						
DO8						
DO10						
DO12						
DO13						
DO14						
DO15						

Matyti, kad organizacijos kurios pasisako apie vykdoma organizacinę kultūrą pateikia gan nemažai informacijos ir apie kitus organizacinės kultūros elementus. Čia reiktų atkreipti dėmesį, kad didelės organizacijos daugiausiai dėmesio skiria organizacinei kultūrai, mažiausiai mokslo įstaigos.

Daroma išvada, kad organizacijos į savo veiklą integruoja organizacinę kultūrą, ją formuodamos vertybių, simbolių, istorijų ir kitų organizacinės kultūros elementu pagrindu. Kaip matome iš šio tyrimo, kai informacija apie organizacijas gaunama tik ta, kuri yra pateikiama vieša, esama pakankamai daug organizacinės kultūros elementų, tačiau apie tikrąją organizacinę kultūrą sudėtinga spręsti remiantis tik šiuo tyrimu. Kiekybinis tyrimas leistų pagrįsti, kiek organizacinė kultūra yra įgyvendinama darbdavių bei kaip suvokiama darbuotojų.

Išvados

1. Organizacinei kultūrai ištirti gali būti pasirinkti tiek kokybiniai tiek kiekybiniai tyrimo metodai. Populiariausi jų vertinant organizacinę kultūrą yra anketinė apklausa, interviu, dokumentų analizė bei stebėjimas. Tačiau dažniausiai organizacinės kultūros tyrimuose naudojami kiekybiniai metodai. Tyrinėjant organizacinę kultūrą siūloma neapsiriboti tik kiekybiniais metodais. Mokslininkai siūlo taikyti ir kokybinius ir kiekybinius tyrimo metodus, nes jie papildo vienas kitą. Be to abiejų metodų taikymas užtikrina geresnį supratimą apie organizacinę kultūrą. Kokybinio tyrimo didžiausias privalumas yra analizės gylis, kiekybinio tyrimo imties dydis, apibendrinimas ir kiekybiniai rezultatai. Šie tyrimai papildo kiekybinę medžiagą, detalizuoja statistinius duomenis. Teigtina, kad tiriant organizacinę kultūrą turėtų būti naudojami bent keli tyrimo metodai, kad gauti geriausią supratimą apie vyraujančią organizacinę kultūrą organizacijoje.

2. Atlikta kokybinio tyrimo analizė atskleidė, kad organizacijos į savo veiklą integruoja organizacinę kultūrą, ją formuodamos vertybių, simbolių, istorijų, ritualų, tradicijų ir kitų organizacinės kultūros elementų pagrindu. Pakankamai daug informacijos apie organizacinę kultūrą randama įmonių internetiniuose tinklapiuose, socialinės atsakomybės ataskaitose, etikos kodeksuose, strateginiuose planuose. Daugiausiai informacijos galima rasti apie vertybes, simbolius, istorijas, ritualus. Gan mažai informacijos pateikiama apie bendravimą, herojus/lyderius. Organizacinės kultūros elementų sklaida skatina darbuotojų vieningą elgesį bei mąstymą, ugdo lojalumą ir susitapatinimą, skatina adaptavimąsi bei grupinį darbą, formuoja organizacijos išskirtinumą bei informuoja visuomenę ir kitus su organizacija susijusius asmenis apie esamą organizacinę kultūrą konkrečioje organizacijoje. Remiantis tik šiuo tyrimu spręsti apie tikrąją organizacinę kultūrą negalime. Norint sužinoti kaip organizacijoje organizacinė kultūra yra įgyvendinama darbdavių bei suvokiama darbuotojų būtų naudinga atlikti anketinę apklausą, kas yra planuojama padaryti sekančiame tyrimo etape.

Literatūros sąrašas

1. ALVESSON, M. (2002). *Understanding Organizational Culture*. Sage Publications: London, Thousand Oaks, New Delhi.
2. BILEVIČIENĖ, T., JONUŠAUSKAS, S. (2011). *Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose*. Vilnius: MRU.
3. CRESWELL, J. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
4. DRISKILL, G. W., BRENTON, A. L. (2005). *Organizational Culture in Action. A culture Analysis Workbook*. UK: Sage publication.
5. DUGAN, S., MARACINE, M.S. (2013). Research methods used analyzing organizational culture. *Economic Science Series*, vol. 19, P. 413–419.
6. YAUCH, A., STEUDEL, J. (2003). Complementary Use of Qualitative and Quantitative Cultural Assessment Methods. *Organizational Research Methods*, vol. 6, No. 4, P. 465–481.
7. JANIČIJEVIĆ, N. (2011). Methodological approaches in the research of organizational culture. *Economic Annals*, vol. 56 (189), P. 69–99.
8. JUNG, T., SCOTT, T., DAVIES, H.T.O. (2009). Instruments for Exploring Organizational Culture: A Review of the Literature. *Public Administration Review*, vol. 18, P. 1089–1096.
9. MARTIN, J. (2002). *Organizational Culture: Mapping the Terrain*. London: Sage.
10. MOBLEY, W.H., WANG L., FANG K. (2005). Organizational culture: Measuring and developing it in your organization [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-09-15]. Prieiga internete: <http://www.ceibs.edu/link/latest/images/20050701/1394.pdf>.
11. MOREY, N. G., MOREY, R. V. (1994). Organizational culture: the management Approach. *Annals of Anthropological Practice*, vol. 14 (1), P. 17–26.
12. PIKČIŪNAS, A. (2002). *Organizacijos ryšių sistema*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
13. PIKTURNAITĖ I., PAUŽUOLIENĖ J. (2013). Organizacinė kultūros institucionalizavimas. *Tiltai*, nr. 4, P. 93–108.

14. SCHEIN, E.H. (2004). Organizational culture and leadership. 3th edition. USA: Copyright.
15. SCHUR, L., KRUSE, D., BLANCH, P. (2005). Corporate Culture and the Employment of Persons with Disabilities. Behavioral Sciences and the Law, no. 23, P. 3–20.
16. SCOTT T., MANNION R., DAVIES H., MARSHALL M. (2003). The quantitative measurement of organizational culture in health care: A review of the available instruments. Health Services Research, Vol. 38, P. 923–945.
17. STANIULIENĖ, S., DILIENĖ, D. (2014). Organizacijų kultūrų tyrimai: problemos ir galimybės. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, nr. 72, P. 79–93.
18. ŠIMANSKIENĖ, L., SANDU, L. (2013). Organizacinės kultūros vertinimo metodai. Regional Formation and Development Studies, nr. 2 (10), P. 201–210.
19. TARAS, V., ROWNEY, J., STEEL, P. (2009). Half a century of measuring culture: Review of approaches, challenges, and limitations based on the analysis of 121 instruments for quantifying culture. Journal of International Management, no. 15, P. 357–373.
20. TUCKER, R. W., MCCOY, W.J., EVANS, L.C. (1990). Can questionnaires objectively assess organizational culture? Journal of Managerial Psychology, vol. 5, P. 4–11.
21. UDDIN M, J., LUVA R, H., HOSSIAN, S. M. (2013). Impact of Organizational Culture on Employee Performance and Productivity: A Case Study of Telecommunication Sector in Bangladesh. International Journal of Business and Management, no. 8 (2), P. 63–77.

Summary

ORGANIZATIONAL CULTURAL ELEMENTS INVESTIGATION USING QUALITATIVE METHOD

Dr. Jurgita Paužuolienė

Klaipėda State University of Applied Sciences

The article presents the organizational culture research methods which can be used in the organizational culture assessment. Both qualitative and quantitative research methods can be chosen for organizational culture assessment. The most popular methods of organizational culture assessment are a questionnaire survey, interview, document analysis and observation. Referring to the performed analysis it is maintained that the quantitative methods are among the most frequently used ones in organizational research. Nevertheless, it is suggested not to limit the choice of methods solely by quantitative ones when conducting research in the organizational culture; researchers recommend to apply both qualitative and quantitative research methods, because they complete each other. Besides, application of both methods ensures better understanding of organizational culture.

The aim of the article is to investigate the organizational culture in the context of socially responsible organizations, using a qualitative research method.

Tasks:

To analyze the methods applied in organizational cultural research.

To investigate the organizational culture of socially responsible organizations using a qualitative research method.

Methods: scientific literature analysis, systematization, generalization and comparison methods. The study used qualitative research - document analysis.

Analysis of documents and websites of the organizations was performed with the aim to find out what particular elements of organizational culture are displayed and can be seen by the public, employees of the organization and other stakeholders. The performed analysis revealed that information about organizational culture were available only in case of 14 organizations of 44 analysed ones. It can be seen that the organizations that speak out about their organizational culture provide considerable information about other elements of organizational culture as well. Here, it should be noted that the most attention to organizational culture is given by large organizations, while educational institutions give the least attention to this issue.

Having conducted the qualitative research, assessment of organizational culture in the context of socially responsible organizations was made. Its findings revealed that socially responsible organizations integrate organizational culture into their activities shaping the culture on the basis of values, symbols, stories, rituals, traditions and other organizational culture elements. Considerable information on organizational culture is found on websites of organizations, in their social responsibility reports, codes of ethical conduct, strategic plans. It was found that considerable information about organizational culture is made available by the major part of social responsible organizations, thereby providing their stakeholders with an opportunity to familiarize more closely with the organizational culture of an organization. The research findings allow stating that socially responsible organizations implement organizational culture in their practice and disseminate the culture in various documents.

Key words: organizational culture, elements, qualitative research.

PEDAGOGAS ŠIUOLAIKINIAME IKIMOKYKLINIAME IR PRIEŠMOKYKLINIAME UGDYME

*Auklėtoja metodininkė Giedrė Petrošienė
Klaipėdos lopšelis-darželis „Aitvarėlis“*

Anotacija

Šiuo metu ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje vyksta socialiniai ir ekonominiai pokyčiai, kurie kelia vis naujesnius reikalavimus pedagogams. Sparčiai besikeičiančioje visuomenėje reikalingi tie pedagogai, kurie stengiasi įgyti daugiau žinių, patirties savo darbo sferoje, tinkamai susiorientuoti socialinėse situacijose bei sėkmingai adaptuotis šiandieniam gyvenime. Ikimokyklinio ugdymo įstaigose pedagogų žinios ir sugebėjimai tampa pagrindiniu švietimo kaitos stimulu. Šiuolaikiniams pedagogams keliama reikalavimai nebetelpa į kvalifikacijos sampratą, apibrėžtą žiniomis, gebėjimais, mokėjimais ir įgūdžiais. Svarbu tampa tai, kaip pedagogas geba įgytą kvalifikaciją realizuoti veikloje, remdamasis asmeninėmis savybėmis, požiūriu ir vertybėmis, siekti veiklos rezultatų. Todėl, kaip teigia daugelis mokslininkų (Merfeldienė, Venclovienė, Stankaitienė, Karpovienė, 2004), yra svarbu, kad pedagogai keltų savo kvalifikaciją bei kompetencijos lygį. Tokiu būdu bus plėtojamas ir tobulinamas ikimokyklinio ugdymo įstaigų valdymas, dedamos pastangos, kad įstaigos galėtų kompetentingų darbuotojų dėka sėkmingai parengti vaikus tolesniam kokybiškam ugdymui.

Reikšminiai žodžiai: pedagogas, šiuolaikinis ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas, kompetencija, informacinės technologijos.

Išvadas

Tyrimo aktualumas. Šiuolaikinis ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas diktuoja pedagogams, kad jie turi jausti ne tik pašaukimą šiam darbui, bet ir būti veiklūs, aktyvūs, drąsūs naujovėms, sugebantys dirbti komandoje, sprendžiantys iškilusias problemas, konfliktus tarp kolegų, vaikų tėvų bei pačių vaikų. Dirbant su šiuolaikiniais vaikais ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigoje net nepastebima kaip naujosios technologijos, tėvelių ir vaikų norai pastūmėja pedagogus nuolat domėtis ir atnaujinti savo žinias ir tapti šiuolaikinių ugdymo priemonių ir būdų ieškotojais ir žinoma taikytojais. Jei anksčiau pasiruošti ugdomosioms veikloms užtekdamo paveikslėlių, knygučių, plastikinių ar pliušinių žaisliukų ar figūrėlių, tai dabartinės ugdymo proceso organizavimo tendencijos mums parodo, kad dabar vaikams reikia didelių paveikslų pasitelkiant projektorius, edukacinius filmukus ir judančias iliustracijas, pažintines, tiriamąsias veiklas realioje aplinkoje ir situacijose, kurios daug labiau įtraukia vaikus į mokymosi procesą ir į tyrinėjimo džiaugsmą bei naujus pojūčius.

Tyrimo objektas - pedagogų profesinės kompetencijos šiuolaikiniame ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme.

Tyrimo tikslas - atskleisti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų ir gebėjimų reikšmingumą šiuolaikiniame ugdyme.

Sparti kaita pedagoginiame pasaulyje verčia ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogus nuolat atsinaujinti, tobulinti savo žinias, priimti nuolatinį mokymąsi ir iškelti problemą klausimą: kokiomis pedagoginėmis kompetencijomis ir gebėjimais turi pasižymėti pedagogas šiuolaikiniame ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdyme?

Pedagogo šiuolaikiniame ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme sampratai tirti taikytas teorinis tyrimo metodas – mokslinės literatūros analizė.

Pedagogo samprata ir kompetencijų svarba pedagogui

Pradedant analizuoti pedagogo vaidmenį ir reikšmę šiuolaikiniame ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme, pirmiausia derėtų susipažinti su oficialiu, LR Švietimo įstatyme (2003) aprašytu pedagogo apibrėžimu, kuriame pedagogas apibūdinamas kaip asmuo, įgijęs valstybės nustatytą išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją. Įgijęs išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją pedagogas turi atlikti pedagogo funkcijas ir pareigas, kurios nurodomos „Pavyzdiniame auklėtojo

pareigybės aprašyme“ (2005) ir kuriose teigiama, kad šiandieniniam pedagogui organizuojant ir vykdant ugdomąjį procesą grupėje, būtina atsižvelgti į individualius vaikų ugdymosi poreikius ir amžių, įstaigos ikimokyklinio ugdymo programos tikslus, vadovautis Ikimokyklinio ugdymo įstaigos higienos normomis ir taisyklėmis ir nuolat tobulinti savo kvalifikaciją.

Taip dirbama jau daugybę metų, tačiau šis tradicinis pedagogo vaidmuo, kuris būdavo suprantamas kaip ugdymo proceso organizatorius ir dalyvis keičiasi, ir kaip teigia Braslauskienė (2012) pedagogas tampa ne tik savo veiklos vykdytoju, bet ir nuolat besimokančiuoju savo veikloje. Tęsiant ir remiantis aukščiau paminėta autore, dabartinė visuomenė dažnai pavadinama informacine, o Braslauskienės (2012) teigimu, informacinė visuomenė gimdo žinių visuomenę ir yra suprantama, kad žinios yra turtas, bet jos greitai sensta. Todėl kinta pedagogo vaidmuo: pedagogas yra laikomas mokymosi organizatoriumi, mokymosi galimybių kūrėju, mokymosi patarėju, partneriu, tarpininku tarp ugdytinio ir įvairių šiuolaikinių informacijos šaltinių. Todėl reikalingi pedagogai, kurie nuolat tobulinasi, domisi, generuoja, kuria ir diegia naujas idėjas, bei tobulina, atnaujiną savo kompetencijas ir žinoma kvalifikaciją.

Išanalizavus autorių Abramauskienės, Kirliauskienės (2008) pateiktą informaciją, suprantama, kad įgyti kompetencijų ir gebėjimų pedagogas gali dviem labai paprastoms sąlygoms. Pirma, tam jis turi būti pasirengęs psichologiškai, kitaip sakant turėti motyvą mokytis, antra, jis turi turėti tam tikrų pradinių įgūdžių, kad galėtų suvokti naujas mokymosi vertybes. Pradiniai įgūdžiai, arba fiksuotos nuostatos bei poreikis kelti kvalifikaciją įtraukia pedagogą į nuolatinio ir nepertraukiamo mokymo(si) procesą. Pateiktą informaciją apie nuolatinį pedagogų mokymąsi ir atsinaujinimą papildo ir pagrindžia autorė Jurašaitė-Harbison (2004), kuri pabrėžia, kad kiekvieno pedagogo kvalifikacijos kėlimą ir nuolatinį atsinaujinimą įtakoja vidiniai ir išoriniai, materialiniai ir moraliniai veiksniai, o labiausiai pedagogų profesinę kaitą lemia profesinio tobulėjimo poreikis, naujos pedagoginės idėjos, švietimo sistemos kaita ir nauji projektai, bet svarbus ir pirminių profesinių kompetencijų, įgytų studijų laikotarpiu, įtvirtinimas, atnaujinimas bei tobulinimas. Siekdamas išspręsti ugdomojo darbo sunkumus kiekvienas ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogas kelia savo profesinę kvalifikaciją. Kitaip tariant - pedagogas tampa mokiniu siekdamas patenkinti savo profesinės raidos poreikius ir išspręsti konkrečias pedagoginio proceso dilemas, iškilusias tuo metu. Taigi, galima teigti, kad pedagogas, ieškodamas sprendimų ir atsakymų į išylančius klausimus, nuolat siekia išmokyti ką nors naujo. Jis pats numato mokymosi tikslus priklausomai nuo to kurią savo darbo sritį nori tobulinti. Jis pats pasirenka tokius mokymosi metodus, kurie geriausiai atitinka jo unikalų mokymosi stilių.

Anot Laužacko (2005), šiuolaikinėje aplinkoje kompetencija, žinios ir sugebėjimai yra laikomi vienu iš svarbiausių veiksnių. Egzistuoja įvairių kompetencijos sampratų interpretacijų ir apibrėžimų. Kompetencijos sąvoka dažnai tapatinama su kvalifikacija, kadangi šių sąvokų skirtumai nėra dideli. Tačiau, kvalifikacija įgaunama mokymo institucijoje, o kompetencija pasireiškia praktinėje veikloje. Sudėtinė kvalifikacijos dalis – žinios suprantamos, kaip sugebėjimas atgaminti atmintyje anksčiau gautą informaciją, atpažinti faktą, apibrėžimą, sąvoką, dėsni ir kt.

Išsamią kompetencijų analizę ir jų svarbą pedagogui pateikia Malinauskienė (2010), kuri teigia, jog kompetencijos sąvoka pabrėžiama ir aptariama daugelyje švietimo veiklą reglamentuojančių dokumentų. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2003) kompetencija apibrėžiama kaip mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 patvirtintoje Pedagogų rengimo koncepcijoje pažymima, kad pedagogo kompetenciją sudaro tokie glaudžiai susiję dėmenys: bendroji kultūrinė kompetencija; dalykinė kompetencija; pedagogo profesinė kompetencija. Pedagogų rengimas tikslingai nukreipiamas ir pedagogo praktiniam darbui būtinai kompetencijai ugdyti.

Bendruosiuose Europos principuose pedagogų kompetencijoms ir kvalifikacijoms (Common European Principles for Teacher Competences and qualifications, 2005) teigiama, kad pedagogas turi gebėti efektyviai dirbti: 1) su žmonėmis (vaikais, kolegomis ir kitais partneriais); 2) su informacija, technologijomis ir žiniomis; 3) su visuomene ir visuomenėje vietiniu, regioniniu, nacionaliniu, europiniu ir globaliniu lygmenimis. Apibendrinant galima teigti, kad pedagogų

kompetencijas galima apibūdinti kaip bendrųjų kompetencijų specifinę išraišką, kuri yra svarbi kiekvienai profesinei veiklai, ir kaip asmens savitą raišką jam sėkmingai sprendžiant profesines problemas, pagrįstą jo profesiniais, pedagoginiais ir asmeniniais gebėjimais. Pedagogo profesija reikalauja specialaus pasirengimo konkrečiai veiklai, nuolatos kintančių socialinių vaidmenų, todėl ryškėja atitinkamos srities specialistų (mūsų atveju – ikimokyklinio ugdymo pedagogų) profesinių kompetencijų apibrėžties ir aptarimo svarba.

Visa mokslininkų ištirta ir pateikta informacija puikiai atspindi visas šio laikmečio tendencijas ir atspindi praktinėje pedagogų veikloje, kuria mes bandome labai lanksčiai ir kiek įmanoma greičiau pritaikyti prie šiuolaikinio ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo. Kitas, pedagogui labai svarbus aspektas, kurį, mes praktikai įžvelgiame tai – pedagoginis profesionalumas, kuris įvairiuose šaltiniuose įvardinamas, kaip pagrindinė kokybiško ikimokyklinio ugdymo sąlyga. Palanki pedagogo ir kitų pedagogų bei specialistų sąveika su vaiku turi lemiamą įtaką gerai vaiko savijautai ir jo įgyjamai patirčiai. Pedagogai bei specialistai reflektuoja vaikų ugdymo kokybę bei veiksmingumą, vertina vaikų ugdymosi pasiekimus bei numato tolesnio ugdymo uždavinius.

Taip pat, mes kaip profesionalai, keliame sau svarbią užduotį, į šiuolaikinį ugdymo procesą kuo dažniau ir daugiau įtraukti tėvus, kad susitelkus kartu pasiektume daug geresnių vaikų ugdymo rezultatų ir išliktų ugdymo tęstinumas ir už ugdymo įstaigos ribų, nes tėvai – svarbiausi vaikų ugdytojai. Kaip pabrėžiama „Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše“ (2015), tėvai yra atsakingi už vaiko gerovę, sveikatą ir kokybišką ugdymą. Su tėvais tariamasi dėl jų vaikų ugdymo tikslų, ugdymosi rezultatų, turinio, ugdymo proceso organizavimo, atsižvelgiama į jų lūkesčius bei individualias vaikų galias ir skirtingą ugdymosi patirtį. Ugdymo įstaigose pripažįstami ir gerbiami šeimų kultūriniai ir socialiniai skirtumai.

Bendrąją prasme galima teigti, jog šiuolaikiniam pedagogui norint neįstrigti gyvenimo verpetuose ir atsilaikyti prieš mestus iššūkius, privalu gerai mokėti naudotis dideliais informacijos šaltiais, naujausiomis technologijomis ir savo profesionalumu. Įgyta profesinė patirtis nėra statiška ir sukaupta visam laikui, todėl pedagogui reikia mokėti prisitaikyti prie kintančių sąlygų ir naudotis jų teikiamomis galimybėmis. Itin svarbu tobulinti ir plėtoti komunikacines, vadybines, projektines veiklos, mokymosi visą gyvenimą, socialinę, bendrakultūrinę kompetencijas. Didelę reikšmę įgyja nuolatinis pedagogų kompetencijų plėtojimas, kvalifikacijos kėlimas, įgalinantis plėtoti ir tobulinti ikimokyklinio ugdymo organizacijų valdymą, formuluoti naujus ugdymo tikslus ir uždavinius, rengti ugdymo programas, atitinkančias šiuolaikinės visuomenės poreikius.

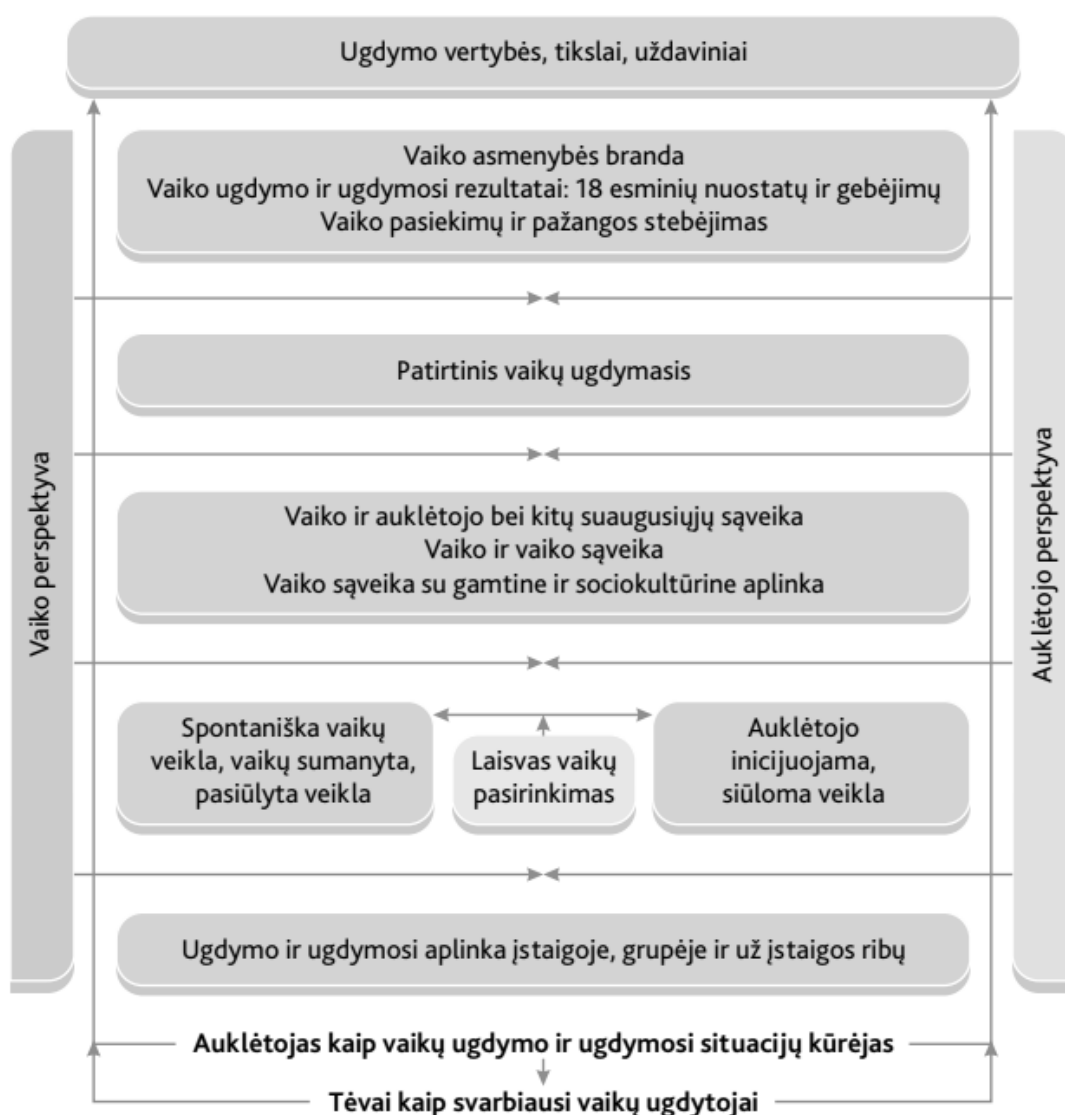
Šiuolaikinio ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo samprata

Norint keisti ar kažką atnaujinti ir patobulinti pirmiausia derėtų labai gerai įsigilinti ir suprasti ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpsnį, kuris anot „Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašo“ (2015), yra vertingas pats savaime. Šiame amžiuje vyksta intensyvus biologinis vaiko smegenų brendimas, sąlygojantis vaiko prigimtinių galių sklaidą, fizinę, kognityvinę, emocinę, socialinę jo raidą bei lemiantis vaiko mokymosi mokykloje ir tolesnio gyvenimo sėkmę. Vaiko smegenų brendimą ir prigimtinių galių plėtrą skatina kokybiškas ugdymas ir ugdymasis, grindžiamas sąveika ir dialogiškumu. Kokybiškas ikimokyklinis ugdymas mažina atskirtį tarp vaikų, augančių palankiose ir nepalankiose sąlygose (skurdas, socialinės rizikos šeima, migracija), didina ugdymo prieinamumą, yra vertinga prevencinė ankstyvo iškritimo iš švietimo sistemos, saviraiškos sunkumų mažinimo priemonė. Todėl ir ikimokykliniame ugdyme dėmesys yra skiriamas vaikui ir jo ugdymuisi. Siekiama puoselėti vaiko orumą, atsižvelgti į jo nuomonę, suteikti vaikui teisę pačiam pasirinkti veiklas, pačiam spręsti dėl dalyvavimo pasiūlytose veiklose. Ugdymo procese svarbios tokios vertybės kaip tolerancija, socialinis teisingumas, lygiavertiškumas. Pripažįstama, kad vaiko ugdymasis vyksta viso įstaigoje praleidžiamo laiko metu.

Ikimokyklinio ugdymo tikslas – padėti vaikams išsiugdyti savarankiškumo, sveikos gyvensenos, pozityvaus bendravimo su suaugusiais žmonėmis ir bendraamžiais pradmenis, pažinti savo šalį, pradėti mokytis kūrybiškumo ir mokėjimo mokytis. Į ikimokyklinio ugdymo įstaigas priimami vaikai nuo gimimo iki 6 (išimtiniais atvejais – iki 5) metų. Tai yra iki tol, kol jie pradės

lankyti priešmokyklinę grupę. Ikimokyklinis ugdymas vykdomas pagal ikimokyklinio ugdymo programą, kurią rengia ikimokyklinio ugdymo įstaigos komanda. Prieš rengdami programą vadovai ir auklėtojai ištiria lankančių vaikų bei šeimų poreikius ir į juos atsižvelgia. Rengdami programą jie taip pat vadovaujasi švietimo ir mokslo ministro patvirtintais ikimokyklinio ugdymo programų kriterijais (<https://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimo-sistema-ikimokyklinis-ugdymas>).

Ikimokyklinis ugdymas remiantis organizuojamas ir vykdomas remiantis: įsakymu „Dėl Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašo“ pakeitimo, „Ikimokyklinio ugdymo metodinėmis rekomendacijomis“ (2015), „Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašu“, „Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašu“, „Metodinėmis rekomendacijomis ikimokyklinio ugdymo programai rengti“, „Nevalstybinės įstaigos, vykdančios ikimokyklinio ir / ar priešmokyklinio ugdymo programas, steigimas“ nurodymais, „Lietuvos higienos normomis įstaigoms, vykdančioms ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programą“, „Maitinimo organizavimo tvarkos aprašu“, „Privalomo ikimokyklinio ugdymo nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašu“, „Rekomendacijomis savivaldybėms dėl centralizuoto vaikų priėmimo į švietimo įstaigų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes“ ir kt.

1 pav. Visuminė ikimokyklinio ugdymo samprata

Šaltinis: Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2015, 2 p.

Veiksmingas ikimokyklinis ugdymasis yra orientuotas į svarbiausią pasiekimą – vaiko asmenybės brandinimą, taip pat į sėkmingą jo ugdymosi pažangą ir gerus pasiekimus visose 18

pasiekimų sričių. Požiūris į ikimokyklinį ugdymą keičiasi ir vis daugiau kalbama bei rašoma, kad kokybiškas ikimokyklinis ugdymas apibūdinamas kaip „turiningas vaiko gyvenimas ikimokyklinio ugdymo grupėje, užtikrinantis gerus vaiko pasiekimus įvairiose ugdymosi srityse ir jo galias atitinkančią optimalią pažangą“ (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2015). Šiuolaikiniame ikimokykliniame ugdyme vyrauja siekis užtikrinti į vaiką orientuotą ugdymą, pripažįstant jį lygiaverčiu ugdymo proceso partneriu, bei laiduoti kokybišką ikimokyklinį vaiko ugdymąsi keičia požiūrį į ikimokyklinio ugdymo programą. Ikimokyklinio ugdymo programa vis labiau suprantama kaip visuma (žr. pav. 1), kurioje yra numatyti vaikų ugdymo tikslai, uždaviniai bei rezultatai (tai, ko siekiama), ugdymo ir ugdymosi turinys, ugdymo proceso dalyvių sąveika, pedagoginės strategijos, ugdymosi aplinka ir priemonės (kaip siekiama vaiko ugdymosi rezultatų); vaiko pasiekimų ir pažangos vertinimas (iš ko žinome, ar rezultatai pasiekti).

Priešmokyklinio ugdymo tikslas – užtikrinti optimalią vaiko raidą, atsižvelgiant į jo asmens unikalumą ir ugdymosi poreikius, padėti pasirengti sėkmingai mokytis mokykloje. Priešmokyklinis ugdymas vykdomas pagal švietimo ir mokslo ministro patvirtintą Priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą. Priešmokyklinis ugdymas privalomas nuo 2016 m. rugsėjo 1 d. Priešmokyklinio ugdymo programą įgyvendina priešmokyklinio ugdymo pedagogas. Minimali priešmokyklinio ugdymo programos trukmė yra 640 valandų. Priešmokyklinis ugdymas pradedamas teikti vaikui, kai tais kalendoriniais metais jam sueina 6 metai. Jis gali būti teikiamas anksčiau tėvų (globėjų) prašymu, vadovaujantis švietimo ir mokslo ministro patvirtintu Vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašu (2005), bet ne anksčiau, negu jam sueina 5 metai. Nuo 2018 m. rugsėjo priešmokyklinis ugdymas gali būti teikiamas anksčiau tėvų (globėjų) sprendimu, bet ne anksčiau, negu vaikui sueina 5 metai. Tėvai (globėjai) turi teisę kreiptis į pedagoginę psichologinę tarnybą arba švietimo pagalbos tarnybą, kurios aptarnavimo teritorijoje yra švietimo teikėjas, dėl 5 metų vaiko brandumo ugdytis pagal priešmokyklinio ugdymo programą vertinimo. Pagrindiniai dokumentai kuriais remiantis organizuojamas ir vykdomas priešmokyklinis ugdymas: „Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa (2014)“, „5 metų priešmokyklinuko diena ugdymo įstaigoje“, „Dėl Priešmokyklinio ugdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo ir kiti, kurie išvardinti prie ikimokyklinio ugdymo organizavimo (<https://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-priesmokyklinis-ugdymas>).

Pedagogų įžvalgos apie pokyčius šiuolaikiniame ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme

Pastebima, kad vaikams reikia vis daugiau pagalbos kasdieninėje veikloje, norėtusi, kad jie būtų mažiau priklausomi nuo suaugusiųjų, labiau savarankiškesni, todėl siekiama įtraukti kuo daugiau patirtinio, pažintinio-tiriamąjo ugdymo elementus ir žinoma remiamasi vaikų pasiekimų aprašu ir jame pateikiamomis rekomendacijomis. Tokias pat įžvalgas pateikia ir Landsbergienė (2013), kuri teigia, jog vaikai geriausiai mokosi per pojūčius, siedami naują informaciją su jau turima. Tą efektyviai galima daryti tik suprantant vaiko aplinkos kontekstą ir integruojant temas: jeigu kalbame apie ryklius, tai kalbame apie tai, kur jie gyvena, skaičiuojame jų dantis, kalbame apie jų pelekų formas, skaitome apie juos knygas ir t.t. ir pan. Žodžiu, pasineriame į ryklių pasaulį. Tik taip vaikui bus įdomu, tik taip jis įsidėmės, tik taip jis gyvens tuo, ką patiria darželyje ar mokykloje. O juk būtent ta vidinė motyvacija ir yra svarbiausia - tą įrodė jau begalė tyrimų.

Daroma prielaida, kad informacinės kompiuterinės technologijos (toliau tekste – IKT), sudaro galimybę veiksmingiau įgyvendinti ugdymo(-si) uždavinius, labiau orientuotis į ugdytinį, plėtoti IKT kompetenciją. Informacinių ir komunikacinių technologijų taikymas ugdyme yra spartus žingsnis į priekį. Mokslo pažanga skatina diegti ir plėsti naujas informacines technologijas ir ikimokykliniame ugdyme, įtraukti IKT į ugdymo(si) procesą, nes vaikai yra smalsūs, aktyviai domisi įvairiomis naujovėmis. Apie ikimokyklinių pedagogų informacinių technologijų naudojimo kompetencijos svarbą pabrėžia Dagienė (2003), kurios nuomone, IKT vis labiau įsiliesia į mokymo ir mokymosi procesą, tampa neatsiejama jo dalimi. Visuomenės pokyčiai, milžiniška technologijų plėtra ir įvairovė verčia naujai žvelgti į mokymą kaip visuotinį procesą. Iš esmės kinta mokymo

konceptijos, pedagoginės nuostatos, tikslai, metodai. Šiuolaikines informacines priemones ir technologijas skatinama vartoti visuose mokomojo proceso lygmenyse, mokant ir besimokant įvairių dalykų. Informaciniai įgūdžiai apibrėžiami kaip informacijos tvarkymo kompiuteriu įgūdžiai. Informacinius įgūdžius galima apibūdinti kaip gebėjimą apdoroti informaciją, t. y. ją suieškoti bet koku pavidalu – tiek popieriniu, tiek kompiuteriniu, atrinkti šaltinius, toliau – susisteminti informaciją pagal svarbą, išrinkti esminius fragmentus, sutvarkyti juos, rezultatus pateikti tinkamiausia forma.

Kaip jau minėta anksčiau šiuolaikinis pasaulis neišsivaizduojamas be kompiuterio, be interneto, kitų interaktyvių įrankių bei technologijų, jas įvairiai naudoja kiekvienas informacinės visuomenės pilietis. Pedagogas – ne išimtis, priklausomai nuo „entuziazmo, kūrybiškumo, nuo galimybių ir noro mokytis, naudodamas IKT gali tapti puikiu mokinių pagalbininku daugelyje veiklų. Vienas iš svarbiausių informacinių ir komunikacinių tikslų yra siekimas palengvinti žmonių darbą, mokymą, mokymąsi, suteikti kasdieniniam gyvenimui daugiau džiaugsmo, praplėsti žmogaus galimybes“ (Inovatyvių mokymo metodų ir IKT taikymas, 2007).

Ugdymo(si) procese visuomet pedagogo vaidmuo buvo labai svarbus, nes pedagogas buvo laikomas žinių teikėju, o ugdytiniai – žinių priėmėjais. Tačiau palaipsniui požiūris į ugdymąsi keitėsi, o su kaita atėjo ir inovatyvus, šiuolaikiškas ugdymas, pedagogas – novatorius. Anot Braslauskienės (2012) pedagogas – novatorius yra susivokiantis naujovėse, ypač ateinančiose iš kitų šalių, gebantis kritiškai analizuoti naujoves, gebantis atpažinti jų paviršutiniškumą ir atrasti tvarkymo galimybes bei gebantis kūrybiškai diegti naujoves savo pedagoginėje veikloje.

Remiantis „Ikimokyklinio ugdymo metodinėmis rekomendacijomis“ (2015), galima susipažinti su rekomendacijomis, kurios turėtų įsivyrėti šiuolaikiniame ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme siekiant prisitaikyti prie aktualių kaitos tendencijų. Pirmiausia rekomenduojama, kad vietoj mokymo įstaigos kuriama visiems vaikams draugiška, atvira, dialogiška, emociškai saugi ikimokyklinio ugdymo įstaiga. Visas kasdienis vaikų gyvenimas įstaigoje pripažįstamas kaip neatsiejama ugdymo turinio dalis. Jis turi būti pritaikytas vaikui, įdomus, turiningas, grindžiamas pozityviu bendravimu ir bendradarbiavimu, padedantis vaikui augti. Vaikas ugdosi bet kuriuo dienos metu – žaisdamas, dalyvaudamas ikimokyklinio ugdymo auklėtojo inicijuotoje ar organizuojamoje veikloje, atlikdamas buitines darbus (dengdamas stalą, tvarkydamas žaislus ir kt.). Įstaigoje draugiškai priimamas ir pripažįstamas kiekvienas vaikas – įvairių gebėjimų, tautybės, iš skirtingo socialinio statuso šeimų ir kt. Kita iš rekomendacijų, kad turėtų būti atsisakyta žinių perteikimo vaikui ir pereinama prie vaiko patirtinio ugdymosi. Ikimokyklinio amžiaus vaikai geriausiai ugdosi patys būdami aktyvūs – tyrinėdami visais pojūčiais, darydami, bandydami ir eksperimentuodami, stebėdami savo veiksmų pasekmes, diskutuodami, sprenddami problemas, dalydamiesi išvykų patirtimi ir kt.

Dar viena rekomendacija, jog labai svarbus integralumas, o ne atskirumas, t. y. ugdymas vyksta ne tik uždaroje erdvėje – grupėje, bet ir išnaudojant visas kitas galimybes – vaikas ugdomas ir realiame, ir virtualiame pasaulyje, ir įstaigoje, ir už jos ribų. Sudaromos galimybės vaikams dalyvauti realiame gyvenime – pvz., įstaigos virtuvėje kartu su suaugusiaisiais kepti pyragus, kartu su visa grupe švęsti gimtadienius kavinėse, rūšiuoti šiukšles. Parūpinama programų, kad vaikas skaitmeninėje aplinkoje susikurtų žaidimų veikėjus, jų nuotykių istorijas, ieškotų informacijos internete. Taip pat siekiama gilinti vaiko žinias, keičiančias jo nuostatas, mąstymą ir elgesį. Vaikas pats ieško informacijos, klausia, aiškinasi priežastis, samprotauja, įvairiai panaudoja turimas žinias, kuria giliau suprasdamas aplinkos reiškinius, mokydamasis mąstyti, įžvelgdamas skirtingo elgesio pasekmes, pajausdamas pagarbą kitiems, norą būti drauge, poreikį daugiau sužinoti, pažinti.

Tęsiant apie rekomendacijas, kurios turėtų vyrauti šiuolaikiniame ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme, siekiant sėkmės ir prisitaikymo pabrėžiama tai, kad vaikų ugdymas turėtų būti personalizuojamas, t. y. pritaikomas kiekvienam vaikui pagal jo patirtį, poreikius, galimybes. Išsiaiškinami vaiko pasiekimai, jo mokymosi stilius, polinkiai, gabumai ir sukuriama aplinka, kurioje yra priemonių, atitinkančių jo individualius poreikius, interesus, parenkami ugdymo būdai, kurie atitinka jo mokymosi stilių ir kt. Skatinamas veikimas kartu, tolerancija, bendruomeniškumas, socialinis jautrumas. Vaikai kartu kuria grupinius darbus, užmezga

kaimyniškus santykius su kitų grupių vaikais, rūpinasi mažesniaisiais, padeda specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems, nelaimės ištiktiems vaikams, dalijasi žaislais, knygelėmis, skanėstais su kitais vaikais, įtraukia kitakalbius, kitos kultūrinės grupės vaikus į žaidimus (Ikimokyklinio ugdymo metodinėmis rekomendacijomis, 2015).

Šiuolaikinių priemonių ir metodų pritaikymas ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme

Labai dažnos priemonės pagalbininkės, kurios padeda modernizuoti ir praturtinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procesą yra: kompiuteris ir internetas, bandymai ir eksperimentai, edukacinės išvykos ir edukacinės veiklos įstaigos viduje, išmaniųjų technologijų pritaikymas. **Kompiuteris** pasitelkiamas kuriant ugdomasias temines pamokėles ir skirtingo pobūdžio vaizdinę medžiagą: skelbimai, padėkos, kvietimai, filmukų kūrimas iš vaikų įvykusių veiklų. **Internetas** – pagalbininkas, idėjų generatorius, patirties skleidimo įrankis, kurio pagalba organizuojama įvairi kūrybinė, žaidybinė, vaidybinė veikla, pasitelkiami įvairūs jau išbandyti ir pavykę vaikus dominantys ugdymo metodai. Pasitelkę internetą, pasisemiame naujų kūrybinių idėjų ir jas realizuojame skirtingose veiklose, pavyzdžiui kuriame naudodami - pipetes, vienkartinės šakutes, įvairias figūrėles, tualetinio popieriaus ritinėlius, mašinėlių modeliukus, užspaudžiamus maišelius, šviesos stalus ir visą kitą ką sugalvojome ir ką jau buvome pamatę interneto platybėse. Visos šios skirtingo pobūdžio veiklos, padeda sudominti ir įtraukti į skirtingas veiklas visos grupės vaikus, kurie yra taip pat labai skirtingi pagal charakterius, temperamentus, pomėgius ir norus.

Šiuolaikiniam pedagogui kompiuteris pagrindinis darbo įrankis, nes nepaisant to, kad kompiuterio ir interneto panaudojimas padeda pasiruošti įvairioms veikloms ir tobulinti vaikų ugdymo proceso organizavimą, kompiuteris yra ir pagalbininkas rašant ugdomuosius planus, vertinant vaikų pasiekimus ir sisteminant juos bei braižant diagramas, ruošiant metodinę medžiagą vaikams ir jų tėveliams, bendraujant su tėveliais ir kolegomis panaudojant elektroninius laiškus, o kai kur jau yra ir elektroniniai dienynai, tai kompiuteriu dirbama ir prie jų.

Patirtinis ugdymas pasitelkiant bandymus, eksperimentus ir gamtines medžiagas. Pastebima, kad vaikai labai mėgsta bandyti, eksperimentuoti ir viską apčiuopti, todėl mes atliekame daug ir įvairių eksperimentų ir tai tik paskatina dar daugiau bandyti. **Pažintinis ugdymas darželyje, jo teritorijoje ir už darželio ribų.** Tai ugdymas natūralioje ar lauko aplinkoje, kai vaikai gali matyti realius daiktus, medžiagas ir juos liesti, jausti, užuosti. Taip pat labai naudingos ir įdomios edukacinės išvykos, pavyzdžiui: išvykos į galerijas ir muziejus, kur vaikai susipažįsta su meno galerijomis, muziejais, išgirsta kaip derėtų elgtis tokiose vietose, apžiūri meno kūrinius, miniatiūras, ekspozicijas, išvykos į kitas institucijas, tokias kaip sporto klubai, policija, gaisrinė, paštas ir kur vaikai gyvai pamato ir supažįsta su minėtų įstaigų veikla, elgesio taisyklėmis. Dar viena iš edukacijų tai atvažiuojamosios edukacijos į įstaigą, kurių metu taip pat vaikai supažindinami su pasirinkta tema ar įstaiga.

Išmaniųjų technologijų pritaikymas ugdymo procese (išmanusis telefonas, fotoaparatas, projektorius, išmanioji bitutė ir kt.). Išmanusis telefonas panaudojamas fiksuojant vaikams įdomias akimirkas, jiems norimus daiktus ar reiškinius lauke, taip pat panaudojame pasakų kūrime, įrašant išmaniuoju telefonu ir klausant jau sukurtų pasakėlių. Šis būdas įrašinėti pasakėles paskatino vaikus parturtinti savo žodyną, daugiau fantazuoti ir drąsiau kalbėti prieš grupelę draugų. Projektoriaus pagalba, galima vaizdais ir edukaciniais filmukais iliustruoti mokomąją medžiagą, girdint ir matant informaciją vaikai geriau įsisavina ją, o esant blogam orui lauke tai puikus būdas surengti papildomų pramogų vaikams – kino teatras, beždžioniukų šou ir kt. Išmanioji bitutė – tai priemonė padedanti vaikų ugdymo procese įtvirtinti ir išmokti naujas žinias. Bitutė yra programuojama ir verčia vaikus gerai pagalvoti, o pasiekus galutinį tašką ir įvardinti jį.

Informacijos ir rekomendacijų, ką galima pritaikyti ir pajavairinti šiuolaikiniame ugdymo procese labai daug ir labai gausu, todėl pedagogams lieka tik atsirinkti ir atsižvelgiant į auklėtinius ir jų poreikius ir jas pritaikyti. Be jau išvardintų priemonių ir taikomų būdų dar šiuolaikiniame

ugdyme taikoma: jausmų, emocijų suvokimo pamokėlės, tokios kaip apsikabinimų terapija ir Zipio draugai, įtraukiamos savaitės be patyčių ir bendradarbiavimas su socialiniais partneriais, dažni aktyvieji mokymo metodai, tarptautiniai, respublikiniai, vietiniai, ilgalaikiai ir trumpalaikiai projektai (tarp jų ir eTwinning projektai ir lietuvių, ir anglų kalbomis), bei Bendros vaikų ir tėvų kūrybinės vakaronės, sezoninės parodos ir kt.

Aukščiau išvardintas priemonės ir metodus, kurie įtraukiami vis dažniau darželiuose, papildo Braslauskienė (2012), kuri prie šiuolaikinių priemonių ir metodų prideda pedagogo kūrybiškumą (sugebėjimas pažvelgti problemą iš skirtingų pusių, idėjų brandumas, problemų identifikavimas), inovatyvią vadybą (naujų žinių sklaida, lanksti strategija, kūrybinio proceso fazių realizavimas ir kt.), palankią organizacinę terpę (iniciatyvų skatinimas, profesionalų komanda, gebėjimas panaudoti sėkmę lemiančius veiksnius), kokybiškai egzistuojančias inovacijas (tinkama standartų, tikslų, kontrolės ir įvertinimų sistema, pakankami ištekliai, lanksti ugdymo programa).

Apibendrinant visą skirtingų autorių pateiktą informaciją ir įtraukiant savo praktinio darbo įžvalgas, daroma prielaida, jog nuolat besidominčiam ir besimokančiam pedagogui puikiai sekasi prisitaikyti prie šiuolaikinių vaikų ir tėvų reikalavimų bei poreikių, užsimezga artimas abipusis ryšys tarp abiejų vaikus supančių suaugusių grupių (tarp tėvų ir pedagogų), sukuriamas teigiamas mikroklimatas, vaikai nebejaučia didelio skirtumo tarp namų aplinkos ir ugdymo įstaigos aplinkos todėl gerai jaučiasi ir su dideliu noru ugdomsi, mokosi bei teigiamai atsiliepia apie savo įstaigą, taip pat puikiai sekasi pritaikyti ugdymo procese naujus mokymo metodus ir naujas technologijas ir neatitrūkti nuo šio laikmečio tendencijų.

Išvados

Nedideli skirtumai tarp sąvokų kompetencija ir kvalifikacija šias sąvokas suartina, ne retai ir tapatina, tačiau kvalifikacija įgaunama mokymo institucijoje, o kompetencija kartu su gebėjimais pasireiškia praktinėje veikloje ir yra labai reikšmingi visuminiame, priskiriant ir šiuolaikinį, ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdyme. Kuo daugiau pedagogai tobulinasi, domisi, generuoja, kuria ir diegia naujas idėjas, bei tobulina, atnaujiną savo kompetencijas ir žinoma kvalifikaciją, tuo daugiau galimybių tapti partneriu, patarėju ir tarpininku tarp ugdytinių ir įvairių šiuolaikinių informacijos šaltinių bei metodų. Daroma prielaida, kad svarbiausiomis kompetencijomis pedagogų darbe laikomos ugdytinių skirtybių ir galimybių atpažinimo, asmeninio tobulėjimo ir mokėjimo mokytis, ugdymo(si) aplinkų, ugdymosi turinio ir situacijų įvairovės kūrimo kompetencijos. Manoma, kad pedagogai pasižymintys šiomis kompetencijomis ir gebėjimais turėtų efektyviai dirbti su žmonėmis (vaisiais, kolegomis ir kitais partneriais), su informacija, technologijomis ir žiniomis bei su visuomene, o visuomenėje vietiniu, regioniniu, nacionaliniu, europiniu ir globaliniu lygmenimis. Apibendrintai galima teigti, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų kompetencijų ir gebėjimų reikšmingumas šiuolaikiniam ugdymui yra svarbus, nes tik mokydami ir keldami sau naujus kompetencijų ir gebėjimų tobulinimo iššūkius pedagogai sugebės atliepti šiuolaikinio ugdymo ypatumus bei išliks savo srities profesionalai.

Literatūros sąrašas

1. ABRAMAUSKIENĖ J., KIRLIAUSKIENĖ R. (2008). Suaugusiųjų mokymosi motyvacija. *Pedagogika*, 89, p. 62 – 63. Vilnius: VPU.
2. BRASLAUSKIENĖ, R. (2012) Inovacijos darželyje: kas tai? [interaktyvus]. Konferencijos pranešimas [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/projektai/pletra/Konferencija/III%20darbo%20grupe/3gr.1.%20Rasa%20Braslauskiene.pdf>.
3. DAGIENĖ V. (2003). Informacinių technologijų taikymo švietime konceptualusis pagrindimas. *Informacijos mokslai*, 25: 127-134.

4. JURAŠAITĖ-HARBISON, E. (2004). Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos kaip tęstinio profesinio mokymo(si) funkcija: kompetencijų modelio įgyvendinimas, įvertinimas.
5. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas (2015), [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/ikimok_pasiekimu_aprasas.pdf.
6. Ikimokyklinis ugdymas (2018), [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimo-sistema-ikimokyklinis-ugdymas>
7. Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos (2015), [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/tevams_ugdymo_planai/knyga_%20-%20rekomendacijos.pdf.
8. Inovatyvių mokymo metodų ir IKT taikymas. (2007). Metodinė priemonė specialiojo ugdymo pedagogams ir pradinių klasių mokytojams. 2 knyga. Vilnius: Švietimo plėtotos centras.
9. LAUŽACKAS, R. (2005). Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi. Monografija.
10. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, 2003 Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28)
11. LANDSBERGIENĖ A. (2013) Aš noriu, kad augtų kitokia karta, noriu, kad mokiniai pranoktų mokytojus [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2013/06/03/a-landsbergiene-as-noriu-kad-augtu-kitokia-karta-noriu-kad-mokiniaipranok-tu-mokytojus/>.
12. MALINAUSKIENĖ D. (2010) ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos: diagnostinis aspektas [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/34184/ISSN2029-8447_2010_N_19.PG_102_114.pdf?sequence=1&isAllowed=y
13. MERFELDIENĖ L., VENCLOVIENĖ A., STANKAITIENĖ J., KARPOVIENĖ Č. (2004). Socialinės aplinkos įtaka mokytojo kompetencijai. Pasaulis vaikui: realijos ir perspektyvos. Tarptautinė mokslinė konferencija. 2004 gegužės 13 – 14 d. Pranešimai. Vilnius: *Šviesa*.
14. Priešmokyklinis ugdymas (2018), [interaktyvus], [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-priesmokyklinis-ugdymas>.
15. Pavyzdinis auklėtojo pareigybės aprašymas (2005) [interaktyvus], [žiūrėta 2018-09-29] Prieiga internetu http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=266043&p_query=&p_tr2=

Summary

The Educator in Contemporary Preschool and Pre-primary Education

Teacher methodologist Giedrė Petrošienė

Klaipėda's kindergarten „Aitvarėlis“

Relevance of the research. Modern preschool and pre-primary education dictates to educators that they must feel not only vocation for this work, but also be active, active, courageous for innovations, able to work in a team, solve problems, conflicts between colleagues, parents of children and children themselves. While working with contemporary children in pre-school and pre-school educational institutions, they are not even noticed as new technologies, the wishes of parents and children encourage teachers to constantly get interested in and update their knowledge and become the seekers of modern means of education and ways of knowing their application. If the earlier preparations for educational activities were covered with pictures, books, plastic or plush toys or figurines, the current trends in the organization of education process show us that now children need large images using projectors, educational films and moving illustrations, cognitive, research activities in the real environment and situations, which more closely involve children in the learning process and in the joy of exploration and new senses.

The object of the research is the professional competences of pedagogues in modern pre-school and pre-primary education.

The aim of the research is to reveal the significance of the competences and abilities of pre-school and pre-school educators in contemporary education.

The rapid change in the pedagogical world forces the teachers of pre-school and pre-primary education to constantly renew themselves, to improve their knowledge, to receive continuous learning and to raise the **problematic issue**: what pedagogical competences and skills should a teacher have in the modern education of preschool and pre-primary children?

Theoretical research method used in the study of pedagogues in contemporary preschool and pre-primary education is the analysis of scientific literature.

Conclusions: It is assumed that the most important competencies in the work of pedagogues are the recognition of the differences of learners and possibilities, the development of personal development and learning, the educational environment, the content of education content and the diversity of situations. In summary, it is important to emphasize the importance of pre-school and pre-school education teachers' competences and abilities for contemporary education, as educators will be able to respond to the peculiarities of contemporary education and will remain professionals in their area of studying and raising new challenges and competences.

Key words: teacher, contemporary pre-school and pre-primary education, competence, information technology.

LEARNING BY DOING: INSIGHTS FROM PROJECT-BASED TEACHING

Phd Violeta Toncheva-Zlatkova

University Of National And World Economy, Bulgaria

Abstract

This article presents some of the modern interactive methods used in the practical training of students in the field of Public administration studies. These are considered in the context of the discipline Civil society institutions education design which is oriented towards the development of professional competence for successful work, the organization of social initiatives and the good understanding of non-profit sector. Project-based learning (PBL) has been gaining popularity among educators over the years as an innovative approach to learning that teaches a multitude of strategies critical for success in the 21st Century. Its focus on student-initiated and student-directed projects enables knowledge and skills to be integrated into the learning process. Students drive their own learning, as well as work collaboratively to research and create projects that reflect their knowledge and in the same time have a significant impact and a lasting resonance in the social environment. Students benefit from this approach and they are also led to use and develop their skills, thus heightening their awareness of the appropriate use of knowledge in context, to make decisions, to work with scarce resources, to show creativity and innovation. In PBL, the role of the teacher is less of an information provider and more of a facilitator and guide. In this entry, several examples from the perspective of high education are proposed to demonstrate the real PBL process. The article examines the main positive achievements, presents the difficulties encountered and, in conclusion, provide recommendations for the future implementation of the PBL.

Key words: professional competence, project-based learning, practical training, interactive methods, civil society

Introduction

Learning methods characterize the way to achieve a goal, express the system of regulated conscious activities for its realization. To a large extent, the quality of education depends on their selection and implementation. Three main methods of education are applied in modern teaching in the high education:

- Passive - the learner performs the role of listener and viewer;
- Active - the trainee performs the role of the subject of training, by performing independent work or creative activity;
- Interactive - the trainee is placed in a constant interaction with all the trainees.

Interactive methods have been particularly relevant in recent years. In the age of the globalized world, technology use and information flow the problem of their application in the practical training of students in high education occupies an important place and deserves special attention. Dedicated by the changing basic functions of the teacher in the education system, it helps to overcome stereotypes in training, develop new approaches to real situations, promotes the development of creative abilities and increase the learning motivation. In this connection, one of the important tasks in the education is their application of the educational process.

This paper aims to present **the opportunities offered by the modern educational technologies** for using interactive methods in teaching in the field of public administration studies, in the context of the discipline Civil society institutions and in particular in the seminars, to explore and present aspects of implementation of project-based learning by developing models and propose some real practical examples. The concept presented in this article is related to higher education.

1. Project-based learning (PBL) - theoretical aspects

Project-based learning (PBL) is a student-centered pedagogy that involves a dynamic classroom approach in which it is believed that students acquire **a deeper knowledge through active exploration of real-world challenges and problems** (Edutopia, 2014). Other formal definition says that PBL is a teaching method in which students gain knowledge and skills by working for an extended period of time to investigate and respond to an authentic, engaging, and complex question, problem, or challenge. The basis of PBL lies in the authenticity or real-life

application of the research. It is **a style of active learning and inquiry-based learning** and contrasts with paper-based, rote memorization, or teacher-led instruction that presents established facts or simply gives information, portrays a path to knowledge by instead posing questions, problems or scenarios.

Dewey initially promoted the idea of "learning by doing". In My Pedagogical Creed Dewey enumerated his beliefs regarding education: "The teacher is not in the school to impose certain ideas or to form certain habits in the child, but is there as a member of the community to select the influences which shall affect the child and to assist him in properly responding to these.....I believe, therefore, in the so-called expressive or constructive activities as the centre of correlation." (Dewey, 1897). Educational research has advanced this idea of teaching and learning into a methodology known as "project-based learning". Blumenfeld & Krajcik (2006) cite studies by Marx et al. (2004), Rivet & Krajicki (2004) and William & Linn (2003) state that "research has demonstrated that students in project-based learning classrooms get higher scores than students in traditional classroom".

Greeno (2006) has associated project-based learning with the "situated learning" perspective and with the constructivist theories of Jean Piaget. Blumenfeld et al. elaborate on the processes of PBL: "Project-based learning is a comprehensive perspective focused on teaching by engaging students in investigation. Within this framework, students pursue solutions to nontrivial problems by asking and refining questions, debating ideas, making predictions, designing plans and/or experiments, collecting and analyzing data, drawing conclusions, communicating their ideas and findings to others, asking new questions, and creating artifacts." Markham (2011) describes project-based learning thus: "PBL integrates knowing and doing. Students learn knowledge and elements of the core curriculum, but also apply what they know to solve authentic problems and produce results that matter. PBL students take advantage of digital tools to produce high quality, collaborative products. PBL refocuses education on the student, not the curriculum - a shift mandated by the global world, which rewards intangible assets such as drive, passion, creativity, empathy, and resiliency. These cannot be taught out of a textbook, but must be activated through experience." The basis of PBL lies in the authenticity or real-life application of the research. Students working as a team are given a "driving question" to respond to or answer, then directed to create an artifact (or artifacts) to present their gained knowledge. Artifacts may include a variety of media such as writings, art, drawings, three-dimensional representations, videos, photography, or technology-based presentations.

Proponents of project-based learning cite numerous benefits to the implementation of its strategies in the classroom – including a greater depth of understanding of concepts, broader knowledge base, improved communication and interpersonal/social skills, enhanced leadership skills, increased creativity, and improved writing skills. Another definition of project-based learning includes a type of instruction, where students work together to solve real-world problems in their schools and communities. Successful problem-solving often requires students to draw on lessons from several disciplines and apply them in a very practical way. The promise of seeing a very real impact becomes the motivation for learning.

In PBL, students (a) collaboratively determine what they know and need to know, (b) individually research content

and/or conduct scientific tests, (c) communicate the research results among themselves, (d) collectively determine a solution to their problem, and (e) present their solutions to classmates and/or community representatives (Hmelo-Silver, 2004).

In Peer Evaluation in Blended Team Project-Based Learning: What Do Students Find Important?, Hye-Jung & Cheolil (2012) describe "social loafing" as a negative aspect of collaborative learning. Social loafing may include insufficient performances by some team members as well as a lowering of expected standards of performance by the group as a whole to maintain congeniality amongst members. These authors said that because teachers tend to grade the finished product only, the social dynamics of the assignment may escape the teacher's notice.

Broadly speaking, PBL is simply a method of structuring curriculum around projects. These projects highlight the process of learning itself by offering authentic, inquiry-based activities for learners to access content, share ideas, and revisit their own thinking. It is important to notice there is a difference between projects and project-based learning. Primarily PBL is about the process, and projects are about the product that comes at the end. PBL often requires students not simply to collect resources, organize work, and manage long-term activities, but also to collaborate, design, revise, and share their ideas and experiences with authentic audiences and supportive peer groups.

The core idea of project-based or inquiry based learning is that real-world problems capture students' interest and provoke serious thinking as the students acquire and apply new knowledge in a problem-solving context. The teacher plays the role of facilitator, working with students to frame worthwhile questions, structuring meaningful tasks, coaching both knowledge development and social skills, and carefully assessing what students have learned from the experience.

Typical projects present a problem to solve (What is the best way to ...?) or a phenomenon to investigate (What causes ...?). PBL replaces other traditional models of instruction such as lecture, textbook-workbook driven activities and inquiry as the preferred delivery method for key topics in the curriculum. It is an instructional framework which allows teachers to facilitate and assess deeper understanding rather than stand and deliver factual information. PBL intentionally develops students' problem solving and creative making of products to communicate deeper understanding of key concepts and mastery of 21st century essential learning skills such as critical thinking. Students become active digital researchers and assessors of their own learning when teachers guide student learning so that students learn from the project making processes. In this context, PBLs are units of self-directed learning from students' doing or making throughout the unit. PBL is not just "an activity" (project) that is stuck on the end of a lesson or unit.

2. Types of project-based learning

According to Terry Heick on his blog, Teach Thought, there are three types of project-based learning.

1. Challenge-Based Learning/Problem-Based Learning. Challenge-Based Learning is “an engaging multidisciplinary approach to teaching and learning that encourages students to leverage the technology they use in their daily lives to solve real-world problems through efforts in their homes, schools and communities”. It is fundamentally a re-branded version of Problem-Based Learning in that both have finding solutions to problems over a period of time as their structure.

2. Place-Based Education. Place-Based Education “immerses students in local heritage, cultures, landscapes, opportunities and experiences; uses these as a foundation for the study of language arts, mathematics, social studies, science and other subjects across the curriculum, and emphasizes learning through participation in service projects for the local school and/or community”. Technically one could learn through a Place-Based Education and not do projects at all, but the idea of performing authentic work in intimate communities certainly lends itself neatly to Project-Based Learning. Projects performed in local communities.

3. Activity-Based Learning. Activity-Based Learning takes a kind of constructivist approach, the idea being students constructing their own meaning through hands-on activities, often with manipulatives and opportunities to experiment. Much of the information out there on Activity-Based Learning comes from India, but Pearson also has some textbook-based resources as well. Game-Based Learning can also be used within Project-Based Learning, but like constructionism is not entirely unique to Project-Based Learning.

3. Roles in PBL

PBL relies on learning groups. Student groups determine their projects, in so doing; they engage student voice by encouraging students to take full responsibility for their learning. This is what makes PBL constructivist. Students work together to accomplish specific goals. When

students use technology as a tool to communicate with others, they take on an active role vs. a passive role of transmitting the information by a teacher, a book, or broadcast. The student is constantly making choices on how to obtain, display, or manipulate information. Technology makes it possible for students to think actively about the choices they make and execute. Every student has the opportunity to get involved either individually or as a group.

Instructor role. Instructor role in Project-based learning is that of a facilitator. They do not relinquish control of the classroom or student learning but rather develop an atmosphere of shared responsibility. The Instructor must structure the proposed question/issue so as to direct the student's learning toward content-based materials. The instructor must regulate student success with intermittent, transitional goals to ensure student projects remain focused and students have a deep understanding of the concepts being investigated. The students are held accountable to these goals through ongoing feedback and assessments. The Instructor must be able to provide support, empathy and inspiration, to facilitate thinking, growth and engagement, to generate classroom activities based off of understanding students and to feel safe to experiment and free from strict time constraints. **In PBL, Instructor is part of the student journey of learning on multiple levels and must find balance as he is constantly engaging with students, peer-to-peer learning and educational opportunities in the PBL process.** The ongoing assessment and feedback are essential to ensure the student stays within the scope of the driving question and the core standards the project is trying to unpack. According to Andrew Miller of the Buck Institute of Education, formative assessments are used "in order to be transparent to students, you need to be able to track and monitor ongoing formative assessments, that show work toward that standard." (Miller, 2011) The instructor uses these assessments to guide the inquiry process and ensure the students have learned the required content. Once the project is finished, the instructor evaluates the finished product and learning that it demonstrates.

The role of Instructor is more than this; it is very complex and interlaces various functions – as a provider of information; as a counselor - giving support and guidance; as a motivator and a coach; as a co-learner – learn together with students; as a commentator and appraiser which requires the acquisition of many skills and professional updating.

Student role. Student role is to ask questions, build knowledge, and determine a real-world solution to the issue/question presented. Students must collaborate expanding their active listening skills and requiring them to engage in intelligent focused communication. Therefore, allowing them to think rationally on how to solve problems. PBL forces students to take ownership of their success. Students work on a project over an extended period of time – from a week up to a semester – that engages them in solving a real-world problem or answering a complex question. They demonstrate their knowledge and skills by developing a public product or presentation for a real audience. As a result, students develop deep content knowledge as well as critical thinking, creativity, and communication skills in the context of doing an authentic, meaningful project. PBL unleashes a contagious, creative energy among students and teachers.

Project-based learning has the potential to increase a student's feeling of responsibility for, and control over, their own learning. Students who are allowed to define their own learning goals will be more engaged in learning. This ownership excites learners and often increases the motivation and the effort they are willing to put forth. Authentic projects with a student voice help connect the world of university with a student's own experiences, making learning more relevant, more equitable, and more enjoyable.

Projects that have depth, duration, and complexity challenge students and motivate them towards construction of knowledge. They acquire problem-solving, communication, collaboration, planning, and self-evaluation skills. After completing a project, students create a self-evaluation of the project and assessment by the other students. This enables the students to focus on their learning process and allows them to see their progress. Self-evaluation gives students a sense of accomplishment and further instills responsibility for learning and the same time they have the feedback for their work, strengths and weaknesses and new ideas how to improve the the process, the product and the results.

4. Main characteristics of PBL

The characteristics of project-based learning are clear and constant. In essence, the PBL model consists of these seven characteristics:

- Focuses the student on a big open-ended question, challenge, or problem to research and respond to and/or solve.
- Brings what students should academically know, understand, and be able to do into the equation.
- Is inquiry-based.
- Uses 21st Century skills such as critical thinking, communication, collaboration, and creativity, among others.
- Builds student choice into the process.
- Provides opportunities for feedback and revision of the plan and the project.
- Requires students to present their problems, research process, methods, and results.

Following fifteen years of literature review and distilled educational experience, the Buck Institute for Education also identified essential elements for PBL but focused them on project design. Collectively these elements are called Gold Standard PBL.

- **Student Learning Goals:** Student learning of academic content and skill development are at the center of any well-designed project. The focus of PBL is on preparing students for successful school and life experiences.

- **Key Knowledge and Understanding:** The important content standards, concepts, and in-depth understandings are fundamental to academic disciplines. In good projects, students learn how to apply knowledge to the real world, and use it to solve problems, answer complex questions, and create high-quality products.

- **Key Success Skills:** Content knowledge and conceptual understanding, by themselves, are not enough in today's world. In school and college, in the modern workplace, as citizens and in their lives generally, people need to be able to think critically and solve problems, work well with others, and manage themselves effectively. These kinds of competencies are called "success skills." They are also known as "21st Century Skills" or "College and Career Readiness Skills." It's important to note that success skills can only be taught through the acquisition of content knowledge and understanding. For example, students don't learn critical thinking skills in the abstract, isolated from subject matter. The recommendation is that all projects include a focus on these success skills: critical thinking/problem solving, collaboration, and self-management. Projects may also help build other skills, habits of mind and work, and personal qualities (such as perseverance or creativity), based on what teachers, schools, parents and communities value.

According to the BIE, there are the seven key elements to project design that outline what is necessary for a successful project that maximizes student learning and engagement. All these elements, if combined well, result in students learning key knowledge, understanding, and skills for success and include:

- **A Challenging Problem or Question.** This is the heart of a project – what it is "about. An engaging problem or question makes learning more meaningful for students. They are not just gaining knowledge to remember it; they are learning because they have a real need to know something, so they can use this knowledge to solve a problem or answer a question that matters to them. The problem or question should challenge students without being intimidating. Very powerful tools for this stage are mind-maps, the focus circle, the creative flow, etc.

- **Sustained Inquiry.** To inquire is to seek information or to investigate in opposite to "looking something up" in a book or online and this stage takes time. In PBL, inquiry is iterative; when confronted with a challenging problem or question, students ask questions, find resources to help answer them, then ask deeper questions – and the process repeats until a satisfactory solution or answer is developed. Projects can incorporate different information sources, mixing the

traditional idea of “research” – reading a book or searching a website – with more real-world, field-based interviews with experts, service providers and users. Students also might inquire into the needs of the users of a product they’re creating in a project, or the audience for a piece of writing or multimedia.

- **Authenticity.** In education, the concept has to do with how “real-world” the learning or the task is. Authenticity increases student motivation and learning. A project can be authentic in several ways, often in combination. It can have an authentic context, such as when students solve problems like those faced by people in the world outside of classroom, it can have a real impact on others, such as when students address a need in their university or community or create something that will be used or experienced by others. Finally, a project can have personal authenticity when it speaks to students’ own concerns, interests, cultures, identities, and issues in their lives.

- **Student Voice & Choice.** In a project creates a sense of ownership in students; they care more about the project and work harder. Students can have input and (some) control over many aspects of a project, from the questions they generate, to the resources they will use to find answers to their questions, to the tasks and roles they will take on as team members, to the products they will create.

- **Reflection.** Throughout a project, students – and the teacher – should reflect on what they’re learning, how they’re learning, and why they’re learning. Reflection can occur informally, as part of classroom culture and dialogue, but should also be an explicit part of project journals, scheduled formative assessment, discussions at project checkpoints, and public presentations of student work. Reflection on the content knowledge and understanding gained helps students solidify what they have learned and think about how it might apply elsewhere, beyond the project. Reflection on success skill development helps students internalize what the skills mean and set goals for further growth. Reflection on the project itself – how it was designed and implemented – helps students decide how they might approach their next project, and helps teachers improve the quality of their PBL practice.

- **Critique & Revision.** High quality is attained through thoughtful critique and revision. Students should be taught how to give and receive constructive peer feedback that will improve project processes and products, guided by rubrics, models, and formal feedback/critique protocols. In addition to peers and teachers, outside colleagues and student community can also contribute to the critique process, bringing an authentic, real-world point of view. This common-sense acknowledgement of the importance of making student work and student products better is supported by research on the importance of “formative evaluation”, which not only means teachers giving feedback to students, but students evaluating the results of their learning.

- **Public Product.** There are three major reasons for creating a public product (can be a tangible thing, a presentation, a campaign, a pall, a demonstration, etc.). First, like authenticity, a public product adds greatly to PBL’s motivating power and encourages high-quality work, because students have to be well prepared when present or display their work to an audience beyond the classroom. Second, by creating a product, students make what they have learned tangible and thus, when shared publicly, discussible. Instead of only being a private exchange between an individual student and teacher, the social dimension of learning becomes more important. This has an impact on classroom and university culture, helping create a “learning community,” where students and teachers discuss what is being learned, how it is learned, what are acceptable standards of performance, and how student performance can be made better. Finally, making student work public is an effective way to communicate with colleagues, community members, and the wider world about what PBL is and what it does for students. When a classroom, university, or department opens itself up to public scrutiny, the message is clear: “Here’s what our students can do – we’re about more than test scores.” When the public sees what high-quality products students can create, they’re often surprised – and eager to see more.

5. Practical insights

Part of the curriculum of Public administration studies in University of national and world economy (UNWE) is the discipline Civil society institutions. The course aims to present to the students the so called civil society institutions – nonprofit organizations (associations and foundations), community centers, political parties, trade unions, civic movements, etc. Administration and management bachelors should also understand the role and functions of civil society institutions in regard of their interactions with the government and local authorities.

The first part of the course studies the historical roots and development of the theoretical thought regarding civil society. It explores the concepts of civil society in different parts of the world – Latin America, Africa, Asian societies, the Western world. The second part is concentrated on Bulgarian civil society institutions and their practices.

In this context, the project-based learning finds application in teaching Civil society institutions in practical training/seminars. The purpose of learning before and now is to learn new knowledge, skills and competences as complete, lasting and effective as possible. Educational needs are changing and this necessitates the creation of an open space and a creative atmosphere in which the students express their opinion, protect the decisions made, ask questions, and the teacher is a model of behavior, a mentor, a coach, a friend, a counselor, an authority, a scientist etc. Three main factors influence this process: content or what needs to be learned; the way of teaching - not only what, but also how to teach it, and the motivation.

Students have different tasks to accomplish during the semester, but with the strongest impact are so called “mini-projects for the society”, prepared by teams. These challenging projects focus on the society, the topic is determined by the students and the implementation of the project increases their sensitivity to community problems.

The stages through which the work is done: - preparation, planning, research, reporting of results or conclusions, evaluation of the work focus on a comprehensive and systematic study of problems, organizational abilities, teamwork, creativity, coping with scarce resources, problem solving, flexibility and adaptability, rethinking activities, overcoming themselves and emotional growth, communication skills, and, last but not least, volunteer work.

In the beginning, the students approach uncertainly, wonder where to start, what idea to stop, how to implement it, but then immerse themselves in the subject, inspire and invent a way to accomplish it.

PBL suggests getting practical results - an album, a poster, an article, an instruction, a campaign, an activity with other students are being prepared. In the process of implementing the project, students use different information sources - learning, teaching, methodological and scientific literature, toolkits and good practices, innovative methods to keep the attention of the audience etc. The research work on a project is an important factor for increasing the activity and the cognitive interests of the students, it contributes to the development of an intellectual initiative, creates prerequisites for the development of self-thinking, and educates the aesthetic taste.

After completing the assignment, each team presents the project and summarizes his results. According to the specifics of the discipline, PBL helps to form different qualities. It shows how to use a variety of sources, how to organize information, how to find answers and solutions to different issues.

After completing the activity, we analyze the events and the process and discuss three main questions: What I learned? What I learned about/from the others? What I learned about myself? The insights are numerous – from idea, project cycle, preparation, implementation... to teamwork, quality of prepared materials and interactions, communication barriers, learning process, self-assessment and volunteer awareness.

Some examples of mini-project:

- Earth Day project - to raise awareness and demonstrate support for environmental protection;

- World Water Day project - to raise awareness and advocate for the sustainable management of freshwater resources.
- Active life project - to raise awareness and demonstrate support for the sport activities and healthy life;
- Dresscode project – team wanted to remind their fellow students how they should be dressed when they come to the university;
- Book Day project - some of the students made a poster, gathered opinions about various favorite books, and handed out handmade scrolls with quotations and the others told where it started the tradition of celebrating this day and the importance of reading.
- Europe Day project – celebrate Europe with facts from the history of the EU
- National Icons project – celebrate national customs and holidays – “martenitsa”/ Independence Day;
- Consumer project - to raise awareness to consumer protection and the rights of consumers;
- PARK project – to raise awareness to “smart parking” because of lack of parking space nearby university area;
- Face the book – to raise awareness to use of smartphones and lack of face-to-face communication.

7. Benefits & Challenges of PBL

Too often, traditional learning never ventures beyond the realm of the purely academic. Project-based learning **connects students to the real world**. PBL prepares students to accept and meet challenges in the real world, mirroring what professionals do every day.

Instead of short-term memorization strategies, PBL provides an opportunity for students to **engage deeply** with the target content, bringing about a focus on long-term retention. PBL also **improves student attitudes** toward education, thanks to its ability to keep students engaged. The PBL structure lends itself to **building intrinsic motivation** because it centers student learning on an essential central question or problem and a meaningful outcome. Students learn with the same approach they will eventually use in their hobbies, passions, and careers.

A recent mini-projects for the society conducted by the teachers of Civil society institution discipline suggests the implementation of project-based learning correlated positively with student achievement and learnings results.

Because of its focus on **21st Century skills**, the PBL also enhances students' skills, abilities and competences, helps students develop teamwork and problem-solving skills, along with the ability to communicate effectively with others. The 21st Century skills include personal and social responsibility, planning, critical thinking, reasoning, and creativity, strong communication skills, both for interpersonal and presentation needs, cross-cultural understanding, visualizing and decision making, knowing how and when to use technology and choosing the most appropriate tool for the task. The collaborative nature of projects also reinforces the social-emotional learning and self-awareness, volunteering and civic activity.

Because projects are often large and complex, students are grouped together to work, which fosters **communication skills** and encourages even students with diverse and possibly conflicting personalities to find a common ground, or at the very least a way to work together without constant tension. Part of this teamwork building helps introduce students **to the specialization and delegation** that are extremely prominent in the real world. Some students will naturally be more adept at some problem-solving methods than others, so students will figure out how to **allocate resources (themselves) optimally** by having part of the group work on one subset of tasks while another part works on another subset.

These interpersonal aspects of PBL **address the full range of student needs and learning styles and place the new standards**, relevant to modern learning.

There are several challenges of PBL and its implementation. First, PBL requires new professional skills for teachers – they facilitate the process, guide and coach more and explain less,

in the same time they have to embrace interdisciplinary learning instead of remaining locked in single-subject silos, and to be more comfortable with uncertainty and discovery during the learning process.

For many instructors, PBL is a stark contrast to the traditional education they experienced. Change takes time and is seldom without apprehension and challenges. However, when we consider the types of educational experiences we value for our modern learners, it becomes apparent the traditional “sage on the stage” instructional model falls significantly short.

The truth arrives when teachers overcome these PBL challenges and some good problems or ideas can come from the students, colleagues, or community members. Instead of lectures and book learning, teachers can think through the steps required to solve a problem and use those steps as project-learning activities. Instead of planning a massive project, the learning process can be made more manageable by chunking the project into smaller parts, with frequent checkpoints built into the timeline. Instead of a traditional summative exam, authentic assessments can be developed by communicating with other students, in group regarding what a presentation would look like related to a particular project.

Other challenge is the students’ motivation and the active participation in the all stages of the learning process. Sometimes it is very hard to involve them in the task, to provoke their interest and enthusiasm, to change their opinion from "something to be done" to "our cause", “our project” and “our achievement”.

Often PBL is considered as not effective and serious enough in academic environment and it is perceived as a peripheral to the curriculum. The opposition between traditional and project-based learning and the overturning of attitudes in terms of PBL as a successful method in high education remains the most difficult to overcome obstacle.

Conclusions

Project-based learning is a flexible method of anchoring curriculum around authentic projects that can then support so many other promising trends in learning, from game-based learning and blended learning, to gamification and the flipped classroom.

Comprehensive project-based learning needs a climate or collaborative culture of mutual respect in the classroom in order to work well. It begins with an entry activity that serves as the advanced organizer to capture and inspire student interest and it is organized around an authentic, open-ended driving question or challenge. It creates a need to know essential content and skills and provides ways for students to resolve the need during PBL time and benefits from collaborative inquiry to learn, problem to solve and/or to create or make something novel. In conclusion, the following conclusions can be drawn:

1. As a result of the introduction of new educational technologies, the nature of the training is change - from static and passive, into dynamic and interactive;
2. The application of project-based learning enhances the quality and culture of communication of learners; incorporates feedback and revision with opportunities for self, peer and teacher assessment of content, essential deeper learning skills, student made products and PBL processes such as research and presentations.
3. Using PBL in discipline Civil society institutions (public administration studies) increases motivation and provokes interest in the subject; increases the activity of students; allows an increasing degree of student voice and choice (agency) throughout the PBL unit.
4. PBL develops critical thinking, problem solving, collaboration, and various forms of communication, often known as "21st Century Skills."
5. To improve the education process and the quality of training, it is expedient to use every opportunities for PBL at lecture courses and seminars, because this results in a publicly presented product or performance and enriches teacher performance with deeper learning outcomes and professional development.

References list

1. 21st Century Schools [Retrieved 2018-09-20] - <http://www.21stcenturyschools.com/>
2. Aviation High students land in their new school, Seattle Times, October 16, 2013 [Retrieved 2018-09-20] - http://old.seattletimes.com/html/education/2022060636_aviationhighxml.html
3. BELL, S. (2010). Project-based learning for the 21st century: skills for the future. Clearing House, 83(2), P. 39-43.
4. Developing Deeper Learning through Project Based Inquiry, [Retrieved 2018-09-15] - <https://ilc21.org/mindquest21/>
5. GREENO, J. G. (2006). Learning in activity. In R. K. Sawyer (Ed.), The Cambridge handbook of the learning sciences. New York: Cambridge University Press. P. 79-96
6. HARPER, A. (2014). Teachers Guide, Using Project-Based Learning to Develop Students' Key Competences
7. HYE-JUNG LEE, H., & CHEOLIL LIM, (2012). Peer Evaluation in Blended Team Project-Based Learning: What Do Students Find Important? Journal of Educational Technology & Society, 15(4), P. 214-224.
8. KNOLL, M. (1997). The project method: its origin and international development. Journal of Industrial Teacher Education 34(3), P. 59-80.
9. LARMER J., MERGENDOLLER J. R. (2010) Giving Students Meaningful Work, 68(1), Seven Essentials for Project-Based Learning, P. 34-37, Educational Leadership, ASCD, www.ascd.org [Retrieved 2018-09-20] - http://www.ascd.org/publications/educational_leadership/sept10/vol68/num01/Seven_Essentials_for_Project-Based_Learning.aspx
10. MARKHAM, T. (2011). Project Based Learning. Teacher Librarian, 39(2), P. 38-42.
11. MILLER A. Planning for PBL Implementation (2018), [Retrieved 2018-09-20] <http://www.andrewkmiller.com/tag/pbl/>
12. Problem-Based Learning: Tips and Project Ideas, "Education World". [Retrieved 2018-09-15] - https://www.educationworld.com/a_curr/problem-based-learning-tips-ideas.shtml
13. Project-Based Learning, The George Lucas Educational Foundation Edutopia. [Retrieved 2018-09-20] - <https://www.edutopia.org/project-based-learning>
14. SARGENT, C. (2014). Teachers Guide, Assessment of Key Competences in School Education
15. THOMAS, J. W. (2000). A review of research on project-based learning, March, 2000
16. What is PBL? Buck Institute for Education. [Retrieved 2018-09-20] - http://www.bie.org/about/what_pbl

Summary

Learning by Doing: Insights rom Project-Based Teaching

Phd Violeta Toncheva-Zlatkova

University Of National And World Economy, Bulgaria

Interactive methods have been particularly relevant in recent years. In the age of the globalized world, technology use and information flow the problem of their application in the practical training of students in high education occupies an important place and deserves special attention. Dedicated by the changing basic functions of the teacher in the education system, it helps to overcome stereotypes in training, develop new approaches to real situations, promotes the development of creative abilities and increase the learning motivation.

The main aim is to present the opportunities offered by the modern educational technologies for using interactive methods in teaching in the context of higher education and in particular in the seminars of Civil society institutions course, to explore and present aspects of implementation of project-based learning by developing models and propose some real practical examples. The concept presented in this article is related to.

Project-based learning (PBL) is a student-centered pedagogy that involves a dynamic classroom approach in which it is believed that students acquire a deeper knowledge through active exploration of real-world challenges and problems. The basis of PBL lies in the authenticity or real-life application of the research. It is a style of active learning and inquiry-based learning and contrasts with paper-based, rote memorization, or teacher-led instruction that presents established facts or simply gives information, portrays a path to knowledge by instead posing questions, problems or

scenarios. There are three types of project-based learning: Challenge-Based Learning, Activity-Based Learning, and Place-Based Learning. In PBL, Instructor is part of the student journey of learning on multiple levels and must find balance as he is constantly engaging with students, peer-to-peer learning and educational opportunities in the PBL process. Student role is to ask questions, build knowledge, and determine a real-world solution to the issue presented. PBL has the potential to increase a student's feeling of responsibility for, and control over, their own learning. This ownership excites learners and often increases the motivation and the effort they are willing to put forth. Authentic projects with a student voice help connect the world of university with a student's own experiences, making learning more relevant, more equitable, and more enjoyable. The stages through which the work is done: - preparation, planning, research, reporting of results or conclusions, evaluation of the work focus on a comprehensive and systematic study of problems, organizational abilities, and 21st Century skills. For many instructors, PBL is a stark contrast to the traditional education they experienced. PBL requires new professional skills for teachers – they have to embrace interdisciplinary learning instead of remaining locked in single-subject silos, and to be more comfortable with uncertainty and discovery during the learning process. PBL is a flexible method of anchoring curriculum around authentic projects that can then support so many other promising trends in learning, from game-based learning and blended learning, to gamification and the flipped classroom.

In conclusion: (1.) As a result of the introduction of new educational technologies, the nature of the training is change - from static and passive, into dynamic and interactive; (2) The application of PBL enhances the quality and culture of communication of learners; incorporates feedback and revision with opportunities for self, peer and teacher assessment of content, essential deeper learning skills, student made products and PBL processes such as research and presentations. (3) Using PBL in discipline Civil society institutions increases motivation and provokes interest in the subject; increases the activity of students; allows an increasing degree of student voice and choice (agency) throughout the PBL unit. (4) PBL develops critical thinking, problem solving, collaboration, and various forms of communication, often known as "21st Century Skills."; (5) To improve the education process and the quality of training, it is expedient to use every opportunities for PBL at lecture courses and seminars, because this results in a publicly presented product or performance and enriches teacher performance with deeper learning outcomes and professional development.

Key words: professional competence, project-based learning, practical training, interactive methods, civil society.

INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMO GALIMYBĖS BENDRADARBIAVIMO SU TĖVAIS PROCESU IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOSE

Justina Vijūnaitė
Auklėtoja, UAB "Taškus"
dr. Giedrė Slušnienė
Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje analizuojama problema, kad bendradarbiaujant su ugdytinių tėvais daugelis pedagogų vis dar pasikliauja nusistovėjusiais bendravimo, bendradarbiavimo būdais bei formomis. Siekiant efektyvesnio pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo gali pagelbėti informacinės technologijos, leidžiančios bendrauti ir spręsti problemas realiu laiku, operatyviai pasidalinti informacija, vaizdo įrašu ar kt. Šiandieniam informacinių technologijų amžiui turi vykti naujų, patrauklių, abiem pusėms priimtinių bendradarbiavimo būdų paieškos, kurios prisidėtų prie ugdymo kokybės bei vaiko gerovės. Mokslinėje literatūroje daugiau analizuojami tradiciniai mokyklos ir mokinio šeimos bendradarbiavimo būdai ir formos, tikslai ir sąlygos bei kt.. Pakankamai menkai analizuojamos ikimokyklinio ugdymo pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo galimybės bei problemos šiuolaikinių technologijų panaudojimo kontekste siekiant inovatyvių bendradarbiavimo su tėvais formų ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Todėl straipsnio autorės siekia užpildyti šią spragą. Straipsnyje taip pat pristatomi ir analizuojami empirinio tyrimo, kuriame interviu metodo pagalba buvo apklausiami ikimokyklinio ugdymo pedagogai, rezultatai apie informacinių technologijų panaudojimo galimybes bendradarbiavimo su tėvais procese, bendradarbiavimo, pasitelkiant informacines technologijas, naudą ir patrauklumą, veiksnius, galinčius palengvinti šį procesą ir kt. .

Reikšminiai žodžiai: pedagogas, tėvai, bendradarbiavimas, informacinės technologijos.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiandieninėje visuomenėje itin reikšmingas yra bendradarbiavimas. Jis vyrauja visuomeninėse ir kultūrinėse žmogaus terpėse (asmeniniame gyvenime, moksle bei darbe), taip pat ir įvairiose ugdymo institucijose. Bendradarbiavimo koncepcija neturi aiškios definicijos ir įvairūs autoriai skirtingai traktuoja bendradarbiavimo konceptą, pateikia nevienodus apibrėžimus. Bendradarbiavimą galima būtų traktuoti kaip ypatingą veiklos struktūrą, kuomet ši veikla atliekama dalyvaujant keliems vykdytojams, valdymo subjektams, institucijoms, sistemoms ar net valstybėms (Puškorius, 2007). Kaip vienas svarbiausių Lietuvos švietimo uždavinių minimas ugdymo įstaigos personalo bendradarbiavimas su tėvais. Šeima ir ugdymo įstaiga yra dvi svarbiausios vaiko švietimo institucijos. Tėvai – tai pagrindinis vaiko gyvenimo visuomenėje bei elgesio principų, dorovinių normų pavyzdys. Vaikui pradėjus lankyti ugdymo įstaigą, į jo socializacijos procesą įsitraukia ir pedagogai. Šiame kontekste įstaigą ir šeimą vienija tas pats ugdymo subjektas - vaikas. Pedagogai, siekdami visapusiškai ugdyti jaunąjį asmenybę, turi nuolat glaudžiai bendrauti su ugdytiniu, bendradarbiauti su jo šeimos nariais. Daugelis pedagogų, sąveikaudami su ugdytinių tėvais, paprastai pasikliauja nusistovėjusiais bendravimo, bendradarbiavimo būdais bei formomis. Tačiau šiandieniam informacinių technologijų amžiui turi vykti naujų, patrauklių, abiem pusėms priimtinių bendradarbiavimo būdų paieškos, kurios prisidėtų prie ugdymo kokybės ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo problema. Nuolat besikeičiantis pasaulis neleidžia sustoti, siūlo ieškoti naujų bendradarbiavimo būdų įvairiose gyvenimo srityse. Taip pat ir kontakte su ugdytinių tėvais ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Ribota informacijos sklaida, tėvų komplikotas pasiekiamumas, laiko stoka, trukdo sklandžiai vyksti bendradarbiavimo procesui. Siekiant efektyvesnio pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo galėtų pagelbėti informacinės technologijos, leidžiančios bendrauti realiu laiku, spręsti kylančias problemas, operatyviai pasidalinti informacija ir kt. Internetas yra decentralizuota, milžiniška, interaktyvi komunikacinė sistema. Kiekvienas žmogus, turintis reikiamą įrangą, gali patekti į internetinę erdvę ir būti aktyvus komunikacijos procesų dalyvis. Internetas integruoja praktiškai visas komunikacijos rūšis, jis pajėgus transliuoti visus informacijos

raiškos pavidalus. Taip pat jis sudaro galimybes bet kokio lygmens komunikacijai – tarpasmeninei, grupei, masinei, taigi ir viešajai (Puodžiūnas, 2013).

Kaip teigia Slušnienė ir kt. (2017), galimybių tėvelių ir pedagogų bendradarbiavimui šiandien yra pakankamai daug. Tradicinius būdus ir įpročius keičia šiuolaikinės technologijos, kurios padeda taupyti laiką, iškilusias problemas spręsti tą pačią akimirką. Tai stiprina tėvų motyvaciją, padeda aktyviau dalyvauti ugdymo įstaigos gyvenime. Tėvai, įsisukę į kasdienes darbus bei rūpesčius, spartėjant gyvenimo tempui, fiziškai atitolsta nuo ugdymo įstaigos gyvenimo. Net ir sulaukę pedagogų iniciatyvos, kvietimo pokalbiui ar į tėvų susirinkimą, tam negali ar nenori skirti pakankamai laiko. Čia gelbsti skaitmeninės technologijos, leidžiančios bendrauti realiu laiku, spręsti problemas, operatyviai pasidalinti informacija ar vaizdo įrašu.

Šiame kontekste aktualiais tampa šie probleminiai klausimai, į kuriuos ir bus bandoma ieškoti atsakymų: Kaip technologiniai pokyčiai ir priemonės sąlygoja tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo procesą? Ar visapusiškas informacinių technologijų panaudojimas gali lemti tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo sėkmę? Kokios informacinių technologijų panaudojimo galimybės bendradarbiavimo su tėvais procese ir kt.?

Tyrimo objektas – informacinių technologijų panaudojimo galimybės bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

Tyrimo tikslas – atskleisti informacinių technologijų panaudojimo galimybes bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti bendradarbiavimo su tėvais proceso reikšmę, būdus, formas.
2. Pristatyti šiuolaikinių technologijų taikymo galimybes bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

3. Atlikti tyrimą, siekiant įvertinti šiuolaikinių technologijų panaudojimo galimybes bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigoje bei pristatyti rezultatus.

Tyrimo metodai – siekiant teoriškai pagrįsti informacinių technologijų panaudojimo galimybes bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, pasirinktas mokslinės literatūros analizės metodas. Siekiant įvertinti informacinių technologijų panaudojimo galimybes bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, pasirinktas kokybinis tyrimas (interviu).

1. Bendradarbiavimas ir jo reikšmė ugdymo procese

Bruce, Ricketts (2008) teigia, kad bendradarbiaujantys individai pradeda siekti bendro tikslo, vieningai veikti, o tada jau galima pradėti kalbėti ir apie bendradarbiavimo procesą. Minėti autoriai akcentuoja, jog bendradarbiavimas gali būti traktuojamas kaip socialinis procesas, kurio sėkmę lemia proceso dalyvių produktyvumas, efektyvumas ir pasitenkinimas galutiniu rezultatu.

Miltenienės (2005) manymu, komandos narių komunikacija, kooperacija tarpusavio sąveika yra sėkmingo bendradarbiavimo pagrindas.

Socialinės psichologijos atstovų nuomone, žmonės bendradarbiauja tada, kai vienas kitam gali padėti realizuoti savo poreikius, patirdami abipusę naudą (Indrašienė, 2004.). Mokslininkės nuomone, pasaulyje vyksta jungimosi, globalizacijos procesai. Bendradarbiavimas yra integrali žmogaus egzistencijos dalis.

Bendradarbiavimas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje yra labai svarbus, neišvengiamas, kadangi abiejų bendradarbiaujančių šalių tikslas yra vienas - užtikrinti sklandžią ugdymo aplinką, sėkmingai įgyvendinti jos turinį ir uždavinius.

Ugdymo įstaigos, bendradarbiaudamos su šeima, vadovaudamasi šiais motyvais:

1. Ikimokyklinės įstaigos ir šeimos turi bendrų interesų ir įsipareigojimų viena kitai- paremti vaikų švietimą ir auklėjimą (Epstein, 2001);
2. Neatskirama bendra šeimos, darželio ir bendruomenės gyvenimo dalis turėtų būti vaikų vystymasis ir švietimas (Bronfenbrenner, 2009).

Pedagogams tenka ne mažas iššūkis, siekiant užmegzti glaudžius tarpusavio santykius su ugdytinių tėvais bei aktyviai juos įtraukti į bendradarbiavimą. Tiek privačiose, tiek valstybinėse ugdymo įstaigose yra apstu iniciatyvių ugdytinių tėvų, norinčių, nekantraujančių įsitraukti į bendruomenės gyvenimą, tačiau pasitaiko ir labai užimtų bei visą atsakomybę paliekančių pedagogams.

Galima apibendrinti, kad ugdymo įstaigos bei šeimos bendravimas, bendradarbiavimas turi būti labai glaudus, grįstas pasitikėjimu, pagarba bei pagalba. Bendradarbiavimas laiduoja įvairių bendrų tikslų realizavimo galimybes. Pedagogas turi nuolat ieškoti alternatyvų, kaip į ugdymo procesą įtraukti visus bendruomenės narius.

Individualaus bendradarbiavimo su tėvais formos

Mokslinės literatūros analizė (Litvinienė, 2002; Glebuviienė, Grabauskienė, Kontautienė, 2002 ir kt.) padėjo išskirti šias pedagogų bendradarbiavimo su tėvais formas: individualūs pokalbiai, neakivaizdiniai pokalbiai, tėvų lankymasis darželyje, tėvų vakarai, namų lankymas ir kt. Iš tradicinių bendradarbiavimo formų dažniausiai taikomi įvairūs pasikalbėjimai, tačiau ir trumpam pokalbiui tėvai dažnai neturi pakankamai laiko. Todėl formuojasi naujos bendradarbiavimo formos, vyksta akivaizdi redukcija, nes tradicines formas keičia naujosios, t. y. mūsų amžiaus informacinės technologijos, kurios tapo žmogaus kasdieniniu palydovu, paplito daugelyje sričių, o internetas praplėtė žmonių akiratį, socialines pareigas bei pomėgius atverdamas virtualios erdvės galimybes (Carvalho, Francisco, Relvas, 2014).

Vietienė, Malinauskienė (2015) pažymi, jog šiuolaikinėje visuomenėje keičiasi tėvų funkcijos – iš pasyvių paslaugų vartotojų į aktyviai veikiančius, reiškiančius, siūlančius įvairias idėjas, pagalbą, pasirengusius tartis, diskutuoti dėl veiksmingų vaikų ugdymo būdų.

Būdų ir formų, leidžiančių palaikyti ir plėtoti bendradarbiavimo procesą tarp ikimokyklinio ugdymo pedagogų ir tėvų, yra apstu. Pedagogai, pasitelkdami savo kūrybiškumą ir gerai pažinodami ugdytinių šeimas, gali pasirinkti jiems priimtinausius bendradarbiavimo su ugdytinių tėvais būdus ir formas, kurie padėtų užtikrinti šio proceso (bendradarbiavimo) raišką.

Galima apibendrinti, kad individualaus bendradarbiavimo formų su tėvais yra apstu. Vienos yra naudojamos dažniau, kitos - rečiau. XXI informacinių technologijų amžiuje gana retas reiškinys, kai pedagogas šeimą, vaiką lanko namuose. Dažniausiai vyraujanti forma - pokalbiai su ugdytinių tėvais ugdymo įstaigoje ir, be jokios abejonės, galimybė bendrauti informacinių technologijų pagalba.

Informacinių komunikacinių technologijų panaudojimas ikimokyklinio ugdymo įstaigose bendradarbiaujant su tėvais

Stebimi nemenki socialiniai ir kultūriniai padariniai: susiformavę ištisos „virtualios bendruomenės“, kurias apjungia internetas, bendri interesai ir vertybės. Internetas laiduoja ir sėkmingą prieigą prie informacijos pasauliniame kontekste (Anderson, Downie, Schudson, 2016). Naujienas, taupant laiką, galima sužinoti akimirksniu (Turow, 2010).

Meškys (2010) akcentuoja internetinę komunikaciją kaip atviros diskusijos galimybę, stiprinančią socialinius ryšius, atviresnį ir nuoširdesnį jų pobūdį.

Tenka pastebėti, kad pedagogas, vildamasis pasiekti glaudesnę bendradarbiavimą su tėvais, gali juos įtraukti į virtualias bendruomenes, sujungti visus bendruomenės narius į vieną bendrą grupę ar forumą, kur atsiranda galimybė greitiems problemų sprendimo būdams, iškilusiems sunkumams spręsti ar pasidžiaugti bendrai pasiektais rezultatais ugdant vaikus. Informacija ar žinia, kurią pedagogas nori paskleisti, gali pasiekti gavėjus, nepaisant atstumo barjero, pvz., apie organizuojamas edukacines išvykas, renginius ir kt.

Zajančkauskienės (2010) manymu, informacinių technologijų taikymas ikimokyklinio ugdymo įstaigose yra modernus bei šiuolaikiškas būdas. Pasitaiko, kad pedagogai pasitelkia ir išmaniuosius telefonus, kviesdami tėvus bendradarbiavimui, grįžtamajam ryšiui. Socialinių tinklų

naudojimas šiuo metu visuomenėje yra neatskiriama gyvenimo dalis - internetinės bendruomenės veikloje dalyvauja įvairaus amžiaus individų grupės. Autorė pastebi, kad dažnai tėvai, o ir pedagogai, neturi pakankamai laiko grupėje ilgiau pasikalbėti. Nederėtų pamiršti tokių tėvų, kurie išvykę į užsienį, bet aktyviai domisi vaiko ugdymu/si. Todėl Messenger, Skype pokalbių sistemų dėka pedagogas turi galimybę konfidencialiai aptarti vaiko sėkmes ar nesėkmes, išskylančias ugdymo įstaigoje. Norėdamas komunikuoti su visais grupės tėvais pedagogas gali kurti grupės svetainę. Joje pasiūloma tėvams virtualioje aplinkoje rengti forumus, konferencijas, publikuoti straipsnius, nuorodas į įvairią ir įdomią bei ugdytinių tėvams aktualią informaciją. Tokios grupės veikloje dalyvaus tik užsiregistravę nariai – tėvai ar globėjai.

Pedagogai kviečia ugdytinių tėvus bendrauti, bendradarbiauti ir socialiniuose tinkluose - tai yra virtualių bendruomenių tinkle, individų tarpusavio ryšiuose, internetinėse bendruomenėse. Dolgova (2014), remdamasi Školovaja (2005), elektroninį bendravimą klasifikuoja keletu požymių:

- pagal bendravimo formas - rašytinis bei žodinis,
- pagal imtį - individualus, grupinis ar masinis,
- pagal laiką - sinchroninis (bendraujama čia ir dabar) ir nesinchroninis (adresatas atsako ne iš karto).

Pasak autorės, nors ir visi šie išvardyti aspektai yra labai skirtingi, tačiau visus juos vienija vienas esminis aspektas – elektroninis bendravimas negali sėkmingai vykti be ITR (informacijos ir ryšių technologijos).

Pedagogai, siekdami bendradarbiauti su ugdytinių tėvais, dažniausiai pasinaudoja šiomis elektroninio diskurso rūšimis:

- *Skype pokalbiai* yra vienas iš sinchroninio bendravimo būdų, kai du ar daugiau pašnekovų gali bendrauti ir keistis informacija tuo pačiu metu tiek žodžiu, tiek raštu.

- *Facebook*. Duggan (2015) atliko tyrimą, iš kurio duomenų paaiškėjo, jog socialinis tinklas „Facebook“ yra puikus bei populiarius būdas bendrystei tarp pedagogų ir tėvų. Slušnienės ir kt. (2017) atlikto tyrimo duomenys patvirtino, kad socialinis tinklas „Facebook“ - vienas dažniausiai naudojamų, bendraujant ir bendradarbiaujant su tėvais ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

- *Internetinės aplikacijos*, kurių pagalba ugdytojas gali siųsti įvairias rekomendacijas, mokslinius straipsnius bei kitą naudingą informaciją, kuri laiduotų dar sėkmingesnę ugdymą.

- *Elektroninė ugdytinių pažangos ir pasiekimų vertinimo sistema*. „Mūsų darželis“. Anot Rinevičienės (2012), šiuo metu visuomenėje, siekiant efektyvaus bendravimo bei bendradarbiavimo su ugdytinių tėvais, naudojama šia internetine sistema, kurioje tėvai ir ugdymo įstaigų darbuotojai bendrauja tarpusavyje, siekdami bendro tikslo – kuo geriau ugdyti vaikus. Šioje sistemoje yra tėvams lengvai prieinama informacija apie vaikų veiklas, dienos ritmą, užsiėmimų tvarkaraščius, vaikų pasiekimus ir kt.

- *Elektroninis paštas*. Juodaitytės ir kt. (2009) teigimu, elektroninis paštas yra puikus būdas, vyraujantis ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogų bendradarbiavimo su ugdytinių tėvais procese, padedantis nuolat informuoti tėvus, ypač tuos, kurie retai lankosi ugdymo įstaigoje. Autorių manymu, naujienlaiškis - patrauklus būdas glaustai pateikti informaciją. Slušnienė ir kt. (2017) taip pat patvirtina, kad ugdytojai su tėvais pakankamai dažnai bendrauja ir elektroniniu paštu.

Galima apibendrinti, jog šiuolaikinė visuomenė yra ypatingai imli naujovėms, tad šiuo metu ypač paplitęs yra bendravimas, bendradarbiavimas internetu, nes tai nereikalauja didelių išlaidų ir suteikia plačias galimybes pasiekti daugelį žmonių. Galima konstatuoti, kad bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigoje pastebimi nemenki pokyčiai. Keičiasi pedagogų ir ugdytinių tėvų sąveikos pobūdis, tradicinės bendradarbiavimo formas vis aktyviau keičia naujosios technologijos.

1. Informacinių technologijų panaudojimo galimybių bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigoje tyrimas

1.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo tikslas – atskleisti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų poziciją, susijusią su informacinių technologijų panaudojimo galimybėmis bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Pasirinktas **kokybinis interviu metodas**. Šis metodas taikytas pagal iš anksto parengtus klausimus, kurių pagalba siekta gauti naudingos informacijos, atskleisti pedagogų vertinimus.

Tiriamųjų imtis. Kokybinis interviu metodas buvo taikytinas kokybinio tyrimo metu Kauno „X“ mokykloje, kurioje veikia ikimokyklinio ugdymo skyrius. Interviu metu buvo apklausti 8 ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogai.

Tyrimo procedūra. Tyrimo metu buvo laikytasi šių etinių principų: savanoriškumo, konfidencialumo, sąžiningumo ir privatumo. Visi informantai buvo supažindinti su apklausos tikslu ir paaiškinta, kam bus naudojami gauti tyrimo rezultatai. Tyrimas buvo atliktas 2018 m. balandžio - gegužės mėn.

1.2. Tyrimo rezultatų analizę

Tyrimo pradžioje siekta atskleisti veiksnius, kurie, pedagogų nuomone, gali palengvinti tėvų ir pedagogų bendrystę.

Apibendrinti informantų atsakymai (1 lentelė) leido išskirti pagrindinius veiksnius.

1 lentelė. Pagrindiniai veiksniai, lengvinantys tėvų ir pedagogų bendrystę

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Veiksniai, lengvinantys bendrystę	Glaudesnis pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas	„Tėvų geranoriškumas, bendra veikla, kadangi nori žinoti apie savo atžalas“; „Bendro tikslo siekimas, glaudus bendradarbiavimas su ugdytinių tėvais“; „Noras bendradarbiauti dėl pagrindinio tikslo – vaikų gerovės“.
	Didesnis tėvų pasitikėjimas pedagogais	„Geri tarpusavio santykiai, pasitikėjimas vieni kitais“; „Pasitikėjimas vieni kitais, noras padėti“ ; „Pasitikėjimas pedagogais“; „Pasitikėjimas ir abipusė pagarba“.
	Aktyvesnis pedagogų ir tėvų bendrų rezultatų siekimas	„Pasitikėjimas, pagarba pedagogui, Bendrų rezultatų siekimas, nes pastebimas pernelyg mažas tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą“.

Šaltinis: sudaryta autoių pagal tyrimo duomenis, 2018

Tyrimo rezultatai patvirtina Bruce, Ricketts (2008) poziciją, kurie akcentuoja, jog bendradarbiavimas gali būti traktuojamas kaip socialinis procesas, kurio sėkmę lemia proceso dalyvių pasitikėjimas vieni kitais, produktyvumas, efektyvumas ir pasitenkinimas galutiniu rezultatu.

Domėjimės, ar ugdymo įstaiga, kurioje dirba pedagogai, turi bendravimui, bendradarbiavimui skirtus forumus virtualioje erdvėje. Paaiškėjo, jog visiems darbuotojams yra sudarytos sąlygos bendrystei su tėvais virtualioje erdvėje. Informantai įvardijo, kad naudojasi „Facebook“ grupe, „Mūsų darželis“ sistema mokyklos svetainėje, kurioje galima rasti ikimokyklinio ugdymo skiltį. Keli informantai įvardijo, kad naudojasi „Skype“ programa, elektroniniu paštu.

Informantų atsakymai, vertinant bendravimą ir bendradarbiavimą su ugdytinių tėvais virtualioje erdvėje, pasiskirstė į šias kategorijas (2lentelė).

Galime daryti prielaidą, kad bendravimas, bendradarbiavimas su ugdytinių tėvais virtualioje erdvėje padeda pedagogams siekti įvairių tikslų. Svarbiausi iš jų, tai informacijos perdavimas bei

skleidimas, dalijimasis įvairiomis nuorodomis, rekomendacijomis, galimybė pasidžiaugti vaikų pasiekimais, pasidalinti nuotraukomis ir kt.

2 lentelė. Bendravimo ir bendradarbiavimo tikslai su ugdytinių tėvais virtualioje erdvėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Pagrindiniai bendravimo ir bendradarbiavimo tikslai	Informacijos perdavimas	„Naudojantis šiomis technologijomis tėvams pateikiami priminimai apie renginius, veiklas, visa to įamžinimas ir pasidalinimas su ugdytinių tėvais; „Norint pasidžiaugti vaiko pasiekimais, aptariant bendrus ugdymo įstaigos klausimus, sprendžiant iškilusias problemas“; „Pranešant ugdytinių tėvams apie vykstančias veiklas“; „Siekiant pasidalinti priminimu, vykstančiomis veiklomis“; „Bendraujant, bendradarbiaujant visais einamaisiais klausimais, siekiant pasidalinti priminimu, dienos vykstančiomis veiklomis“.
	Įamžintų akimirkų pasidalijimas	„Siekiant pasidalinti svarbia informacija bei įamžintomis akimirkomis“.
	Gerosios patirties skleidimas	„Tenka skatinant tėvų aktyvesnę įsitraukimą į veiklas, dalijimąsi gerąja patirtimi, siuntimas įvairių nuorodų“.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2018

Informantų atsakymai, ar šiuolaikinės technologijos padeda kolektyviai bendrauti, bendradarbiauti su ugdytinių tėvais, atskleidė (3 lentelė), kad siekiant išsiaiškinti tėvų ir pedagogų poziciją apie kolektyvius kontaktus, vykstančią kaitą, vis dažniau yra naudojamos informacinės komunikacinės technologijos.

3 lentelė. Šiuolaikinės technologijos, padedančios kolektyviai bendrauti, bendradarbiauti su ugdytinių tėvais

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Šiuolaikinių technologijų privalumai ir trūkumai	Padeda, nes vyksta greita informacijos sklaida	„Taip, informacinės technologijos padeda, nes vyksta greita informacijos sklaida“; „Šiuolaikinės technologijos padeda kolektyviai bendrauti, bendradarbiauti, nes taip bendravimas gali vykti greičiau, bet kuriuo paros metu“; „Taip, padeda priminti svarbią informaciją“; „Taip, padeda išspręsti laiko stokos klausimą“; „Taip, padeda“; „Taip, padeda, nes informacijos sklaida vyksta greičiau“; „Taip, jos padeda“.
	Padeda, tačiau kartais ir trukdo	„Informacinės technologijos padeda, tačiau kartais ir trukdo, nes per daug yra braunamasi į pedagogų darbą“.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2018

Apibendrinant galima teigti, jog informantai vienareikšmiškai ieško būdų palaikyti bendravimą, bendradarbiavimą su ugdytinių tėvais. Pasitelkdamiesi informacines technologijas jie taupo savo ir tėvų laiką, gali garantuoti greitą komunikaciją, kuri gali sėkmingai vykti bet kuriuo paros metu (tėvai pateiktą informaciją sužinos vos tik prisijungę).

Informantai nurodė, kad efektyviausios IT, bendraujant, bendradarbiaujant su ugdytinių tėvais, yra šios (4 lentelė).

Galime konstatuoti, jog efektyviausios informacinės technologijos, kurias naudoja pedagogai, yra „Facebook“ socialinis tinklas, elektroninis paštas, sistema „Mūsų darželis“. Tai sutampa su Duggan (2015) atlikto tyrimo duomenimis, iš kurių paaiškėjo, jog socialiniu tinklu „Facebook“ naudojosi 82 proc. 18–29 m. amžiaus žmonių, 79 proc. – nuo 30 iki 49 m. Akivaizdu, kad didžiąją dalį asmenų, besinaudojančių socialiniu tinklu „Facebook“, sudaro būtent tokia amžiaus kategorija, kuriai priskiriami ir ikimokyklinio amžiaus ugdytinių tėvai. Taigi, galime daryti prielaidą, kad socialinis tinklas „Facebook“ yra puikus bei populiarus būdas bendrystei tarp pedagogų ir tėvų.

4 lentelė. Efektyviausios informacinės technologijos bendraujant, bendradarbiaujant su ugdytinių tėvais

Kategorija	Subkategorija	Atsakymų variantai
Efektyviausios informacinės technologijos	Facebook socialinis tinklas	„Facebook“ paskyroje sukurta grupė“; „Efektyviausias būdas Facebook“; „Pavyksta Facebook“ susisiekti pakankamai greitai, manyčiau. tai yra efektyviausia IT“.
	Elektroninis paštas	„Efektyviausia būdas, tai susirašinėjimas elektroniniais laiškais“; „Naudojuosi elektroniniu paštu“.
	„Mūsų darželis“ sistema	„Sistemos pagalba bendraujame tarpusavyje, siekiame bendro tikslo – sudaryti vaikams kuo geresnes sąlygas“; „sistemoje aš stengiuosi patalpinti kuo daugiau informacijos apie vaikų veiklas, įvairių informaciją ir kt.“.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2018

Siekta išsiaiškinti, ar, informantų nuomone, per visą jų praktinio darbo laikotarpį kito šiuolaikinių technologijų naudojimas bendravimo ir bendradarbiavimo procese su ugdytinių tėvais.

Tyrimo rezultatai rodo, kad informacinės technologijos pasitelkiamos vis dažniau siekiant glaudaus santykio su ugdytinių tėvais: „Dabar kur kas aktyviau naudojamos IT nei prieš kelerius metus“; „Anksčiau šiomis technologijomis buvo naudojamas rečiau, dabar dažniau, aktyvesni tėvai“; „Kur kas daugiau individualiai buvo bendraujama anksčiau, dabar dažniau informacinėmis technologijomis“; „Kito, informacinės technologijos naudojamos dažniau“; „Taip, kito bendravimas, bendradarbiavimas, anksčiau vyravo tik žodinis, skelbiamasis (kolektyvinis), šiuo metu aktyviau taikomi IT“; „Kadangi mano darbo patirtis nėra itin didelė, todėl neteko suprasti, kaip kito bendravimas, bendradarbiavimas prasidėjus informacinių technologijų amžiui“; „Mano darbo patirtyje buvo aktyviai naudojamas Facebook“ uždaros studijos grupės“. Galima apibendrinti, jog didelė dalis pedagogų turi prisitaikyti prie vykstančių pokyčių. t. y. vis aktyviau naudoti šiuolaikines technologijas, nes aktyviems tėvams šis būdas yra priimtinas ir taikytinas.

Analizuojant duomenis, kaip greitai pavyksta susisiekti su ugdytinių tėvais naudojant IT, paaiškėjo, kad naudojantis IT pavyksta greitai susisiekti su ugdytinių tėvais: „Susisiekti su tėvais pavyksta greitai“; „Taip, pavyksta, išties, greitai susisiekti“; „Greičiausiai pavyksta susisiekti telefonu, tačiau ir IT pakankamai greitai“; „Greitai pavyksta, nes dažnai tėvai nepastebi skelbimų lentoje talpinamos informacijos“; „Pavyksta greitai susisiekti“; „Pavyksta Facebook“ susisiekti pakankamai greitai“.

Informantų parašėme, kad įvertintų trūkumus, jeigu tokių įžvelgia. Pedagogų atsakymai padėjo atskleisti šiuos trūkumus naudojantis IT (5 lentelė).

5 lentelė. Informacinių technologijų trūkumai

Kategorija	Subkategorija	Atsakymų variantai
Trūkumai, kuriuos įžvelgė pedagogai	Netikslinga informacija	„Taip, trūkumų įžvelgiu, nepatvirtinta, nepatikrinta, dažnai netikslinga informacija.“.
	Realaus bendravimo, bendradarbiavimo stoka	„Trūkumas tik tas, jog realus bendravimas, bendradarbiavimas akis į akį“ yra vis retesnis reiškinys“; „Taip, yra ir trūkumų, kaip teisiogiinio bendravimo mažėjimas“.
	Laiko trūkumas	„Taip, įžvelgiu laiko trūkumas“.
	Visi vienu metu negali būti aktyvūs nariai	„Trūkumas, jog pedagogas neturi galimybės būti visada aktyvus“; „Yra ir trūkumų, kartais tuo yra piknaudžiaujama“.
	Trūkumų nėra	„Trūkumų neižvelgiu“; „Trūkumų neižvelgiu“.

Šaltinis: sudaryta autorių pagal tyrimo duomenis, 2018

Trumpai apibendrinus viso atlikto tyrimo rezultatus galime konstatuoti, jog pedagogams priimtinausias individualaus bendravimo ir bendradarbiavimo būdas - dialogas su tėvais, tačiau ir IT yra taikytina. Tėvams, kaip ir pedagogams, priimtinausias individualaus bendravimo formos yra reali komunikacija bei naudojimas IT. Ugdymo įstaigoje, kurioje buvo atliekamas tyrimas, yra

sugeneruoti forumai virtualioje erdvėje. Naudojama „Facebook“ socialinis tinklas, „Mūsų darželis“ sistema, „Skype“ programa bei elektroninis paštas. Bendrauti, bendradarbiauti su ugdytinių tėvais virtualioje erdvėje informantams tenka tikrai dažnai primenant informaciją, ją teikiant, norint pasidalinti įamžintomis akimirkomis ir kt. Bendravimas, bendradarbiavimas, pasitelkiant informacines technologijas, vyksta sparčiai bei efektyviai. Visi apklaustieji teigė, jog IT - tai yra naujas, inovatyvus ir taikytinas būdas bendravimo, bendradarbiavimo procese su ugdytinių tėvais, kuris padeda gauti ir dalintis svarbia informacija, tačiau yra įžvelgiama ir trūkumų, tai tiesioginio bendravimo stoka bei pakankamai daug netikslios ir nepatvirtintos informacijos.

Išvados

1. Atlikus teorinę analizę apie bendradarbiavimo proceso reikšmę, būdus ir formas paaiškėjo, jog būdų ir formų palaikyti glaudžius santykius su ugdytinių tėvais yra pakankamai daug. Pedagogas, kviesdamas bendrystei ugdytinių tėvus, gali kolektyviai bei individualiai su jais bendrauti, bendradarbiauti. Tradicines bendradarbiavimo formas aktyviai keičia inovatyvios, t. y. pasinaudojimas IT technologijomis, kurias savo darbe vis dažniau taiko ir pedagogai vildamiesi glaudžių santykių su ugdytinių tėvais. Naudodamiesi įvairiais tradiciniais ir netradiciniais bendravimo bei bendradarbiavimo būdais tėvai ir pedagogai gali tapti aktyvesniais ugdymo komandos partneriais ir patirti abipusę sėkmę tenkinant vaikų ugdymosi poreikius bei kokybę.

2. Atlikus šiuolaikinių technologijų taikymo galimybių analizę paaiškėjo, kad IT technologijos, sparčiai besiveržiančios į visas žmogaus gyvenimo sritis, sparčiai veržiasi ir į švietimą bei ugdymą. Šios technologijos palengvina, suteikia greitesnės komunikacijos galimybes, dalijimąsi patirtimi ir naudinga informacija tarp pedagogų ir tėvų. Vienas iš populiariausių bendrystės su tėvais būdų - naudojimas internetu suteikiamomis galimybėmis. Dažniausiai pasinaudojama socialiais tinklais „Facebook“, „Skype“ programa, bendraujama elektroniniais laiškais, naudojamosi elektroninio pašto grupėmis ar „Mūsų darželis“ internetine sistema. Jų dėka bendravimas ir bendradarbiavimas vyksta kur kas sparčiau ir sėkmingiau, tėvai turi galimybę apie savo vaikus sužinoti ar informuoti pedagogus tą pačią akimirka, net ir ribojami atstumo ar laiko.

3. Atlikus ir apibendrinus informacinių technologijų panaudojimo galimybių bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigoje tyrimo rezultatus, galima konstatuoti, kad dažniausiai vyraujanti bendradarbiavimo su tėvais forma - individualus bendradarbiavimas, tačiau vis aktyviau bendraujama ir bendradarbiaujama pasitelkiant IT. Ugdymo įstaiga, kurioje buvo atliekamas tyrimas, turi forumus virtualioje erdvėje, skirtus bendrystei su tėvais palaikyti. Apklaustųjų teigimu, visi yra pakankamai aktyvūs jų naudotojai. Pasitikėjimas ir bendradarbiavimas gali lengvinti pedagogų ir tėvų bendrystę, o pedagogams priimtinausias ir dažniausiai taikomas būdas - bendradarbiavimas su ugdytinių tėvais taikant informacines technologijas. Tyrimo rezultatai patvirtino, kad šios technologijos vis dažniau naudojamos. Dažniausiai naudojamosi „Facebook“ socialiniais tinklais, bendraujama elektroniniais laiškais ar „Mūsų darželis“ internetine sistema. Informacinių technologijų naudojimas yra naujas ir inovatyvus bei taikytinas būdas, kuris patrauklus ir ugdytinių tėvams, ir pedagogams abipusei bendrystei palaikyti.

Literatūros sąrašas

1. ANDERSON, C. W., DOWNE, L., SCHUDSON, M. (2016). The news media: What everyone needs to know. New York: Cambridge university press.
2. BRUCE, J. S. (2008) Socialinis informacijos gyvenimas. Vilnius: Charibdė.
3. CARVALHO, J., FRANCISCO, R. RELVAS, A. (2015) Family functioning and information and communication technologies: How do they relate? A literature review. centras . Žiūrėta 2017.12.28] Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/269777488> Family_functioning_and_information_and_communication_technologies

4. DOLGOVA, V. (2014) Skype žinučių idiolektinės ypatybės. Lingvistikos studijų krypties magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
5. DUGGAN, M. (2015). The Demographics of Social Media Users. [interaktyvus], [žiūrėta 2017-12-30] Prieiga per internetą: <http://www.pewinternet.org/2015/08/19/the-demographics-of-social-media-users/>
6. GLEBUVIENĖ, V., GRABAUSKIENĖ, A., KONTAUTIENĖ, R. (2002). Ikimokyklinė pedagogika. Kaunas: Šviesa.
7. INDRAŠIENĖ, V. (2004). Socialinio ugdymo technologijos. Mokomoji knyga. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, socialinės pedagogikos katedra.
8. JUODAITYTĖ, A., GAUČAITĖ, R., KAZLAUSKIENĖ, A. (2009). Informavimas apie ikimokyklinį, priešmokyklinį ugdymą ir švietimo pagalbą. Šiauliai: Liucijaus leidykla.
9. LITVINIENĖ, A. (2002). Šeima vaiko ugdymo institucija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
10. MEŠKYS, K. (2010). Kaip valdyti medijas: Audiovizualinių projektų prodiusavimo pagrindai. Vilnius: RDI grupė.
11. MILTENIENĖ, L. (2005). Bendradarbiavimo realybė tenkinant vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius bendrojo lavinimo mokykloje. Specialusis ugdymas: mokslo darbai, nr.2 (13), P. 54-61.
12. PUODŽIŪNAS, V. (2013). Viešosios komunikacijos technologijos ir inovacijos. Klaipėda: Viešoji įstaiga Socialinių mokslų kolegija.
13. PUŠKORIUS, S. (2007). Bendradarbiavimo efektyvumas. [interaktyvus], [žiūrėta 2017-11-10] prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/513/2_s.puskorius.pdf
14. RINEVIČIENĖ, J. (2012). Elektroninė mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo sistema kaip grįžtamojo ryšio bei tėvų pedagoginio švietimo priemonė. Švietimo kokybės vadybos magistro darbas. Šiaulių universitetas.
15. SLUŠNIENĖ, G., PARIŠAUSKIENĖ, D. & BALČĖTIENĖ, A. (2017). Bendradarbiavimui su ugdytinių tėvais skirtų technologijų taikymas siekiant efektyvios komunikacijos. Mokslo Taikomieji Tyrimai Lietuvos Kolegijose, nr. 1(13), P. 86-92.
16. TUROW, J. (2010). Media today: An introduction to Mass communication (3rd ed.). New York (N.Y.): Routledge.
17. VIETIENĖ, I., MALINAUSKIENĖ, D. (2015) Mokytojų ugdymas. Tėvų požiūris į bendradarbiavimo raišką ikimokyklinėje bendruomenėje, nr. 24 (1), P. 101–113.
18. ZAJANČIAUSKIENĖ, L. (2010). Informacinių komunikacinių technologijų taikymas darželyje. Vilnius: Informatikos ir matematikos institutas.

Summary

The Possibilities of Using Information Technologies in the Process of Cooperation with Parents in the Pre-school Educational Institution

Justina Vijūnaitė
Auklėtoja, UAB "Taškis"
dr. Giedrė Slušnienė,
Kauno kolegija

The problem of research. The ever-changing world does not stop, it offers new ways of working together in different spheres of life. Also, in contact with the parents of the pupils in the pre-school educational institution. Limited dissemination of information, complicated access by parents, lack of time, often interfere with the smooth process of collaboration. In order to more effective cooperation between teachers and parents, information technologies that allow to communicate in real time, to solve emerging problems and to promptly share information could help. Thus, the following problematic issues become relevant in this context: How do technological changes lead to collaboration between parents and teachers? Can the full use of information technology lead to successful parenting and pedagogical collaboration? What are the possibilities of using information technologies in the process of cooperation with parents, etc.

The purpose of the research -To reveal the possibilities of using information technologies in the process of cooperation with parents in the pre-school educational institution.

Methods of research - in order to theoretically substantiate the possibilities of using information technologies in the process of cooperation, the chosen method of scientific literature analysis. In order to evaluate the possibilities of using information technology, a qualitative research (interview) was chosen for preschool education teachers.

An analysis of the results of the research has made it possible to find that the most suitable way of individual communication and cooperation for educators is dialogue with parents, but IT is applicable. Parents, as well as educators, the most acceptable forms of individual communication are real communication and the use of IT. The educational institution where the study was conducted are generated by forums in the virtual space. The Facebook social network, Our Kindergarten system, the Skype program and e-mail are used. To communicate, collaborate with informant parents in the virtual space, it is very common for informants to be reminded of the information provided, to share memorable moments, and so on. Communication, co-operation, using information technology, is fairly frequent and efficient. All interviewed stated that IT is a new, innovative and applicable communication method that helps to quickly access and share relevant information. There are also shortcomings, there is a lack of direct communication and a lot of inaccurate and unconfirmed information.

Conclusions

1. After the theoretical analysis, it became clear that there are enough ways and means to maintain close relations with parents. Traditional forms of communication and cooperation are actively transforming innovative IT technologies. By using a variety of traditional and non-traditional ways of communication and collaboration, parents and educators can become more active partners in the education team and experience mutual success.

2. Having analyzed the application of modern technologies, it turned out that IT technologies are rapidly moving into all areas of human life. Technology facilitates, accelerates communication opportunities, sharing experiences and useful information. The most commonly used social networks are Facebook, Skype, e-mail communication, email groups, or the "Our Kindergarten" online system. From them, communication and collaboration are much faster and more successful.

3. After summarizing the results of the research, it can be concluded that the most prevalent form of cooperation with parents is individual cooperation, but more and more IT is being used. The results of the research confirmed the going reduction, as these technologies are increasingly being used. The popular Facebook social network, emails or "Our Kindergarten" via the online system and smartphones. The use of information technology is a new and innovative and applicable way that is attractive both for parents and educational staff for mutual friendship.

Key words: teacher, parents, coopereation, information technology.

STUDIJOS – VERSLAS – VISUOMENĖ: DABARTIS IR ATEITIES IŽVALGOS III
Tarptautinių konferencijų mokslinių straipsnių rinkinys

STUDIES – BUSINESS – SOCIETY: PRESENT AND FUTURE INSIGHTS III
International Conference Proceedings

Tiražas 50 egz. Užsakymo Nr.

Spausdino UAB „Vitae Litera“
Savanorių pr. 137, LT-44146 Kaunas
Puslapis internete www.tuka.lt
El.paštas info@tuka.lt